

T E S T I M O N I A

VALERIU BRANIȘTE
CORESPONDENȚĂ
1879—1895

VOL. I

VALERIU BRANIȘTE
CORRESPONDENȚA
1879—1895
VOL. I

VALERIU BRANIȘTE
CORESPONDENȚĂ
1879 — 1895
Vol. I

Cuvint introductiv
de
Academician ȘTEFAN PASCU

Ediție îngrijită, note și comentarii
de
VALERIA CALIMAN și GHEORGHE IANCU

EDITURA DACIA
CLUJ-NAPOCA, 1985

CUVÎNT INTRODUCTIV

Între categoriile de izvoare istorice, din ce în ce mai mult își face loc — cu pretenția justificată de a ocupa un loc important — corespondența dintre personalitățile culturale și politice. Este de prisos, cred, a sublinia și de data aceasta însemnătatea genului epistolar pentru cunoașterea, cât mai veridică, a fenomenului social-economic, social-politic sau cultural-instituțional al unei societăți, de oriunde și din orice timp (de unde și de cînd se păstrează asemenea corespondențe). Singură uneori, completînd alte categorii de izvoare de cele mai multe ori, categoria corespondență este beneficiara unor caracteristici care o situează deseori deasupra celorlalte genuri ca însemnătate. Numai dacă am invoca faptul că scrisorile, corespondența dezvăluie aspecte intime, informative sau de conștiință ce lipsesc, din motive explicabile, în celelalte categorii de izvoare, motivația nu poate fi nici negată și nici subestimată. Iar dacă mai adăugăm argumentului precedent și faptul că adeseori corespondența unei personalități, culturale sau politice, se întinde pe lungi perioade de timp și însumează, la un loc, un însemnat număr de corespondenți, de profesii diferite, din medii sociale deosebite, demonstrația cu privire la importanța genului epistolar, în sine sau între celelalte categorii de izvoare istorice, cîștigă și mai mult în importanță.

Motive suficiente ce explică publicarea în ultima vreme mai ales a corespondenței unui număr tot mai mare de istorici, oameni de cultură, oameni politici în toată lumea și de asemenea și în țara noastră. În țara noastră de la umanistul Nicolaus Olahus, la Ion Eliade Rădulescu, urmați de Vasile Alecsandri, Ion Ghica, de Bogdan Petriceicu Hasdeu, de Avram Iancu, la George Barițiu, Al. Papiu-Ilarian, Ion Rațiu, la Mihai Eminescu și Titu Maiorescu, C. Dobrogeanu-Gherea și Garabet Ibrăileanu, Vincențiu Babeș, Ion Bianu, la Nicolae Iorga și Vasile Pârvan, Octavian Goga și George Enescu etc. etc.

Dintre publiciștii, personalități culturale de mare prestigiu s-au distins și, ca urmare, s-au învrednicit de interesul cercetătorilor ce le-au publicat corespondența, Ion Eliade Rădulescu, George Barițiu și Vincențiu Babeș, care au dominat viața culturală românească și au influențat-o pe cea politică într-o mare măsură timp de o jumătate de secol. E rindul, acum, a unui vrednic continuator al celor amintiți, neobosit publicist și tot atât de neobosit luptător pentru dreptate, libertate și unitatea poporului român: Valeriu Branîște.

De la vârsta de 15 ani, din timpul studiilor liceale, pînă la cea de 58 de ani, ceea ce înseamnă vreo patru decenii, Valeriu Branîște n-a lăsat răgaz condeiului să ruginească. Dimpotrivă l-a îngrijit cu mare respect pentru a sluji cu credință marile idealuri ale poporului român: dreptatea, libertatea și unitatea. Folclorul de pe Valea Buii, cu care-și inaugurează activitatea publicistică la foaia sibiană „Tribuna“, proaspăt înființată cu aceleași nobile scopuri, este urmat de articole cu caracter cultural și apoi politic, sau mai corect spus cultural-politic, deoarece și atunci ca și altă dată, și totdeauna, culturalul și politicul s-au îngemănat, influențându-se, întrepătrunzîndu-se, cu atât mai mult la românii din teritoriile de sub dominație străină, a celor din Transilvania (inclusiv Banatul) și din Bucovina, idealurilor cărora Valeriu Branîște și-a închinat întreaga viață și întreaga activitate.

Ca elev, ca student în litere și filozofie la Universitatea din Budapesta, ca membru marcant al societății studenților români de la această universitate, „Petru Maior“, colaborator al „Tribunei“ sibiene în ultimii ani de studenție, încheiați cu o licență și încununăți de un doctorat cu un subiect semnificativ în cel mai înalt grad pentru drumul urmat pînă atunci și cel ce va urma după aceea: *Andrei Mureșanu*. Doctorul în filozofie cu asemenea teză, Valeriu Branîște, nu putea lipsi dintre autorii cunoscutei *Replici*, inițiată și realizată de studentul în medicină de la Graz, Aurel C. Popovici, răspuns documentat de mare răsunset și influență în opinia publică europeană, Memoriului studențimii maghiare. După cum tînărul profesor de la Brașov, Valeriu Branîște, nu putea lipsi dintre colaboratorii „Tribunei“, și nu dintre cei mulți și anonimi ci dintre condeierii de prestigiu și luptătorii îndrăzneți, justificîndu-i-se caracterizarea de „instigator tribunist“, devenit din 1893, redactor, chiar al „Tribunei“. Și în această calitate, dar mai ales în calitățile sale întreprinse de luptător patriot, identificat integral cu năzuințele întregului popor român, Vale-

riu Braniște nu putea lipsi din faimosul proces al memorandistilor, de fapt procesul poporului român, ale cărui drepturi „nu se cerșeau, se afirmau“. Și vajnicul Braniște, la 25 de ani numai, se înscrie între cei ce afirmau aceste drepturi, ca apărător al memorandistului Gavril Tripou.

Marea sa vocație de publicist-luptător sau luptător-publicist se împlinește în timpul procesului de la Cluj a frunțașilor politici români, în calitate de redactor, împreună cu Cornel Diaconovici, al ziarului timișorean „Dreptatea“ și al „Foi de Duminică“.

Ca redactor al „Dreptății“ va fi implicat de autorități într-un proces de presă și condamnat în decembrie 1894, la 2 ani închisoare, 1300 fl. și plata cheltuielilor de judecată.

Inchisoarea de la Vaț nici nu i-a abătut drumul drept al vieții și activității sale și nici nu i-a înlocuit curajul cu conformismul comod. Dovadă cele aproape 200 de editoriale și articole publicate în cele 406 numere ale ziarului „Patria“ din Cernăuți, al cărui redactor a fost, din 1897 și pînă în 1900 cînd a părăsit Bucovina.

Nici acest episod al vieții sale nu l-a putut abate din calea cu care se identificase. Dimpotrivă, acoperit, acum, la vîrsta de 32 de ani numai, de o experiență îndeajuns de bogată, ce i-a înlesnit înțelegerea mai bună a mersului lumii și a societății, Valeriu Braniște se încumetă să-și asume, la 1901, marea răspundere de redactor al ziarului lugojean „Drapelul“ și al altuia, tot de acolo, „Banatul“. Făcînd din noul ziar „Drapelul“ una din cele mai importante și mai active foi românești din acel timp, care în perioada cea mai dură a războiului mondial, din anii 1914—1918, rămîne singurul ziar românesc din Imperiul austro-ungar, cu misiunea de importanță istorică de a susține drepturile românilor din acest imperiu, de libertate și dreptate și unitate național-statală.

Eliberat din închisoarea de la Seghedin, în octombrie 1918 internîțat fiind sub învinuirea de spionaj în favoarea României, cînd eșafodajul „închisorii popoarelor“, cum a caracterizat Lenin imperiul multinațional austro-ungar se prăbușea, Valeriu Braniște și „Drapelul“ său și-au îndeplinit încă o dată și mai mult decît pînă atunci misiunea istorică, de a alimenta conștiințele și de a pregăti, astfel, încununarea apoteotică, pregătită de secole, Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, care a hotărît Unirea Transilvaniei fără condiții și pentru totdeauna cu România.

Iar adunarea, pentru a cărei reușită, ce a depășit așteptările cele mai optimiste, s-a străduit din răsputeri, zi și noapte, ceas de ceas, fără clipă de răgaz, l-a răsplătit alegându-l între membrii de frunte ai Marelui Sfat și membru în Consiliul Dirigent. Pentru ca Academia Română, recunoscându-i vredniciile ca om de vastă cultură și publicist de mare talent să-l aleagă apoi membru de onoare.

Pe lângă miile de articole publicate în foile vremii, a studiilor de mai mare întindere, s-a publicat postum din creația lui Valeriu Braniște un volum masiv de *Amintiri din închisoare*, și s-au republicat, *De la Blaș la Alba Iulia*, însumând 151 de articole publicate de V. Braniște în foile bănățene pe care le-a condus și *Oameni, fapte, întâmplări*, cuprinzând o parte a publicisticii cu caracter literar. Iar *Omagiu lui Valeriu Braniște* adună în paginile sale comunicările sesiunii omagiale de la Brașov din 1968. Braniște memorialist, Braniște ziarist, Braniște și Brașovul, Braniște și Banatul.

Schița biografiei intelectuale și politice a lui Valeriu Braniște își justifică rostul în deschiderea acestei lucrări, deoarece cititorul își poate da mai bine seama de bogăția corespondenței unui astfel de om, cu o activitate atât de intensă și atât de însemnată, pe un răstimp de vreo patru decenii. Și de asemenea își poate da seama de valoarea documentară pentru istoria politică și culturală a poporului român într-o perioadă hotărâtoare pentru viitorul său. Cantitate, calitate, diversitate — prin numărul mare de corespondență, de profesii și preocupări variate — de pe întreg cuprinsul țării, ce justifică cu prisosință necesitatea publicării corespondenței Braniște, care va întregi în chip fericit seria izvoarelor epistolare publicate.

Volumele de Corespondență Valeriu Braniște vor însuma vreo 500—600 scrisori dintre anii 1879 și 1927, cele mai multe primite, mai puține trimise. Lipsesc scrisorile din perioada anilor 1897—1900, când a condus ziarul „Patria” din Cernăuți, pierdute sau nedescoperite pînă acum și din perioada anilor 1914—1917, confiscate de autorități cu ocazia arestării sale. Scrisorile se publică în ordine cronologică.

Scrisorile sînt inedite, depistate, transcrise și prelucrate cu sîrguință, pricepere și dragoste de Valeria Căliman, cinstitoarea fiică a memoriei tatălui și vrednica urmașă a virtuților părintelui său, și de dr. Gheorghe Iancu, harnicul și talentatul

cercetător științific de la Institutul de istorie și arheologie din Cluj-Napoca. Fiecare scrisoare este însoțită de note explicative, mai bogate sau mai puține în raport de necesități, menite să facă deplin înțeles cuprinsul scrisorilor, oamenii și evenimentele ce fac obiectul lor. Și tot pentru ușurarea consultării *Corespondenței*, volumele vor fi însoțite de un glosar de termeni și noțiuni, indice de nume.

Însemnătatea deosebită a *Corespondenței* Braniște poate fi judecată de la cea dintâi privire după numele corespondenților și a activității acestora și apoi după problemele dezbătute între corespondenți. Mulțimea de corespondenți sînt oameni cu bogată și, în cele mai multe cazuri, importantă activitate publicistică, culturală, cultural-politică, politică și artistică. Din prima categorie un loc important în corespondența Braniște ocupă Alexandru Roman, Cornel Diaconovici, Vincentiu Babeș, Elie Dăianu, George Candrea, Pavel Rotariu, Gustav Augustini etc. Din a doua foarte numeroși: Vasile Alexandrescu Urechia, Vasile Goldiș, Roman Ciorogariu, George Popovici, Patriciu Dragalina, Ion Lupulescu, Teodor Păcățian, Coriolan Brediceanu, Virgil Onițiu, Iosif Blaga, Minodora Ștefanelli, Ioan Lupaș, Teodor Bulcu, Oszkár Jászi etc. Din a treia categorie, și aceștia foarte numeroși și importanți: Aurel C. Popovici, Eugen Broté, Septimiu Albini, Rubin Pațiția, Gheorghe Ocășanu, Nicolae Oncu, Vasile Bologna, Parthenie Cosma, Teodor Mihali, Iancu Flondor, Modest Grigorcea, Gheorghe Dobrin, Ioan Mihu, Iuliu Maniu, Svetozar Hurban Vajanski etc. Dintre artiști: Agatha Bârsescu, Octavian Smigelschi etc.

Problemele culturale ocupă un loc important în corespondența Braniște: Fundația Emanuil Gojdu, Societatea „Transilvania”, Societățile studenților români de la Cluj, „Petru Maior” de la Budapesta, societățile culturale din Sibiu, Arad, Cernăuți, activitatea culturală din Miercurea, Brașov, Sibiu, Blaj, Timișoara, Cernăuți, Lugoj etc.; probleme în legătură cu *Enciclopedia Română*, publicată de „Astra”.

Se înțeleg cu ușurință preocupările publicisticii românești în corespondența Braniște, redactor al importantelor ziare românești: „Tribuna”, „Dreptatea”, „Foaia de Duminecă”, „Patria”, „Drapelul” și „Banatul”; criza „Tribunei” de la începutul deceniului 10 al sec. al XIX-lea; probleme redacționale și de conținut ale ziarelor pe care le conducea.

Cum este ușor de înțeles, problemele politice domină cu putere corespondența lui Valeriu Braniște. Probleme politice

locale, din orașele în care neobositul publicist Branîște și-a desfășurat activitatea: Budapesta, Brașov, Timișoara, Cernăuți, Lugoj. Și mai importante sînt problemele de politică generală a românilor din Imperiul austro-ungar, prezente în *Corespondența Branîște*. Mai ales că în cele patru decenii de activitate publicistică, culturală și politică a lui Branîște au avut loc importante evenimente politice: mișcarea memorandistă încheiată cu răsunătorul proces al memorandiștilor, cu participarea activă și în mișcarea memorandistă — colaborator la *Replica* studenților români la Memoriul studenților maghiari, apărător în procesul memorandiștilor și corespondent al ziarului „Dreptatea” din Timișoara. Viața politică a românilor din Bucovina la sfîrșitul sec. al XIX-lea a constituit, de asemenea, o problemă reflectată substanțial în corespondența lui Branîște. O altă problemă reflectată în *Corespondența Branîște* este a noului activism al românilor din Transilvania la începutul sec. al XX-lea, susținătorul căruia era și vajnicul publicist și ziarul pe care-l conducea, „Drapelul”. Activitatea temerarului redactor, care i-a fost „răsplătită” cu procese de presă și ani de temniță și cu expulzarea din Bucovina, explică simpatia și solidaritatea cu Valeriu Branîște a opiniei publice românești. Zeci de scrisori, iscălite de sute de persoane îl asigurau de simpatia și admirația lor: oameni politici, oameni de cultură, doamne, studenți.

Poate fi socotită corespondența Branîște dintre anii 1879—1895, cuprinsă în acest prim volum, oglinda fidelă a unei epoci de mare importanță în viața politică și culturală a românilor din Imperiul austro-ungar, integrarea căreia în circuitul științific va înlesni mai completa cunoaștere și mai justa judecată a evenimentelor și oamenilor care le-au dat viață. De aceea meritul celor doi autori care oferă istoriografiei asemenea prețios izvor de informație este cu atât mai mare.

Acad. Ștefan Pascu

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Volumul de față cuprinde corespondența lui Valeriu Braniște din perioada 1879—octombrie 1895, scrisori primite și scrise de V. Braniște (198 scrisori).

Mare parte din ele, adunate și păstrate cu grijă de mama lui V. Braniște, se găsesc astăzi în importante instituții de cultură din țară.

Probabil mai există scrisori V. Braniște în diferite arhive de familie sau colecții de documente, pe care însă noi nu le-am putut depista.

În volum n-au fost cuprinse unele scrisori de interes pur personal pentru V. Braniște, sau pentru alți membri de familie.

Scrisorile, cuprinzând informații prețioase asupra cadrului politico-național și cultural românesc de la sfârșitul secolului al XIX-lea, au fost așezate în volum în ordine cronologică, și nu în ordinea alfabetică a emitenților. Am considerat mai oportună această modalitate de dispunere a materialului pentru ca problematica să iasă mai bine în evidență și să fie mai sistematică.

Emitentul a fost pus în stînga sus. În unele cazuri de semnături colective, emitentul s-a indicat cu o denumire colectivă (un grup, elevi, studenți, prieteni), sau doar cu semnătura cea mai reprezentativă.

Cînd piesa purta doar pseudonimul sau numele mic, am identificat emitentul și i-am pus numele întreg la locul respectiv, fără paranteză.

Cînd emitentul a fost Valeriu Braniște am indicat, în paranteză, în mijlocul paginii, destinatarul.

Textele în limba română le-am așezat pe poziția întâi, și originalele pe a doua. Aceasta întrucît sînt puține texte scrise de neromâni, majoritatea fiind scrise de români, sau de persoane de alte naționalități, nevoite să scrie în limbile oficiale ale monarhiei, sau au fost scrise de români de o atare formație culturală, potrivit căreia le era mai la îndemînă exprimarea în limbă străină. Un alt considerent avut în vedere a fost acela ca cititorul să ia contact întâi de textul românesc.

Traducerea textelor germane și maghiare aparține Valeriei Căliman.

Indiferent unde apăreau locul și data și cum erau scrise, în volum s-au pus în dreapta denumirea actuală a localității și data după normele de astăzi de transcriere.

Scrisorile s-au transcris conform ortografiei actuale, lăsând însă toate rostirile specifice emitentului.

În textul românesc transcrierea numelor proprii s-a făcut potrivit uzanței, în timp ce în textele în alte limbi s-a păstrat felul de scriere al emitentului.

S-a completat textul, fără utilizarea parantezelor pătrate, pentru cursivitate. În cazul adreselor nu s-au făcut completări.

S-a recurs la [...] doar în acele cazuri în care referirile erau de o importanță familială, ne reprezentând un interes deosebit pentru cititor.

Prescurtările utilizate în volum sînt:

- Biblioteca Academiei R.S. România, București, Secția Manuscris = BAR.
- Biblioteca Academiei R.S. România, filiala Cluj-Napoca, Fotocopii = BAFCN Ft.
- Biblioteca de Stat București = BCS.
- Biblioteca județeană Brașov = BJ Brașov.
- Arhivele Statului, filiala Cluj-Napoca, fond Valeriu Branîște = ASCN.
- Muzeul bisericii Sfîntul Nicolae din Șcheii Brașovului, fond: Valeriu Branîște = Șchei doc. nr.

Mulțumim călduros următoarelor instituții pentru concursul dat în adunarea materialului, sau al notelor pentru volum: Bibliotecii Academiei București, Bibliotecii Academiei, filiala Cluj-Napoca, Bibliotecii Centrale de Stat, Muzeului bisericii Sfîntul Nicolae din Șcheii Brașovului, Bibliotecii județene din Brașov, Bibliotecii Centrale Universitare din Cluj-Napoca, Arhivelor Statului, filiala Cluj-Napoca.

Adresăm de asemenea un apel către acele instituții sau persoane care mai dețin scrisori Branîște să aibă amabilitatea să ni le semnaleze.

Sperăm că apariția acestui prim volum de corespondență, prin grija Editurii Dacia din Cluj-Napoca, în anul 1985, cînd se împlinesc 90 de ani de la intrarea omului de cultură Valeriu Branîște în închisoarea din Vaț, să însemne un omagiu adus tuturor celor care au militat pentru susținerea aspirațiilor naționale ale popoarelor asdprite din monarhia austro-ungară.

V. C., Gh. I.

CORESPONDENȚĂ

1. VALERIU BRANIȘTE

Sibiu, 5 septembrie 1879

Iubită mamă¹,

Eu din mila lui Dumnezeu mă aflu sănătos. Dar am avut greutate la școală pentru limba maghiară. Ne-a dat să traducem din limba latină în cea maghiară, și noi, cari nu știm limba maghiară, nu putem traduce. Cvartirul e bun, dar numai una e că sînt mulți pureci, încît nu poți să dormi noaptea întregă, încît te tot zvîrli încoaci și încolo, încît dobori masa și scaunele, cari le-ai pus la pat.

Iubite tată², trimite atestatele. Învățătorul de clasă e domnul Ormai³.

Răspunde cît mai curînd fiului tău.

Valeriu Braniște⁴

Arhiva familiei.

¹ Maria Braniște (Vlad) (1848—1931), nepoata preotului Pavel Lebu condamnat la moarte în 1848, dar neexecutat. Vezi Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare*. Studiu introductiv de Miron Constantinescu și Alexandru Porțeanu. Ediție îngrijită de Alexandru Porțeanu, București, 1972, p. 24—44 (În continuare: *Amintri din închisoare*...).

² Moise Braniște (1834—1891). Și-a făcut studiile secundare la liceul catolic din Sibiu devenit apoi liceu de stat. A urmat facultatea de drept de la Sibiu cu limba de predare germană (1861—1865). A fost stenograf al dietei de la Sibiu (1861—1863). N-a putut profesa avocatura deoarece nu stăpînea suficient de bine limba maghiară, singura limbă pe care o puteau folosi avocații, conform legii din 1872. În consecință a îndeplinit mai multe funcții administrative în mai multe localități. A fost iubitor de istorie, filozofie, filologie. A colaborat la „Telegraful ro-

mân“, „Gura satului“, „Albina“, „Observatoriul“. Vezi *A-mintiri din închisoare* p. 5—24.

³ Ormay Lajos, profesor la liceul de stat maghiar din Sibiu.

⁴ Valeriu Braniște era în clasa întâi a liceului de stat maghiar din Sibiu, pe care-l va absolvi în 1887.

E de menționat coincidența că și ultima epistolă scrisă de V. Braniște, în 15 august 1927, a fost adresată tot mamei.

2. VALERIU BRANIȘTE

Sibiu, octombrie 1880

Dragă mamă,

Din prima dimineată a vieții, mamă, tu m-ai îngrijit, și cu grija ta maternă, mamă, tu m-ai încălzit.

Și cu câtă dăruire tu m-ai strins la pieptul tău, ai vegheat și zi și noapte și m-ai apărat de rău.

Nemișcată la-l meu leagăn, strajă scumpă tu ai stat, de țînțari ca și de muște somnul mi l-ai apărat.

Cînd copilu-ți, de durere, noaptea se-neca-n suspine, tot tu, mamă, nemișcată nu te dezlipeai de mine.

Pentru toate, mamă dragă, pentru toate-ți mulțumesc și iubirea-mi credincioasă, cît trăiesc și-o dăruiesc.

Cu stimă
Valeriu Braniște
elev în clasa doua de liceu

Liebe Mutter,

Von des Lebens ersten Morgen hast du, Mutter, mich geflegt
Und mit mütterlichen Sorgen auch ernärt und geflegt.

O, mit welcher Mutterträue nahmst du mich an deine Brust!

Sassest sorgend an der Wiege, dass nicht ja kein Unglück traf,

Das nicht Mücke und nicht Fliege störte meinen süßen Schlaf.

Wenn von Schmerz dein Kindlein weinte, hast du wohl die ganze
Nacht

An den kleinen Wiegenbetchen schwer besorgt bei mir gewacht.

Habe Dank für deine Liebe! Gute Mutter habe Dank!

Und ich will mit treuem Herzen lieben dich mein Leben lang.

achtungsvoll
Valerius Braniște
Schüler der II-ten Gymnasialklasse

Arhiva familiei.

Sibiu, 10 februarie 1884

Iubiți părinți,

Epistola ultimă am primit-o cu bani cu tot. Bani i-am împărțit după cum veți vedea mai în jos. Spuneți ingeurului¹ ca deocamdată să-și șteargă gura, fiindcă numai la Paști voi putea veni acasă ca să mă poată duce la Poiana, pînă atunci să se poarte bine, ca să n-aibă Victor² și Mariți³ ansă a o bate. Mariți să-mi facă ciorapi, cînd voi veni acasă să fiu un Croessus în „ștrumfi“. Victor să-mi scrie, adică să-mi descrie Miercurea cu toate curiozitățile, să-mi scrie unde-i gheața bună și rea, și să-mi enareze unele aventuri, carele le-a fi pățit și să-mi scrie că ce învață mai cu seamă în geografie, în care cetate era să vadă albinele cu coarne ca boii dar a mers mai departe pînă nu s-au băgat în coșniță. Eu, cum am scris și în epistotele precedente, sînt deplin mulțumit cu costu. Fiul cel mai mic al domnului Valentini⁴, căruia i-au trecut frigurile e un „Siva“ din religia inzilor⁵, un — cum zic ungerii — un „rombolo szellem“⁶. Răstoarnă ce poate, nu-i zi să nu zvîrle un pahar sau un tăier de pe masă, să rupă vreo carte sau altă răutate, și poate face ce vrea că nu-l oprește nime, foarte rar îl pedepsesc. Domnul cînd e acasă îi dă, de simte, da dna se prăpădește toată și dă de nouă ori cu bățul sau nuiua sau brăcinarul (au unul numai spre scopul acesta) în aer, și a zecea oară nu-l lovește. Și așa el merge cu pielea sănătoasă mai departe, precînd doamna nu mai poate de osteneală. Copilul are moravuri foarte rele, d[e] e[exemplu] el se culcă seara la 6 ore și doarme pînă la 11 ore și apoi se trezește, cere apă, după ce a căpătat se culcă și apoi cere „aa“: și apoi iar apă și iar „aa“ și așa noaptea întregă și îl pun de 16 ori pe vas și nu face nimic, ș-apoi hotărește doamna și domnul Valentini, sus și tare că de va cere a șaptesprezecea oară să nu-l pună, și își țin promisiunea și bubi face a șaptesprezecea oară aceea ce nu a făcut de șasesprezece ori... Servus educație. Gretchen o gură slabă ne necăjește pe toți, vorbește cu mama sa cum vorbește un lazaron murdar cu mă-sa. Domnul Initnelav [Valentini] e un exemplu de om, a venit din călătorie și tușește foarte tare, știi cum se îneca ingerul cînd a avut tusa măgărească, să vezi om mare înecat în tuse, roșu ca paprica unguerească din Seghedin. Doamna citește romane ziua întregă, și se plînge că are atîta de lucru de nu poate citi nimica și umblă dintr-o casă într-alta cu servitoare cu tot și nu face nimic.

Cu popoaia nu poți vorbi nimic altceva, fără numai despre profit, și e zgîrcită, să nu pună doamna bătrînă sau tinăra mîna pe lucrurile ei, că ai 2 zile ceartă continuă, dar ea pe toate și ce nu-i a ei, le întrebuintează. Doamna șchioapă e mai socială și are principiul: „Bleibe treu bei deinem Volk“, „Liebe dich und dein Volk, das andere soll dich nicht kümmern“⁷. Toate trei se plîng una despre alta, că ea face tot, pe cînd celelalte nimic, precînd... șchioapa lucră toată ziua, face ciorapi și se tot gîndește că oare cine îi va purta. La punct 3 ore capătă Tageblatt⁸ de la Friedsmann și întîi îl capătă doamna popeasă și îl citește de sus de la fruntea foii pînă la Druck und Verlag⁹, așa încît nu rămîne nici o literă necită. Apoi îl capătă doamna Kessler și îl citește din doască în doască. Domnul Valentin e foc că trebuie să aștepte pînă la opt ore seara după Tageblatt, după ce l-a citit el îl capăt eu. Doamna nu poate citi nimic, fie cît de interesant opul, ci adoarme minteni. Ea citește acum pentru a 13 oară romanul *Das Geheimniss des alten Mamsel*, un roman care a apărut în „Gartenlaube“ din anii 60 și are o damă de autor¹⁰.

Eu mă scol dimineața la 7 ore, mă îmbrac și aștept o jumătate de oră după cafea. Merg la școală (nu am întîrziat încă niciodată), viu la 12 ore acasă, mîncînc la 1/2 la 2, pînă atunci flămînzim, eu mîncînc în toată ziua cornuri la pedel, că de nu n-aș putea răbda. La amiază mîncăm de comun 2 feluri, dar sînt cazuri de am mîncat și 1 fel și 3 feluri. La 4 ore capăt un dărab de pîine și 2 mere, și la 6 ore cafeaua. Mîncările sînt mîncări săsești. Apa care o bem e un fel de moare. — Lui Lurz am plătit 5 fl., socoteala e la mine, mai sînt 20 de fl. de plătit. Doamnei Göllner am plătit 8 fl., dar au mai fost niște cruceri¹¹ de plătit, de cari am rămas dator. La Beamten-Verein¹² am fost de deseori, dar acolo s-au pierdut mai multe polițe și între acele și ale noastre, și eu trebuie să aștept cu banii pînă se găesc. Tanzstunde¹³ se va sfîrși la finea lunii curente. La Hiller mai sînt de plătit păpușii mei 5 fl. și 90 cr. repararea celor vechi. Mi-am pierdut brișca alaltăieri și nu o am mai găsit, cînd voi avea bani mi-oi cumpăra una nouă. Mi-am cumpărat bumbi de cămașă și manșete cu 25 cr., o cravată cu 55 cruceri. În prima zi în care am venit la doamna Valentin, adecă în ianuarie 9, mi-a luat doamna bătu ca să bată de praf niște haine și l-a rupt. Ce face Neli, sănătoasă? Știți că Chiva se mărită cu servitorul din Revășel, care a fost și cătană în Sibiu (căprar) și Văsilie ia pe Vărvăruța, Schenker

înaintează la justiție contra șarpelui care încă nu i-a plătit chiria. Eu sînt deplin sănătos, la școală stau bine. Salutări și sărutări de mîini de la iubitul vostru fiu

Valer

Arhiva familiei.

¹ Paulina, fiica unor sași, care trăia în familia Branîște.

² Mariți = Victoria, viitoarea soție a lui Virgil Onițiu.

³ Victor Branîște (1874—1938), fratele lui Valeriu. Redactor la „Gazeta Transilvaniei”. În 1918 a scos la Irkutsk „Gazeta Transilvaniei”. A făcut parte din Corpul II al voluntarilor transilvăneni și bucovineni. Vezi *Almanahul presei române pe 1926*, p. 79—80; *Amintiri din închisoare*, p. 35—36.

⁴ Gazda lui Valeriu Branîște.

⁵ V. Branîște a elaborat prima lucrare originală în 1883 despre cultul lui Djaganat în India pe care a trimis-o „Amicului familiei” din Gherla. Lucrarea n-a apărut însă în acea publicație și nici în „Preotul român” din același oraș. Vezi D. Vatamaniuc, în Valeriu Branîște, *Oameni, fapte, întimplări*. Ediție îngrijită de Valeria Căliman și Șerban Polverejan, Cluj-Napoca, 1980, p. 7. (În continuare: *Oameni, fapte...*).

⁶ Spirit destructiv.

⁷ „Fii credincios poporului tău”. „Iubește-te pe tine și poporul tău, restul să nu te intereseze”.

⁸ „Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt” (Sibiu), anul I — 1879.

⁹ Tipografie și editură.

¹⁰ Marlitt E. — pseudonimul scriitoarei Eugenie John (1825—1887). „Gartenlaube” — revistă ilustrată săptămînală germană, înființată în 1853 de Ernst Keil, apărută după 1933 cu titlul „Die neue Gartenlaube”, și-a încetat apariția în 1947.

¹¹ Cruceri = creștari = crețari.

¹² Asociația funcționarilor.

¹³ Școala de dans.

4. ARON ȘERBU

Poiana, 23 iulie 1885

Frate Branîște,

Conform convorbirii noastre îți fac cunoscut că eu sum gata să plec la munte, dacă voiești să iei și tu parte, apoi

să-mi scrii numaidecît înapoi, că eu pe luni dimineța dacă va fi timpul bun, plec.

Aștept răspuns urgent.
Al tău amic

Aron Șerbu
VII cls. gy.

B.J. Brașov, ms. nr. 2189, BAFCN. Ft. 509/357.

5. DIONISIE IUGA

Tilișca, 23 iulie 1885

Stimate domnule!

Ținîndu-se duminică în 22 iulie st. v. o ședință extraordinară în privința petrecerii de vară, la care au luat parte numai membrii din apropiere, nu s-a luat nici o măsură în privința petrecerii, fără numai atîta că unii membri să ia asupra-le de a înștiința pe membrii mai din depărtare la ședință generală pe duminica viitoare în 28 iulie; deci sînteți rugați și dumneavoastră pe atunci. Fiind mai aproape de domnul Beu¹ și domnul Orăștean² vă rog a-i înștiința și pe diînșii despre aceasta, dar desigur, Vă rog veniți, căci timpul e înaintat și să nu rămînem pe jos.

Tilișca, în 23/VII 1885
Locul de întîlnire e Săliște.

Dionisie Iuga
septiman

B.J. Brașov, ms. nr. 2190; BAFCN. Ft. 509/358.

¹ Ilie Beu (1864—1947) s-a născut în Apoldul Mic. a absolvit liceul de stat din Sibiu în 1884. A studiat medicina la Viena și Graz. Doctor în medicină la Graz (1890). Medic în Sibiu. Presedinte al băncii „Albina” din Sibiu. al Creditului tehnic transilvănean. Membru al Consiliului de administrație al Societății „Petrosani” și al societății „Uzinele de fier și Domeniile din Reșița”.

² Ion Orăștean din Apoldul Mic încheiase clasa a VII-a în anul școlar 1884/1885 la același liceu din Sibiu.

Otlaca, 13 august st. n. 1885

Iubite amice Valeriu!

Cu mare bucurie primii epistola de la tine, carea-mi cauză bucurie și pe carea numai acum îți putui răspunde, pentru că numai azi sosii acasă de la un amic de al meu. Precum se vede voi v-ați petrecut bine pe la Sibiu după ce eu plecai către Otlaca. Îmi scrisăși, că pentru epistola de la Aramis¹ ai plătit 9 cr. gloabă; eu nu știu cum de pre tine te-au globit și pre mine, carele vreo 5 epistole am căpătat tot așa de la Aramis, nu m-au globit. Îți gratulez de succesul cel bun ce ai făcut în greacă². Știi, frate, nu te mînia, dar cei veniți din pustiile Asiei au un proverb carele așa sună: „Kutjából soha se lesz szallona”³.

Altcum frate nici nu am făcut mare succes, pentru că abia știu de $\frac{1}{2}$ gramatica grecească, dar am speranță să o învăț omeneste. Nunta unchiului meu nu s-a întîmplat încă, dar pe finea lui august cred că se va ținea. Eu, frate, defel nu mă urăsc pre acasă, pentru că am foarte bună distragere. Precum ți-am spus, noi aici sîntem 13 studenți, dintre cari 2 acum sînt maturi; 5 studenți de clase superioare și ceilalți sînt inferioriști. Domnișoare însă sînt mai multe de un tuțend⁴ și așa îți poți închipui că ne petrecem minunat duminica cu ele. Iară în zile de lucru sau mergem la vînat de rațe sălbatice, ce este un lucru foarte petrecător; sau ne jucăm de cuglele sau de altceva și așa timpul minunat trece, ba chiar trece foarte iute! Se apropie timpul!! cînd iarăși o să auzim csacsi, fûles-Bagoly, marha⁵ etc.! Însă mai suferi-vom și în anii acești doi din urmă. În săptămîna trecută am fost cu sora mea la o petrecere de vară în Șepreus, unde toată noaptea mi-am petrecut foarte bine.

Eu în 28 august voi pleca la Sibiu cu fratele meu dinpreună, carele se va băga pe a II cl. gymnazială⁶. El abia așteaptă să mergem, eu însă aș mai rămînea cînd aș putea.

O! der arme Schüller, was hat er gemacht⁷! Vezi, frate, așa este soarta omului!

Mă pardoniază că nu-ți scriu pe epistolă pachetată în covertă, însă primește de scuze că pe aici nu se află.

Rămîn sărutînd mîinile părinților tăi... ca necunoscut și pre tine sărutîndu-te

al tău amic

Athos⁸

Adresa: Iubitului meu amic Valeriu Braniște septiman în Miercurea (Szerdahely, Erdély).

¹ Un alt coleg.

² Printre scrisorile primite de V. Braniște în anul 1885 se găsesc și scrisori trimise de Schullerus și un coarecare Karl scrise în germană cu caractere grecești.

³ Din cline nu se face slănină niciodată.

⁴ Duzină.

⁵ Măgaruș, bufniță, vită.

⁶ Eugen Popovici va urma într-adevăr cls. a II-a a liceului de stat maghiar din Sibiu în anul școlar 1885/1886.

⁷ O sărmane elev, ce a făcut el!

⁸ Singurul coleg de-al lui V. Braniște din Otlaca era Lazăr Popovici.

7. ILIE BEU

Viena, 2 octombrie 1885

Amice Valeriu!

Regret că nu ne-am putut întâlni în Sibiu la tirgul de țară; la ce nu purtăm nici unul vina. Ți aduc la pretinească cunoștință, cum că venii cu Vecerdea¹ la Viena și te salută.

Ittu² a mers la Șemniț³!

Trei zile poposirăm în Pesta, unde ne-am întâlnit cu multă nație, dar nație de cea adevărată.

Deocamdată să te mulțumești cu atîta, căci n-avui răgaz s-adun alt material pentru o epistolă.

Te salută al tău amic

I. Beu

Viena 2/X 1885

B.J. Brașov, ms. nr. 2192; BAFCN Ft. 509/360.

¹ Nicolae Vecerdea. Cu ajutor din partea ASTREI a urmat liceul de stat maghiar din Sibiu. Ca bursier al fundației „Emanuil Gojdu“ a studiat dreptul la Academia de drepturi din Sibiu și la Universitățile din Viena și Budapesta. Doctor în drept. Membru în consiliul de administrație al băncii „Albina“, membru pe viață al ASTREI, membru fondator al Societății pentru fond de teatru român, sprijinitor al tuturor societăților culturale românești din Sibiu. Vezi „Anuarul IV al Societății pentru crearea unui

fond de teatru pe anul 1900—1901", Braşov, 1901, p. 136—139.

² Mihai Ittu din comuna Vale a absolvit liceul din Sibiu în anul şcolar 1884/1885.

³ Schemnitz, azi Baňska Štiavnica a Belá, localitate în R. S. Cehoslovacia.

8. REPRESENTANŢA FUNDAŢIEI „GOJDU”

Budapesta, 11 august 1887

Domnului Valer Branişte

Miercurea

Reprezentanţa Fundaţiunii lui Gojdu¹, în şedinţa sa generală din 7—11 august 1887, a decis a ţi se acorda un stipendiu de 200 fl. pentru filozofie, în patrie.

Despre ce, pe lângă reacluderea documentelor subşternute eşti cu acea observare încunoştinţat, că stipendiul din Fundaţiunea lui Gojdu se lichidează în rate anticipative cvartale, pe cvitanţă timbrată cu timbru din patrie, subscrisă prin stipendiatul cu însemnarea anului sau cursului în care studiază şi vidimată de cătră superioritatea institutului unde studiază şi adresată „Cancelariei fundaţiunii lui Gojdu”, Budapesta Királyi utca 13.

Totodată eşti provocat că *cu finea anului scolastic, cel mult pînă în 10^{lea} august st. n.*, să arăţi la Cancelaria Fundaţiunii rezultatul studiilor prin subşternerea Indicelui, respective a testimoniului scolastic, că la din contră ţi se va sista stipendiul.

În fine te facem atent la îndeplinirea obligamentelor prescrise în testament şi în regulamentul pentru conferirea stipendiilor, cari se pot vedea în dosul acestei rezoluţiuni şi la aceea, că în urma hotărîrii Reprezentanţei de dato 20—26 martie 1887: X nu îţi este permis să strămuţi locul ori să schimbi studiul, pentru care ţi s-a votat stipendiul, deoarece altcum stipendiul ţi se va sista.

Budapesta în 11^{lea} august 1887

Pentru reprezentanţă

notarul

Gh. Szerb²

Şchei, doc. nr. 116; BAFCN Ft. 510/42. Extrasul din testament, Ft. 510/43.

¹ Fundaţia „Emanuil Gojdu” s-a înfiinţat ca urmare a testamentului întocmit de E. Gojdu la 4 noiembrie 1869 şi care s-a aplicat după moartea lui survenită la 3 februarie

1870. Vezi pe larg despre înființarea și activitatea Fundației între 1870—1918 în articolul lui Ioan Georgescu, *Fundația „Emanuil Gojdu” în sprijinul studenților și elevilor români din Austro-Ungaria*, în „Studii Revistă de istorie”, 1973, 26, nr. 2, p. 353—365. În anexă se dă un tabel cu studenții români foști bursieri ai Fundației între anii 1870—1918. Vezi și Ioan Chira, Nicolae Chidioșan, *Emanuil Gojdu, mecenat*, în *Emanuil Gojdu 1802—1870*, Oradca, 1972. p. 26—32; *Testamentul lui Emanuil Gojdu*, Sibiu, 1889.

V. Braniște a fost bursier al Fundației în toți anii de studiu de la Universitatea din Budapesta. Vezi *Oameni, sapte...*, p. 136—141.

² George Szerb (1850—1914), deputat guvernamental al Zorlențului, secretar al Fundației.

9. SZALAY BÉLA

Sibiu, 31 august 1887

Dragă prietene!

Îmi permit să te înștiințez că în data de 4 a.c. dimineața la orele 8, Noszko¹ și cu mine luăm trenul. Ne întâlnim la Cluj spre prânz — și poate în [data de] 5, dimineața vom ajunge împreună cu Moldovan² la Pesta. Cele două vagoane rămân aici. Nu te supăra că te deranjez cu aceste rînduri.

Păstrînd aceeași stimă pentru părinții tăi, te îmbrățișez Béla³

Kedves Barátom!

Bátorságot veszek magamnak veled tudatni, hogy f.é. IX hó 4-ikén reggel 8 órakor Noszko meg én vasútra ülünk. Kolozsvárt találkozzunk dél felé — s talán együtt Moldovánnal, 5-ikén reggel pedig Pestre érünk. A két vasúti itt marad. — Ne haragudj, hogy e sorokkal terhellek.

Maradok, kedves szüleid iránt tisztelettel, téged ölelve

Béla

B.J. Brașov; BAFCN Ft. 509/355.

¹ Noszko Imre din Sibiu, coleg de clasă cu V. Braniște la liceu, student la drept la Universitatea din Budapesta.

² Vasile Moldovan, student la drept la aceeași Universitate.

³ Szalay Béla, coleg de liceu cu V. Braniște, student la medicină la Universitatea din Budapesta.

10. SOCIETATEA „TRANSILVANIA“

București, 10 septembrie 1887

ROMÂNIA
SOCIETATEA TRANSILVANIA
PENTRU
AJUTORUL STUDENȚILOR ROMÂNI
DIN
ȚĂRILE DE FESTE CARPAȚI
Nr. 51

Domnule,

Comitetul Societății „Transilvania”¹, în ședința sa ținută în ziua de 8 curenta lună, a găsit de cuviință a acorda stipendiul vacant domnului N[icolae] Dima², fiul domnului profesor P[antelimon] Dima³ de la gimnaziul din Brașov și astfel fiind n-a putut satisface și cererea dumneavoastră. Deci vă înapoiem actele în număr de trei.

Președinte Gener.
G. Adrianu

Secretar
D. Precup

Șchei, doc. nr. 117; BAFCN Ft. 510/44.

¹ Societatea „Transilvania” avînd scopuri cultural-politice s-a înființat în anul 1867, avîndu-l ca președinte pe Alexandru Papiu-Ilarian; Paul Cernătescu și Vasile Alexandrescu Urechia au fost vicepreședinți. Vezi V. Curticăpeanu, *Societatea „Transilvania” din București pentru sprijinirea studenților și elevilor meseriași români din Austro-Ungaria*, în „Studii Revistă de istorie”, 1966, 19, nr. 1.

² Nicolae Dima a primit bursa pentru studii economice la Școala Superioară de Comerț din Anvers pe anii 1887—1890. Cf. *Ibidem*, p. 109.

³ Pantelimon (Pandele) Dima, frate cu George Dima, profesor de matematică și fizică la Liceul ortodox din Brașov, publicist. Vezi pentru istoricul liceului: Andrei Bârseanu, *Istoria școlilor centrale române gr. or. din Brașov*, Brașov, 1902, 606 p. + 79 p. anexe.

11. MARIA BRANIȘTE (MAMA)

Miercură, 22 septembrie 1887

Mult dorite Valeri,

Este jumătate la nouă, liniște mare e la noi. Tata s-a culcat. Victoria, Valeria, Veturia, Virgilia asemenea¹. Eu am lăsat lucru și am șezut lângă clavier, pe care stătea încă lampa aprinsă, de când a jucat Victoria serenada de seară, și șezînd am început a cugeta. Și ce gîndești oare unde mi-a fugit cugetu întii? La Pesta și oare de ce așa rapid și la cine acolo? La tine dragu mamii, căci la tine mi-este gîndu meu de zeci de ori pe zi, cugetînd oare ce vei face. Și cînd mîncăm, îi întreb pe ai mei, da oare Valeri mîncă-va? și oare ce? Plăce-i-va ce mîncă, la care întrebare Victoria îmi răspunde totdeauna cu ba. De, aia este Valeri dragă că noi ne gîndim mult la tine și zi și noaptea. Ba și noaptea cum îmi este năravu meu de mai intru totdeauna după miezu nopții la orologiu, și cînd vin cu lumina în odaia aceea și văd că tu nu ești acolo mi se aprinde inima, și mă întreb oare tu ce-i face acum, dormi-vei sau în ce societate te afli. Și așa se adună multe, multe și feluri de gînduri în mintea mea și asta durează cam jumătate de oră, apoi iară încep a mă mîngăia cugetînd, apoi Valeri-i copil cuminte, el totdeauna va socoti întii și sfîrșitu a toate faptele ce va vrea să le facă, și așa niciodată n-a greși, și cu mîngăierea aceea și cu mai multe altele care mi le caut, adorm apoi mîngăiată. Să nu mă iei în ris, Valeri dragă, căci îți scriu de acestea, care sînt fapte adevărate și mereu repetite.

Acum altele. Am fost marți la Sibiu cu doamna Dör. Victor îi sănătos și s-o bucurat de epistolele tale și așteaptă cu dor epistola cu descrierea Pestei, care i-ai promis. Doamna Valentini² e mulțumită cu el, zice că nu umblă pustiu și-și vede de carte.

Cu domnu Bologna³ m-am întilnit și i-am mulțumit pentru sprijinu care l-am avut în dînsul etc. etc. El mi-a răspuns că-i va spune tată-to cum a meș sus și ce-i de făcut de aci încolo. El se bucură că ai intrat acolo, apoi mai departe ți-or avea ei de grijă, numai tu să te porți bine să le faci fală. Mai departe am vorbit cu Șerb⁴, te salută și zice să mulțumesti lui Dumnezeu că ai scăpat de seminar și de costu cel vrednic.

Aici în Miercură nu avem noutăți, fără ca toți și toate întrebă că cum îți merge și te salută. Cu epistola asta în rînd

Ți vin și hainele, grijește-le că-s scumpe, și ceva puțin de gură, căci acum nu pot trimite cărnuri, deoarece se strică atita timp împachetate. Mai tirziu, ți-oi trimite mai multe, și struguri și alte. Fii bun scrie la ce fel de oameni șezi, căsuța are lumină și aer curat, cătră stradă-i sau în curte? Costu la cine și cu cine-l ai? Și ce fel de mîncări capeti, seamănă cu mîncările noastre sau ale doamnei Valentini. Și la spălat dat-ai? Cum ți-a spălat? scump de dărab? Așa o icoană despre toate m-ar liniști mult în cugetările mele, totodată aștept cu nerăbdare descrierea despre universitate pe care credem că vei fi cercetat regulat.

Domnu și doamna Dör te resalută, surorile tale asemenea. Zina știe zice în prostie „leli, mama, ictor, leli, tata, mama“.

Pe la noi plouă și un vînt rece suflă rău. Adio, seara bună, căci tutuie afară 10 ore. Acuma o să dorm mai liniștită, fiindcă am vorbit cu tine în seara aceasta. Adio, dormi în pace⁵.

Mama ta

NB. Pe domnul Pop⁶ îl salutăm cu toții și mulțămim că s-a cugetat și la noi în epistola domnului Greavu. Dînsu a scris că a făcut vizită la domnia ceii de români, la domnul Roman⁷, Pușcariu⁸ și la alții. Tu de ce nu faci? Nu vei fi primit rău, nu-ți fie frică. Face mult și cunoștința cu domnia mari.

Arhiva familiei

¹ Surorile lui V. Branîște.

² Gazda lui V. Branîște din perioada liceului.

³ Vasile Bologa (1859—1944). Student la filozofie la Universitățile din Viena și Budapesta. Doctor în filozofie. Profesor și apoi director la Școala de fete a ASTREI din Sibiu, secretar II al ASTREI. A cules folclor, a scris lucrări pedagogice și o monografie a Școlii de fete a ASTREI din Sibiu.

⁴ Aron Șerb, prieten cu V. Branîște.

⁵ E prima scrisoare a mamei trimisă lui V. Branîște, ca student la Budapesta.

⁶ Gheorghe (Ghiță) Pop (1864—1915). A urmat liceul și Institutul Teologic la Sibiu și Universitatea la Budapesta. În 1891 a devenit profesor de limba română și limba germană la liceul din Brașov. Din cauza unei cuvîntări rostită la începutul anului școlar 1892/1893 a fost îndepărtat din liceu. A trecut în România de unde a primit un ajutor bănesc pentru a-și continua studiile. A studiat filozofia la Leipzig în seminarul lui Weigand. Reîntors în România cu titlul de doctor în filozofie a fost profesor de limba germană la liceul „Mihai Viteazul“ din București. A ținut și un curs liber de limba și literatura germană la Universitatea

din București. Pe lângă manuale de limba germană, el este autorul Dictionarelor român-german și german-român din colecția Toussaint—Langenscheidt.

⁷ Alexandru Roman (1826—1897). Redactor al gazetelor „Concordia” și „Federațiunea”, deputat în dieta de la Budapesta, profesor de limba și istoria literaturii române la Universitatea din Budapesta, calitate în care l-a apreciat în mod deosebit pe V. Braniște. Membru fondator al Academiei Române. Vezi Gelu Neamțu, *Alexandru Roman — militant pentru unitatea națională a românilor*, în „A.I.I.A. Cluj”, 1973, 16, p. 137—165; Idem, *Activitatea lui Alexandru Roman ca membru al Academiei Române*, în „Crisia”, 1979, 9, p. 271—293.

⁸ Ioan P. Pușcariu (1824—1911). Om politic, scriitor, istoric. Deputat în dieta de la Sibiu, a îndeplinit mai multe funcții administrative. Membru în reprezentanța fundațiunii „Gojdu”. Membru al Academiei Române. Vezi, Aurel Răduțiu, *Ioan Pușcariu (1824—1911). Semnificațiile activității sale istorice*, în „Studia Hist.”, 1972, 17, fasc. 1, p. 71—88; Nicolae Josan, *Activitatea politică a lui Ioan Pușcariu în anii 1860—1863*, în „Apulum”, 1978, 16, p. 373—390.

12. ZOSIM CHIRTOP

Cluj, ante mai 1888

Epistola ta primită. Noi nu putem face nice o ședință deoarece nu sîntem competenți, iară de altă parte lucrul e prea de timpuriu. La noi didactrul e numai 25—30 f, taxa de examen 8 f, absolvarea de didactru capetă și stipendiștii. În genere la noi s-au adus regulele ca și la voi. Faceți suplica sănătoși fără concursul nostru. Succes bun. Până în 28⁵ sum aici.

Salutare lui Ghiță¹, Sivu² și pe tine te îmbrățișează
Zosim³

B.J. Brașov, ms. nr. 2195; BAFCN Ft. 509/362.

¹ Gheorghe Pop.

² Iosif Blaga (1864—1937). În acel moment coleg de studenție cu V. Braniște. Profesor de istorie și de limbile română și latină la liceul din Brașov, director al liceului, secretar al Societății pentru crearea unui fond de teatru român, protopop, inspector școlar. A scris lucrări de critică literară, estetică, psihologie.

³ Zosim Chirtop (1868—1953). Născut în Cîmpeni, coleg de liceu cu V. Braniște, era student la drept la Universitatea din Cluj. Avocat în Cîmpeni. Membru fondator al ASTREI, membru al Societății pentru fond de teatru ro-

mân, animator cultural. După Unire a fost primul prefect român al județului Turda-Arieș, secretar general la Resortul de Interne al Consiliului Dirigent.

13. IOSIF BLAGA

Sebeș, 30 iulie 1888

Amice Valeriu!

Eu am fost de simbătă la Alba Iulia. Astăzi m-am reîntors, când am aflat corespondențele tale și una de la Ghiță¹, prin cari îmi aduceți plăcuta veste că mă luați și pre mine cu voi la Abrud². Tot în cauza asta am umblat și prin Alba Iulia dar cu puțin noroc. Nu pot promite cu siguranță că vin la Miercurea. Eu aș aștepta acasă rata de la Sibiu, căci din cealaltă nu mai am nimica. Dealtcum e posibil ca să vin pe miercuri.

Tu fără de a mă aștepta pe mine scrie-mi îndată — încă azi — pe ce timp plecați vineri din Miercurea, pentru ca eu să vă aștept apoi la vărul Blaga³ — preotul — căci el șade lângă drum. Cufărul nu știu mai trimiteți sau aduc[eți] hainele pînă în Lančrăm unde le vom pacheta. Dacă vin eu la Miercurea aduc și cufărul.

Házslinszky⁴ a trimis absolutoriile atît a lui Șpan⁵ cît și Bologa⁶ și a promis că trimite și programa îndată ce să tipăresc. Eu am tot așteptat să veniți voi pe la mine. Nu am fost nici la Sibiu, căci am avut nește buboaie cari mult m-au necăjit.

Salutare de la soțul Nyulaszi⁷ și Házslinszky.

Salut pe Ghiță și pe tine și vă îmbrățișez

Iosif⁸

B.J. Brașov, ms. nr. 2074; BAFCN Ft. 509/1—3.

¹ Gheorghe (Ghiță) Pop.

² În 1888 cei patru prieteni: Vasile Bologa, Iosif Blaga, Ghiță Pop și V. Braniște au făcut o excursie în Munții Apuseni admirînd frumusețea și varietatea peisajului, străbătînd locuri istorice, poposind la Abrud, Cîmpeni, la Vidra la Casa Iancului. Vezi *Amintiri din închisoare*, p. 142.

³ Isidor Blaga, preot în Lančrăm, tatăl lui Lucian Blaga.

⁴ Házslinszky Rezső coleg de facultate cu V. Braniște. Doctor în filozofie. Autor de scrieri istorice.

⁵ Petru Șpan (1860—1911). Viitor profesor la Seminarul pedagogic al mitropoliei ortodoxe din Sibiu.

⁶ Vasile Bologa.

⁷ Colegul Nyulászy János (1869—1952). Student la drept la Universitatea din Budapesta. Doctor în drept. Autor al mai multor scrieri juridice.

⁸ Iosif Blaga.

14. IOSIF BLAGA

Lancrăm, 20 august 1888

Amice Valeriu!

Conform promisiunii de ieri îți trimit un formular de suplică pentru de a-ți face lucrurile cu miliția¹. Cred că alte instrucțiuni nu-ți sînt de lipsă. Eu am enumerat între documente și o adeverință despre aceea, că de prezent ești filozof. Această adeverință nu este indispensabil de lipsă, dacă totuși poți face o copie de pe „Nos Rector”². Unde nu o am întregit eu, o întregește tu. Așa de ex. nr. regimentului la care vrei să fii asentat și altele.

Eintritts Zertificat³ trebuie de la primăria.

Să faci și tu cele necesare mie și să mi le trimiți cu posibilă grabire.

Mie mi-e tare urît, frate, acuma pe acasă. De altcum mă voi mai deda. De abia apuc să se coacă strugurii ca apoi am distracții cu preumblări pe la vii. Dară o vreme mai frumoasă să fie ca acuma.

Deie Dumnezeu să ne revedem cît mai în grabă.

Primește salutări și îmbrățișări de la al tău sincer amic.

Iosif Blaga
Stud. phil.

B.J. Brașov, ms. nr. 2118; BAFCN Ft. 509/136—137.

¹ V. Branște era recrutat din acest an, 1888, dar potrivit legii avea dreptul să amîne 5 ani efectuarea stagiului pînă la terminarea studiilor. Abia la 1 octombrie 1892 a fost silit să intre în armată, dar n-a ajuns la regiment, deoarece Comisia de „superarbitrare” l-a scutit de efectuarea stagiului militar, fiind miop. Cf. *Amintri din închisoare*, p. 163—164.

² Dovadă emanată de la Universitate.

³ Certificatul de intrare.

Miercurea, 19 ianuarie 1889

Valeriu!

Aniversarea zilei tale natale¹ în anul 1889 o vom serba și noi după cuviință cu toată solemnitatea cuvenită, însă deocamdată nu putem dispune despre doritele mădulare ale poștei tale, cu atîta mai virtos că și io ca protopretor nu am dispus la anul nou ca în Sibiu de nici un purcel și prin urmare nici pentru tine nu pot servi pre lîngă toată bunăvoința chiar și la ziua ta natală a 20^{ea} în 22 a lunii ianuarie 1889.

Io, mama ta și sororile tale cu Victor dinpreună îți poftim, întii de toate sănătate și pasiuni pentru a putea fini cariera ta cu cel mai încununat succés, ca apoi să poți intra în viața practică cu plăcere și bucurie și să te convingi despre adevărul praxeii tale ce-i mult promițător.

Amicul, amica și cumătra Droc² ne-au spus că le-ai scris, ba chiar și telegrafat, dară verze și rachiu de am trimite acuma din multe considerațiuni e imposibil. Mai tîrziu vom vedea ce vom putea face noi cari numai noi știm cum le acoperim toate.

În faur vom împlini rugarea ta cu speranța că venind tu în viața practică și tu vei împlini datorința și vei ușura situațiunea și starea noastră, față de surorile tale, care tare te doresc și te așteaptă.

Primește cu toți cunoscuții tăi salutările noastre cu acel adaus ca pentru ziua ta natală îți trimitem deocamdată 3 fl., pentru *Istoria* lui Petru Maior edițiunea de lux 1 fl. 50 cr., spese cu poșta 15 cr. — laolaltă 4 fl. 65 cr.

Cu salutare

M. Braniște et fam.

P.S. Ieri am scris la comanda întregitoare după documentele tale, care sosind, nu voi întîrzia a ții le trimite³.

Idem

B.J. Brașov, ms. nr. 2086; BAFCN Ft. 509/32—34.

¹ V. Braniște s-a născut la 10/22 ianuarie 1869 în comuna Cincu Mare, jud. Brașov.

² Agapia Nicolau, soția protopopului Ion Droc din Miercurea.

³ E vorba de pregătirea actelor pentru armată.

Miercurca, 25 februarie 1889

Stimate prieten,

De fapt nu voiam să te deranjez — știu cât este de prețios timpul pentru unul, care studiază, — dar să ne ținem de zicala: „odată înseamnă niciodată“. *Invirtita* a văzut lumina tiparului de mai mult timp și pare că nu fără succes, pentru că mi s-a făcut propunerea să compun o nouă serie de lucrări de muzică populară românească și eu am dat curs îndemnului alcătuind o colecție de piese naționale, pe care am intitulat-o *Din munții Transilvaniei* și într-un timp nu prea îndepărtat colecția va părăsi teascurile tiparului.

Cu aceasta îți aduc dovada realizării unui principiu pe care ți l-am exprimat odinioară, per aspera ad astra¹.

Noi artiștii avem rareori parte de o soartă fericită pe pământ, istoria o dovedește în mii de exemple, de obicei sîntem compătimiți, se încearcă a ni se veni în ajutor, cînd orice ajutor este de prisos, cînd nu mai existăm. Dar să trec la obiect: dînd curs unei dorinți, am compus și trei cîntece maghiare. Fără să mă laud, te asigur că vor obține succes cînd vor apare, dar în primul rînd nu am editor și nici nu știu cine editează în țară piese maghiare.

În al doilea rînd, nu știu dacă să le scot sub titlu german sau maghiar. Am voit să intitulez piesele — sînt trei la număr — *Trandafirii pusteii* sau *Florile pusteii*; cum sună aceasta pe ungurește?

Caracterul muzical al pieselor este:

- Nr. I „Dansul mînzarilor“, un tempo foarte viori, pur maghiar.
 II. „Bun rămas de la patrie“, elegiac, de o simțire adîncă, lento.
 III. „Ciardaș“.

Apoi te măi rog să-mi indici numele și adresa unei aristocrate sus-puse — deoarece contesa Teleky-Waldau din Viena, fosta mea protectoare, a decedat anul trecut —, foarte apreciate și cu simț artistic, căreia să-i dedic aceste piese. Acesteia voiam să-i dedic piesele, pentru a le mări prestața.

Ți-aș rămîne foarte îndatorat dacă mi-ai traduce aceste titluri cu avînt poetic într-o maghiară curată și dacă mi-ai numi cîțiva editori de muzică populară maghiară. În rest, nimic nou.

Așteptînd un grabnic răspuns afirmativ

cu salutări devotate
 Fritz Salmen²

Geehrter Freund,

Eigentlich wollte ich Dich nicht belästigen — ich weiß, wie teuer einem Studierenden die Zeit ist — doch lassen wir's gelten: „einmal ist keinmal“. Die „Invertita“ hat das Licht der Welt schon seit geraumer Zeit erblickt und, wie es scheint, nicht ohne Erfolg, denn es ist der Auftrag an mich ergangen, eine neue Serie romänischer Nationalstücke zu schreiben, und ich habe diesem Auftrage durch Fertigstellung der Piecen — durchwegs national — denen ich den Collections-Namen „Din munți/i/ Transylvaniei“ gegeben und die mithin auch in nicht allzu ferner Zeit den Druck verlassen dürften, folgeleistet.

Ich liefere Dir damit den Beweis einer seinerzeit mündlich gethanen Äußerung: Langsam zum Ziele, per aspera ad astra.

Uns Künstlern ist selten eine glückliche irdische Lage beschieden. Die Geschichte liefert 1000-de Beispiele und gewöhnlich bedauert man uns, wollte man uns dann helfen, wenn alle Hülfe überflüssig, wenn wir nicht mehr sind. Doch zur Sache: Einem Wunsche nachkommend, habe ich auch drei ungarische Stücke componiert. Ohne pro oratio domo darf ich Dir versichern, daß sie sich, wenn sie erscheinen, den Beifall erringen werden, doch für das eine Mal habe ich keinen Verleger und weiß auch nicht, wer im Inlande ungarische Stücke verlegt. Zweitens weiß ich nicht, ob ich die Stücke unter deutschem oder ungarischem Titel rangiren sollte. Ich wollte die Stücke, es sind deren 3, am liebsten *Pusza Rosen* oder *Pusza Blüten* nennen; wie macht sich das im ungarischen?

Der musikalische Charakter der einzelnen Stücke ist:

Nr. I: „Csikostanz“ durchwegs lebhaftes Tempo, echt magyarisch.

Nr. II: „Abschied von der Heimat“ ganz elegisch, tiefempfunden und langsam.

Nr. III: „Csárdás“.

Ferner bitte ich Dich, mir den Namen und die Adresse einer hochgestellten Aristocraten zu nennen, da Gräfin Teleky-Waldau, Wien, meine einstige Gönnerin, im vorigen Jahr gestorben ist und der ich diese Stücke zugedacht, — die allgemein beliebt und kunstsinnig ist. Da ich derselben diese Stücke widmen wollte, um denselben ein größeres Gewicht zu verleihen.

Wenn Du vielleicht mir obige Titel ins feinste magyarische und mit einem gewissen poetischen Schwung übersetzen und mir einige Verleger ungar. nationaler Musik nennen würdest, wäre ich Dir sehr verbunden. Sonst nichts neues.

Deiner geneigten baldigen Antwort entgegen sehend
mit ergebenem Grusse

Reußmarkt, 25.II.89
Siebenbürgen

Fritz Salmen

B.J. Braşov, ms. nr. 2081; BAFCN. Ft. 509/19—20.

¹ Prin strădaniile anevoioase se ajunge la izbîndă.

² Fritz Salmen era în acea perioadă dirijorul orchestrei Reuniunii de cîntări din Miercurea.

17. MOISE BRANIŞTE

Miercurea, 11 aprilie 1889

Valeriu!

Epistola din 5 IV o am primit cu bucurie şi s-a cetit cu mare atenţiune a surorilor tale, care corespondenţă cu tine foarte tare le interesează, încît Cornelia¹ una din epistolile tale recente cetit-a seara la culcare şi-o pus-o sub perina capului său, de multă vreme o căutat-o mama-ta ca să o reproducă, nu ştiu la a cui dorinţă.

Cu Droc² noi n-am scris căci l-am rugat să-ţi aducă verbalmente salutările noastre şi să-ţi spună cu grai viu cum stăm noi acasă, — ceea ce se vede că a şi făcut scriindu-ne că vinarsul l-aţi primit. Mi se pare că cina aconto aldămaşului l-o speriat pe Droc de n-o făcut tîrg în Budapesta ci întorcîndu-se acasă a tîrguit vinul în Cluj şi voi aţi rămas pe jos.

Domnul protopop pre deplin a fost mulţumit cu cortelu vóstru şi cu sprijinirea ce i-o aţi dat voi. Luni a plecat cu naşa Gapi la Braşov că li-o murit soacra, respective mama.

Noi în 7 aprilie a.c. am plecat la Şialdorf peste Ludos şi seara am fost la Iuon³, unde luni am petrecut şi marţi în 9 aprilie am mers la Mediaş unde am ascultat testamentul moşului⁴, prin care se pun Iuon şi Lucreţie de erezi universală şi mama ta se restringe la ce o căpătat deja pînă acuma. Vom vedea şi această treabă cum va ieşi.

Cu Toader, fratele meu, iară aşa am păţit şi am purtat proces eu, numai şi numai să nu fie nici un frate eschis de la dreptul lui ereditar legal, ceea ce am căştigat şi sper că şi cu mama va urma aşa după drept şi dreptate, căci ar fi un mare păcat ca un frate or o soră să fie eschisă.

În 9 IV am pornit din Mediaș și am sosit la 1/2 9 oare seara în Sibiu la Oprea Bazza, de unde am voit să plecăm după timp de trei ore, însă o ploaie a început seara și o ținut și ieri toată ziua pînă în Miercurea, încît nu am îndrăznit să plecăm pe ploaie pînă ieri dimineața cînd la 12 oare la amiază am fost în Miercurea unde am aflat pre ai noștri în pace și sănătoși și în posesiunea epistoliei tale din 5 IV pre care o fost cetit și recitit Victoria și Valeria.

Tu să nu aștepti Valerie ca să-ți răspund la toată epistola, unde nu am să-ți trimit vrun act ori altceva, căci tu știi că cînd ai avut cu documentele mereu ți-am scris, căci io-s foarte tare ocupat cu oficiu și apoi toată greutatea cade pre mine și cu această corespondență.

Aceasta însă nu se poate aplica la tine, care ai timp mai mult liber și și datorința a ne încunoștința despre frumosul oraș, și material ce-ți stă la dispozițiunea ta și frumos ni l-ai putea dezveli în epistolele tale.

Groful Bethlen⁵ e dus la Budapesta și se vorbește că ar fi luat în combinațiune de ministru pentru Interne. Voi sinteți acolo veți ști mai bine. Nouă ne-ar părea și bine și rău, și în fine ar trebui să ne mulțumim ori așa ori altmîntrea. Se vorbește despre denumirea ampolioaiților administrativi. Ce știi?

Noi sintem sănătoși cu toții și te salutăm și pre tine și te dorim ca după bună ispravă să te vedem în mijlocul nostru, al tău părinte

M. Braniște

B.J. Brașov, ms. nr. 2121; BAFCN Ft. 509/143—146.

¹ Cornelia egal cu Veturia, sora lui V. Braniște.

² Ioan Droc, protopop în Miercurea.

³ Fratele mamei lui V. Braniște, băiatul Anei, fata lui Pavel Lebu, și al lui Pavel Vlad.

⁴ Pavel Vlad. Vezi *Amintiri din închisoare*, p. 6—7.

⁵ Bethlen András (1849—1898). Om politic maghiar. Comite suprem al comitatelor Sibiu și Brașov și comite al sașilor. Deputat, ministrul agriculturii în cabinetele Szapáry și Wekerle (1890—1894).

18. EMILIAN POPESCU

Dumbrava, 4/16 iulie 1889

Iubite Valeriu!

O deosebită plăcere mi-ai făcut cu epistola, ce mi-o ai trimis cu datul 7/VII dar eu o am primit numai în 15/VII,

probabil că a zăbovit pe la poșta noastră câteva zile — pe viitor, cînd mi-ai scrie ceva te rog scrie p[oșta] u[ltimă] *Deda*.

Din toată epistola văd, că tu ești în curent cu toate lucrurile, eu însă nici nu prea șed mult pe acasă, numai cînd e vreme slabă, deoarece timpul feriiilor îl folosesc spre recreație pe la economie (care promite foarte puțin), pre la vii etc., iar studiul e mai uitat.

În ceea ce privește publicarea raportului¹ general și tipărirea regulamentului eu nu știu nimica — dar dacă știi ceva, mai că nici nu am putea face ceva prin ziare, căci am încetat de a fi membri pînă cînd comisiunea de preste vară e în funcțiune — totul ce cred eu că ar fi de făcut e să urmărim prin ziare ce se publică — și apoi îndată în șed[ința] cînd comis[iu-nea] de preste vară va veni cu rap[ortul] și va cere absolutul — să o regulăm — ținînd-o chiar *in obligo*² dacă-ar fi spesat sume preste care nu a avut încuviințare³, precum și rectificînd în ziare, ce s-ar fi publicat necxact, ori necorect, de ar fi făcut îndreptări stilare *nimerite* — transit — dar altminterlea vom vedea noi, ce va fi. Cînd aș ști că s-a publicat raportul, m-aș adresa lui Onciul⁴ pentru un exemplar, precum și de un regulament m-aș îngriji. Ai comunicat, frate, și lui Ghiță⁵ și lui Blaga⁶ afacerea? De nu le-o ai comunicat, le-o comunică — și vezi ce vor zice — să luăm seama ca să nu o pățim ca în anul trecut — să ne pună Curiția⁷ pe președintele⁸.

Pe fratele Precup⁹ îl voi face atent, altcum adresa lui e: în Magyar Nemegye per Naszód¹⁰.

Tot asemenea pe Grigoriță (tatăl său e *Macedon*, notar în Naszód).

Soarta bietului Șpan¹¹ pe drept poate să supere pe orice om de bine, căci o putere pedagogică ca el nu este nici unul dintre aspiranții la posturile de prof[esori] la școala Asoc[ia-țiunii].

Bologa¹² va fi director. Ar fi bine ca Șpan să mai probeze o dată și să nu se lase de institutul acela cam deodată, căci de se lasă el — știe Dumnezeu, ce tîndălos va veni acolo — cum a fost și un Putilean din Năsăud, adus în cand[idare], cînd a venit Șpan.

Aflînd din epistola ta că tu boierești — trăiești în lumea desfătărilor —, nu pot decît să mă bucur și să-ți gratulez. Eu încă nu o duc rău, numai așa cam pe sub munți, omul e ferit de petreceri.

Dorind, ca tu frate Valeriu, să-ți petreci și pentru mine —
salutându-te, precum și pe cunoscuți sum

al tău frate
Emilian Popescu¹²
st. phil.

Dumbrava, 4/16 iuliu 89
p[osta] u[ltimă] per Szász Régen [Reghinul Săsesc]

B.J. Brașov, ms. nr. 2114; BAFCN Ft. 509/127—129.

¹ Raportul Societății „Petru Maior“ din Budapesta. Apar mici neînțelegeri între membrii ei.

² Obligată, îndatorată.

³ V. Branște era în acel moment casier al Societății, iar E. Popescu, controlor. Cf. *Almanahul Societății de lectură Petru Maior*, Budapesta, 1901, p. 35.

⁴ Ion Onciu, bibliotecar al Societății Petru Maior pe anii 1888/1889 și 1889/1890.

⁵ Ghiță Pop.

⁶ Iosif Blaga.

⁷ Ion Curiția, student la filozofie. În 1892 a scris un articol în „Tribuna“ pentru care a fost închisă toată redacția ei.

⁸ Președintele Societății pe anul 1888/1889 la care se referă Popescu a fost Bogoevici.

⁹ Ștefan Precup, student la filozofie la Universitatea din Budapesta.

¹⁰ Nimigea, Năsăud.

¹¹ Petru Șpan.

¹² Vasile Bologa.

¹³ Emilian Popescu (1863—1896). Casier al Societății „Petru Maior“ pe anul universitar 1890/1891. Profesor suplinitor la Seminarul Andreian din Sibiu și la școala reală superioară din Cașovia. Profesor definitiv de latină-elină la liceul ortodox din Brașov. *Necrologul*, în „Gazeta Transilvaniei“, nr. 134, din 16/28 iunie 1896. Grigore Ploesteanu îl omagiază în „Steaua Roșie“ din Tîrgu Mureș, nr. 102, din 29 aprilie 1984.

19. IOSIF BLAGA

Lancrăm, 3 aprilie 1890

Frater Valeriu!

Corespondența ta de dato 30/III o am primit. Mult mă bucur că — deși tîrziu — dară totuși îmi mai scrii și tu.

Nu știam ce va fi cu tine, de atit taci. Mai mult m-aș bucura dacă cu vreo ocaziune m-ai surprinde în Lanocrăm. Să mă cauți tot la școală, unde locuiesc și acuma. Mie mi-e, frate, preste puțină să vin la Miercurea. Orice osteneală mă alterează. De cînd s-a încălzit mi-a fost tot bine, și duminică a fost săptămîna m-am dus și pînă la Alba Iulia și apoi joi la Sebeș, ceea ce de nou mi-a mai stricat. Toată săptămîna trecută mi-a fost mai rău. Acum nu mai merg nicăieri. Stau tot pe-acasă ca să mă mai pot recrea.

Pe marți după Paști intenționasem să plec la Pesta — de cumva în acea zi ar fi cald căci numai așa pot călători pînă la Alba Iulia sau Vinț la gară. Te hotărăște să plecăm pe atunci amîndoi. Scrie-mi despre acestea, la tot cazul însă cu grabă, ca să știu cînd voiești tu să pleci. La tot cazul să călătorim acum laolăltă.

Cu soțul Nyulaszy¹ stau bine. El mi-a scris cînd s-a apropiat timpul să vină la Pesta, eu însă eram pe atunci morbos. Din această cauză i-am întirziat răspunsul. Dară totuși i-am scris apoi, că să capete cvartir. El se vede că s-a temut — și-a luat cvartir singur. Îi mulțumesc căci altcum mă mai punea la plată pe puf.

Ar fi bine să locuim timpul scurt ce mai avem să petrecem în Pesta iară amîndoi. Ce zici? Scrie! Singuri vom căpăta cu greu cvartire bune și ieftine, mai ales pe timpul ăsta.

Acum ne potrivim căci curînd vom cam fi mai puțin ocupați. Eu cel puțin nu am să mă ocup de nimic pînă mă reîn-sănătoșesc pe deplin, dacă asta o va vrea și Dumnezeu.

Împărtășește părinților tăi complimente.

Te salută popii noștri!

Eu încă te salut.

Servus

Al tău prieten

Sivu

Lanocrăm, 3/IV 90

Dealcum să știi că acum mă aflu iară bine!

B.J. Brașov, ms. nr. 2112; BAFCN Ft. 509/119—122.

¹ Nyulaszy János, student la drept.

Orăștie, 10 aprilie 1890

Iubite Valeriu,

Îți promisi, că-ți voi scrie ca soldat, în special de impresiile ce face asupra mea viața militară. E scurt timp de când mă aflu sub arme, dar destul pentru un om inteligent, ca să-și dorească alt mediu. Nu că mi-ar fi greu sau alte necazuri, deloc; dar mă doare la gândul că atita timp voi fi silit a pierde cu „la dreapta“, „atenți“ etc.

Numai trei zile făcui exercițiu. Dar de nenumărate ori mi s-a dat ocaziune a zîmbi la explicările militare. Ei îți vorbesc, că starea să fie naturală, și după aia te pun să stai *țapăn*. Ba un prepus al nostru s-a cumes la afirmarea, că nici un *Anatom* nu ar fi în stare, să afle erori la starea militară. Risum teneatis amici!

Neavînd în zilele prime nimic de lucru și trebuind să stau oare întregi în cazarmă, am făcut observațiuni și la ficiorii noștri. Mare minune! și la miliție ca preste tot locul să află băieți harnici și leneși. Dar cei dintîiu sînt în adevăr de admirat. Ei fac marșul ostenitor, iar acasă tot lor le cade partea leului din curățirea odăilor etc.

Ce m-a pus cu adevărat în uimire, sînt cuvintele alese, ce întrebuintează unii subofițeri. Din curiozitate întrebai pre unul, că în ce școală a studiat. Numai în cea comunală, a fost răspunsul. Abia acuma înțeleg acest *fenomen*. Ei adică învață regulamentele tot românește, fiindcă limba regimentului e cea română.

Ah, cum s-ar putea dezvolta limba noastră, dacă ar fi folosită în administrație și justiție!

Te cuprinde un fel de duioșie, cînd auzi pre un subofițer vorbind de: apt, rezistență, balans etc. Trebuie să te înduioșezi la gândul că mergînd de aicea ajunge în un mediu, în care limba noastră aproape numai în familie e tolerată.

Astăzi am făcut un marș de vreo 6—7 kilometri, da ceva grozav nu e. Ce e drept, puterile sînt încă proaspete; cum va fi mai tîrziu, vedea-vom.

Testimoniul cerut îl primii. Mare mulțămită. Dar nu mi-e destul. Mai cerui alte trei de la notarul. Două din ele vor trebui subscribe și de tată-tău.

Îți aduc la *plăcuta* cunoștință, că am fost foarte bine primit de inteligența română. În 12 familii îmi făcui deja vizita.

Sînt foarte mulțămît că am venit la Orăștie. Aproape în fiecare sară umblu la casină.

Salutările domnișoarelor din Miercurea mi-au căzut de minune. Eu încă le salut, în special pre cele din unghi². Măi, dacă veți fi pre paști laolaltă, cugetați-vă și la mine: o dușcă în sănătatea mea.

Mă închin respectuos părinților tăi și fraților, iar pre tine te îmbrătoșez.

Îmi scrii? Eu te voi mai neferici în curînd cu o scrisoare.
Orăștie, 10 IV 1890

Al tău
Dr. Beu

B.J. Brașov, ms. nr. 2113; BAFCN Ft. 509 123—126.

¹ V-ați putea ține să nu rîdeți, prieteni?

² Vezi corespondentul german Winkel din scrisorile din Miercurea, aflate la B. J. Brașov.

21. CHARLOTTE WELTER

Miercurea, 12 mai 1890

Iubite prieten scump,

Aproape mă jenez că scrisoarea promisă de mine s-a dus pe copcă, dar dumneata nu te mai mira, doar ești obișnuit cu stilul greoi al miercurenilor, și trebuie să mărturisesc că eu așteptam zi de zi și un răspuns la cartea mea poștală, dar dumneata ești atît de uricios, atît de uricios.

În zadar am așteptat multele poștale pe care le-ai promis să le trimiți cu fiecare prilej, se pare însă că ai uitat. Bucuros ți-aș fi scris în locul ilustratei o scrisoare mai lungă, dar am fost chinuită de o migrenă și n-am voit să amîn scrisul, ca să nu fii nevoit să te mai ostenești pentru cadou.

Ți-aș scrie bucuros întîmplări din Miercurea, dar zilele se scurg monoton una după alta, excepție a făcut numai ziua de ieri cînd a avut loc de mult plănuitul concert; din păcate Herminal nu poate să-ți scrie o recenzie mai amănunțită, pentru că ea a participat activ la realizare, după ce s-a lăsat mult rugată, deci îmi iau eu însărcinarea să-ți comunic cîte ceva. De remarcat în mod special ar fi un cvartet eufonic la care ar fi fost recomandabil să-ți astupi urechile cu vată, pentru

ca să nu-ți perforeze timpanul, din precauțiune ei au cîntat în vestibul, ceea ce a dovedit considerație față de auditor. Afară de aceea, ar mai fi de menționat că domniii învățători nu și-au însușit din dicționarul de neologisme cuvîntul „piano“. După concert a urmat dans în restaurant, dar trebuie să spun că n-am mers niciodată atît de nebucuros la o petrecere, și am fost foarte mulțumită cînd am plecat curînd acasă. Mai este nevoie să-ți spun pentru ce?

Pe o muzică proastă s-a dansat vesel. Dar lucrul acesta nu este ceva neobișnuit pentru Miercurea.

După scrisoarea dumitale pare că te distrezi bine acolo, conform planului ați făcut excursia de 1 mai? Noi n-am putut ieși pentru că a plouat îngrozitor, dar am plănuit să ieșim la iarbă verde joi. Atunci vei mai fi la Pesta? Dacă vei face și dumneata o plimbare îți doresc petrecere plăcută și gîndește-te cîteodată la una care te dorește și se numește

Lotti²

Cînd vii acasă?

- Lieber theurer Freund.

Fast schäme ich mich, daß der von mir angekündigte Brief nun doch in die Brüche gefallen ist, aber Sie werden sich darüber nicht wundern, sind Sie doch an die Reußmärkter Schwerfälligkeit gewöhnt, doch ich muß bekennen, daß ich tagtäglich auch auf eine Antwort auf meine Karte bewartet habe, aber Sie sind so garstig, so garstig.

Vergebens wartete ich auf die vielen Karten, die Sie versprochen, bei jeder Gelegenheit zu schicken, doch scheinen Sie ganz darauf vergessen zu haben. Sehr gerne hätte ich Ihnen statt der Karte einen längeren Brief geschrieben, aber ich wurde von argem Kopfweh geplagt und wollte das Schreiben nicht aufschieben, damit Sie sich nicht weiter um das Geschenk zu bemühen brauchen.

Ich möchte Ihnen gerne einige Reußmärkter Begebenheiten erzählen, doch verstreicht ein Tag so monoton wie der andere; nur gestern war eine Ausnahme, denn es fand das schon lange geplante Concert statt; leider kann Hermine Ihnen darüber keine Recension schreiben, da sie, zwar nach langem Sträuben, sich an der Ausübung beteiligt hat, doch will ich es übernehmen, Ihnen Einiges hievon zu berichten. Ganz besonders hervorzuheben wäre da ein Euphonium Quartetto. Da wäre anzuempfehlen gewesen, sich Watte mitzubringen, damit das Trommelfell nicht lith. Zur größeren Vorsorge haben sie

im Vorzimmer gespielt, was gegen die Zuhörer sehr rücksichtsvoll war. Außerdem wäre vielleicht nur noch zu erwähnen, daß die Herr Schullehrer das Wörtchen „piano“ nicht in ihrem Fremdwörterbuch aufgenommen haben. Nach dem Concert wurde im Gasthaus getanzt doch ich muß sagen, daß ich noch nie so ungern auf eine Unterhaltung gegangen und ich sehr froh war, als wir bald nach Hause gingen. Brauche ich Ihnen das warum noch zu sagen?

Auf eine schlechte Musik wurde ziemlich flott getanzt. Doch dieses ist ja für Reußmarkt nichts außergewöhnliches.

Ihrem werthen Brief nach scheinen Sie sich dort sehr gut zu amüsiren. Haben Sie Ihrem Vorhaben gemäß am 1-ten Mai den Ausflug gemacht? Wir konnten leider nicht hinaus, da es furchtbar regnete, doch haben wir uns vorgenommen, Donnerstag hinaus zu gehen. Werden Sie dann noch in Pest sein? Falls Sie dann auch eine Partii machen, wünsche ich Ihnen eine gute Unterhaltung, und denken Sie auch manchmal an Eine, die sich nach Ihnen sehnt, die sich nennt

Lotti

Wann kommen Sie nach Hause?

B.J. Braşov, ms. nr. 2095; BACFN, Ft. 509/74—79.

¹ Hermine Welter (1867—1954), una din cele şase fiice ale lui Michael Welter (1832—1912), jude comunal.

² Charlotte Welter (1865—1905). Prietenă din tinereţe a lui V. Branişte.

22. MOISE BRANIŞTE

Miercură, 13 mai 1890

Valeriu!

Epistola ta o am primit şi pe noi ne-o pus pe gânduri.

Dumnezeu să-ţi ajute la realizarea acestui scop. Noi păstrăm toate cele comunicate în cel mai strict secret, căci sublimă este ideea şi odată realizată bine — precum cu toţii dorim — mare fericire pentru întreaga noastră familie ar fi.

Tu nu poţi să-ţi pierzi viitoru şi chiar când realizarea nu ar fi favorabilă, căci noi credem că aducerea ta în combinaţiune pentru postul cestiunat, serveşte de onoare persoanelor tale.

Noi necunoscînd organizarea factorilor care concurg la realizarea propusului ție comunicat, nu putem pre deplin judeca afacerea aceasta foarte ponderoasă.

Am dezbătut-o din toate punctele de vedere și am pus în cumpănă și greutățile ce obvin, și am venit la sfîrșit că plămăditorii ideii ție comunicate încă vor fi judecat cauza mai înainte de comunicarea ei.

Destul că și noi sîntem tare îngrijiți și sperăm că vei ajunge la ținta dorită. Cum? Depinde mult și de la tine, care ai mare plăcere pentru studiile referitorie și cu o voință tare poți elupta victoria cea frumoasă¹ — Succes bun!!

Noi sîntem sănătoși și mult ocupați unul cu oficiu, altul cu economia casei pre care o am promovat, căci proprietaru s-a învoit, de la cuptor ni-o făcut un plat pe care fierbem.

Cuhnia de vară e spoită ca cea de iarnă, care din urmă s-a prefăcut în odaia de mosafiri. Mama-ta a îmbrăcat divanul din cuhnia de iarnă cu perine cu tot.

Domnul protopop² e mai bine acuma, dară i-o fost rău în zilele trecute.

Victor are astăzi maialul. Victoria e sănătoasă, iară noi așteptăm momentul ca să vă vedem pre toți sănătoși în mijlocul nostru. Io fac cura cu Marienbaderwasser — Kreuzbrunnen³ și prospiciez bine. Butoaiele sînt pline și vă așteaptă căci io nu mai beau vin pînă nu veniți voi.

Salutare de la toți

Al tău părinte

M. Braniște

B.J. Brașov, ms. nr. 2122; BAFCN Ft. 509/147—150.

¹ Se referă la dorința lui Valeriu Braniște ca la terminarea studiilor universitare la Budapesta să urmeze cursuri speciale în străinătate.

² Ion Droc.

³ Apă minerală de la Marienbad, azi Mariánské Lázně, localitate balneară în R. S. Cehoslovacia.

23. VIRGIL ONIȚIU

Budapesta, 30 mai n. 1890

Frate Valerie!

Te încunoștiințez că azi am trecut examenul verbal cu rezultat bun din ambele studii¹. Deseară.bem la Schuch și

miine ori poimfine plec poate acasă, ori poate într-altă parte la excursie. Sper că vei fi sosit și tu bine și că toți acasă sînt pe deplin sănătoși. Împărtășește te rog sărutările mele de mîni și complimente.

Iar pe tine te salută

prietenul tău

Virgil²

Budapesta în 30 mai n. 1890

B.J. Brașov, ms. nr. 2184; BAFCN Ft. 509 350.

¹ Examenul de terminarea studiilor universitare.

² Virgil Onițiu (1864—1915), prieten și cumnat cu V. Braniște. Scriitor și profesor. Membru de onoare al Societății de lectură „Petru Maior“ din Budapesta, director al liceului românesc din Brașov, membru activ al ASTREI secția literară, vicepreședinte al Societății pentru crearea unui fond de teatru român, membru corespondent al Academiei Române. Autor de schițe, nuvele, scrieri pedagogice de manuale școlare. Vezi, H. Teculescu, *V. Onițiu, un educator*, București, 1937; Ion Breazu, *Povestitori ardeleni și bănățeni pînă la Unire*, Cluj, 1927, p. 112—119; Idem, *Literatura Tribunei (1884—1895). Partea I. Proza*, București 1936, p. 89—95; Ioan Ciura, *Virgil Onițiu, director al școlilor românești din Brașov*, în „Cumidava“, 1971, 5, p. 165—187.

24. VALER ONIȚIU

Seghedin, 17/29 august 1890

Stimate amice!

Înainte de ce mi-aș preda adevărata cauză a acestor epistole, mă simt dator a mă ruga de iertare pentru îndelungata-mi tăcere, carea nici nu voiesc a o scuza, știind că e neexcuzabilă. Pre lângă toate aceste însă năcazul m-a făcut să-mi iau cutezanța a te molesta cu o rugare. Și anume te-aș ruga să ai bunătatea a-mi răspunde pe carta poștală alăturată — pe cît să poate îndată după primire — cînd ai de gînd să te duci la Pesta? Fiindcă în cazul, dacă te-ai duce încă pe timpul înscrierilor, te-aș ruga să faci bine a-mi testa la unii profesori, pentru că eu numai pe la 15, 16 septembrie o să mă duc. Altmintrelea după ce-ți voi fi primit răspunsul, îți voi scrie detailurile mai speciale. Și tocmai pentru aceasta te rog să-mi răspunzi cît de curînd.

În speranța că-mi vei împlini rugarea, primește-mi și înainte mulțămita.

Al tău stimător și iubitor

Valer¹

P.S. Virgil pleacă în 10 septembrie, să-și ocupe postul². Primește și salutările lui, precum și salutările tuturor pentru toți de-acasă și-ndeosebi sărutările de mâini ale noastre stimatei tale mame.

Servus!

Idem

B.J. Brașov, ms. nr. 2182; BAFCN Ft. 509/349.

¹ Valer Onițiu, frate cu Virgil, fiul lui Alexandru Onițiu, judecător în Reghin, Caransebeș, Seghedin. În acest moment Valer era student la filozofie la Universitatea din Budapesta și absolvise anul I. Mai apoi a fost funcționar la contabilitatea Căilor ferate din Seghedin. Vezi *Amințiți din închisoare*, p. 48.

² Postul de profesor de română la liceul din Brașov.

25. REPREZENTANȚA FUNDAȚIEI „GOJDU“

Nr. 587/890

Budapesta, 30 august 1890

Domnului Braniște Valeriu
în Budapesta

Reprezentanța fundațiunii lui Gojdu în ședința ținută de dato 23—29 august 1890 cu concluzul adus sub p. III a hotărît următoarele:

„Reprezentanța nainte de toate anunță principialmente că în privința stipendiștilor, cari au de a servi sau au servit în armată ca voluntari, și cărora după legea nouă nefiind iertat pe lângă serviciu militar a cerceta și prelegerile la universitate, ori la alte institute superioare, pierd un semestru sau un an, fundațiunea, respective reprezentanța va proceda după norma ministrului reg[esc] de culte și instrucțiune publică stabilită în ordinațiunea sa din 19^{le} mai 22749/890, va să zică, ți se va da stipendiul și pe timpul serviciului militar ca voluntar, însă cel mult pe un an sub condițiunile expuse în ordina-

ținea ministerială și pe lângă insinuarea prealabilă făcută la timpul său la Comitetul reprezentanței⁴.

Despre aceasta ești încunoștințat spre orientare și spre facerea pașilor eventual de lipsă în această privință¹.

Budapesta la 30^{lea} august 1890

G. Szerb
notar

Șchei, doc. nr. 126; BAFCN Ft. 510 48.

¹ Valeriu Branște va fi scutit în cele din urmă de efectuarea serviciului militar. Vezi scrisoarea lui I. Blaga din 20 august 1888.

26. VIRGIL ONIȚIU

Brașov, 5/18 octombrie 1890

Prietene dragă!

Ți-am primit la timpul său scrisoarea cu multă plăcere, neștiind dacă am să te admir mai mult ca scriitor harnic (!!) de epistole, sau ca pe omul „cel de cătră pădure“!

Tu care la o epistolă urgentă, în care ți-am pus niște cesiuni literare, rugându-te să-ți dai și tu părerea asupra lor, înainte de ce aș întreprinde ceva, mi-ai răspuns la 6 săptămâni într-o corespondență de la o beție din Poiană, — îmi scrii deodată 2 coale scrisoare (aici am descoperit hărnicia); — și tot tu ești, care afli că nu îmi datorezi nici un răspuns (aici e omul „cel de cătră pădure“).

Destul că peste asta am trecut și la toată întâmplarea, e bine ca să trecem, pentru că plăcerea ce o simt când mă pot pune în contact spiritual cu amicii mei îndepărtați, să nu fie perturbată prin niște nimicuri.

Observările ce mi-ai făcut asupra nepretențioaselor mele lucrări, nu numai că le-am primit cu plăcere, ci cu o deosebită plăcere fiindcă am văzut că se bazează pe o pricepere sănătoasă și conțin opinii motivate, pe cari le-am cerut chiar însumi, dar mai mult în forma unor simțiri vage, asupra cărora numai în urma epistolei tale am început să rezonoz și să mă chiarific.

Iată rezultatul acestei chiarificări:

Eu stau, ca puținii alții, sub impresia momentului și dispoziția sufletească pe care o am din timp în timp, în urma

acestei impresionabilități subiective, se schimbă din oară în oară, variind între cele mai felurite forme. Orice lucru mic, neașteptat, e în stare să-mi schimbe toată dispoziția într-una diametral opusă și de multe ori cite o dispoziție dintr-o zi anumită, nu-mi mai revine aproape niciodată.

Acum, de scris nu mă apuc nicicând fără o dispoziție anumită, care-mi ușurează lucrarea în materia ce tocmai mi-am ales. Și ceea ce scriu în dispoziția aceasta, este peste tot (după relația puterilor mele sufletești) bine scris. Dacă am norocirea, ca dispoziția să-mi rămână mai îndelungat să-mi pot încheia gata lucrul început în dispoziția de la început, lucrarea îmi succede, — da dacă nu, — se observă (cum ai observat și tu în schița mea de Șunturug) că sfârșitul nu corespunde începutului. Și deoarece — cum zic — dispoziția mea se schimbă ușor și degrabă — eu nu-mi știu puterile potrivite pentru lucrări mai lungi, de aceea, cum ai zis, schița șunturugeană, trebuia s-o închei acolo, unde s-au afișat pregătirile pentru concert. Și de fapt, cam pînă acolo am lucrat schița *întruna*, de acolo însă am încercat s-o continuu de repetite ori, dar am observat că nu mai pot reafla dispoziția de la început, ci devin sarbăd. Astfel sfârșitul l-am scris de fapt, îmi pare tocmai *cu un an în urma* începutului. Și că urmarea acestei deosebiri în lucrare un cap pricepător trebuie să o observe, o aflu firească. Dispoziția ce am avut la începutul schiței nu mi-a mai revenit într-un an întreg, și cînd mi-a revenit, n-a fost de felul aceleia de mai nainte. De-aci aparența realului în partea primă, de-aci tonul pronunțat satiric de la sfârșitul lucrării.

Ce privește pe *Notarul Scurtu*¹ eu însumi am *simțit*, ceea ce ai *înțeles* tu, că figura lui e prea general ținută și de aceea i-am și dat lucrării numirea de „tip“ în loc de „copie de pe natură“, cum ar fi trebuit să fie. Nu voi să mă scuz, dar îți pot spune, că una dintre cauzele pentru cari l-am ținut așa „general“ pe *Notarul Scurtu*, a fost și împrejurarea, că în vederea almanahului, nu mă prea puteam extinde la o lucrare mai amănunțită și mai lungă. La tot cazul sper însă, că pe cînd mi-ați trimite corectura lui, de ceea ce iarăși vă rog și pe această cale, voi mai adăuga poate puține trăsături la figura lui. Zic puține, căci ceea ce am încheiat odată, atît de anevoie pot să îndrept și completez!

Cît pentru viața mea de aci, sînt mulțumit și-mi place foarte bine, atît orașul cu poziția sa admirabilă, cît și școala

cu chiemarea mea. Tot ce-mi lipsesc pînă acum sînteți voi prietenii cei vechi, pe cari încă nu mi-a succes să-i înlocuiesc cu nimeni. Încă nu mi-am aflat om să mă pot tovărăși după plac. De aceea mă cam simt părăsit cîteodată — atunci mi-e dor tare de voi, pe cari nu vă mai am, ca să vă capacitez și ea să mă lumineți; — de aceea îmi vine să-ți zic cu Pliniu cel Tânăr: „nunquam accepi maius gaudium quam pridie“², cînd m-am întîlnit cu Geni Mețianu³, care pe săptămîna viitoare vine de se face brașovean, în calitate de candidat de avocat într-o cancelarie advocațională de aci. Toată nădejdea distracției mi-i în societatea lui. Abia apuc să-l văd aci.

Despre Pătru⁴ aș vrea să am detaiuri, căci ceea ce-mi scrii tu, îmi pare prea enigmatic.

Cît pentru Ghiță⁵ de Dumnezeu să fie cu noroc, — și eu sper că va fi. Căci și-n caz de defecte, face mult: *titula*.

Oprișă⁶ e la Brad dascăl gata și el; tocmai ieri i-am scris. El propune latina în cl. II și III, apoi maghiara în cl. II și IV și ceva gimnastică și caligrafie.

Frate-meu⁷ ce mai face? Învăță? Te rog mai îndeamnă-l vreodată, dacă și-ar uita de treburi. Mă tem, să nu se neglige. Căci dacă ar pica la finea anului la examenul fundamental, ar face bătrînilor o supărare nespūsă.

Dar tu cu Roman⁸ cum ai rămas? Deslușesc bine că omul acela într-adevăr îmi devine enigmatic. Și aci pe lingă cazul tău, mă cuget la „j6“-ul⁹ ce mi l-a dat din română la examenul special, și pe care nici azi nu-l pot înțelege. Scrie-mi orice și oricît, toate mă interesează. Cum stă cu almanahul? Cu constituirea? Cu membrii societății etc.?

Servus al tău

Virgil Onițiu

Salut pe Petrea special și pe Ghiță, Popescu¹⁰, Blaga¹¹, Iuga¹², David¹³, — scurt pe toți.

B.J. Brașov, ms. nr. 2080; BAFCN Ft. 509/15—18.

¹ Publicată în „Foaia ilustrată“ a lui D. Popovici-Barcianu, 1891, 1, p. 2—3.

² Niciodată nu m-a cuprins o bucurie mai mare ca cea din ajun.

³ Eugen Mețianu, avocat în Brașov.

⁴ Petru Roșca (1863—1920). A studiat filozofia la Viena și Budapesta. Profesor la școlile medii române din Brașov.

⁵ Gheorghe Pop.

⁶ Pavel Oprea, profesor de latină și română la liceul din Brad, director al acestui liceu, membru al Societății pentru crearea unui fond de teatru român.

⁷ Valer Onițiu.

⁸ Alexandru Roman.

⁹ „bine”.

¹⁰ Emilian Popescu, student la filozofie, casier al Societății „Petru Maior” pe anul 1890/1891.

¹¹ Iosif Blaga.

¹² Gheorghe Iuga, student la filozofie, notar al Societății „Petru Maior” pe anii 1889/1890—1890/1891.

¹³ Ion David, student la drept, notar al Societății „Petru Maior”; anul 1889/1890.

27. VALERIU BRANIȘTE

(Către George Barițiu)

Budapesta, 2 aprilie 1891 st.n.

Ilustre domnule!

Încurajat de Ilustritatea sa profesorul Roman venii a vă ruga Ilustre domnule¹ să binevoiți a-mi pune tot la dispoziție ce știți și ce aveți despre poetul Andrei², adecă despre familia sa, moartea sa, viața casnică, publică etc.

În caz că posedați vreun document prețios, care nu cutezați a mi-l da mie în mână, vă rog a-l trimite Ilustrității sale domnului profesor de universitate Alexandru Roman (Jozsef Rohus 87).

Valeriu Braniște

B.C.S., ms. nr. 1012; BAFCN Ft. 429/279—280.

¹ Tatăl lui V. Braniște fusese în relații amicale cu G. Barițiu. În timpul unei plimbări a celor doi în toamna anului 1883 pe promenada „de sub arini” din Sibiu, Barițiu l-a întrebat pe V. Braniște ce vrea să se facă cînd va fi mare. Tînărul a răspuns „cu hotărîre”: Redactor. *Vezi Oamenii, fapte...*, p. 162—153.

² Andrei Mureșianu (1816—1863), poet, publicist și profesor. Autorul odei „Deșteaptă-te române” (Răsunetul). V. Braniște și-a întocmit teza de doctorat despre poetul Andrei Mureșianu, publicată la Budapesta în anul 1891, în limba maghiară.

Miercurea, 27 aprilie 1891

Valeriu!

Telegrama ta din 25 aprilie a. c. dată la ora după amiezii o am primit după amiază la ora 4, care în mod improvizatoriu m-a bucurat foarte mult și m-a trecut peste o situațiune de așteptare, că căpăta-vei sau ba termen pentru cenzură, precînd tu ne scrii pe telegraf că ai depus cenzura cu succes bun¹. Să-ți fie și ție de bine, și să te țină bunul Dumnezeu să ai folos de munca ta dreaptă, executată cu multă stăruință și luptă sufletească sub grele împrejurări, ba chiar nefavorabile.

Epistola ce o am primit astăzi ne indică marile greutateți întîmpinate la punerea întrebărilor, chiar și amestecul președintelui improvizat, pe care-l caracterizează sentința lui „Elég ebböl“ „destul din asta“.

Eu m-am temut de „S“² și am avut multă speranță în protectorii tăi G.³ și H.⁴ căroră ai să le mulțumești că cu bărbăție s-au împotrivit atacului vrăjmășesc. Țină-i bunul Dumnezeu să ajungă multe, multe zile bune pline de fericire și bucurie!!

Opera-ți dorim să o închei cu doctoratul⁵, pre care noi îl ținem de un riguros care dă un titlu academic foarte frumos, dară după noi cu mult mai jos în formă și conținut decît cenzura depusă, și de aceea n-avem nici o temere că vei pica.

Noi tare ne-am bucurat de cenzura ta, căci mai înainte ai exprimat tu asupra lui „S“ temeri, care au fost și sînt pe deplin justificate.

Tare ne-am temut ca voi chiar acum cînd se lucra la contra memoriul⁶, unde un Mezin s-a aflat ca român a înainta protest cu M[oldoȳan] Gergely⁷ contra memoriului din București, — neluînd parte la această lucrare supunîndu-te la cenzură⁸, veți suferi naufragii, căci lupta cu Rethi⁹ nu ți-a putut cîștiga în sensul patriotic deosebite simpatii.

*Satis de hac re*¹⁰.

Eu Valeri să știi că în iuliu a.c. trebuie să merg la Carlsbad¹¹, cum voi face, căci altmîntrelea n-o mai pot duce, căci durerile cele rele se repetesc, pe lîngă toată dieta ce o țin eu.

Pentru scöpul acesta am' cîștigat un favor prin In[alt] Ministeriu regnicolar de interne — cortel liber în institutul dom-

nului doctor de scaldă, Stankovansky, la care am să mă internez numaidecît după sosire.

Astăzi s-a început asentarea din ăst an, la care substitue pre vicecomitele, protonotariu „T”¹². Bucuria noastră a tuturor. Astăzi a mers lucrul foarte bine, și bună liniște fără gălăgie ca în trecut.

Primește salutările noastre cele mai cordiale al tău

părinte
Moise

Arhiva familiei.

¹ Examenul de specialitate de la sfîrșitul studiilor universitare.

² Profesorul Simonyi Zsigmond.

³ Profesorul Gyulai Pál.

⁴ Profesorul Heinrich Gusztav. Vezi pentru cei trei profesori *Királyi magyar tudomány — egyetem. Almanachja*, Budapeșt, 1891, p. 33, 35.

⁵ În 2 iunie 1891 V. Branîște și-a susținut doctoratul cu lucrarea despre A. Mureșianu (*Mureșianu András*, Budapeșt, 1891).

⁶ În 16 aprilie 1891 studenții maghiari din Budapeșta au ținut o ședință în chestiunea *Memoriului* universitarilor din București. Printre alți vorbitori, ziarele din Budapeșta îl remarcău și pe Mezin Valer, reprezentantul tinerimii universitare din Budapeșta, care ar fi aderat la mișcarea îndreptată împotriva *Memoriului românesc*. Pentru a restabili adevărul asupra celor petrecute la 16 aprilie, V. Branîște a trimis o Cronică „Tribunei”, care a apărut în numărul 81, din 9-21 aprilie 1891, cu titlul: *Spre Orientare*, semnată Ler. „Constată în primul rînd — se spunea în Cronică — că tinerimea română din Budapeșta nu a luat parte la ședință, în locul al doilea că tînărul Mezin nu este nici român și nici n-a fost autorizat de nime să vorbească în numele românilor”. Studenții români întruniți într-o ședință la Societatea „Petru Maior” i-au răspuns reprezentantului tinerimii maghiare că ei nu vor adera la acțiunea de pregătire a *Răspunsului* preconizat. Peste cîtva timp, într-o altă corespondență primită de la Budapeșta tot de la V. Branîște, „Tribuna”, din 19 aprilie/1 mai 1891 făcea cunoscut că Mezin Valer era fiul unor români din Banat, dar care nu participa la viața culturală și la acțiunile politico-naționale ale studenților români din Budapeșta. Vezi și *Anuntiri din închisoare*, p. 148.

⁷ Profesor la Universitatea din Cluj, român care a trădat idealurile naționale ale poporului său.

⁸ Ultimul examen la facultate.

⁹ Probabil Retty Pál, student la drept la Universitatea din Budapeșta.

¹⁰ Destul despre aceste lucruri.

¹¹ Karlovy Vary, localitate în R.S. Cehoslovacia.

¹² Protonotarul Corneliu Tobias, în calitate de vicecomite substitut. Cf. „Tribuna”, nr. 162, din 20 iulie/1 august 1891.

29. IOSIF BLAGA, I. DAVID

Budapesta, 30 mai 1891

Societatea de lectură

„Petru Maior“

a Junimei române din

Budapesta

IV, Sô utca 6, II, 14.

Nr. 52 din an. școl. 1890/1891

Societatea „Petru Maior“ în ședința sa generală din 28 mai a.c. a decis, cu referință la concludul său din ședința generală din 14 martie a.c. să tipărească ca anexă la raportul general din ăst an în broșură separată 800 exemplare tragedia în 5 acte „Horia“ de domnul Ghiță Pop¹.

Cu executarea tipăririi, societatea însărcinează pe domnii Ghiță Pop și Valeriu Braniște, dându-le drept nețarmurit în această afacere, cu care drept prin aceasta numiții domni au a se pune în înțelegere cu „Institutul tipografic“ pe acții din Sibiu.

Pentru societatea „Petru Maior“
Iosif Blaga I. David
v. președinte secr. substitut

Sigiliul Societății

Arhiva familiei.

¹ Ghiță Pop, *Horia*. Tragedie istorică în 5 acte. Edițiunea Societății „Petru Maior“ a junimii române studioase din Budapesta, Budapesta, 1891, 88 p. În ancheta Ministerului de Interne din 1895 privind Societatea „Petru Maior“, cînd activitatea Societății fusese temporar sistată, se spune printre altele că în tragedia „Horia“: „sub vălul formei poetice“ se propagau „aceleași idei care se manifestă în doctrinele politice ale politicianilor români revoluționari și astfel servese răspîndirii acelor dogme politice, e drept nu sub formă de pamflet politic, ci de teatru...“. Cf. Eugenia Glodariu, *Contribuția societății „Petru Maior“ la mișcarea cultural-națională și politică a românilor din*

Austro-Ungaria, in „Acta Musei Napocensis“, 1977, 14, p. 510. Vezi pentru aceeași societate, Idem, *Inființarea, organizarea și activitatea culturală desfășurată de societatea „Petru Maior“ a studenților români din Budapesta*, in *Ibidem*, 1976, 13, p. 502—522.

În rescriptul ministerial nr. 320 din 9 iulie 1896, prin care se permitea reluarea activității societății „Petru Maior“ se releva din nou mesajul politic al tragediei „Horia“. Cf. *Societatea „Petru Maior“*, in „Tribuna“, nr. 161, din 23 iulie 4 august 1896.

La scurt timp de la emiterea acestui act, la propunerea procurorului de stat din Brașov, ministrul de Interne prin Ordinațiunea 679 1896 a interzis tragedia „Horia“. Autoritățile administrative și jandarmeria au primit ordinul de a confisca această lucrare și a pedepsi pe cei la care se afla. Cf. *Horia confiscat*, in „Tribuna“, nr. 176, din 11 23 august 1896.

30. ALEXANDRU ROMAN

Pesta, 25 iulie 1891

Iubite domnule Branîște!

Precum m-am interesat de dumneata atunci cînd am intervenit la P.S.S. Lor Mețianu¹ și Popea², d[omnul] Șerb, din comitetul administrativ al fundațiunii lui Gojdu, așa și după aceea, — precum ți-am promis, că voi scrie amicilor la București, — *am scris*, mai înainte de a primi scrisoarea dumitale din 22 I.c. Răspunsul însă poate întîrzia încă, pentru că membrii societății „Transilv[ania]“ nu se adună decît în anumite timpuri, pare-mi-se o dată pe lună și comunicarea celor scrise de mine se va face, cred eu, numai în adunarea comitetului. Epistola mea a fost o litaniă de 16 pagine în 8° — căci a trebuit să le dau toate informațiunile amănunțite asupra scopului ce avem în vedere cu ajutorarea dumitale. Am rugat totodată pe vechiul meu amic, că la caz, cînd comitetul nu s-ar aduna pînă cătră finea lui august (adecă cînd se împart stipendiile) să comunice epistola mea președintelui și membrilor și să vadă a-mi da, și pînă la rezolvarea cestiunii un răspuns și anume: conform dorinței mele.

Am cerut să ți se dea stipendiul cel mai mare, adecă de 150#³ = 750 fl. pe trei ani, ca să poți sta doi ani la universități străine, iară în al treilea an să aibi de unde suplini spe-sele cu tipărirea lucrării ce vei face din cutare parte al studiului filologiei comparate a limbilor romanice. Avînd acest stipendiu, ne va fi mai ușor a căpăta de la fundațiunea lui

Gojdu — 3—400 fl., cît va mai trebui spre completarea sumei necesare, — după a mea părere se cere suma minimală de 1200 fl. pe an, ca să poți încumbe studiilor fără a fi distras prin lipsele traiului.

După înființarea acestei societăți, — pre cît timp sesiunea generală a Academiei Române se ținea toamna — eram totdeauna invitați membrii de dincoace a lua parte la ședința aceluia comitet, cînd se împărțiau stipendiile, fiind consultați asupra petențiilor, și fără excepțiune se da stipendiile tuturor acelor tineri pe cari i recomandam noi. (Sorescu⁴, Folea⁵, Drăgescu⁶, Făgărășanu⁷ etc., din cei mai vechi au fost recumendați de mine și domnii Baritiu, Hodoș). De cînd însă sesiunea generală a Academiei s-a transpus pe primăveră, nu am mai putut lua parte la ședințele comitetului „Transilvania“. Dar din cînd în cînd am intervenit prin scrisori, și eu am avut satisfacțiunea și bucuria d-a fi fost ascultat, chiar și în cazul, cînd nu erau stipendii disponibile. Așa cînd cerusem pentru *Pamfilie* de la Sebeș⁸ (era în al 3-lea an la școala politehnică din Viena și în pericol d-a întrerupe cursul studiilor) nu era nici un stipendiu vacant, s-a dat totuși la cererea mea un ajutor straordenar de cîte 600 lei, *pe doi ani*, ca să poată termina studiile.

Acest caz a fost cel din urmă și au trecut mulți ani de atunci de nu am intervenit pentru altu, pînă acuma; sper că cuvîntul meu va avea trecere, precum au auzit totdeauna cînd i-am rugat, cu atîta mai virtos, că astă dată nu numai dotarea unui tînăr cu un stipendiu este în cestiune, ci un scop totodată mai înalt la care țintim.

Îndată ce voi primi răspunsul, te voi înștiința, ca apoi să înaintezi neîntîrziat cererea înzestrată cu documintele necesare, precum ți-am și scris.

Fii dară cu bună sperare și totodată încredințat despre perfecțiunea mea pentru dumneata, despre care de altmintrea nu te poți îndoii, deoarece eu de mult te-am predestinat ad aliora⁹, dacă va vrea și Dumnezeu, ceea ce sper.

Din întîmplare *ți-am găsit și mireasă*. Întîmplările neașteptate, necăutate, se zice, că sînt de bun augur. Dar despre aceasta vom vorbi altă dată cu graiul viu, — astă dată primește salutările mele.

Ales. Roman

NB. Preste câteva zile voi pleca pe la Oradea Mare la Sebeș, unde voi petrece pînă cãtrã 10—15 septembrie, deci ne vom vedea în scurt și rãspunsul de la București încã acolo-mi va sosi, precum cred eu.

B.J. Brașov. ms. nr. 2108; BAFCN Ft. 509/106—109.

¹ Ioan Mețianu (1828—1916). Episcop ortodox al Aradului, arhiepiscop și mitropolit al Transilvaniei (1899). Vezi Ioan Mircea Bogdan. *Un veac și jumătate de la nașterea mitropolitului Ioan Mețianu*, în „Mitropolia Ardealului”, 1978, 23, nr. 10—12, p. 882—885.

² Nicolae Popea (1826—1908). Episcop ortodox, om politic care a militat pentru obținerea de drepturi pe seama poporului român. Președintele Conferinței naționale din 1881, membru al Academiei Române, autor al mai multor lucrãri de istorie. Vezi Ioan Lupas, *Episcopul Nicolae Popea, membru al Academiei Române*, Cluj, 1933, 15 p.

³ Galbeni.

⁴ Octavian Sorescu a studiat dreptul în 1868.

⁵ Ion Folea a studiat științele tehnice la Bruxelles în 1866.

⁶ Ion Drãgescu a studiat medicina la Turin între 1868—1871.

⁷ Nicolae Fãgãrașanu a studiat la Politehnica de la Viena între 1871—1877.

⁸ I. Panfilie pentru a studia la Politehnica din Viena a primit pe anul 1877 un total de 1200 lei din partea Societãții „Transilvania” din București. Vezi pentru aceste date, V. Curticãpeanu, *op. cit.*, p. 109, 111.

⁹ Spre funcții mai înalte.

31. VALERIU BRANIȘTE

Miercurea, iulie 1891

Onorată Reprezentantã [a Fundației Gojdu]

Umilit subsemnat prin aceasta își împlinește una din cele mai plăcute datorințe de ale sale de a notifica prin alãturata copie de diplomã succesul obținut în studii la universitatea din Budapesta mulțumind totodatã cu ocaziunea aceasta pentru mãrinimosul sprijin, de care m-a fãcut pãrtas Onorata Reprezentantã în decurs de patru ani de zile, cît au durat studiile mele universitare.

În decursul acestor patru ani am obținut pe lîngã calificațiunea de profesor pentru școalele medii și frumosul titlu academic de Doctor Philosophiae.

Și lucru firesc ar fi cu acest succes a-mi termina studiile mele și a-mi pune modestele mele puteri în serviciul națiunii și patriei mele.

Altfel însă pare soarta a croi mersul lucrurilor.

La ambele universități din Ungaria se află catedre sistematizate pentru limba și literatura română și nu peste mult timp, este pusă în vedere venirea în vacanță a unuia dintre aceste.

Și datorința noastră este a ne nizuși într-acolo, ca această catedră să fie așa ocupată ca să corespundă și aspirațiunilor noastre românești și condițiilor puse de guvernul maghiar.

Astăzi nu se află nici un tânăr român care să întrunească consimțământul ambelor părți.

Magnificența Sa domnul profesor universitar Alexandru Roman văzînd situațiunea aceasta în care poate să ajungem m-a desemnat pe mine pentru aplicarea acestor condițiuni. Parte prin domnul profesor Roman, parte prin mine s-a comunicat chestiunea de față și altor bărbați de frunte de națiune română și toți au fost entuziasmați de idee și m-au încurajat.

Drept aceea îmi permit acum din nou a veni cu cererea ca luînd succesele dobîndite în decursul studiilor mele universitare drept garanță pentru viitor, să binevoiască a-mi vota pe anul viitor scolastic un ajutor de 1000 florini, ca prin aceasta să fiu în stare a-mi urma studiile mele în anul viitor scolastic în seminarul de filologie romanică a profesorului Schuchard din Graz¹.

[ciornă]

Arhiva familiei.

J. C. M. v. oct 90.

¹ Hugo Schuchard (1842—1927), romanist. Din 1875 profesor la Universitatea din Graz. Membru de onoare al Academiei Române. Vezi Sextil Pușcariu, *Hugo Schuchard (1842—1927) (Necrolog)*, în „Dacoromania”, 1927—1928, 5, p. 880—882.

32. INSTITUT TIPOGRAFIC
SOCIETATE PE ACȚII
SIBIU

Sibiu, 30 august 1891

Domniei Sale domnului Dr. Valeriu Braniște
profesor Miercurea

Mult stimate domnule profesor!

Tragedia „Horia“ am primit-o ieri de la compactorul broșurată și Vă rugăm în interesul tuturor a dispune sau în scris sau binevoitori a veni dumneavoastră în persoană, împărțirea acesteia pe la locurile destinate, deoarece este foarte probabil ca să ne-o confiște din partea procuraturii¹.

Un exemplar v-am expedit dumneavoastră cu poșta de astăzi sub bandă.

Cu toată stima

Institut Tipografic
Societate pe acții.

B.J. Brașov, ms. nr. 2149; BAFCN Ft. 509/170.

¹ V. Braniște s-a îngrijit de tipărirea a 1000 exemplare din tragedia „Horia“ la Institutul tipografic, socotind că 600 exemplare acopereau cheltuielile, iar restul de 400 vor constitui un beneficiu. Cele 400 exemplare trimise la Socec „în comision“ s-au pierdut însă pe la vămi. Cf. *Amin-tiri din închisoare* . . . , p. 149—150.

33. VALERIU BRANIȘTE

(Către Societatea „Transilvania“ București)

Miercurea, august 1891

Mult stimate domnule¹,

În urma îndrumării domnului profesor universitar din Budapesta îmi iau voia a vă molesta cu epistola aceasta în chestiunea stipendiului societății „Transilvania“ la care concurez și eu. În primul rînd îmi țin de datorință a vă explica un punct din petițiunea mea, care poate vă surprinde, adică punctul că eu cer stipendiul dumneavoastră nu pe un an, ci pe un semestru.

Explicarea este următoarea. Nemaifiind eu student, ci profesor într-un post relativ bine asigurat, fiindu-mi erogațiunile cu mult mai mari decît ale unui tînăr care acum își începe studiile, stipendiul de 150 galbeni, adică 750 florini în banii noștri îmi este cu mult prea mic, decît să-mi părăsesc postul meu de acum care îmi aduce 1400 florini pe an și să mă expun a trăi în străinătate cu chin și amar. Ca să mă pot decide a părăsi postul meu sigur și să mă duc în străină-

tate pe 2—3 ani ar trebui să mi se acordeze cel puțin 300 de galbeni, căci altfel aș fi prea împiedecat din studiul meu prin necazurile zilnice.

Neavînd dumneavoastră vreo bursă așa mare, m-am rezolvit a asculta acum în doi sau trei ani după o altă cîte un semestru în străinătate în speranța de a obține pe acest timp concediu în postul meu, iar celălalt timp să țin prelegerile la liceul de aici în toată regula.

Cerceta-voi însă universitatea în semestrul de iarnă sau vară, depinde de la împrejurarea cum voi căpăta mai ușor concediu. Un semestru l-aș asculta în Graz la Schuchard², altul în Lipsca și după aceea aș merge în Franța sau Italia.

Și acum încerc a schița chestiunea prezentă, pentru a împropăta conturile generale, date desigur deja de domnul profesor Roman.

Catedra de limba și literatura română la universitatea din Budapesta devine în doi-trei ani vacantă.

Pînă acum din partea românească nu s-a îngrijit nimeni să crească un succesor cum o pretind relațiile noastre naționale, precînd maghiarii și-au crescut pe faimosul dr. G. Alexics³. În caz că românii nici de acum înainte nu fac nimic în chestiunea aceasta, se va repeta cazul din Cluj cu Moldován, unde devenind în urma lui dr. Silași⁴ postul vacant a denumit guvernul pe renegatul Moldován Gergely. Românii au remortat⁵, iar cînd a întreat guvernul unde au românii un om calificat pentru postul acesta s-a făcut tăcere, căci oricît au căutat românii n-au aflat. Așa încît procedarea guvernului avea aparența corectității.

E periculos ca acest caz să se repete cît de curînd și la Budapesta. Urmările acestui caz ar fi și mai funeste decît la Cluj, dacă s-ar întîmpla la Budapesta.

Vom vedea de ce.

1. La Budapesta se adună toată tinerimea română.

Cea mai mare parte a tinerimii române care studiază la universitate vine din gimnaziile neromâne, unde n-au avut ocazie să se dezvolte în limba lor națională. Dacă nici la universitate însă nu va fi un focalar pentru limba și literatura română, o parte a celei tinerimi va pieri în șirele maghiare.

2. Toți candidații de profesor pentru gimnaziile române trebuie să-și urmeze studiile în Ungaria și sînt supuși unei comisiuni de examinare din care face parte și profesorul de limba și literatura română din Budapesta. Dacă acest post va fi în mîini șoviniste, întreb ce fel de români vor trece acele exa-

mene? Desigur numai proseliți, cari venind apoi la gimnaziile române — și guvernul îi va impune — în scurt timp le va nimici, respective maghiariza.

Pentru scopul de a contrapune un candidat român în adevăratul înțeles trebuia de mult să se creeze un stipendiu, ca mai mulți tineri să se poată califica pentru această carieră, ca să fie și concurența mai liberă. În multe necazuri însă — de care suferim sub supremația maghiară s-a trecut cu vederea acest punct delicat încît acum e timpul suprem să se facă ceva. Domnul profesor Roman mi-a spus că v-a introdus în afacerea aceasta, și dumneavoastră v-ați fi destinat bursa pentru scopul acesta, așa vin deci eu să concurez în acest înțeles.

Tot pentru lămurirea afacerii voiesc să vă arăt condițiile sub care se poate ocupa acest post.

Condițiunile sînt ca concurentul să fie romanist, adică să aibă de studiu principal limbile romanice, se înțelege în primul loc limba română și pe acest teren să dezvolte activitate literară.

Singura calificăție este să fie doctor în filologie din limba română și acest titlu să-l cîștige la vreo universitate maghiară. (Această calificăție o am și eu și dr. Alexics).

Trei ani după trecerea rigurosului de doctus, aspirantul înaintează facultății scrierile sale, care le studiază respectivul profesor de specialitate și pe baza aceasta dacă se primesc scrierile i se acordează dreptul de a trece prelegerea de „habilitare“ prin care devine docent privat la cursul respectiv. Devenind apoi un post vacant își înaintează cursul, facultatea candidează de regulă, iar ministrul denumește.

Prin aceste cred că am schițat în scris afacerea prezentă și fiindcă eu nu cunosc deloc împrejurările dumneavoastră vă dau toată înputernicirea a lucra în sensul epistolei aceste cum doriți și aflați de bine, cu petițiunea mea⁶.

Mulțumindu-vă înainte și cerînd încă o dată scuze rămîn al dumneavoastră

devotat

Dr. Valeriu Braniște

[ciornă]

B.J. Brașov, ms. nr. 2175.

¹ Credem că cererea este adresată lui Alexandru Lu-pășcu, secretarul Societății „Transilvania“, amic cu profe-

sorul universitar A. Roman. Vezi *Amintiri din închisoare*, p. 146.

² Hugo Schuchard.

³ Gheorghe Alexici (1864—1936). A studiat în Budapesta, Italia, Germania și Franța. Profesor de română la Academia orientală de comerț din Budapesta și docent privat la Universitatea din Budapesta pentru filologia și literatura română, redactor al revistei „Poporul”. Are mai multe scrieri filologice, etnografice și politice.

⁴ Grigore Silași (1836—1897). În 1872 a fost numit profesor ordinar pentru limba și literatura română la Universitatea din Cluj, desfășurând o activitate didactică, științifică pusă în slujba idealului național românesc. Membru de onoare al Academiei Române.

⁵ Latinism, provine de la *remoror* — a întârzia, a amîna, a se împiedeca.

⁶ În anexă se dă lista cu lucrările publicate pînă în acel moment de V. Branîște.

34. ATHANASE BRĂDEAN

Lipova, septembrie 1891

Stimate amice!

Am primit prețioasa ta scrisoare de datul [una] tr[ecută] (26 august a.c.).

Cu părere de rău însă trebuie să te încunoștiințez, cum că deocamdată nu am putut satisface unicei tale cereri, și adică, să cîștig abonenți pentru tragedia „Horia” a domnului G. Pop, — sperînd însă că cu ocazia mai tîrziă voi fi în stare să împrăști și prin ținuturile noastre, cîteva exemplare din amintita tragediă națională.

Cer scuzele tale.

Trec însă și la altele. Petrecerea noastră de la Sfînta-Maria a succes bine; crede-mă ne cauza o plăcere nespusă, dacă puteai onora petrecerea noastră cu prezența celor prea stimate două familii de la voi.

Te rog primește sincerele mele felicitări la ocuparea onorificei catedre de profesor al gimnaziului român din Brașov, precum și expresiile nestrămutăverei stime și iubire de la

Al tău stimator frate

Ath. Brădean¹
stud. med.

Lipova, sept. 1891

¹ Athanase Brădean, născut în 1867. Student la medicină la Universitatea din Budapesta, membru în Comisia literară a Societăţii „Petru Maior”, profesor de igienă şi medic al Academiei teologice ortodoxe din Arad.

35. AUREL C. POPOVICI

Graz, ante 30 octombrie 1891

Amice,

Îţi trimit materialul şi cred că prin *Arbeitsheilung*¹ o să faceţi o bună lucrare².

Momentul de căpetenie este să scrieţi astfel încît orîşicine să vadă imediat nedreptatea ce ni se face.

Întreg capitolul ce Vi-l predăm să nu cuprindă mai mult decît *maximum* 4 coale de cancelarie³ scrise (adecă 8 feţe întregi).

Vă rugăm dacă s-ar putea să ni le scrieţi cît să poate de lămurit atît în esenţă cît şi în formă.

Despre Caransebeş nu avem încă materialul, îndată ce vine vi-l expediăm.

Cred că ne-am înţeles; de altcum orîşice informaţii vă trebuiesc vi le vom trimite numaidecît la cererea dumneavoastră

Chestia dispoziţii

La început aveam vreo 30 de capitole acum au mai rămas vreo 15—18 pentru că multe din ele a trebuit să le contragem. Toate chestiunile istorice şi formale le discutăm într-un singur capitol în care ne adresăm către „colegii maghiari“:

Zici că e de prisos?

Dar bine frate, putem noi lăsa fără răspuns fanfaronadele lor că ei au apărat pe români, nemţi şi slavi?

Că statul este al maghiarilor?

Că toată cultura noastră este meritul lui?

Că noi am preferit absolutismul „constituţiei“ de azi? etc. etc.

Negreşit, noi le răspundem foarte scurt în *Schlagworten*⁴ cu simplă îndrumare la documentele citate sub text.

În ceea ce priveşte continuitatea, e altceva. Ei au avut insolenţa să ne combată cu sofismele lor proprii şi la urmă exclamă „Aşa stă continuitatea în faţa tribunalului ştiinţei“.

/ Noi nu insistăm mult asupra acestui punct ci lăsăm să ne apere câteva citate marcante din Jung⁵, Pič⁶, Mommsen⁷ și Victor Duruy⁸.

Dacă m-ai întreba pe mine ce cred, apoi eu de mult nu țin la continuitate, dar ca armă politică nu trebuie desconsiderată acum când ne adresăm Europei.

Dealtcum le spun eu că pe ce bază cerem noi drepturi.

Tocmai după planul dumitale ar fi replica grea de înțeles.

Al nostru plan e următorul:

O simplă răfuială literară a răspunsului lor n-ar face două parale, lumea s-ar plictisi cumplit și noi n-am câștiga nimic.

E vorba însă de o cheltuială de vreo 10.000 florini, de aceea trebuie folosită ocazia, a produce în Germania impresia că între ambele elemente neslave, români și maghiari, există un antagonism adânc și de o incalculabilă primejdie.

Din dată ce am ajuns noi la Kisdedovuri⁹ și la plănuita dependență a învățătorimii noastre de guvern, nu mai e vorba de concesiuni „limbistice“, precum în general în principiul dezvoltat de naționalitate nu chestia limbii este lucrul principal ci momentul formator de stat (das staatenbildende Moment).

Noi trebuie să dovedim că maghiarismul atacînd popoarele de aici atacă și pe cele vecine și astfel el direct și indirect este un *element de dizordine și destructiv*.

Din asemenea considerații replica noastră este un *memoriu-replică* ca să zic într-un cuvînt ce ar trebui să-ți lămuresc în coale.

De aceea avem noi un capitol „Esența chestiunii române“, în care expunem cu claritate situația despre care ne este vorba, încît oricine va citi acest capitol și cel adresat junimii maghiare, numaidecît se va lămuri despre întreaga mișcare.

Celelalte sînt capitole-dovezi în care pe lângă expunerea faptelor, momentul argumentațiunii joacă rolul principal.

Tonul?

Frate dragă, aici nu e vorba de o discuție literară, noi nu discutăm conservatorism sau liberalism, aci e vorba să te aperi contra unui element care vrea să te extermineze, care vrea să te omoare ca națiune ce ești. E vorba de viața sau moartea noastră națională iar în asemenea lupte nu poți lua arma cu mâini înmănușate.

Și apoi replica este a *junimii* care trebuie să afle un ton adecvat suferințelor poporului pentru care luptă care și de-

altcum trebuie să convingă lumea că simte, și încă viu de tot, ticăloșiile ce ni se fac.

Citește scrisorile italienilor și francezilor adresate celor din București¹⁰ și o să vezi care ton îi poate însufleți pentru cauza celor dezmoșteniți.

Dealtcum noi despre „sălbătăcii“ nici nu pomenim, pentru că n-am găsit autentice dovezi despre acele sălbătăcii existente și mereu practicate de jandarmeria „patriotă“ pe spinarea și tălpile țărănimii române.

Cînd se pun acei hoheri de jandarmi și-ți spînzură pe țărani cu picioarele de tavanul temnițelor, moaie corbaciul în oțet mi-ți-i bate la falangă pînă ce le iese sîngele din toate părțile, aceasta cum s-o botezi.

Să-i zici „nedreptate?“!

Eu zic că e pagubă că n-am primit un material *autentic* pentru că la spusele unora și altora nu voi să mă provoc.

Dealtcum noi avem o gradație de expresii de la „inexactitate“ în sus.

Lucrarea dumneavoastră o așteptăm curînd, cred că de la primire în 2 săptămîni o s-o terminați.

Lucrurile acestea sînt simple și se pot aranja ușor.

Mulțămindu-vă pentru sprijinul ce mi-l dați

Vă salutăm pe toți cu frățească iubire

al dumitale devotat
Aurel C. Popovici¹¹

BAR. ms. nr. 150152; BAFCN Ft. 394/177—180. Publicată în Nicolae Cordoș, *Din istoricul elaborării și tipării „Replicii“*, în „Acta Musei Napocensis“, 1983, 20, p. 201—203.

¹ Comisia de lucru.

² Se are în vedere activitatea de pregătire a lucrării: *Cestiunea română în Transilvania și Ungaria. Replica Junimii academice române din Transilvania și Ungaria la „Răspunsul“ dat de Junimea academică maghiară „Memoriului“ studenților universitari din România*, Sibiu, 1892, 152 p. (tabele, hărți). V. Braniște împreună cu alți profesori din Brașov și Blaj a lucrat mai multe capitole din lucrare. „Redactarea întregului, organizarea și distribuirea materialului, nivelarea și uniformizarea stilului au fost ale lui A. C. Popovici“. Cf. V. Braniște, *Amintiri din închisoare*, p. 149. Pentru publicarea *Replicii*, A. C. Popovici a fost condamnat la 4 ani închisoare de stat, dar el a trecut în România, prin Italia, scăpînd astfel de închisoare. V. Braniște l-a însoțit pe A. C. Popovici în fuga sa din monarhie. Cf. *Idem, op. cit.*, p. 200—212.

Vezi considerații pertinente despre elaborarea și tipărirea „Replicii”, în studiul lui Nicolae Cordoș din „Acta Musei Napocensis”, 1983, 20, p. 187—197.

³ Denumirea tipului de hirtie.

⁴ Deviză.

⁵ Julius Jung (1851—1910). Istoric austriac, adversar al teoriei lui Roessler. Profesor ordinar la Universitatea germană din Praga, membru corespondent al Academiei Române. Dintre lucrări amintim: *Römer und Romanen in den Donauländer*, Innsbruck, 1887; *Die Anfänge der Romanen. Kritisch — ethnografische Studien*, Innsbruck, 1887.

⁶ Ioscf Ladislau Pič (1847—1911). Arheolog, profesor de istorie la Universitatea din Praga, mare prieten al poporului român, susținător al teoriei continuității românilor în spațiul nord dunărean. Cîteva lucrări: *Über die Abstammung der Rumänen*, Leipzig, 1880; *Der nationale Kampf gegen ungarischen Staatsrecht*, Leipzig, 1882; *Zur rumänisch-ungarischen Streitfrage. Skizzen zur ältesten Geschichte der Rumänen, Ungarn und Slaven*, Leipzig, 1886. Vezi Constantin Nastasi, Mircea Gherman, *Un mare filoromân, savantul ceh I. L. Pič*, în „Cumidava”, 1971, 5, p. 753—768.

⁷ Theodor Mommsen (1817—1903). Istoric german, epigrafist, lingvist, numismat. A organizat *Corpus Inscriptionum Latinarum*, *Römische Geschichte*. Laureat al Premiului Nobel pentru literatură. Nu apare citat în *Replcă*.

⁸ Victor Duruy (1811—1894). Istoric francez, membru al Academiei franceze, ministru al Instrucției Publice între 1863—1869. Lucrări: *Histoire des Romains: Histoire populaire contemporaine*.

⁹ „A kisedővásról a magyar törvényhozás az idén alkotott törvényt, mely kötelezővé teszi a leghumánusabb intézményt. És ehhez fűzodik a romániai ifjak memorandumának egyik leghangosabb panasza” (Despre asilele de copii legislațiunea maghiară a făcut aștimp o lege, care face obligătoare această instituțiune foarte umană. Și de aceasta este legată una dintre cele mai sonore acuze ale memorandumului tinerimii din România). Cf. *A magyar románok és a magyar nemzet. A magyar főiskolák ifjúságának válasza a Romániai egyetemé ifjúságának emlékiratára*, Budapest, 1891 évi Julius Hö, p. 46. [*Românii din Ungaria și națiunea maghiară. Răspunsul tinerimii din școlile superioare maghiare la memoriul tinerimii din România*]. Răspunsul tinerilor maghiari a apărut și în limbile de mare circulație. În limba română a apărut în „Tribuna” nr. 153, din 10/22 iulie 1891 — 166, din 26 iulie/7 august 1891.

Mai menționăm că *Memoriul studenților români privitor la situația românilor din Transilvania*, întocmit din inițiativa *Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor*, a primit un *Răspuns* și din partea profesorului de la Universitatea din Cluj, Moldován Gergely, un român renegat: *Válaszirat a Bukaresti Román ifjak Memorandumára* irta Dr. Moldován Gergely, Kolozsvárt, 1891, 70 p.

¹⁰ Cîteva exemple: Uniunea studenților Lille, 17 aprilie 1891: „Asociațiunea noastră, în această scrisoare, care

poate să treacă ca oficială, Vă asigurăm că noi știm stima foarte bine pe aceia, care luptă în numele convicțiilor sincere". Cf. „Tribuna”, nr. 152, din 9/21 iulie 1891; Asociația generală a studenților reuniți ai Academiei din Dijon, 7 mai 1891: „Starea de inferioritate, în care maghiarii pun pe români, și pretențiunea lor brutală de a unifica rasele prin forță, sînt în acest secol de progres și de libertate un act de tiranie... sprijinul nostru moral nu va lipsi niciodată fraților noștri români, cărora noi le dorim din toată inima realizarea patrioticeii lor dorințe”. Ibidem. Vezi și Ștefan Pascu, C. Gh. Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, p. 96—98. *Către frați preaiubiți!* — se adresau studenții din Roma către studenții români. „Cauza voastră, atât de nobilă și de justă, care e cauza comună a gînteii latine, e aici cu atât mai simpatizată, cu cît noi italienii avem încă foarte mulți frați de ai noștri supuși încă străinului”. Cf. „Tribuna”, nr. 156, din 13/25 iulie 1891.

¹¹ Aurel C. Popovici (Dipsi) (1862—1917). Om politic transilvănean, publicist. Autorul principal al *Replicei*. Pentru a evita închisoarea s-a stabilit în România. Director al revistei „Liga română”, unul din întemeietorii ziarului „România jună”. Lucrarea sa *Die vereignite Staaten von Gross-Oesterreich. Politische Studien zur Lösung der nationalen Fragen und staatsrechtlichen Krisen in Oesterreich-Ungarn*. Mit einer Karte des föderativen Gross-Österreich, Leipzig, 1906, 427 S., a avut ecou în epocă. Soluția federalizării monarhiei habsburgice, preconizată de A. C. Popovici, se va dovedi neviabilă în anii următori.

36. AUREL C. POPOVICI

Graz, 30 octombrie 1891

Amice,

Sper că ați primit actele ce vi-am trimis.

Alăturat vă mai trimit câteva date prelucrate pe baza materialului de documente autentice: faceți-le loc potrivit.

De la Caransebeș n-au venit încă datele, îndată ce sosesc vi le voi trimite.

Dacă dumneavoastră mai aveți cauze de tratat se-nțelege, le veți trata ad libitum¹.

Al dumneavoastră devotat

Aurel C. Popovici

BAR, ms. 150.150; BAFCN Ft. 394/175. Publicată de N. Cordoș în „Acta Musei Napocensis”, 1983, 20, p. 203—204.

¹ Cum vă place.

37. AUREL C. POPOVICI

Graz, 4 noiembrie 1891

Frate dragă,

Iată datele concis și bine lămurite.

Lucrați-le scurt.

Te rog foarte mult să-mi scrii dacă ai primit expedițiile mele.

Te salut cu prietenie

Aurel C. Popovici

Epistola lui [. . .]¹ să mi-o trimiți apoi îndărăpt.

Îți mai aclud și cauza școlii de la Buteni.

Te rog încă o dată binevoii a ține mereu seamă că nu avem spațiu destul, de aceea *scurt, scurt și concis*.

Arhiva familiei.

¹ Nume indescifrabil

38. AUREL C. POPOVICI

Graz, 6 noiembrie 1891

Iubite amice!

Aci îți trimit nou material pentru prelucrat din părțile Caransebeșului.

Scrie-ne, dacă ai primit toate expedițiile de pînă acum, precum și aceea, că aproximativ cînd vei fi gata cu materialul.

Primește salutările noastre

Graz, 6 noiembrie 1891

Aurel C. Popovici

Ștampila:

Comitetul junimei acad. rom. din
Transilvania și Ungaria pentru replica
la Contra — memoriul maghiar

Viena—Graz

BAR., ms. nr. 150.151; BAFCN Ft. 394/176. Publicată de Nicolae Cordoș în „Acta Musei Napocensis”, 1983, 20, p. 204.

39. VALERIU BRANIȘTE

(Către A. Roman)

Brașov, 31 decembrie 1891

Iubite domnule profesor!

An nou fericit!

Primiți totodată și expresiunea mulțămitei noastre pentru sincera dumneavoastră consolare la dureroasa lovitură ce am îndurat¹.

Sperăm cu toții că toate vor fi iar bine. Pe mama cu copilele am adus-o la Brașov unde se simte mai bine decât în Miercurea, unde de dimineața pînă seara avea tristele amintiri.

Pe fratele meu l-am lăsat în Sibiu să termine gimnaziul acolo, căci îmi era teamă că-l voi strica în studii dacă-l aduc încoace. Ce vom face cu el după ce va maturiza nu știm încă. Dumnezeu ne va ajuta.

În Brașov mă simt foarte bine, sînt cu toate mulțumit. Îmi place cariera, sînt mulțumit cu venitele (cu lecțiile private am pe lună cam 120 fl.) și lucrul principal, sînt sănătos.

Ne mai fac haz și cestiunile de însurătoare, căci babele noastre n-au lucru mai bun decât a tot combina, pe fratele Blaga l-au făcut deja mire cu o coconiță drăgălașă, el însă e atît de consternat încît nu cutează să se mai arate între coconițe. Nu l-am cunoscut așa rușinos, sau cere fericirea ascunsă singurătate?

Pe Ghiță Pop l-am adus în legătură cu o văduvă tînără — frumoasă, se povestesc totodată cele mai romantice aventuri etc. etc. etc.

Așa e lumea pe la noi!

Vă rog în fine a comunica felicitările și sărutările mele de mîini și mult stimatei doamne.

Rămîn al dumneavoastră devotat discipol

Brașov, Ajunul Anului Nou

Dr. V. Braniște
profesor

BAR, S 42 DCCCXXI.

¹ Se referă la moartea tatălui lui Valeriu Braniște.

Brașov, iunie 1892

Onorate pretore¹,

O ezitare oarecare, impusă de lupta între ambițiunea mea familiară și teama de a nu face nedreptate eventual vreunui binevoitor al familiei noastre, m-a reținut de pînă în ziua de astăzi n-am răspuns epistolei semioficioase a domnului pretore Mangesius², datată din 23 mai n.a.c.

Timpul însă — relativ îndelungat — mi-a preschimbat convingerea mea, mi-a potolit indignațiunea mea amară, escitată prin ținuta incalificabilă a reprezentanților cercului în care fericitul meu tată a lucrat atîta timp cu devotament pentru binele comun, sacrificîndu-și sănătatea și în cele din urmă chiar și viața.

A încetat din viață spre durerea sfișietoare, jalea noastră nemărginită. Puțină mîngiere, dar totuși, am aflat în zilele cele mai lugubre a vieții mele. Nu numai noi eram în doliu, nu, era Miercurea întregă, era cercul întreg, în care și-a dezvoltat scumpul nostru defunct neobosita-i activitate.

Și simțul că nu numai noi suferim, nu numai noi am pierdut ce ne-a fost foarte scump, ci și cercul Miercurii simte pierderea dureroasă a fostului lor șef, prieten și binevoitor, acest simț multă consolare ne-a dat, căci credeam că de la inimă vine atingînd inima, credeam că este sincer, serios.

Și acum să nu crezi?

Cînd reprezentanții tuturor comunelor cercului pretorial rămas orfan, în frunte cu pretorele lor vin la adînc jelinda familie și prin conducătorul lor, prin cuvinte calde de puterea durerii își exprimă durerea pierderii ce au simțit și ei, condolarea lor, rugîndu-se ca familia decedatului să le permită să deie și ei în mod vădit expresiunea înaltelor lor simțăminte prin aceea ca să ridice pe mormîntul fostului lor pretore o piatră mormîntală și să iee și greutatea înmormîntării asupra lor.

Din inimi sincere, pătrunse de durere, capabile de idei mari credeam emanată rugarea aceasta — din inimă am primit-o și încuviințat-o, aflînd mîngăiere în acest act.

Dar nu era așa să fie!

Totul a fost aparență, a fost foc de paie, dacă nu chiar simulare. Timpul a trecut, sufletele lor mici și-au reintrat în fire și ideea măreață au dezvelit-o, au prostituat-o, făcînd-o într-o insultă josnică la adresa noastră.

A devenit o insultă josnică, care a zguduit din temelie credința în capacitatea acelor de a săvârși vreodată ceva mare, demn de menirea românească, demn de idealul unei omenimi.

Căci ce va să zică alta faptul săvârșit de comune.

Toți reprezentanții lor au adus — cel puțin așa ne-a comunicat conducătorul lor, căci altcum nu-l primeam — concludusul unanim. Ni l-au comunicat, l-au împrăștiat în lume.

Conced că poate răpiți de moment au făcut acest pas nepregetat, nemotivat, poate chiar nemeritat, dar dacă l-au făcut odată, cinstea omenească, cavalerismul unei chestii atât de delicate, aduce cu sine să-l și ducă la îndeplinire, suprimînd toate șovăielile, bănuielile proprii. Așa lucrează bărbații care țin la cinstea lor.

Dar ce vedem?

Se învîrte foaia. Actul odată măreț se transformează în „milă“, ce dau comunele văduvei, titulo: „spese de înmormintare“, așa ne spune epistola domnului pretore. Din octombrie 1891 pînă în mai 1892 trei comune au urmat îndatoririi luate asupra-le, iar celelalte... indignațiunea îmi oprește respirarea cugetîndu-mă la ele.

Îndatorirea luată asupra-le din buna lor voie, căci noi n-am cerut-o, le devine o silă, o silă grețoasă poate chiar și rușinoasă, ce direct poate nu o spun, dar o simt și lătesc simțămîntul.

Așa nu exprimă sentimente înalte, așa nu se jelește pierderea unui „bărbat“, așa se insultă acela care a fost demn de o soartă mai bună, se insultă familia, care adînc îl jelește, se insultă prietenii și adevărații lui adoratori.

Retrimis deci cu poșta de astăzi cu un mandat postal suma de 55 florini 50 creițari dimpreună cu chitanțele acelor comune, rugîndu-vă să binevoiți a reînapoia comunelor numite sumele solvite pe lingă mulțumita noastră și totodată să binevoiți a comunica tuturor comunelor din oficiu conținutul acestei hîrtii, absolvindu-i de orice datorie față de familia noastră.

Valeriu Braniște

[Ciornă]

B.J. Brașov, ms. nr. 2174.

¹ Petru Drăghici, primpretor în Miercurea. Vezi „Tribuna“, nr. 204, 12/24 septembrie 1892.

² Hermann Mangesijs, pretor în Miercurea. Cf. *Adressbuch der k. freien Stadt Hermannstadt 1892*, p. 59.

Brașov, iulie 1892

Onorată reprezentanță [a Fundației Gojdu]

Îmi permit a atrage atențiunea onoratei Reprezentante asupra prezentului petent Gheorghe Noaghea¹ din Bran (Brașov). Petentul aparține acelei clase de băieți din popor, cari fără un ajutor de la părinți își urmează studiile lor, susținându-se prin servit și alte ocupațiuni puțin compatibile unui elev de gimnaziu. Așa a studiat și G. Noaghea, absolvind acum clasa a IV-a a gimnaziului cu cel mai strălucit succes de o capacitate rară și de o diligență și seriozitate impunătoare.

Acum însă intrînd în gimnaziul superior de la sine se înțelege nu mai poate continua modul de trai de pînă acum și neputînd căpăta în părțile noastre nici un ajutor, va fi constrîns a părăsi școala, ceea ce ar fi mare pagubă atît pentru el cît și pentru noi, cari avem mare lipsă de categoria acestuia.

Din cauza aceasta, ca fostul lui profesor de clasă, îmi permit a-l recomanda onoratei Reprezentante cu toată căldura spre ajutorare. Băiatului i-ar fi pe deplin ajutat deocamdată cu 60—80 florini pe an, căci și-ar mai cîștiga puțin și cu lecții private, așa încît și-ar putea urma studiile fără piedeci mai considerabile.

Pe lîngă acestea rămîn al onoratei Reprezentante totdeauna recunoscător

Brașov, iulie 1892

Dr. Valeriu Branîște
profesor la Gimnaziul român
greco-oriental din Brașov

P.S. Nefiind ubicațiunea băiatului stabilă în decursul feriiilor rog a-mi trimite rezoluțiunea la adresa mea din Brașov.
(Copier)

Arhiva familiei.

¹ Gheorghe Noaghea. Sprijinul i-a fost sigur acordat. A absolvit liceul din Brașov în 1896. În 1898 a primit un ajutor și pentru studii universitare la Budapesta, după

ce începuse la Cluj să studieze matematica și fizica. Vezi V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 111. La 1 februarie 1902 a devenit redactor la „Drapelul“ din Lugoj, unde rămâne 6 ani. Din 1908 devine profesor la Institutul pedagogic ortodox român din Caransebeș, apoi director al Institutului. A fost profesor și la liceul din Brașov. Cf. Aurel Cosma j., *Istoria presei române din Banat*, vol. I, Timișoara, 1937, p. 109—110.

42. ALEXANDRU ROMAN

Peșta, 3 septembrie 1892 s.n.

Iubite domnule Branîște!

Scrisoarea dumitale o primii chiar în momentul cînd scrieam Comitetului societății „Transilvania“ recomandîndu-i două petițiuni ale tinerilor noștri cei mai lipsiți de aici (Florin] Munteanu¹ și Ioan Cifrea)², pentru cari mi s-a promis ajutoare pre doi ani.

Eram în nedumerire, căci nu știam dacă ești rezolut a merge la Schuchard, și mai departe a face studii ulterioare și mă socotiam ce să scriu bucureștenilor, pre cine să recomand în locul dumitale? Dar primind scrisoarea — cu toate că nu mi-a plăcut că ai descoperit intențiunea de a sta numai cîte un semestru, pentru că s-ar putea să nu admită Comitetul condițiunea, dar eu am sprijinit-o cum am știut și sper că și cu această condițiune ți se va vota. Era bine să nu o spui pentru că nimene nu te controla și chiar de s-ar fi aflat era lesne a întîmpina atunci dificultățile eventuale, dar în fine, s-a făcut și vom vedea ce se va alege. Gliceria cea lungă — precum scriă — era de prisos, pentru că membrii din Comitet au fost bine informați. E adevăr curat că dumneata nu poți renunța la postul ce ocupi, lăsînd vrabia pentru cioara din par, dar să sperăm că afurisita de situațiune se va schimba în bine, cu toată încăpățînarea ostentativă a șoviniștilor noștri, cari numai de măciucă au frică, — are să vină și măciuca fizică, dacă nu va ajunge cea morală.

Altă zi după ce am spedit actele celor doi la București, îmi veni o scrisoare de la un domn profesor suplinitor la gimnaziul de Suceava, (Eusebiu Popoviciu³, pre care nu-l

cunosc nici după nume), care informat, precum zice de la un căpitan din Alba Iulia, reîntors de la manevre, că Asociațiunea Transilvaniei, ar fi publicat concurs pentru un stipendiu ce s-ar da unui tânăr pentru ca să facă studii superioare din filologia romanică] cu scop ca să ajungă la catedra mea (auzi colo!) și el mă roagă ca să-l recomand.

I-am răspuns că rău a fost informat, Asociațiunea noastră nu are, nici nu a publicat concurs, nici ar fi cutezat să publice în asemenea termini, dar că Societatea „Transilv[ania]“ din București are un stipendiu disponibil, merit însă pentru cutarele — și chiar la caz cînd din cutare cauză nu i s-ar putea vota respectivului — domnului Eusebiu Popovici, s-ar putea da, însă la catedra mea, avînd chiar toată calificățiunea, nu ar fi numit pentru singurul cuvînt că nu are fericirea a fi — cetățean unguresc, ca și domnii Moldovân Gergely și Alexits György nici poate avea meritele lor.

În fine, am să-ți fac o comunicațiune confidențială, sub rosa⁴ cum zic călugării și în camera sincerității. Pre timpul jubileului împăratușului-rege, adunați fiind aici toți arhișapii⁵ noștri unul îmi face împărtășirea că dumneata — „pentru care tu — adecă eu, — întreveniși să-i dăm un ajutor din fondul Gojdulean și căruia dederăm din considerațiunile înșirate de tine (mi-a fost conșcolar la Viena, cînd fusesem și eu teolog⁶ este un denunțiator, căci au denunțiat pre directorul gimnaziului nostru din Brașieu, că nu știe turcește (adecă nu ar cunoaște limba statului)“. Eu — „bine omul lui Dumnezeu, cui să-l fi denunțiat? Ministrului? d-apoi Elischer⁷ prodirectorul trebuie să cunoască această împrejurare și prin urmare nu avea nevoie și cu ce scop să-l denunțe? El (arhișapul) — „Poate că aspiră însuși a deveni director, fiind ambițios și vanitos!“ Eu — „de unde-ți vine, frate, această denunțiațiune a pretinsului denunțiant? El — „informațiunea mea vine de la un om mai presus de îndoială“.

Eu — „mă voi informa și sper a da de minciună pre informatorul tău“. El — „mă îndoiesc pentru că cred celui ce m-a informat“. Adecă vorbe popești, apoi popa nu vre să fie mai bine informat.

Eu nu cred deloc cele ce mi s-a spus și mai dinainte știu că dumneata vei da de minciună pre mincinosul, care cine știe din ce animozitate sau chiar ură personală va fi scornit

această faimă. Eu dau cu socoteala cine e acel domn de încredere al arhișapului nostru, vechi amic al meu, care însă nu au fost și nu e scutit de slăbiciuni de această natură.

Mă bucur de succesele domnului G. Pop și-i doresc să-i succeadă pre deplin, merită să fie fericit, asemenea și de succesele domnului Blaga⁸ pre care-l așteptau sebeșianele cu neastîmpăr ca să se mai abată și pe acolo, miroseau însă fumul că nu-l trage inima la Lancrăm — Sebeș. Spune-le rogu-te din parte-mi felicitări sincere.

Dumneata bine ai făcut că te-ai descurcat. Nu grăbi cu urda-n Turda, va veni și rîndul dumitale, apoi banii nu fac singuri fericirea, mai sînt și alte multe împrejurări.

Ca noutate-ți împărtășesc că domnișoara baroneasă Pop (Elena)⁹ s-a încredințat în Maramureș cu domnul Andrei Frîncu (așa se scrie) judele de la Curia din Pesta. M-am bucurat, căci zilele mamei sale fiind numărate, ajungea biata în situațiune tristă, dar Dumnezeu poartă grijă și de fetele rămase în pâr.

Nu ți-am scris din Sebeș pentru că eram cam morbos în săptămîinile trecute și apoi eram și în ajunul plecării, de aceea-ți scriu de aici.

Soția mea după greul morb de care a suferit astă iarnă s-a recules bine, laudă Domnului, dînsa a rămas încă pînă la cules în Sebeș.

Pe cale, la Pișki¹⁰ se urcă în tren Pogány Károly deputatul, și zărindu-mă, veni în cupeul meu, unde-mi povesti multe verzi și uscate de cele șovinistice — turcești, că adecă Mihali nu va fi primit de guvern, chiar să fie ales unanim¹¹, pentru că suferă pre protopopul Bociatu¹² și pre dascălul Trîmbișoniu din Hațeg, cari amîndoi strigă în gura mare că vor be sînge de magarium adecă de magyar, și cu toate că tot el spunea că amîndoi ar fi niște bețivi de prima clasă, nu putea scuza — pre Mihali! auzi colo, și zicea că sau Lauran¹³ sau Rezei¹⁴ (!!!) va fi mitropolitul uniților. Argumentul lui e că votarea fiind secretă, Rezei va primi voturi, (adecă prin mituirea votanților cu banii ungurilor, mi-o explic eu, dar astă dată se vor înșela).

Eu îi zisei că mai mare rușine nu poate pune el pre guvern decît a vorbi de acestea.

Salutare!

Ales. Roman

N.B. Nu avui timp a ceti ce am scris în graba mare, de va f
râmas ceva în condei, suplinește, iară vreo greșeală de se va
ivi, îndreapt-o.

BCS, ms. nr. 23052; BAFCN Ft. 429/738—741

¹ Florian Munteanu a primit ajutoare pentru a studia la Universitatea din Budapesta în anii 1893, 1895. Cf. V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 111. Președinte al Societății „Petru Maior” din Budapesta.

² Ion Cifrea nu apare în lista cu studenții ajutați.

³ Eusebiu Popovici, fost profesor la facultatea de teologie din Cernăuți, tatăl poetului, istoricului și omului politic bucovinean, dr. George Popovici.

⁴ Românii ațirneau un trandafir de tavan deasupra mesei, avertisment pentru oaspeți de a nu divulga cele ce se discută în timpul mesei.

⁵ Arhiepiscopii.

⁶ Dialogul se purtase cu episcopul N. Popea din Caransebeș.

⁷ Iosif Elischer, inspector școlar.

⁸ Iosif Blaga.

⁹ Elena Pop, fata lui Sigismund Pop, fost deputat. Vezi Francisc Hossu-Longin, *Amintiri din viața mea*, Cluj-Napoca Ed. Dacia, 1975, p. 323.

¹⁰ Simeria, jud. Hunedoara.

¹¹ Victor Mihály de Apșa (1841—1918). Episcop greco-catolic al Lugojului din 1875. La 31 iulie 1892 a murit mitropolitul gr. catolic Ioan Vancea. Drept urmare arhidieceza de Alba Iulia și Făgăraș a fost condusă provizoriu de Ioan Micu Moldovan, vicar capitular. Desemnarea unui nou mitropolit s-a prelungit destul de mult, timp în care s-a făcut mai multe speculații pe această temă.

Sinodul electoral ținut la Blaj în 16 aprilie 1893, în prezența comisarilor regești Mihail Pavel, episcopul Oradiei și Baronul Josika Samuil secretar general în Ministerul de Interne, i-a ales pe Victor Mihály de Apșa — 82 voturi, Ioan M. Moldovan — 49 voturi și pe Ioan V. Russu, protopopul Sibiului, 36 voturi pentru a fi propuși regelui spre numire. Au mai primit voturi — Ioan Szabo — 20, Alexandru Grama, canonic metropolitan — 12 și Vasile Pop, canonic în Gherla — 3. Vezi *Alegerea de mitropolit*, în „Unitatea” (Blaj), din 19 aprilie 1893, număr extraordinar.

La 9 noiembrie 1894 regele l-a numit ca mitropolit pe V. Mihály, iar papa l-a preconizat la 18 martie 1895. Instaurarea a avut loc la 26 mai 1895.

¹² Avel Pop Bociatu, protopop în vicariatul Hațegului dieceza Lugojului.

¹³ Dr. Augustin Lauran, canonic în Oradea.

¹⁴ Silviu Rezei, deputat în Camera Magnaților.

București, 8 septembrie 1892

DIRECȚIUNEA GENERALĂ
 A
 CAILOR FERATE ROMÂNE
 SERVICIUL DE ÎNTREȚINERE
 ADRESA TELEGRAFICĂ
 CFR L
 BUCUREȘTI
 CALEA VICTORIEI 124.

Iubite domnule Braniște,

Conform promisiunii ce v-am dat pe promena da Brașovului într-una din zilele luni august st. n. — am cercetat duminică 23/8 st. v. 4/9 st. n. despre actele dumneavoastră. Plicul era sosit la Secretariat, dar nu era încă desfăcut. Intervenind la domnul Secretar, l-a desfăcut seara în acea zi și luni 5/9 mi-a comunicat că a cetit motivele pe care vă bazați dumneavoastră în cerere, dar singur nu se poate pronunța nici într-un fel. Știe însă că stipendii întregi nu s-au dat pînă acum conform Statutelor Societății, decît numai tinerilor cu bacalaureat, fără o carieră formată. Acelor cu o carieră formată a dat Societatea, cînd a dispus de fonduri, numai ajutoare — în paranteză a adăugat: cu care ne-am înșelat mai cu toți. Am aflat și acum că domnul profesor Bogdan¹ din Brașov își face an I de miliție în Viena cu ajutorul Societății etc.

La acestea eu am răspuns că în cazul domnului Braniște nu este în primul loc persoana ci cauza națională. Sînt de părerea dumatile îmi răspunde atunci, și eu susțin cererea în ceea ce privește persoana mea; cum însă știți, toate cererile se trimit mai întîi unei Comisiuni de 3 membri aleși din Comitet. Referatul acestei Comisiuni se discută în urmă în Comitet care decide. Rezultatul se va cunoaște în prima chenzină a lunii sept[embrie] st. v.

Vă mai comunic că s-a mai găsit într-alt plic o scrisoare a domnului Roman din Pesta, în care vă recomanda pe scurt și pe dumneavoastră și cerea în aceeași scrisoare ajutoare pentru alți doi absoluți, a căror acte le înainta chiar domnul Roman.

Atît am făcut pînă acum în ceea ce privește Societatea. La Minister cred că nu este consult a recurge pînă nu se va

pronunța Societatea. Eu cel puțin nici nu pot, căci tot prin membrii Societății trebuie să interviiu.

Vă salut
Niculae Galea

Adresa: Dsale dlui *Branîște*. Profesor la gimnaziul român gr
ort. Brașov

BCS, ms. nr. 23060; BAFCN 429/758—762.

¹ Nicolae Bogdan (1867—1952), publicist, profesor la Școala comercială superioară din Brașov, secretar al despărțământului Brașov al ASTREI. Se refugiază din Brașov în timpul primului război mondial. Ajunge prin Rusia, Finlanda, Suedia la Paris, face parte din Comitetul Național Român, alături de V. Lucaciu, O. Goga, T. Vuia, S. Mândrescu. Director al Liceului de fete din Cluj. Vezi *Cărturari brașoveni* (sec. XV—XX). *Ghid bibliografic*, Brașov, 1972, p. 47—48.

44. NICOLAE POPEA

Caransebeș, 12/24 septembrie 1892

Onorate domnule profesor,

Epistola dumatăle din 8 septembrie¹, primită ieri, m-a surprins, dar în mod plăcut făcînd bună impresie asupra mea. Am văzut dintr-însa că dumneata încă ești unul care ține mult la „cinstea caracterului“. Așa se și cuvine.

Trecînd la obiect îți arăt că eu convenind în Budapesta la jubileul Maiestății sale cu domnul profesor Alexandru Roman, în adevăr i-am comunicat în *confidență*, venind vorba despre persoana dumatăle, cele ce le auzisem între altele și aceea că ai fi denunciat pe directorul că nu ar cunoaște limba maghiară. Zis-am că am auzit „din izvor mai pre sus de toată îndoiala“ ori numai „din izvor, demn de toată credință“, nu mai îmi aduc aminte. Destul că eu această descoperire o am făcut eu cu cea mai bună intențiune, dorind și însumi ca să se afle adevărul, și anume cătră domnul Roman, pentru că domnia sa ca fost coleg e un bun amic al meu, e un bun voitor al dumatăle, apoi se știe că și eu am contribuit ceva la decernarea stipendiului știut, prin urmare am avut drept a mă interesa de persoana dumatăle, și în sfîrșit chiar și din conside-

rațiune la fericitul părinte al dumitale, pe carele încă l-am cunoscut prea bine.

Cine anume mi-a spus, de la cine am auzit această denunțare, cum o numești, malițioasă, acum nu-mi mai aduc aminte. A trecut mult timp la mijloc, domnule profesor, am umblat de atunci în multe locuri, am convenit cu mulți și am auzit multe; dar cine să le țină minte pe toate? Atunci, când am convenit cu fratele Roman, poate așa fi știut spune și numele, fiind lucrul mai proaspăt în memorie, dar astăzi e prea târziu și îmi pare foarte rău, că nu-ți pot împlini dorința în această privință. Atîta îți pot spune cu siguranță că omul care mi-a comunicat mie această știre falsă se ține de ceata „eroilor nopții“ cum îi numești dumneata, sau de a „inimilor negre“ cum îi numesc eu, care nu au alte arme decît calomnie spre realizarea năzuințelor și scopurilor lor infernale după zisa latină: „Est miseris ut invidiant atque male dicant bonis“². Și dacă eu am fost sedus pe un moment de am dat crezămînt vorbelor seducătorului, apoi cauza a fost că nu te-am cunoscut mai de aproape, cum te cunosc astăzi, avînd mai multă încredere în bărbații cei bine simțitori ai noștri.

Nu rămîne deci alta, domnule profesor, decît ca deocamdată să te liniștești cu cele ce ți le scriu cu toată bunăvoința pe hirtia aceasta, precum și cu asigurarea că eu deja mi-am schimbat părerile în privința dumitale. Cu deosebire în urma călătoriei mele din urmă la Sibiu și Săcele, pot zice că mi-am ciștigat cu totul alte informații, de la bărbați probați, bune, lăudabile despre dumneata, încît acum cu această versiune nu-ți pot adresa altă dorință din parte-mi decît cunoscutul „festina lente“³, sau memorabilele cuvinte zise la o orățiune de un bărbat mare, mare: „mai încet băiete!“ Cred că înțelegi ce vreau să zic?

Al dumitale binevoitor stimător

Caransebeș 12/24 sep. 1892

Nicolae Popea
episcop

Arhiva familiei.

¹ Sfătuit de A. Roman, V. Braniște i-a scris o scrisoare destul de categorică episcopului, care-l bănuise de un denunț către forurile superioare școlare maghiare despre liceul din Brașov. Vezi și nota 11 de la scrisoarea anterioară.

² Este vrednic de milă să pizmăiești și să vorbești de rău pe cei buni!

³ Grăbește-te încet.

Pesta, 15 septembrie 1892

Iubite domnule Braniște!

Precumu-ți scrisesem — și mai scrisesem și unui amic în astă privință tot așa — că eu nu pot crede — nu am crezut din capul locului faima ce s-a strecorat despre dumneata și când episcopul insista cu tărie' că informațiunile lui ieșite din izvor curat și mai presus de toată îndoiala ținându-l și, ținându-se chiar infailibil ca papa „ex cathedra Petri loquens“¹ și mai făcându-mi și imputațiune că este clientul tău pre care ni l-ai recumandat să-i dăm ajutor și i-am dat în mod necesitat pînă atunci — etc., eu m-am supărat și i-am zis „mă voi informa și dacă s-ar adevări, ceea ce nu pot crede, m-aș supăra mai mult decît tine, pentru că mi-aș pierde o iluzie frumoasă“.

Fiind adecă o cestiune aceasta, care tăia în caracter, îți mărturisesc că mă aflu în perplexitate, căci vechiul meu amic și conșcolar, sau mai bine coalumn², deoarece era mai jos în clasă, dar și ceva și mai înaintat în etate, cînd la anii 1846—8 ne aflam în locuința muzelor în convinctul împărătesc din Viena³, ca teologi unde petrecurăm ca frați. Vei fi gîcit că e episcopul Nicolau Popea din Caransebeș, — de altmintrea om cu curaj, pentru că la jubileul din iunie, aflîndu-se prelații noștri aici, el înfruntă pe mitropolitul său în cafeneaua de la Cornul vînătorului pentru articolul din „Telegarul Român“, apărut în ajunul plecării mitropolitului la Pesta⁴, unde-l telegrafiasse *in nucleo*⁵, ca să-și pregătească calea, deși întîrziase, pentru că decorațiunile erau deja împărțite, lui însă nu-i ajunsese nici una cît de mică. Eu cu oarecare maliție am și observat că Vancea⁶ nu a dezavuat pro memorandiști și totuși fu decorat cu un mare ordin de împărătușul nostru drăguțul. Să fi văzut pre cei doi cum se certau. Metropolitul îl opri pre sufraganul (și pe ori cine zise el) de a-i face înfruntări, căci nu suferă să i se mîrginească libertatea etc.

Acum dumneata vei face cum vei ști mai bine pentru a-ți cere satisfacțiune, dar am să-ți reflectez că atunci cînd Popea mi-a vorbit de dumneata, eram numai eu cu soția și el, va să zică un cerc intim și nu în publicitate — mai adaug că el atîta greșise, cum susținea cerbicos adevărul informațiunii primite de la omul său. Cine va fi fost nu pot ști, se poate că are vreo rudă la Brașieu, — oricum va fi, dumneata să pur-

cezi cu demnitate, dar totodată și cu respectul datorit persoanei înalte, care au grăbit cu rigoarea în judecata întemeiată numai după informațiune. Dumneata ai destulă rutină și finețe soțială ca să ieși din vâgaș.

Poți să-i descoperi că eu, fostul dumitale profesor îngrijat de onorabilitatea dumitale ți-am comunicat cele spuse de prea sfînția sa.

Dacă lucrul cu directorul, e precum îmi scrii, apoi e destul de dureros pentru noi românii, cari trebuie să avem în fruntea instrucțiunii și educațiunii tineretului oameni nu numai harnici dar și cu purtare exemplară, — totuși țin eu că corectura trebuia să o lași în grija superiorilor pentru ca să nu dai ansă la presupuneri.

De la București nu am primit încă răspuns. Nu-ți fac nici o imputare pentru că ai mers pe cale dreaptă, numai de ar aprețui-o respectivii domni din comitet și să nu facă cumva dificultăți. Să sperăm bine. Salutare cordială.

Ales. Roman

(Pro statu notitiae)⁷

Iaca ce mi-a scris amicul meu de încredere din Brașieu cu datu 11 iuniu a.e. 92.

„Tot lucrul este o blăstămăție, o intrigă... Dureros! dar aici în Brașov nu mai sînt ca mai înainte românași verzi cu caractere ferme — s-a stricat, parcă veninul din Sibii a atacat pe toți... Arhi-țapii — cum zici tu — au influențat pînă ce și spiritul așa zicînd românesc al gimnaziului de aici și oamenii fac tot ce voiesc cei mari de frica închiderii gimnaziului, și vai de acela care exprimă o convingere mai independentă ori curat națională românească! Ce vrei, dacă chiar bătrîna „Gazeta Transilvaniei“ a devenit să lucre — doară din îndemn personal — după coarda celor mari ai noștri. Eu m-am scîrbit vîzînd cum lucră o clică în contra neamului său, și-mi stă mintea-n loc cînd prejudec urmările!“

„Branîște este un tînăr deștept cu sentimente românești și inteligent, *asta este aci un păcat!* Cum? un profesor din Brașov să aibă curajul a spune că este o rușine pentru comitatul Brașovului a nu lua parte la deputațiunea românilor (?) căci cei doi negocîtori au fost din întîmplare, avînd treburile lor la Viena⁸, dar dr. Aurel⁹ și clica au avut grijă să nu meargă nimene de aici la V[iena]. Diamandi¹⁰ s-a necăjit și el pe toți aceștia și s-a retras de toți!“

Ți-am descris în scurt starea românească a brașovenilor, dar n-aș fi crezut că intriga țărilor tăi merge pînă să strice unui tînăr viitorul! Ce? Braniște „un tribunist“, destul ca țăpii să sară în sus de necaz și să-l facă denunciant, eu nu o crez, asta e o apucătură mișelească de la Telegari¹¹! (n. b. amicul meu nu știa că e chiar tribunistul Popea care mi-a vorbit, căci eu i-am scris numai atîta — „un arhi-țap“).

„M-am informat — dar nu am înțeles decît lucruri bune despre domnul Braniște. Era o treabă aicia cu cele scrise prin „Kolozsvar“ despre gimnaziul de aici și răspîndite apoi prin alte jurnale, și se presupunea că profes[orul] Goldiș ar fi scris — dar nu de Braniște a fost vorba. Elischer¹² știe că bietul director¹³ și alți profesori nu știu ungurește și la conferințe le spune „nach dem diese Herrn nicht magyarisch verstehen, werde ich mit Ihnen deutsch sprechen¹⁴, și acestea încă într-un timp trecut, cînd Braniște nu era încă în Brașieu, și apoi știind Elischer știa și ministerul... și nu au avut lipsă ca să vie acu Braniște să denunțe!“

„Scurt o intrigă blăstămată... ca să persecute pre Braniște și ca să nu-i ajute! La Blaj îmi spuse domnul Part[enie] Cosma¹⁵ că dumitale nu ți se va da ajutorul cerut de mine din fondul gojdolean — era în beserică și eu nu l-am întrebat de cauză, crezînd că afară vom mai vorbi, dar nu l-am mai văzut. A! dacă ar face parte celor de la „Telegarul“ apoi da, și iară da!... dar mă grăbesc a-ți împărtăși starea prezentă și caracterul neromănesc care prin partizanii bănățianilor a la Mocsonyi Sándor... strică chiar cauzei neamului românesc... Să fii liniștit și cu voie bună către Braniște. De cumva m-aș înșela eu în caracterul domnului Braniște și aș descoperi ceva compromițător nu voi întîrzia a-ți împărtăși.

„E trist că un tînăr cu sentimente românești să fie dat sub marca secretului pradă unei calomnii blăstămate fără nici o dovadă.

Ei bine! e drept că mulți români înfocați se schimbă și se dau după păr, dar Miron ce mai român mare și entuziast era odată! Mi-aduc aminte cînd cu înființarea „Asociațiunii Arădane“¹⁶ la care am trămis și eu de la vreo cîțiva camarazi români parale din Luncaci! Și acuma?

Le știi tu toate mai bine ca mine, că dacă ar avea românii minte să țină laolaltă, nici turcii noștri nu ne-ar trata așa cu dispreț!“

Iacă, în copie mai toată întreaga epistolă amicului meu, care este om cu conștiința curată și de încredere, căci, eu cam

aleg oamenii prin cari vreau a mă informa și cred că este mai drept informator decât al arhișapului.

Vei zice de ce nu ți-am scris de-a dreptul? eu însă voiam să aflu chiar și zvonuri, dacă s-ar fi răspîndit, fie și neadevărate, căci tot eu le așteptam, apoi fiind convins a privi despre minciună, prevedeam că dumneata nu puteai să-mi scrii decât că e minciună.

Amicul meu ți-a făcut mai bun serviciu decât ce puteai dumneata prin o simplă negațiune. Să nu aluneci la aprehensiuni și, susceptibilități, căci nu neîncrederea în răspunsul direct 'al dumitale m-a îndemnat, ci numai precauțiunea de a cunoaște în toate amănuntele situațiunea. Dacă cineva mi-a cîștigat încrederea, apoi eu țin la acela și numai după mari probe-mi schimb părerea.

Am amici, pe cari-i iubesc cu toate defectele lor, — un defect însă „lipsa de sentimente naționale românești, și de caracter“ nu m-ar putea reține a nu-i disprețui.

Idem

N. B. Din această copie vei judeca și aștepta încrederea ce am în dumneata. Discrețiunea se înțelege fără a ți-o inculca.

BCS; ms. nr. 23053; BAFCN Ft. 429/742—745.

¹ Vorbind de la amvonul lui Petru. A predica din amvon.

² Coleg de internat.

³ Internatul „Sfînta Barbara“.

⁴ Mitropolit era Miron Romanul (1828—1890). Acesta plecase duminică, 5 iunie 1892 spre Budapesta pentru a participa la 8 iunie la jubileul prilejuit de a 25-a aniversare a încoronării împăratului ca rege apostolic al Ungariei. Vezi „Telegraful român“, nr. 54, din 23 mai/4 iunie 1892. Articolul la care se referă N. Popea este de fapt *Circulara arhiepiscopului Miron Romanul către toate oficiile proto-presbiterale din arhidieceza Transilvaniei gr. ort. română pentru sărbătorirea zilei de 8 iunie*. Cf. *Ibidem*.

⁵ În esență.

⁶ Ioan Vancea (1820—1892). Mitropolit greco-catolic. Ales în 1868. A fost decorat cu Crucea cea mare a ordinului Leopold. Vezi Augustin Bunca, *Mitropolitul dr. Ioan Vancea de Buteasa (Schită biografică)*, Blaj, 1890; Ioan Georgescu, *Mitropolitul Ioan Vancea. La 50 de ani de la moartea lui, Oradea, 1942*.

⁷ Pentru uz personal.

⁸ Este vorba de delegația românească care s-a dus la Viena pentru a prezenta împăratului *Memorandul*. Dele-

gația consta din 219 oameni. Vezi lista în „Tribuna“, nr. 118, din 27 mai/8 iunie 1892; Vasile Netea, *Istoria memorandumului românilor din Transilvania și Banat*, [București], 1944, p. 153—154. În acea Listă apar doar doi brașoveni, și anume la poziția 70 — Nicolae Ciurcu, aflat la Viena nu ca „deputat“, ci era la fiul său, dr. Ciurcu, și la poziția 151 — G. Păpuc, comerciant din Brașov, pe care — după opinia „Telegrafului român“ din 30 mai/12 iunie 1892 nu-l cunoștea nimeni în Brașov.

⁹ Aurel Mureșianu (1847—1909) — ziarist. Director și proprietarul „Gazetei Transilvaniei“, om politic, apărător în procesul Memorandumului.

¹⁰ Diamandi Manole (1833—1899). Comerciant de frunte din Brașov. Președinte al Camerei de comerț și industrie din Brașov, al Gremiului comercial levantin, membru fondator al ASTREI, unul din întemeietorii „Tribunei“ din Sibiu. A ajutat în repetate rânduri cu sume de bani elevi săraci.

¹¹ „Telegraful român“. E vorba de un denunț către forurile școlare superioare maghiare despre liceul din Brașov, care nu putea fi pus în seama lui V. Branîște.

¹² Iosif Elischer, inspector școlar.

¹³ Ipolit Ilasievici, director al liceului din Brașov (1889 — vara lui 1894).

¹⁴ Deoarece acești domni nu înțeleg ungurește, voi vorbi cu dumneată nemștește.

¹⁵ Partenie Cosma (1837—1923). Director executiv al băncii „Albina“, deputat în parlamentul maghiar, membru în Comitetul central al P.N.R., senator de Beiuș în parlamentul României după 1 decembrie 1918. Vezi Teodor Neș, *Figuri bihorene*; Partenie Cosma, Oradea, 1936, 19 p.; Constantin Duma-Suceveanu, *Partenie Cosma (1837—1923)*, în *Contribuții culturale bihorene*, Oradea, 1974, p. 245—255.

¹⁶ *Asociația națională din Arad pentru cultura poporului român* și-a ținut prima adunare generală la 30 aprilie/12 mai 1863. Vezi Mircea Timbus, *Mărturii documentare despre rolul Asociației naționale din Arad pentru cultura poporului român în lupta pentru emanciparea națională și spirituală a românilor din Transilvania (sec. XIX)*, în „Ziridava“, 1976, 6, p. 165—178.

46. ALEXANDRU ROMAN

Pesta, 26 octombrie 1892

Iubite domnule Branîște,

Mă supărasem pe amicii și cunoșcuții mei din comitetul Societății „Transilvania“, pentru că astădată, ca niciodată, la intervenirea mea răspunseră negativ pe toată linia. Deci am cerut lămuriri domnului secretar, care mi-a explicat lucrul ăst — mod.

Bani, disponibili nu avea Societatea decât 2.000 lei, din această sumă 1.600 — „după lungi discuțiuni urmate în două ședințe ale Comitetului, — fiindcă erau mulți concurenți — și toți buni — s-a dat prin majoritate de „1“ vot tânărului *Giorgiu Moroianu*¹, din Satulung, care a studiat școala superioară de comerț din Anvers cu bun succes, pentru a mai studia în intervalul de doi ani și științele politice în Paris, — aceasta din motive politico-naționale“.

Cit pentru restul de 400 lei iaca ce zice „abia cu multă anevoință am putut acorda un mic ajutor de 100 fl. v[alută] a[ustriacă] (250 lei) unui nepot de soră a regretatului A. Papiu Ilarian.

Relativ la dumneata scrie: „Cit pentru domnul dr. Braniște, care a concurat pentru stipendiul de 1.600 l[ei] publicat la concurs — din însuși petițiunea sa și memoriul ce mi-a trimis pare a rezulta că nu tocmai ar dori a-și părăsi catedra, — dacă se poate a i se acorda, bine, dacă nu, sănătate! Aceasta reiese din celea ce ne-a scris“.

Mie —, „Vă rog nu luați drept refuz din parte-ne, că nu s-a satisfăcut cererea celor doi tineri recumendați de dumneavoastră aceasta nici prin minte n-a trecut nici unuia dintre noi, — însă neavînd pentru moment fond disponibil pentru ajutoare, abia cu multă anevoință“ etc., ca mai sus.

Din aceasta aflai că Societatea avea numai 2.000 lei, cu stipendiul cel mare cu tot, pre cînd eu credeam, că are 2.000 lei disponibili preste acel stipendiu. Cu toate acestea, sper a putea mijloci la Sesiunea Academiei din mărțișor 1893, un ajutor pentru dl Flor[ian] Munteanu², spre a i se înlesni plata taxelor doctoratului. Nu am să comentez cele ce se referesc la dumneata pentru că s-a întîmplat precum am prevăzut după ce mi-ai comunicat formularea cererii.

Nu am ce să mai adaug, decît dorința ca dumneata să te ocupi cu filologia limbilor romanice și la timp să publici o lucrare care ți-ar putea servi de bază pentru a fi abilitat ca docent sau chiar numai ca probă de studii ulterioare și ocupațiune în acea direcțiune. Poate se vor schimba și împrejurările politice.

Eu numai alaltăieri mă întorsei de la Oradea Mare unde fusesem a vedea pre fratele-meu³. Aflai că ministerul sub Nr. 4416, ar fi decretat catedra limbii și literaturii române de la gimnaziu din Arad, ca extraordinară cu salariu numai de 600 fl., adecă părintescul guvern merge ca racul.

Acum poate că episcopului Mețianu îi va succede a scoate la cale un profesor greco-ortodox care totodată ar propune și religiunea și pentru aceasta l-ar dota însuși cu alte 600 fl. din fondurile diecezane, — căci altmintrea un tânăr cu diplomă profesorală nu s-ar putea decide a primi o catedră numai extraordinară și salarizată numai cu 600 fl. Miine voi vedea la Minister ce se clocește acolo în astă privință.

Aici se vorbește că Bogoevici (rectus Bagoly-ovits) ar fi mers la Cluj, trimis de patronul său Alexinovátz⁴, ca să-și ceară sprijinul lui Gherguțiu⁵ pentru ca să fie numit la Academia comercială de prof[esor] al limbii române în locul lui Alexits, care atunci era candidatul ministrului la catedra din Arad. De atunci lucrurile s-au schimbat. Articolul (nota) din „Tribuna“, scris de Curitia⁶, i l-a arătat (lui Bagolyovits) domnul Szerb când, întorcându-se din expedițiunea de la Cluj, intrase în cancelaria advocațională, unde e aplicat.

Împărațușul s-a cam supărat, se zice pe favoriții săi. Îmbărbăta-se-va? e alta cestiune. Turcii noștri tac ca... și așteaptă cu neastîmpăr „quid nunc“⁷? Eu, nu aștept nici un bine de la împărat, pentru că el cît va domni, nu va schimba politica funestă pentru monarhie, poate succesorul său.

Primește salutările mele. Al dumitale stimător

Ales. Roman

BCS, ms. nr. 23054; BAFCN Ft. 429/746—747.

¹ George Moroianu (1870—1945). După absolvirea liceului românesc din Brașov, și-a făcut studiile superioare la Institutul superior de comerț din Anvers (1889—1892) și la Școala superioară de științe politice din Paris (1892—1895). Președinte al secțiilor Ligii culturale din Anvers și Paris. Doctor în științe economice și financiare. Om politic, diplomat, luptător pentru cauza unității tuturor românilor. După unirea Transilvaniei cu România a fost profesor la Academia de înalte studii comerciale și industriale din Cluj, rector între 1929—1936. Vezi *Corespondența lui George Moroianu* (1891—1920), vol. I. Ediție îngrijită de Șerban Polverejan, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1981, p. 5—7.

² Florian Munteanu, participant activ la întrunirea studenților români, sîrbi, slovaci din 5 decembrie 1893. Cf. „Tribuna“, nr. 268, din 2/14 decembrie 1893; nr. 269, din 3/15 decembrie 1893.

³ Iosif Roman.

⁴ Neidentificat.

⁵ Moldován Gergely.

⁶ Notiță nesemnată intitulată *Catedra română la gimnaziul din Arad*, a apărut în „Tribuna”, nr. 196, din 2/14 septembrie 1892.

⁷ Ce va fi acum.

47. IOAN RUSSU-ȘIRIANU

Sibiu, 8 noiembrie 1892

Stimate amice,

Darea de seamă a dumitale apare¹. A citit-o și scurtat-o pe ici pe coló Albini².

Ar fi fost cea mai mare păcătoșenie să vă facă ceva din pricina discursului³.

Îți alătur aci din „M[agyar] Hirlap“. O să vezi, că notița aceasta a fost trimisă de la Brașov, căci în „Tribuna“ n-a fost scris nicăieri „Ghicza“⁴!

Vei mai primi cărți spre recenziune.

Măne plec la Dobrișin.

Al dumitale devotat
Russu

BAR, ms. nr. 106741; BAFCN Ft. 397/334—336.

¹ Probabil este vorba de *Note critice* pe marginea lucrării: *Istoria literaturii române. În uzul tinerimii studioase*. De Ioan Lazașiți, Sibiu, 1892.

² Septimiu Albini (1861—1919). Fiul tribunului de la 1848 Vasile Albini. Și-a făcut studiile liceale la Sibiu și Blaj. A urmat Facultatea de litere a Universității din Viena. Profesor la Școala civilă de fete a ASTREI din Sibiu (1886). Redactor la „Tribuna“. Închis pentru activitatea sa publicistică. În 1894 a trecut în România, unde a fost funcționar la Academia Română. A scris articole politice, studii pedagogice, o culegere de folclor, a făcut mai multe traduceri reușite, semnate de multe ori Mugur. A colaborat la elaborarea volumelor de documente *Anul 1848 în Principatele Române*, București, 1902—1910. Vezi Ion Breazu, *Povestitori ardeleni și bănățeni până la Unire*, Cluj, 1937, p. 8—11; Idem, *Literatura Tribunei*... p. 82—86.

³ În semn de cinstitie a inaugurării liceului ortodox român din Brașov de către Andrei Șaguna în ziua de Sfânta Sofie 1851, în acea zi, în fiecare toamnă, pe lângă serviciul divin se ținea și o cuvântare, de obicei de către un profesor mai tânăr.

În 4/16 octombrie 1892 a vorbit Gheorghe Pop despre idealul elevilor români. A fost o vorbire deosebită de cele anterioare, fiind străbătută de fiorul conștiinței naționale la care trebuiau să se ridice elevii români. „Unire nesfârșimabilă între fii de același sînge, mîndrie și demnitate națională în mijlocul urii și îngîmfării dușmanului, iată conduita unui tînăr român în aceste vremuri cu vîfor. Numai astfel vă veți putea apropia de idealul națiunii” — a spus printre altele Gh. Pop.

În aceeași zi de 4/16 octombrie 1892 V. Braniște a trimis o corespondență „Tribunci” despre ceremonia de la Brașov, insistînd mai ales asupra cuvîntării lui Gh. Pop. „...cuvîntarea domnului profesor Pop din âst an — scria Braniște — formează epocă în istoria școalelor din Brașov, căci cu ocaziunea aceasta a ieșit prima dată clar și hotărît la iveală reacțiunea [în sens de contraacțiune] națională [...] Cf. „Tribuna”, nr. 223, din 6/18 octombrie 1892. Vezi și *Amintiri din închisoare* ..., p. 164—167.

Cuvîntarea lui Gh. Pop a apărut în „Tribuna”, nr. 224, din 7/19 octombrie 1892, purtînd un titlu formulat de redacție *Un apel la tinerime*. În numărul următor — 225, din 8/20 octombrie, în articolul *Chemarea școlii noastre* se comenta favorabil Cuvîntarea lui Gh. Pop, revenindu-se cu părțile cele mai semnificative din ea.

Forurile superioare bisericești din Sibiu au fost neplăcut surprinse de publicarea conferinței lui Gh. Pop „Noii apostoli ai culturii, — scria „Telegraful român” din 21 noiembrie/3 decembrie 1892 — tinerii noștri profesori au început cu inaugurarea erei noi, pregătînd calea ca gimnaziul nostru rupînd cu trecutul ruginit de pînă acum, de a fi cuib al științei, al culturii și al umanismului, să devină cuib al agitațiunilor politice”. Din acest moment, se vor începe acțiunile de investigare ordonate de Ministrul de Culte în chestiunea liceului din Brașov și care se vor încheia prin îndepărtarea lui Gh. Pop din postul de profesor provizoriu de la școala comercială și reală, prin Ordinul Consistoriului arhidiecezan nr. 8469 din 24 decembrie 1892.

⁴ Gheorghe Pop.

⁵ Ioan Russu-Șirianu (1864—1909). Om politic transilvănean, a militat pentru impunerea „activismului” politic în mișcarea națională românească. Publicist. Redactor la „Tribuna”, a întemeiat ziarele „Foaia poporului” în 1892 la Sibiu, „Tribuna poporului” în 1898 la Arad. A colaborat la „Românul”, „Luceafărul”. Deputat în parlamentul maghiar (1905—1906), a semnat de multe ori articole cu Leandru. A fost de mai multe ori închis pentru articole politice puse în slujba intereselor poporului român. Vezi Ion Breazu. *Povestitori ardeleni* ..., p. 171—178; Idem, *Literatura „Tribunei”* ..., p. 95—98; Vasile Popeangă, *Ion Russu-Șirianu, militanti pentru realizarea unității naționale*, în „Ziridava”, 1979; N. Roșuț, *Contribuția lui Ioan Russu-Șirianu la renașterea activismului politic*, în „Ziridava”, 1978.

48. EUGEN BROTE

Sibiu, 24 noiembrie 1892

Prea stimate domnule Braniște,
Îți mulțumesc din tot sufletul pentru partea ce o
iei la doliul ce m-a ajuns¹. Nimic ca cuvintele prieteniei nu
alină durerea.

În chestiunea Pop voi scrie.

Numărul de 100 exemplare gratuite din „Tribuna“, ce sînt
a se trimite, fiind deja ajuns de mai mult timp, nu mai osteni
a căuta adrese. Ar veni tîrziu.

Cît despre scoaterea în broșură a elaboratului decedatului
dumitale părinte privitor la legea comunală și — această lege
schimbîndu-se de atunci, nu cred oportun ori imperios a se
mai retipări acel elaborat. Dacă cu toate astea ții ca să se
retipărească, eu voi face-o cu plăcere, dacă nu mă înșel, o
parte din elaborat a apărut în „Tribuna“.

Salutări cordiale de la al dumitale devotat

Eugen Brote

Arhiva familiei.

¹ E vorba de moartea soției.

49. EUGEN BROTE

Sibiu, 6/18 decembrie 1892

Iubite domnule Braniște!

Aflu că consistorul de aici va porni o cercetare în
contra profesorilor de la gimnaziul de acolo și că vicarul Puș-
cariu¹ a primit sarcina și odiul a fi un fel de comisar în
această afacere. Se zice că ministrul unguresc² împinge pe
consistor la această treabă, iar alții zic că metropolitul Miron,
el însuși, ar fi cerut intervenția ministrului în interesul „auto-
rității“ sale și a cauzei „patriotice“.

Orîșicum va fi, una e sigur: gimnaziul va trebui apărat
prin toți oamenii de bine; sau mai precis: cauza noastră națio-

nală este la Braşov desfăşurată în această formă şi va trebui susţinută cu toată hotărîrea.

Atît ministrul unguresc cît şi mitropolitul Miron ştiu foarte bine că domnul G. Pop orice ar fi zis şi orice ar zice nu poate periclita nimic. Dar, deoarece din vorbirea domniei sale transpiră un spirit mai viu, un fel de redeşteptare, politica maghiară în interesul ei e datorare să cerce, dacă domnul G. Pop este susţinut sau este jertfit de cercurile române de acolo. Adecă societatea română din Braşov e pusă la probă, dacă este gata a păşi bărbăteşte faţă cu ideea naţională, desfăşurată sau preferă a sta la o parte şi a permite politicii maghiare să o calce în picioare.

Fiind cestiunea pusă astfel şcoala şi instrucţiunea joacă un rol foarte secundar atît pentru maghiari cît şi pentru noi români. Din această cauză trebuie să distingem bine cînd se invocă din orice parte motivul periclitării gimnaziului. Evident că din punct de vedere românesc — care toţi datorî sîntem să-l respectăm — gimnaziul nostru atunci va fi pierdut, cînd domnul Ghiţă Pop va trebui să cadă drept jertfă ideilor naţionale desfăşurate. În acest caz gimnaziul va rămînea o şcoală susţinută de români în interesul politicii maghiare. Avem noi trebuinţă de o asemenea şcoală?

Nu cunosc dispoziţiunea societăţii dumneavoastră, dar ţin că învingerea noastră în această luptă e foarte mult favorizată, prin împrejurările politice actuale. Ungurii² au astăzi atîţi duşmani şi atîţi de puternici încît ori ce luptă ce li s-ar impune într-alte părţi o primesc numai cu multă silă.

Păşire bărbătească deci! Nu vă temeţi de așa numita „închidere“ a gimnaziului. Ba, provocaţi-o chiar, căci tocmai așa ceva le mai lipseşte ungarilor pentru a se prezenta în lumina adevărată³.

Comisarul consistoriului, deşi e în realitate delegatul ministrului unguresc⁴, trebuie tractat cu oarecare considerare. Nu e bine ca odiul faptei ticăloase să se descarce ca la Gherla asupra bisericii⁵. Să tocniţi însă lucrurile așa, ca să vină un delegat al ministerului unguresc şi acela să isprăvească treburile cele mari.

Publicul trebuie ţinut în curent cu toate amănuntele, ca în faţa lumii şi nu la adăpostul tănuirii să se săvîrşească această nouă lovitură.

Aceste păreri nu sînt numai ale mele particulare, ci sînt împărtășite de toate cereurile românești.

Primește multe salutări cordiale de la al D-tale

devotat
Eugen Brote

Adresa: D-sale domnului Dr. Valerie Braniște, profesor la gimnaziul român Brassó

BAR, ms. 150086; BAFCN Ft. 394/26—28.

¹ Ilarion Pușcariu (1842—1922). Scriitor și teolog român din Transilvania, vicar arhiepiscopesc (1899). Profesor și istoric.

² Csáky Albin (1841—1912). Om politic maghiar, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice în guvernul Wekerle Sándor. Susținător fervent al legii căsătoriei civile.

^{2a} Brote are în principal în vedere disensiunile dintre cercurile guvernante maghiare, care au dus la căderea guvernului Szapáry și la venirea guvernului Wekerle. Vezi *Situațiunea cea nouă* în „Tribuna”, nr. 257 din 17/29 nov. 1892; *Trăinicia dualismului*, în ibidem. Arthur J. May, *The Habsburg monarchy, 1867—1914*, Norton and Company, New York, 1968, p. 346.

³ Concepție eronată, exaltată, nerealistă a lui Brote, deoarece menținerea liceului, ca focar de cultură românească era vitală, și nu un zgomot infructuos și foarte păgubitor ce s-ar fi iscat, eventual, în cazul închiderii liceului.

⁴ De fapt, trimisul mitropolitului Miron Romanul.

⁵ La 10 septembrie 1892 Vasile Lucaciu, remarcabil om politic român, a fost suspendat din postul de preot în Sisești, ca urmare a insistențelor episcopului greco-catolic din Gherla, Ioan Szabo, care spera să intre în grațiile autorităților maghiare și a ajunge astfel mitropolit. Vezi Decretul de suspendare al lui V. Lucaciu în „Tribuna”, nr. 197, din 3/15 septembrie 1892. Această acțiune a episcopului Szabo a determinat un val de proteste printre români. Vezi Adresa Comunei Sisești către episcopul Szabo în chestiunea suspendării lui V. Lucaciu: „Tribuna”, nr. 202, din 10/22 septembrie 1892; Vezi și Adresa celor 10.000 de credincioși români din Sisești din 20 septembrie 1892 către papă în aceeași chestiune; Idem, nr. 208, din 18/30 septembrie 1892. Abia în septembrie 1895, după eliberarea din închisoare în urma procesului Memorandului, V. Lucaciu s-a dus la Roma reușind să-și redobîndească parohia. Vezi și Blaga Mihoc, *Vasile Lucaciu, militant pentru realizarea statului național unitar român, Contribuții documentare*, în „Crisia”, 1979, 9, p. 462.

Sibiu, 22 ianuarie 1893 n.

Iubite domnule Braniște!

Cu totul în contra intențiunilor mele am întârziat atît de mult cu răspunsul la scrisoarea dumitale din 16 curent.

E foarte cu anevoie a judeca cum se cuvine de aici situațiunea dumneavoastră de acolo. Dar eu așa cred că o atitudine hotărîtă, bărbătească și cît se poate de solidară, va fi cea mai bună dintre toate cîte le puteți lua. Mie nu mi se pare potrivit ca dumneavoastră profesorii, fie unii sau toți, să demonstrați prin demisiuni. Dar țin că e necesar să încunjuzați pe Ghiță Pop și să apărați spiritul românesc al gimnaziului prin enunțiațiuni calme dar hotărîte. Provocați concluze ale corpului profesoral, ale eforiei, ale delegațiunilor și ale publicului de acolo chiar.

Tot mai mult iasă acum la iveală că *nu* guvernul unguresc a dezvăluit această cestiune, ci Miron cu clica lor de acolo. Guvernul își dă acum multă silință să retracteze pașii nechibzuiți ce i-au întreprins în contra noastră, și de la Pesta suflă un vînt poate ca niciodată¹. Afacerea de la Brașov îi cade acum foarte greu, și dacă domniile voastre veți ști să-i faceți lui Miron o opoziție țapănă lucrați oarecum în intențiunile guvernului, și tot lucrul se sparge în capul lui Miron. *Astăzi* nu vă temeți de gimnaziu.

Astfel judec eu situațiunea; se înțelege că de la dumnea-voastră va atîrna încît voiți și puteți ținea socoteală de judecata mea.

Celelalte din scrisoarea dumitale le consider de rezolvate și te rog să nu te apese gîndurile cu privire la regularea con-tului dumitale curent, care va urma cu învoirea mea conform intențiunilor dumitale.

Multe salutări cordiale de la al d-tale

devotat
Eugen Brote

BAR, ms. nr. 150087; BAFCN Ft. 394/29, 30.

¹ Vezi nota 2^a din scrisoarea lui E. Brote din 6/18 decembrie 1892. Brote se referă, probabil, la promisiunile făcute naționalităților în parlamentul maghiar la 11 ianuarie 1893. „Tribuna”, nr. 3, din 5/17 ian. 1893.

Sibiu, 14/26 ianuarie 1893

Prea stimate,

Interesele cauzei noastre naționale pretind ca cercuri cât mai largi ale poporului român să fie angajate la lupta ce o purtăm pentru drepturile noastre.

Deoarece și acum se mai află ținuturi unde nu se cetește românește, îmi iau voie a vă încunoștiința că vă trimit la adresa dumneavoastră 5 exemplare gratuite din „Tribuna“, pe timpul din 1 ianuarie — 31 martie a.c. cu rugarea să distribuiți aceste pe *teritoriul* comitatului dumneavoastră, în comune unde aveți cunoștință că nu a străbătut pînă acum „Tribuna“ și că se află acolo vreun bărbat, care s-ar putea folosi de ea.

Dacă distribuirea exemplarelor „Tribunei“ v-ar face greu-tăți, vă rog să-mi comunicați mie adresele pentru a le distribui de aici.

În tot cazul vă rog să mă încunoștiințați despre hotărârile ce ați luat și despre adresele la care trimiteți ziarul.

Mulțumindu-vă înainte pentru ostenelele dumneavoastră, primiți, Vă rog, asigurarea stimei deosebite ce vă păstrează.

Sibiu, 14/26 ianuarie 1893

INSTITUT TIPOGRAFIC
Eugen Brote

BAR, ms. nr. 150029; BAFCN Ft. 393/117, 118.

52. VALERIU BRANIȘTE

(Către Eforia școalelor române ortodoxe din Brașov)
Brașov, 17/29 ianuarie 1893

Onorată Eforie!

„Telegraful român“ nr. 4, an. 1893 începe publicarea actelor referitoare la durerosul caz al amovării profesorului și colegului meu Ghiță Pop.

Între actele publicate în numitul număr se află două (Nr. I și II) care cu drept cuvînt ne-au surprins neplăcut, conținînd primul o serie de mistificări, iar al doilea — bazat pe primul — prezintă stările din corpul profesoral drept *anarhice*.

Pentru restabilirea adevărului mă simt dator a face următoarele declarațiuni:

Intregul mod cum domnul director Ipolit Ilasievici prezintă amestecul meu în afacerea cuvântării profesorului Pop e o *mistificare*, fiindcă:

1) *nu eu* am avut să decid asupra publicării vorbirii, ci însuși autorul ei;

2) prin urmare profesorul Pop n-a putut *pretinde de la mine* împiedecarea publicării vorbirii, precum nici n-a făcut-o;

3) Domnii profesori I. Popea¹ și A. Bârsan², cari, *ca prieteni* au venit la mine să discute *oportunitatea publicării*, n-au reprezentat ideea că vorbirea profesorului Pop din *cauze pedagogice* n-ar fi de publicat, ci că *nu e oportun* a face aceasta, fiindcă poate da ușor ansă ministrului, căruia îi displace orice manifestațiune a vieții românești — să înceapă o nouă goană contra școalelor noastre. Față de aceste am răspuns că cauza reprezentată prin Ghiță Pop e atât de justă și dreaptă încît n-avem să ne temem de nimic. Rostindu-se cuvîntarea la o *festivitate publică*, publicarea ei n-are de a face cu esența afacerii. Accentuez însă că întreaga *conversațiune* a fost de natură *privată*, prin urmare *deneg* orișicui dreptul de a face uz de ea, ca *enunțațiune oficioasă*, cu atât mai puțin de a o denatura.

4) iar ceea ce privește pasajul unde se spune că domnul director „m-a provocat să revăd manuscriptul“ — abstrăgînd de la absurditatea acestei pretinse „provocări“ — *declar*, că în afacerea profesorului Pop, directorul școalelor noastre *n-a vorbit* cu mine personal *nici un cuvînt oficios*, iar ceea ce privește *desele discuțiuni private* ce am avut cu colegii mei și cu membrii d-ai Societății române din Brașov, la care în mai multe rînduri a luat parte și domnul director, *deneg* asemenea *direcțiunii* dreptul de a face de ele uz oficios și de a le *schimonosi*.

Reiese deci, că în întreaga mea procedare nu este nici un singur moment, din care s-ar putea deduce o jignire „a principiilor organice ale unui institut de creștere și de învățămînt“ și dacă poate fi vorba de o jignire, *nu eu, ci directorul* prin hîrtia Nr. 46—92/3 a jignit aceste principii, a spart legăturile de colegialitate și s-a făcut responsabil pentru o gravă insinuare, care poate avea urmări foarte triste pentru școalele noastre.

Rog deci Onorata Eforie să binevoiască a lua aceste la cunoștință³ și să binevoiască a da și această declarațiune spre

publicare, ca să nu fiu eu necesitat a păși în publicitate, pentru apărarea cinstei mele profesorale atacată prin numita hirtie.

Declarînd aceste rămîn al Onoratei Eforii

Brașov, 17/29 ian. 1893

umilit serv
Dr. Valeriu Braniște
profesor

Șchei doc. nr. 35; BAFNCN Ft. 510/25—27.

¹ Ioan Popea (1839—1903). Profesor de limba și literatura română la liceul din Brașov, președinte al Reuniunii învățătorilor din Țara Birsei, redactor al revistei pedagogice „Școala și familia”, (împreună cu Andrei Bârseanu).

² Andrei Bârseanu (1858—1923). Profesor la Brașov, președinte al ASTREI, președintele Consiliului Național Comitatens Român Sibiu (1918), membru al Academiei Române. Senator în parlamentul României.

³ V. Braniște a înștiințat și Corpul profesoral al liceului despre cele scrise Eforiei.

53. ALEXANDRU ROMAN

Budapesta, ianuarie 1893

Iubite domnule dr. Braniște!

Cu multă bucurie am primit gratulațiunea dumnea-voastră și a colegilor ce mi-ați trimis prin firul telegrafic la ziua anului nou, pentru că știu bine, că nu e o felicitare de convențiune, ci pornită din inimă și prin urmare cu atît mai prețioasă pentru mine, mulțămîndu-vă tuturor așa cum din suflet. Vă doresc anul nou cu sănătate și la mulți ani. Șcuzați-mă că numai acum veniu a vă mulțămî, am fost însă cam bolnav, suferind de reumatismul cel învechit și apoi și de ochi în urma iernii grele ce ne copleșește.

Primiți salutările mele cordiale

Ales. Roman

Bp., ian. 1893

BCS, ms. nr. 23055; BAFNCN Ft. 429/74^a

54. VALERIU BRANIȘTE
(Către Septimiu Albini)

Brașov, 16/28 martie 1893

Stimate amice!

Îți comunic aici în confiență o epistolă de la un coleg, profesor în Brad, dr. Radu¹, pe care deși nu-l cunosc personal, dar am cele mai laudabile știri despre el. Fii bun cercetează afacerea, vezi ce e adevărat și neadevărat în chestie, căci ar fi păcat să stee lucrurile așa cum le expune el. Eu nu cunosc împrejurările.

De epistolă te rog să nu faci uz mai departe, ci să-ți servească spre orientare și după aceea te rog să mi-o retrimiți.

Aici alătur pentru foiță² o dare de seamă despre cartea lui Oniș. Te rog să se publice cât mai în grabă.

Totodată alătur aici pentru „Redacție“ o fotografie a „celor cinci nebuni“³. Credem că vă facem o plăcere.

Astăzi am înmormîntat pe bătrînul Manole⁴, născut la 1799. Frumoasă etate. Plîngea Diamandi M[anole] ca un copil.

Aurel Mureșaneles⁵ studiază de 3 zile la un răspuns la raportul meu. Sărmanul îi merge rău... Avem toată nădejdea a trînti după Paști întregul „subcotet“⁶ în meetingul ce vom concherna anume.

Salutări cordiale, felicit pe Russu⁷ pentru apărarea din Cluj, ne-a plăcut mult.

Primește te rog expresiunea deosebitei mele stime și iubiri

al Dtale
Dr. V. Braniște

Brașov 16/28 III 93

Cu Duică⁸ ce ați pățit?

BAR, ms. nr. 27041; BAFCN Ft. 397/382—383.

¹ Vezi scrisoarea prof. Ioan Radu din 20 martie 1893 adresată lui V. Braniște, în care prezintă în culori negre realități de la liceul din Brad, în mod cu totul exagerat. B.A.R., mss. 150.062; BAFCN Ft. 393/202—210. Vezi rezultatul pozitiv al inspecției făcută la liceul din Brad de către Iosif Elischer, director suprem, „Tribuna“, nr. 61, din 18/30 martie 1893.

² Foița „Tribunei“, nr. 71, din 1/13 aprilie 1893 — O carte de școală bună. Dare de seamă. Profesorul Virgil Oni-

țiu. *Carte de citire pentru clasa III gimnazială, reală și pentru Școlile superioare de fete*, Brașov, 1893. Semnată Dr. Braniște. Redăm un fragment din text: „Domnul V. Onițiu, pătruns de însemnătatea învățămîntului limbii materne în educațiune, cu o pricepere profundă pedagogică și gust fin estetic ne prezintă astăzi o carte de citire despre care cu suflet liniștit putem zice că e o carte bună”.

³ Cei 5 profesori „tribuniști” de la liceul din Brașov erau: Virgil Onițiu, Petru Roșca, Ghiță Pop, Iosif Blaga și V. Braniște. Vezi fotografia în *Oameni, fapte...*, p. 328 (hors text).

⁴ Ion Manole „Unul din acele suflete mari care au fundat gimnaziul nostru” — a scris V. Braniște (Ler) în „Tribuna”, nr. 64, din 21 martie/2 aprilie 1893.

⁵ Aurel Mureșianu.

⁶ Eforia școlilor române ortodoxe din Brașov, cu care profesorii „tribuniști” erau într-un conflict deschis.

⁷ La 17 martie 1893 s-a desfășurat la Curtea cu jurați din Cluj al zecelea proces de presă al „Tribunei”. Acuzați au fost Andrei Balteș, ca redactor responsabil și Ioan Popa-Necșa, conducător tipograf. Articolul incriminat a fost *Cu aceleași arme*, nesemnat, apărut în „Tribuna” din 14/26 martie 1892 și republicat în „Tribuna” din 6/18 martie 1893. Pasajul în cauză a fost: „Cînd scoși sîntem din lege, cînd cei învestiți cu paza dreptului comit ei ilegalități, nu oare cu aceleași arme trebuie să ne apărăm, cu care atacați sîntem”. Cf. Eugen Broște, *Cestiunea română în Transilvania*, București, 1895, p. 433. Pentru desfășurarea procesului, vezi „Tribuna”, nr. 51, din 6/18 martie; nr. 53, din 9/21 martie 1893.

Apărarea a fost susținută de Ioan Russu-Șirianu, care a refuzat categoric să vorbească ungurește, susținînd că legea permitea apărătorului care nu era avocat să folosească limba acuzaților. El a pledat energic pentru susținerea intereselor fundamentale ale poporului român, protestînd împotriva lungului șir de procese intentat ziarelor românești. În pofida celor rostite de I. Russu-Șirianu, sentința a fost: Andrei Balteș, condamnat la 2 luni închisoare ordinară și I. Popa-Necșa la 1 lună și ziarul la 500 fl. amendă din cauțiune. Vezi și V. Braniște, *Andrei Balteș. Filă comemorativă, [1859—1904]*, în V. Braniște, *Oameni, fapte...*, p. 90—95.

⁸ Gheorghe Bogdan-Duică (1865—1934). Istoric, istoric literar, ziarist, profesor de liceu în București. Profesor de istoria literaturii române moderne la Universitatea din Cluj. Rector al acestei Universități. Membru al Academiei Române. Senator în parlamentul românesc. Vezi Dumitru Petrescu, *G. Bogdan-Duică. Studiu monografic*, București, 1978, 248 p.

55. EUGEN BROTE

Sibiu, 2/14 aprilie 1893

Stimate domnule Braniște!

E foarte bine că ați tranșat chestia cu „tainica redacție“¹ în modul acesta; ea cel puțin a dovedit că nu vroiește să cadă într-o categorie cu „vitejii“ de la Telegraf.

Dacă aș ști că am puterea să vă „organizez“, cum n-aș veni eu la dumneavoastră. Ideea a alege pe domnul dr. Blaga² de preot e foarte bună și realizându-se ar putea contribui la o consolidare și ne-ar da o bază de organizare.

Altcum dumneavoastră mergeți foarte bine și timpul nu mai poate fi departe când se vor schimba lucrurile și acolo.

Dacă cu toate aceste credeți că eu aș face vreun folos cauzei, venind acolo, mă pun la dispoziția dumneavoastră. Una însă v-o spun de pe acum: nici eu nu pot să fac din Diamandi și domnul G.B. Pop alți oameni de cum sînt³.

Multe salutări cordiale de la al d-tale

devotat
Eugen Brote

BAR, ms. nr. 150088; BAFCN Ft. 394/31, 32.

¹ Se referă la redacția „Gazetei Transilvaniei“.

² Iosif Blaga.

³ Diamandi Manole și Ghiță B. Pop. E surprinzătoare afirmația, când se are în vedere poziția hotărîită a celor doi, de condamnare a înlăturării din liceul din Brașov a lui Gh. Pop. Vezi „Tribuna“, nr. 281, din 16/28 decembrie 1892; nr. 2, din 3/15 ianuarie 1893.

56. IOAN BOZOCEANU

Brașov, 15 aprilie 1893

Frate Braniște,

Vin de la tribunalul criminal (4 ore post meridian), unde am fost ascultat ca martor în afacerea de duel Goldis¹—Maior². Acest individ susține cu o rară impertinență demnă de un asemenea ignorant numai că atunci când am fost noi la dînsul nici vorbă nu a fost între noi și dînsul de cererea de satisfacțiune cavaleriească, ci susține că i-ai fi pus în vedere

că dacă nu dă satisfacțiune lui Goldiș, publicându-i întîmpina[re]a aflătoare de la el în redacțiunea „Gazetei“, atunci acesta-l va putea provoca³.

Auzi! frate dragă; apoi așa s-au petrecut lucrurile. Astăzi am fost confruntat cu dînsul înaintea judei Arzt. Înțelege bine, că am spus așa cum s-au petrecut în felul meu, știi tu. Scena cu „dumneavoastră profesorii etc.“ și atunci a făcut o deosebită impresiune asupra judei.

Individul a încurcat numai înșirînd la vorbe goale, că i-am dat răs timp de 24 ore etc.

Tu încă vei fi ascultat desigur prin comisiune derogatorie. Știi cum s-au petrecut lucrurile. N-ai decît să spui cu energie procedarea noastră cum a decurs. A declarat individul că noi i-am făcut propunerea să mergem la cafenea, la energica mea denegare a renunțat la această afirmațiune gratuită, ca neavînd nici o importanță în afacere. Poate că vei [fi] fost deja ascultat, în acest caz sînt sigur că memoria ta l-a lăsat în suferință, și că ai expus lucrurile așa cum ele în faptă s-au petrecut. Asta fiind, Goldiș va fi desigur achitat, iară domnul respectiv va fi condamnat.

Scuză-mi, fii bun, atît scrisoarea cît și îndeosebi proza; scriu sub influența excitațiunii ce mi-a cauzat-o confruntarea⁴.

Salute și o amicală strîngere de mînă de la

I. Bozocanu

Arhiva familiei.

¹ Vasile Goldiș era atunci profesor la liceul din Brașov

² Grigore Maior, scriitor, redactor la „Gazeta Transilvaniei“.

³ În Transilvania s-au ținut mai multe adunări de protestare ale românilor împotriva proiectelor de legi privind introducerea matricolelor de stat și a obligativității căsătoriei civile. O asemenea adunare s-a ținut și la Brașov în 12/24 martie 1893. Vezi *Adunarea de protestare din Brașov* (Raport special al „Tribunei“), purtînd semnătura lui V. Branîște [Ler], în „Tribuna“, nr. 58, din 14/26 martie 1893; „Gazeta Transilvaniei“, nr. 58, din 14/26 martie 1893. La această adunare V. Goldiș s-a situat pe o poziție contrară spiritului care domnea la „Gazeta Transilvaniei“. În articolul *Intrigații noștri* apărut în „Gazeta Transilvaniei“, nr. 61, din 18/30 martie 1893, V. Goldiș a fost atacat destul de dur. De fapt cuvîntul lui Goldiș la acea adunare n-a fost deosebit de principial în legătură cu drepturile de care trebuiau să se bucure toate popoarele din Transilvania.

V. Goldiș, simțindu-se ofensat, i-a desemnat pe V. Braniște și pe I. Bozoceanu să ceară satisfacție de la redacția „Gazetei”. Neprimind această satisfacție, cei doi i-au scris lui Goldiș în 20 martie/1 aprilie o scrisoare în care declarau „...redacțiunea „Gazetei Transilvaniei” în actuala sa organizațiune de necapabilă de satisfacțiune, prin urmare și de necapabilă de a ofensa”. Goldiș a publicat scrisoarea în „Tribuna”, nr. 65, din 23 martie/4 aprilie 1893. În același număr apărea și Epistola deschisă a lui Goldiș adresată lui Aurel Mureșianu, proprietarul „Gazetei”. Goldiș în 21 martie/2 aprilie făcându-l pe Maior „simplu calomniant infam și laș” s-a ajuns la o afacere de duel între cei doi, ca și între Braniște și Bozoceanu, pe de o parte pentru scrisoarea scrisă lui Goldiș, și Cornel Scurtu reprezentând „Gazeta”. Sorții au decis ca Braniște să lupte cu Scurtu, astfel că în joia Paștilor (25 martie/6 aprilie 1893) cei doi au duelat, Cornel Scurtu fiind rănit la braț. A doua zi au ieșit pe teren și Goldiș cu Maior, care au tras câte un foc în aer, afacerea încheindu-se. Vezi și *Amințiri din închisoare*, p. 168—169.

Pentru acest duel Braniște a făcut 8 zile de închisoare la Seghedin (10—18 august 1893). Vezi *Seghedinul (Impresiuni)*, în „Tribuna”, nr. 206—229, din 1893; *Oameni, fapte...*, p. 23—62.

⁴ Grafia scrisorii denotă o puternică stare de agitație (litere sărite, cuvinte neterminate).

⁵ Ion Bozoceanu a fost în anul școlar 1892—1893 profesor la Școala comercială și reală din Brașov și a predat matematica, franceza și aritmetica.

57. VALERIU BRANIȘTE

(Către Septimiu Albini)

Brașov, 4/16 mai 1893

Stimate amice!

Trimit aici de Sulfina o altă traducere pentru foiță¹.

Ghiță Pop a sosit din București, a făcut treabă bună², Vă va comunica Russu-Șirianul care va sosi pe joi la Sibiu.

Afacerile noastre cu parohia stau încurcate. Comitetul nostru parohial n-a candidat pe nime, neavînd nici un concurent „distins” în decretul de calificațiune, toate actele s-au înaintat „Ven[eratului] Consistor” ca să candideze. Sîntem curioși ce minunăție vor face.

Raporturile noastre se tot înăspresc. „Alianța politică”³ (Voina, Albina-Lenger-Mureșanu) simte că pierde terenul de sub picioare.

Tot mai adînc se cufundă în păcătoșii. Cînd cu destituirea lui Ghiță, corpul profesoral *unanim* se angajase a-l suplini și a ruga Eforia să-i lichideze pînă la finea anului școlastic, cum a făcut-o în cazuri mult mai grave. Eforia a primit și ea unanim propunerea noastră.

Delegațiunile, care în majoritate sînt compuse din profesori și efori, au respins concluzul acesta. Au votat oamenii contra propunerii lor de mai nainte. Voiam să publicăm afacerea, dar am aflat de bine să o rezervăm din multe considerațiuni pe mai tîrziu. Ne va veni și vremea noastră.

Ieri seară au serbat la Schützenhaus sub conducerea lui Voina și Mureșanu 3/15 Mai, au adunat mult popor, noi n-am mers acolo, ci am serbat în cerc restrîns amintirea dății libertății. Și bine am făcut. Căci ei neavînd cu cine se certa, s-au apucat ei de ei pînă a ajuns — ad *majorem gloriam*⁴ — la păruială și sudalme ordinare. Poporul s-a indignat.

Noi sîntem foarte ocupați, căci în zilele aceste ne vine Elischer pe cap, și săptămîna viitoare avem scripturistica de maturitate.

Salutări cordiale

Brașov, 4/16 mai 1893

Dr. V. Braniște

BAR, ms. nr. 27040; BAFCN Ft. 397/380—381.

¹ Pseudonim pentru Maria M. Baiulescu. Publicistă, militantă pentru susținerea intereselor naționale ale poporului român din Transilvania, președinta Reuniunii femeilor române din Brașov. Traducerea trimisă de Braniște a fost: *Arya, legendă biblică de Louis de Meurville* și a apărut în „Tribuna”, nr. 104, din 12/24 mai și nr. 105, din 13/25 mai 1893. Vezi o altă traducere: *Arachne, schiță de M. Bernstein*, a apărut în „Tribuna”, nr. 215, din 28 septembrie/10 octombrie 1893.

² Gheorghe Pop obținuse din București un ajutor pentru continuarea studiilor.

³ Vasile Voina, protopop, militant național. Albina — Valeriu P. Bologa (1853—1899); conducătorul sucursalei din Brașov a băncii „Albina”, tatăl profesorului universitar Valeriu Lucian Bologa. Ioan Lengheru, avocat în Brașov.

⁴ La o mare glorie.

[Opiniile trimise de A. C. Popovici lui V. Braniște în legătură cu procesul Memorandului]¹

[București, mai 1893]

- 1) „Tribuna“ să nu dispară decît prin violență.
- 2) Nimeni nu e justificat la fugă prin o pedeapsă de sub 4 ani².
- 3) Intemnițații și fugarii trebuiesc înlocuiți prin elemente tinere și violente.
- 4) Pînă cînd numărul întemnițaților va ajunge cifra 10, comitetul de acum, suplinît, să facă următoarele lucruri:
 - A) Pe fiecare lună 2 meetinguri în fiecare centru electoral.
 - B) Să convoace de urgență conferența generală, care să fie cercetată de zeci de mii de oameni; din conferență stante sessione³ o deputație monstră cu o adresă clară la Viena; după refuzarea deputației, aceasta lansează un fulminant manifest către puterile centrale, în care declină de la sine orice răspundere pentru viitor; manifestul va fi iscălit de toți membrii deputației.
 - C) Tot comitetul să convoace un congres al tuturor naționalităților din Austro-Ungaria în Helveția pentru stabilirea unui program comun de federalizare a imperiului.
 - D) Stabilît acest program, lupta să fie transpusă pe teren revoluționar și în acest sens să se înființeze fel de fel de comitete în monarhie și în străinătate.

BAR, Arh. Valeriu Braniște, I Varia 1, Fondul Brote — Intime; BAFCN Ft. 390/46—49.

¹ La conferința de la hotelul Lido din Veneția din 9—10 septembrie 1893 la care au participat I. Bianu, E. Brote, A. C. Popovici, V. Braniște, Cezar Colescu-Vartic s-a încercat să se impună punctul de vedere al lui D. A. Sturdza, ca întreg Comitetul Partidului Național Român să se refugieze, formulă neacceptată de conducătorii P.N.R. Vezi și *Amintiri din închisoare*, p. 211.

² „[Aurel C. Popovici] reprezenta părerea că negreșit să aștepte membrii comitetului dezbateră procesului — care va fi celebru — trăgîndu-se în judecată reprezentanța legală a unui neam pentru că a făcut uz de dreptul elementar constituțional al petiționării la coroană — și numai cei condamnați de la patru ani (!) în sus să se refugieze după condamnare“. Cf. *Amintiri din închisoare*, p. 211

³ Urgent.

Seghedin, 21 august 1893

Preastimabile!¹

Deci săvârșitu-s-a! Minune dumnezeiască! Am primit cartă de la Caba. Mă achit cu mulțumiri. Timpuri grele. În casă liniște. Danton-ul nostru² are regim celular de o lună, fără ziare și herba nicotiana. Se plimbă singur, urmat de escortă înarmată. Gugi³ și Jola-Gyerek⁴ de asemenea, pe timpul cît le-a mai rămas. Băutură numai $1/2$ litru pe zi.

Muntele s-a năruit, stînga moderată a fost eliberată ieri din arestul de la cazarmă. Continui vesel kilometrajul^{4a}, cu o pierdere de 60 de kilometri. Social-democrația tristă și proastă. Lenea continuă. Migrena a dispărut în urma kilometrajului. Masă singuratică. Syf pleacă mîinc. Dau o slujbă drept mulțumire. Goethe este un mare poet și Faust este o lectură foarte frumoasă. Gödény este mărginit, dar nemții sînt un popor inteligent și harnic. Întrucîtva puțin amabili. Vremea este foarte frumoasă. Ifigenia în Tauris este o operă foarte frumoasă. Și Scheffel a scris bine. Și apa de Borsec se poate bea. Vinul cu măsură. Pe un erou al libertății mi-l pot închipui numai în închisoare. Poftă de mîncare nu prea am. Cumpără-ți pe Eugen Oneghin de Pușchin în traducerea lui *Bodenstädt* (Reclams Bibliotek 50 creițari) și cînd îl vei citi îmi vei mulțumi în raiul sau iadul românesc (după locul unde va fi viitoarea ta așezare). Aceasta este o lectură foarte frumoasă. Dar sînt în Valahia librari? Dacă nu, îți voi comanda cărticica de la Viena. Soția mea te salută, deși nu te cunoaște și nu o meriți. Ea este de astăzi la băile Lucski din comitatul Lipto, poșta Rozsahegy. Eu i-am scris multe despre Bibescu⁵ din Brașov, încît te-a reținut. Salut pe doctorul Ioan⁶. Aștept scrisoare. Zivio Bocskor⁷!

Al tău iubitor

Svetozar Hurban-Vajanski⁸
Nu te teme de Seghedin⁹!

Hochverehrter!

Also Alles gehalten! Gottes Wunder! Karte von Caba bekommen. Mit Dank quitiren. Schlechte Zeiten! Im Hause still. Unser Danton auf ein Monat Einzelhaft, Entziehung von herba nicotiana.

Spazieren nur allein unter bewaffneter Escorte auf Schritt und Tritt. Gugi und Iola-gyerek detto für die übrige Zeit. Nur 1/2 liter pro die. Der Berg also gestürzt, gemässigte Linke schon gestern befreit von dem Kassernenarrest. Kilometerei, mit Verlust von 60 Kilometer, lustig fortgesetzt. Socialdemokratie traurig und dumm. Pigritia dauert fort. Migräne verloren durch Kilometerei. Einsames Speise. Lasse Dankesmesse lesen. Goethe ist ein grosser Dichter und Faust ist sehr ein schönes Lesen. Gödény beschränkt, aber die Deutschen sind doch ein sehr gescheites, tüchtiges Volk. Etwas unliebswürdig. Wetter sehr schön. Iphigenie auf Tauris ist ein sehr schönes Werk. Auch Scheffel hat ziemlich gut geschrieben. Auch Borszéki-Wasser lässt sich trinken. Wein mässig. Einen Freiheitshelden kann ich mir nur eingespert denken. Appetit habe ich sehr wenig. Kaufe dir „Eugen Oniegin“ von Puschkin in der Übersetzung von Bodenstädt (Reclams Bibliothek 50 Kr.) und wenn du ihn durchliesst, wirst du mir danken noch im wallachischen Himmel oder Hölle (je nach deinem zukünftigen Aufenthalte). Das ist auch sehr ein schönes Lesen. Aber gibt es in der Wallachei Buchhändler? Wenn nicht, bestelle ich dir das Büchlein hier von Wien. Meine Frau lässt dich grüssen unbekannter und unverdienter Weise. Sie ist von heute an in Lucskifördö, Liptauer Comitát posta Rózsahegy.

Ich habe ihr so viel von dem Bibesco aus Kronstadt geschrieben, dass sie dich gut gemerkt. Dr. Ioan lasse ich grüssen. Erwarte Brief! Zivio Bocskor!

-Dein Liebender

Svetozár Hurban Vajanski
A neboj sa Segedina!

Arhiva familici.

¹ Scrisoare cu conținut aluziv la fapte, evenimente, persoane cunoscute celor doi, din perioada celor 8 zile petrecute de Braniște în închisoarea din Seghedin de unde scria Vajanski. Un fragment din scrisoare a fost publicat în limba română, în Valeria Căliman, *Scrisori brașovene inedite, mărturii ale colaborării româno-slovice în monarhia austro-ungară*, în „Cumidava“, 1971, 5, p. 151.

² Porecla unui student în medicină la Universitatea din Budapesta, condamnat la 1 an închisoare pentru dueluri repetate.

³ Gugi era avocat.

⁴ Student la drept, închis și el pentru duel.

^{4a} Hurban făcea cam 12 km pe zi, prin grădina închisorii. Cf. *Oameni, fapte...*; p. 43.

⁵ Bibesco, nume care îl acoperă pe Valeriu Braniște.

⁶ Ioan Rațiu.

⁷ Trăiască opînca!

⁸ Svetozar Hurban-Vajanski (1847—1916). Poet, publicist și om politic slovac, fiul revoluționarului Iosif Hurban (1817—1883), luptător activ pentru emanciparea popoarelor asuprite din monarhie, a întreținut legături strînse cu conducătorii politici români. Ca poet a adoptat numele de Vajanski. Redactor la ziarele slovace: „Narodnie Noviny“, „Slovenske Pohlady“, „Cernoknaznic“. Vezi V. Căliman, *op. cit.*, p. 151.

Hurban-Vajanski a fost condamnat la 1 an închisoare, 300 fl. amendă și 252 fl. cheltuieli de judecată pentru articolul *Hienismul în Ungaria* apărut în numărul din 13 septembrie 1892 a ziarului „Narodnie Noviny“. Vezi „Tribuna“, nr. 273, din 6/18 decembrie, nr. 274, din 8/20 decembrie 1892. Vezi Scrisoarea studenților români din Paris de solidaritate cu Hurban, în Șt. Pascu, C. Gh. Marinescu, *op. cit.*, p. 66—67.

⁹ Deviza lui Hurban.

60. CORNEL SCURTU

Brașov, 9 septembrie 1893

Stimate domnule Braniște!

În zilele aceste am aflat că faci parte din redacțiunea valorosului organ național „Tribuna“¹. Te felicit sincer pentru această hotărîre a dumitale, lăudabilă cu deosebire în aceste timpuri de grea cumpănă pentru noi, cînd bărbați distinși de ai noștri sînt întemnițați, alții sînt pe pragul temnițelor ungurești.

Cu ocaziunea aceasta îmi iau permisiunea de a te ruga să te informezi nu cumva este vreun loc vacant în redacțiunea „Tribunei“. Aș dori, ca să fac parte din redacțiunea numită. Această dorință a mea, nu cred, că te va surprinde. Încă de multă vreme simpatizez cu ideile și procedura în cestiuoni naționale ale bărbaților grupați în jurul „Tribunei“².

Afară de aceea, m-am și dezgustat de modul cum își înțelege „izolatul Dr.“³ datorința sa ca director — proprietar al unui ziar declarat într-o conferență trecută de „organ al partidului național“.

Trebuie să exclami față de acești bărbați de stat: „Ich kenne dich Spiegelberg“⁴.

În speranța că-mi vei împlini această dorință
Primește o frățească și sinceră salutare de la

Cornel Scurtu⁵

de prezent colab. la „Gaz. Trans.“

Salutări d-lui Russu Șirianul.

P.S. Răspunsul te rog a-l trimite sub adresa
„Gaz. Trans.“

Brașov.

Adresa:

On. domn Dr. Valeriu Braniște
la red. ziarului „Tribuna“

Sibiu

Nagy Szeben

BAR, ms. nr. 150.064; BAFCN, Ft. 393/215—216.

¹ V. Braniște și-a început activitatea la „Tribuna“ la 17/29 august 1893, chemat fiind de către I. Rațiu, președintele P.N.R., întrucât toată redacția „Tribunei“ fusese dată în judecată. În numărul 26C, din 3/15 decembrie 1892 al „Tribunei“ apăruse articolul *Repriviri politice*, scris de I. Curiția, dar nesemnat, în care se releva asuprirea națională la care erau supuși românii din Transilvania. I. Curiția fiind sublocotenent de honvezi, redacția „Tribunei“ și-a asumat răspunderea pentru articol. Procesul, unic în felul său, s-a judecat la Curtea cu jurați din Cluj la 1/13 septembrie 1893. Acuzați au fost: E. Brote, ca proprietar al ziarului, Andrei Balteș, ca redactor responsabil, Septimiu Albini, Ioan Russu-Șirianu și Alexandru Dordea, ca redactori. Apărători au fost: Miloș Stefanovici pentru Balteș, Ioan Vanović pentru Albini, și Ștefan Cicio-Pop pentru Russu-Șirianu și Dordea. Sentința a fost: Balteș a fost condamnat la 1 lună închisoare și 20 fl. amendă; Albini — 3 luni închisoare și 100 fl. amendă; Russu-Șirianu — 2 luni închisoare și 30 fl. amendă; Dordea — 14 zile închisoare și 20 fl. amendă. Vezi E. Brote, *op. cit.*, p. 434—435; *Procesul nostru*, în „Tribuna“, nr. 195, din 2/14 septembrie — 202, din 11/23 septembrie 1893. Textul sentinței în l. maghiară, *Idem*, nr. 251, din 12/24 noiembrie 1893. În nr. 218, din 1/13 octombrie 1893 se făcea cunoscută respingerea de către Curia maghiară a recursului făcut de condamnați. Albini, Dordea și Balteș vor fi înștiințați că trebuie să se prezinte la închisoare în data de 6 noiembrie n. 1893. De aceea, cu o zi înainte vor face cunoscută opiniei publice plecarea lor spre Seghedin. „Înainte de a pleca să ne luăm osînda în temnița Seghedinului, ne este

o plăcută și sfântă datorință să adresăm valorosului public al „Tribunei“ următoarele cuvinte: *Lucrarea ziarului nostru este lucrarea marelui public românesc... noi plecăm cu fruntea ridicată, plecăm veseli și plini de încredere, căci dulce este și mîngîitor a suferi pentru o cauză dreaptă și a suferi pentru datorința împlinită.* Din *pragul temniței. Către stîmății noștri cetitori!*, semnat de cei patru, în „Tribuna“, nr. 237, din 24 octombrie/5 noiembrie 1893.

² El va ajunge redactor la „Tribuna“. Vezi *Schimbări în redacția „Tribunei“*, nr. 225, din 9/21 octombrie 1893.

³ Aurel Mureșianu.

⁴ „Te cunosc eu banditul“ [Te cunosc cît valorezi], vers din piesa *Hoții* de Fr. Schiller.

⁵ Cornel Scurtu (1868—1913). Ziarist, redactor la „Gazeta Transilvaniei“, la „Tribuna“, la ziarele bucureștene: „Timpul“ și „Universul“.

61. BARTOLOMEU BAIULESCU

Brașov, 9/21 septembrie 1893

Onorate domnule dr. Braniște!

Regret că nu ne-am văzut în cele 2—3 zile, cite le-ai petrecut în Brașov. Am primit scrisoarea dumitale din 8/20 ale curenteii și din „Foaia poporului“ numerii 17—36, pe cari numeri i-am împărțit conform îndrumării dumitale domnilor învățători săraci și naționali din cercul Brașovului, după cum se vede din adeverința lor de primire aci ./ anexasă. Meritînd acești învățători acel dar și fiind administrațiunea foii aplecată, recomand a li se trimită foaia directe pe numele lor.

Referitor la chestiunea recunoașterii dumitale de profesor definitiv la gimnaziul nostru găsesc a fi informat de cele petrecute în ședința ultimă a delegațiunilor din ultima august.

„Domnul profesor Braniște a cerut la Eforie, avînd toate condițiunile cerute de lege să fie întărit de profesor definitiv la Gimnaziul nostru, altfel pentru anul școlar 1893/4 a declarat că își dă dimisiunea. Dreptul de întărire avînd veneratul Consistor, Eforia școlară a înaintat cererea lui veneratului Consistor, cu rugarea ca să-l întărească de profesor definitiv“. Veneratul Consistor a pus unele condițiuni, care au fost cetite în ședința delegațiunilor, asemenea și reflexiunile dumitale la acea hîrtie consistorială, prin care declari că nu le primești și susții dimisiunea înaintată.

Față de aceste fapte, Eforia a propus și delegațiunile școlare au luat la cunoștință dimisiunea dumatiale.

Și față de aceste fapte împlinite eu pricep că fără eventualități oarecare, chestiunea dumatiale nu mai poate veni la delegațiuni, fiindcă se privește ca încheiată, mai ales că alți doi domni profesori au și primit în conferința profesorală propunerea limbii maghiare.

Cu toate acestea deși delegațiunile de ordinar se concheamă numai în martie pentru cenzurarea socotelilor școlare și în august pentru alegeri și salarii, dacă se vor conchema extraordinar și va veni iarăși chestiunea dumatiale înaintea delegațiunilor voi vorbi și te voi ținea în curent despre toată afacerea.

Părerea mea însă este că pentru eventualitatea întoarcerii dumatiale și întărirea dumatiale de profesor definitiv aici¹, s-ar putea aplană afacerea la Sibiu de veneratul Consistor, căci preste voia Consistoriului cei de aici — cum știi — nimic nu pot face în cele școlare și bisericești.

Primiți onorate domnule asigurarea deosebitei mele stime

Bartolomeu Baiulescu²

Arhiva familiei.

¹ Ca urmare a rolului avut de Braniște în afacerea Gh. Pop el nu a fost definitivat ca profesor.

² Bartolomeu Baiulescu (1831—1909). Protopop, istoric, economist, om politic brașovean. Vezi Vasile Cărăbiș, *Un preot progresist: Bartolomeu Baiulescu*, în „Mitropolia Ardealului”, 1967, 12, nr. 6—7, p. 533—540.

62. SEXTIL PUȘCARIU

Brașov, 3 octombrie 1893

Stimată redacțiune!

Văzînd că au trecut mai multe luni de cînd v-am trimis primele poezii ale mele, și nu mi le-ați publicat, am crezut, că le-ați dat uitării și m-am bucurat, văzînd, însă, că în nr. 211 al „Tribunei“ totuși mi s-a publicat o parte din ele¹

mă simt acum dator a vă ruga să nu mai publicați restul poeziilor, pe care vi le-am trimis atunci. Ceea ce atunci credeam că nu mai e de lipsă să vă scriu (căci cugetam că le-ați ars deja de mult), acum simt că e de lipsă. Profit totodată de ocaziune și vă trimit acum 3 poezii nouă, pe care vă rog să le publicați².

Cu stimă

Sextil Pușcariu
Stud.

1.

Farmecul Ielelor

(credință populară în formă pop.)

Nenea Niță-a lui Cotor
A dormit noaptea-n pridvor
Și din somn el s-a uitat
la cămașe încheiat.

Un cocoș cîntă în șură
Măi cocoș ean taci din gură
N-auzi oare Ielele
Să le ia pustiele
Cum deasupra lui Cotor
Încep toate jocul lor,
Și mi-l joacă, mi-l cîntă,
Și mi-l farmecă, descîntă,
Horind hora-n jurul lui
La mijlocul somnului? . . .

Nenea Niță-a lui Cotor
A durmit noaptea-n pridvor
Dimineața l-au aflat
Mort, de Iele fermecat.

Iunie 1893.

2.

O rugare

Sfint îmi ești mare Dumnezeu,
Ce formezi al meu credeu,
Ție singur mă închin
Ca un sfiicios creștin.

Nu stimez, nici preamăresc,
Mai mulți zei eu nu cinstesc,
Și nicicînd, și niciodat
N-am căzut în ăst păcat.

.

Dar pentru credința-mi mare
Tu permite-mi o rugare:
Ca să pot — biet muritor —
Să mă-nchin și lui Amor.

Octombrie 1893

3.

Dacă roșești? . . .

Te-am întîlnit odat,
Mergeai călcînd voioasă;
Și-atunci te-am salutat.
Și nu te cunoșteam,
Atît însă vedeam,
Că tare ești frumoasă.

Și am roșit pe loc,
Căci m-a cuprins rușine
Părea că ard în foc,

Și tot am cutezat
Ca să-mi întorc odat
Privirile spre tine.

Și te-am văzut din nou,
Căci tu curioasă fată
Priveai la chipul meu.

Și-atunci s-a nimerit
Că și tu ai roșit,
Ca din senin de-ndată . . .

Și te salut mereu
Acum fată curioasă:
De ce, mai știi și eu?

Poate ca să roșești,
C-atuncia parcă ești
Fetiță, mai frumoasă

S. P.

BAR ms. nr. 106738; BAFCN Ft. 397/327—328.

¹ În numărul 211, din 23 septembrie/5 octombrie 1893 al „Tribunei“ au apărut poeziile: *Studentul* (febr. 1890); *Domnișoarei X* (decembrie 1891); *Poetului* (septembrie 1892) semnate de Sextil Pușcariu, student. Sextil Pușcariu (1877—1948), marele savant de mai târziu, rector al Universității din Cluj, directorul Muzeului Limbii Române, era în octombrie 1893 elev în clasa a VII-a a liceului din Brașov.

² N-am depistat cele trei poezii în paginile „Tribunei“, în schimb în nr. 214, din 26 septembrie/8 octombrie 1893 apare poezia *Între băncile școlii*, semnată de S. Pușcariu.

63. BARTOLOMEU BAIULESCU

Brașov, 6/18 octombrie 1893

Stimate domnule doctor!

Tinărul George Filip, tipograf român din Brașov, a practicat ca sodal arta tipografiei în mai multe orașe ale Germaniei; a studiat în Paris științele grafice și în 2/14 octombrie a.c. s-a reîntors la Brașov¹.

Acesta este tinărul a cărui disertațiune despre perfecționarea Sodalilor români ținută în adunarea Ligii din Paris, s-a tipărit în „Foaia poporului“. El își caută un post de conducător sau dirigent în o tipografie și la cererea lui vin a-l recomanda pentru Institutul tipografic. Fiind gol postul de factor sau conducător al tipografiei Institutului tipografic binevoști a întreveni pentru dînsul și a-mi răspunde de poate căpăta acel post?

Pe acest tinăr îl cunosc, de moral, activ, serios și național. Despre activitatea în meseria lui, va dovedi cu documentele ce le posedă.

Fiindcă-mi spune, că nu a căpătat nr. 26 sau 25 din „Foaia poporului“ în care s-a publicat disertațiunea lui², vă rog a mijloci să mi se trimită încă un nr.

Vă vorbeam odată, că cuget să tipăresc procesul bisericii române din cetate și istoria ei, vă rog întrebați la Institutul tipografic, cu ce preț ar tipări coala în forma și literele *Replicei*.

Primiți asigurarea mea despre deosebita considerațiune ce vă păstrez.

B. Baiulescu

BAR ms. nr. 106720; BAFCN Ft. 397/285—286.

¹ Gheorghe Filip (1865—1952), tipograf renumit. Vezi *Cărturari brașoveni*, p. 86—87.

² Disertația lui a apărut în nr. 25 din 20 iunie/2 iulie 1893 a „Foiilor poporului” din Sibiu.

64. VALERIU BRANIȘTE

Sibiu, 25 octombrie 1893

Mamă dragă,

Cu poșta de azi v-am trimis 165 florini, din care să dai lui Virgil¹ 40 florini ca să plătească avocatului Borosnyai, iar ceilalți bani sînt ai voștri.

Atita învălmășeală este aici, de n-am avut vreme nici să vă scriu, nici să trimit cele promise.

Toată politica națională stă acum în mine², cît voi duce-o nu știu. Cei din Timișoara³ mă roagă să mă duc la ei (mocionisții), îmi promet 1200 florini și 5% din venitul brut ce va fi peste 1000 abonați. Alții voiesc să înființeze o foaie nouă, să mă duc acolo director (Brașov), consistorul își bate capul cum să mă facă iar profesor (eu nu le merg pe clei), cu Brote sîntem în „striché”⁴, el vrea să apărăm în „Tribuna” fuga lui și eu nu vreau⁵. Președintele desperat⁶. Russu⁷ s-a dus de patru săptămîni și nu vine. Albini⁸ s-a dus necăjit la Cut și de acolo numai cînd să meargă la temniță se întoarce, iar Augustini⁹ e în concediu.

„Tribuna” o fac eu cu Scurtu¹⁰ și Dordea¹¹. Lucru destul, dar îmi place.

Conducerea Institutului [tipografic] încă cu o încercare. La comitet încă lucru¹². Cînd pot mai merg și la teatru, am loc liber.

Nu vă speriați de încurcăturile aceste, într-o lună se va aranja totul. La Brașov pînă la mijlocul lui noiembrie nu pot veni. „Tribuna“ v-am asemnat-o astăzi, scrieți-mi care numeri nu i-ați primit, căci în administrație e mare încurcătură.

Ceea ce vă scriu e însă *tot secret*. Cel mult lui Virgil îi poți arăta epistola, dar să-și țină și el flitul, dar absolut nici lui Petrescu¹³, nimănui, dar chiar nimănui să nu-i spună nimic.

Ghiță Pop din Brașov a fost ieri aici în afaceri de politică, voiește să înființeze un jurnal ori să iee „Tribuna“, m-aș bucura dacă i-ar succede ultima.

La Weisenamt¹⁴ au sosit toate hîrțile și se predau acum notarului public, spre împărțeală. Am să umblu după chestie.

Miine iar vă scriu

al vostru
Dr. V. Branîște

N.B. Trimiteti-mi rocul de casă, Valer.

Arhiva familiei.

¹ Virgil Onițiu.

² Autoironie.

³ Începutul pertractărilor care vor duce la înființarea „Dreptății“.

⁴ În conflict, expresie hazlie.

⁵ E. Brote ca proprietar al Institutului Tipografic din Sibiu unde se tipăriseră *Replica* și *Memorandul* risca să fie condamnat la mulți ani de închisoare. Procesul *Replicii* urma să se țină la 31 august 1893. Brote se hotărîse însă să părăsească Transilvania, pentru a rămîne în libertate. A plecat la 29 iulie 1893, ajunge în Italia, Elveția. De acolo insista ca întreg Comitetul Partidului Național, împotriva căruia se declanșaseră investigațiile în chestiunea Memorandului, să se expatrieze. Această opinie n-a fost luată însă în considerare de fruntașii politici români din Transilvania. Într-o asemenea situație, Brote împreună cu A. C. Popovici — fugit și el — au ajuns la București în 5-17 octombrie 1893. Vezi Lucian Boia, *Eugen Brote (1850—1912)*, București, 1974, p. 94—95, 98, 99; *D. Brote și Popovici la București*, „Tribuna“, nr. 226 din 10/22 octombrie 1893.

⁶ I. Rațiu.

⁷ Ioan Russu-Sirianu.

⁸ Septimiu Albini.

⁹ Gustav Augustini (1851—1900). Om politic slovac și publicist. Închis la Praga pentru activitatea sa politică pusă în slujba idealurilor poporului său. După eliberarea din închisoare, în 1885 trece în București, iar din 1893 în

Transilvania, ca redactor la „Tribuna“ și secretar al lui I. Rațiu. În 1897 devine redactor la „Tribuna poporului“ din Arad, unde moare. Vezi: Vasile Netea, *Un slovac ziarist român: Gustav Augustini*, în „Transilvania“, 1944, 75, nr. 6—7; V. Căliman, *op. cit.*, p. 154; Lucian Boia, *Activitatea ziaristului slovac Gustav Augustini în Transilvania (1893—1900)*, în „Studii Revistă de Istorie“, 1970, 23, nr. 5.

¹⁰ Cornel Scurtu.

¹¹ Alexandru Dordea (1863—1908). Om politic transilvănean, publicist. A avut mai multe procese de presă. Funcționar la Biblioteca Academiei. A semnat și cu Leandru.

¹² V. Branște avea drept de vot „consultativ“ în cadrul Comitetului P.N.R., în calitatea sa de director provizoriu al „Tribunei“.

¹³ Nicolae Petra-Petrescu, tatăl lui Horia Petra-Petrescu.

¹⁴ Sedria orfanală, for tutelar.

65. IOAN CURIȚIA

București, 30 octombrie 1893

Iubite Valerie!

De la îndepărtarea noastră din Pesta pînă acum puțin am știut unii de alții¹. Acum după ce-și tu ca și mine ai trecut prin atîtea peripatetii și cetind în ziare intrarea ta ca colaborator intern la „scumpa noastră «Tribuna»“ vin și întrerup tăcerea cu aceste șiruri. Nainte de toate îți gratulez din inimă pentru pasul nobil, că te-ai decis a fi colaborator la „Tribuna“. Zic pas nobil, căci mult cercata noastră națiune în adevăr are necesitate de bărbați tineri și devotați cauzei noastre naționale. Pînă acum eu, tu și Ghiță Pop am pățit-o, dar n-am pierdut curajul; nu știu ce este cu ceilalți colegi ai noștri, căci nu dau semne de viață!?

Pentru *Repriviri politice* al căror autor sum eu, sînt patru luptători ai cauzei noastre condamnați la pușcărie². Pentru aceasta sum eu foarte mîhnit, și regret din suflet, că nu m-am prezentat acum la judecată; dar m-au sfătuit mai mulți bărbați cu poziție naltă să tac, dacă redacția „Tribunei“ a luat asupra-și responsabilitatea, că să nu se compromită cauza română³. Deci am tăcut. De la prima ianuarie a.c. am dimisionat din armata de acolo și voiam să intru aici în armata română, unde toate drumurile îmi stau deschise, nu am intrat încă, deși sum

chemat să intru. Am solicitat însă încă în luna mai un alt post de *impiegat clasa II la căile ferate române Secția C*⁵.

Și de atunci funcționez aici în direcția generală la control a decontării veniturilor în București.

M-am împămîntenit aici, dar mă doare inima că am fost constrîns să mă exilez singur din Banat și de părinți, frați, rude și cunoscuți numai să nu cad victimă barbarilor, care m-au tras în judecată în consiliul de rebel cînd eram în serviciu militar, pentru agitațiune contra statului ungar. Am fost achitat pentru agitațiune, dar pedepsit cu 20 zile areste de odaie⁴ sub alte pretexte și permutat la Seghedin.

Apoi 2 dueluri favorabile mie cu doi adversari ofițeri care au calumniat națiunea română. După duel tot corpul ofițeresc l-am spart, făcînd să fie toți permutați din stația Orșova unde ne aflam. Ca rezultat, că unul s-a împușcat obținînd 2 palme de la un amic al meu în înțelesul unei societăți ce am format-o contra lor. Cred că mă înțelegi!

Urîndu-ți succes și curaj românesc te conjur să fii ade-vărată sentinelă națiunii noastre și ziarist cu cele mai românești sentimente.

În fine salutîndu-te, sperez, că mă vei surprinde cu cîteva șiruri de pe acolo, rămînînd al tău amic

Ioan Curiția
Gara de Nord, București

BAR, ms. nr. 106730; BAFCN Ft. 397/303—304.

¹ Au fost colegi la Universitatea din Budapesta.

² Vezi Nota 1 din Scrisoarea lui C. Scurtu din 9 septembrie 1893.

³ S-a avut în vedere probabil și faptul că el era ofițer și neplăcerile ar fi fost mai mari.

⁴ Decalc din Zimmerarest.

66. GHIȚA POP

Lipsca, 5 noiembrie 1893

Frate Valer!

Am alăturat aici un raport despre seminarul român din Lipsca și vă rog să-l publicați în „Tribuna”¹.

Cu ocaziunea aceasta am să-ți împărtășesc mai multe.

Îndată ce am sosit aici am intrat în legături cu prof. Weigand², un om care se interesează mult de politica noastră națională. Știind că are legături și cu redacțiunile unor jurnale de aici, l-am rugat să-mi primească un articol privitor la politica noastră și prin influența lui să se publice. Astfel am scris un articol în materia aceasta și i l-am predat.

Articolul însă e prea lung, după părerea lui, și a trebuit să-l mai scurtez. Tocmai ieri l-a predat în forma aceasta redacțiunii, care însă a strîmbat din nas, fiindcă ar fi prea vehement și miroase a antisemitism. Cu toate acestea Weigand s-a angajat că se va publica.

Asta e una. A doua, ți-aduc la cunoștință că am făcut pașii necesari să intru de membru la „Deutscher Schulverein”³ secțiunea Lipsca. Scopul meu e, ca acolo să țin o prelegere despre situațiunea noastră și a naționalităților din Ungaria.

Președintele e învoit la aceasta, numai cît statutele sînt în contra, căci numai germani de naștere au dreptul a intra ca membri. Cu toate acestea cred că mi-a succede să-l înduplec.

A treia, am să-ți împărtășesc un plan, anume: sînt hotărît să candidez de deputat sinodal în vreun cerc de alegere. Scopul meu este, să trag o strașnică interpelare cu privire la mizeria ce domnește în arhidieceză, și aceasta tot cu date pozitive în mîină, se înțelege numai atunci ar avea un rezultat interpelarea mea, dacă și Tribuniștii vor intra în acțiune. Scrie-mi dară ce aveți de gînd să faceți și totodată informează-mă, în care cerc ar fi mai bine să pășesc cu candidatura, nu cumva să fiu tot cu un Tribunist ca contracandidat⁴.

A patra, te rog pe tine și pe on[orata] Redacțiune trimiteți pentru seminarul român de aici „Tribuna” gratis căci nu avem nici un jurnal românesc. Aceasta este dorința expresă a lui Weigand. Eu voi abona de la prima „Foaia poporului”, pe care voi pune-o de asemenea la dispozițiunea seminarului. „Tribuna” trimiteți-o la adresa: „*Rumänisches Seminar*” Leipzig. *Querstrasse Nro 5*.

De altmintrelea sînt sănătos.

Te salut frățește și te rog să împărtășești tuturor amicilor de la redacție complimentele mele.

Ghiță

BAR, ms. nr. 106745; BAFCN Ft. 397/351—353.

¹ În „Foița” „Tribunei”, din 29 octombrie/10 noiembrie 1893, a apărut raportul trimis de G. Pop, cu titlul: *Seminarul român la Universitatea din Lipsca*, semnat Un ex-

cețățean din Broscopole. Directorul Seminarului era profesorul Weigand. Seminarul număra 10 membri, ceea ce era „enorm” după opinia lui Gh. Pop.

² Gustav Weigand (1860—1930). Filolog german, profesor pentru limbile romanice la Universitatea din Leipzig. În 1893 a înființat *Institutul pentru limba română*, cu revista „Jahresbericht des Institut für rumänische Sprache” (1894). Membru corespondent al Academiei Române.

³ Asociația școlară germană.

⁴ El nu și-a depus candidatura fiindcă nu s-a mai reintors în Transilvania, ci în România.

67. GUSTAV AUGUSTINI

Budapesta, 6 noiembrie 1893

Dragul meu!

Uite cum stau lucrurile publice și private ale mele:

Atita am bombardat pe slovaci spre a se duce la sîrbi, încît vinerea trecută au trecut prin Budapesta Mudron¹ și Stefanovici² ducîndu-se la Novisad. Azi dimineată s-au întors aci și am petrecut cu ei 1½ ceas, pînă la plecarea lor acasă. Au reușit în demersul lor. Sîrbii au desemnat al doilea delegat și comitetul executiv al congresului are să se întrunească în curînd. Vă voi povesti toate și veți fi încunoștințați pe deplin atit din partea slovacilor cît și din aceea a sîrbilor. Ai noștri au aflat și cauza pentru care sîrbii pînă acum stăteau în rezervă, nemișcați, nepricepuți³.

Acuma ascultă despre mine: stau ceva mai bine cu sănătatea, nu însă pe deplin. Ar fi bine dacă aș putea lua cura încă vreo două săptămîni aci, dar nu vreau să mă opresc atita, de aceea te rog spune-mi imediat *telegrafic* dacă pot să rămîn aci pînă la sfîrșitul săptămîinii curente. Nu e vorba, aș putea la caz de nevoie să-mi completez cura și la Sibiu, dar mai bine ar fi dacă aș putea sta aci încă cîteva zile.

De aceea prezenta cartă poștală o vei primi mîine după prînz; telegrafiază-mi imediat dacă îmi prelungești concediul pînă la sfîrșitul săptămîinii, dar negreșit vei vorbi *cu totul sincer*. Oricare ar fi răspunsu-ți primesc fără orice gînd ne-

plăcut sau răzvrătit. Astfel dar, aștept negreșit; adresa mea o are Moldovan.

Al tău
G. Augustini

Domniei sale domnului Dr. Valeriu Branîște

Nagy Szeben
(Tribuna)

Arhiva familiei.

¹ Paul Mudron (1835—1914). Om politic slovac, avocat, a colaborat cu fruntașii politici români, participant la Congresul naționalităților din 1895.

² Miloš Stefanovici, avocat slovac din Bratislava. A apărut în mai multe procese de presă oameni politici români. A fost apărător și în procesul Memorandului.

³ Demersurile reprezentanților popoarelor asuprite din monarhie: români, sîrbi, slovaci, pentru o acțiune unitară vor înregistra un succes de seamă prin ținerea în august 1895 a Congresului naționalităților.

68. ION LUPULESCU

București, 6 noiembrie 1893

Iubite doctore,

Îți trimit 2 scrisori: una e destinată pentru domnul Rațiu.

Fii bun să i-o dai imediat și să stăruiești ca să-mi răspundă.

Pe dumneăta în special te-aș ruga să-mi comunici spiritul care domnește în contra domnului Brote, pe-acolo. Cît pentru mine, ca răspunsul să-ți fie mai fără subînțelesuri, află că sînt din tîlpi pînă în creștet contra lui. După ce ai fi avut bunăvoința a-mi scrie despre situație, am să-ți expun și eu situația de aici și cum ar fi bine să fie.

De altfel, situația de aici merge după cea de-acolo și pînă cînd domnul Brote nu va fi decît simplul Brote, cauza dumneavoastră merge rău acolo, oricîtă inimă ați avea dumneavoastră tineretul acolo și noi tineretul aici. Îți mai comunic

că în curînd vei primi de la domnia sa ca șef redactor pe C. Pop Păcuraru¹. Asta ca pedeapsă că dumneata ai refuzat — așa am auzit — a-i publica motivarea fugii sale.

Nu știu dacă ești convins că nu te cunosc decît de la Sibiu personal; dar dacă ai același sînge în vine pe care-l am eu, ai conveni cu mine, că cu lașitate nu se emancipează țări și popoare.

Aud că vrei să treci la Timișoara. Nu te grăbi a lua angajamentul încă: ești prea necesar la centru în Sibiu și — dacă m-ai crede, în 2 luni de zile sper că vom putea inaugura drumul mare al patrioților adevărați.

Lucrul de altfel are nevoie de explicații verbale și eu voi fi acela care voi veni o seară pe la Sibiu ca să vorbim. Pînă atunci păstrează ideile mele pentru dumneata personal și dă-i cu Dumnezeu înainte.

Al dtale devotat

I. Lupulescu²
31 strada Luminii

BAR, ms. nr. 150044; BAFCN Ft. 393/161, 162.

¹ Se va adevări.

² Ion Lupulescu, secretarul Ligii pentru unitatea culturală a românilor.

69. EUGEN BROTE

București, Bulevardul Elisabeta 117
7 noiembrie 1893 n.

Iubite domnule Braniște,

Am fost în timpul din urmă prea ocupat pentru ca să pot îndeplini toate datorințele și în special cele ce le am față cu „Tribuna“. Așa a trebuit să se îndeplinească toate schimbările în redacțiune fără ca eu să pot mulțumi celor ce au plecat în temniță, și fără ca eu să pot intra în atingere mai de-aproape cu dumneata, care ai avut bunăvoința a ne sări în ajutor împreună cu domnul Scurtu. După ce mi-am mai aranjat treburile aici și am dobîndit liniștea recerută voiesc ca să aranjez lucrurile și acolo.

Deși eu nu voi putea conduce foaia de aici, totuși voiesc ca „Tribuna“ să-și mențină pozițiunea ei de pînă acum, și în-cît se poate, să contribuie și eu la aceasta. Trebuie deci să fii orientat despre vederile mele. În privința politică dumneata să te ferești a te pronunța prea în grabă asupra unei situa-țiuni. Vom fi mai tîrzii, dar vom merge mai bine. Eu sînt acum în curent cu ziaristica și voi căuta ca să trimit de aici articoli și notițe, care se înțelege numai domnul Scurtu din punct de vedere a legii penale poate să-i respingă¹.

Indeosebi să nu scrieți *nimic* despre încercările de pace ce se fac la Budapesta². Căutați debușeurile șoviniste à la Bartha³ pe tot locul unde le găsiți și le combateti cu asprime. De ase-menea amintiți mereu de cei 7 întemnițați ai noștri⁴.

Cu un cuvînt trebuie campania ziaristică continuată ca și pînă aci, și nicidecît slăbită, căci o slăbire ne-ar putea aduce mari pagube. De pace sîntem încă departe; nici la armistițiu n-am ajuns, prin urmare lupta continuă. Chiar dacă vei auzi ici și colo cîte ceva despre conferințe *private* ale oamenilor noștri cu oamenii guvernului nu este trebuință să cîrnești. Din articolii mei succesivi vei primi și direcțiunea.

În cele nepolitice ferește-te de publicarea scrisorilor, în care unul înjură pe celălalt, caută a te convinge mai întii despre adevăr și apoi cere iscălirea publicațiunii.

În cele interne caută să nu ajungi în conflict cu tipogra-fia. Am destulă mizerie cu acești oameni, păstrează cît se poate rînduiala introdusă de mine.

Eventuale neînțelegeri în redacțiune, vă rog să le supu-neți mie spre decideră. De asemeni îmi rezerv dreptul a da concedii mai lungi sau mai scurte și a dispune despre substi-tuiri. Cînd domnul Augustini va sosi din concediu mă rog să fii încunoștințat.

Știu că dumitale îți lipsește timpul fizic ca să faci ase-meni rapoarte și nici nu poftesc de la dumneata așa ceva. Rog însă pe domnul Tordoșan, Verzar, Albini, Borcea etc. să se angajeze domniile lor a scrie fie la însărcinarea dumitale fie din propriul lor îndemn. Nu mă supără nicidecît dacă voi primi în fiecare zi cîte o scrisoare. Cred că prin o deasă co-municație între noi ne va succeda a ne apropia mult și va în-lésni și mie și dumneavoastră a trece mai ușor peste aceste timpuri excepționale. În scrisorile ce-mi veți trimite puteți

pune și „traciu”⁴⁵ — cu un cuvânt tot ce credeți că e bine să știu⁶.

Te rog să comunicii domnului Scurtu salutările mele, iar dumneata fii încredințat de iubirea neștrămutată ce-ți păstrează al d-tale devotat

Eugen Brote

BAR, ms. nr. 150027; BAFCN Ft. 393/113, 114.

¹ E. Brote era nemulțumit că „Tribuna” nu i-a justificat trecerea în România. „Tribuna” n-a publicat nici acele articole trimise de Brote, devenit aderent al partidului liberal, în care erau atacați conservatorii, sau „mocioniștii”.

² Tratatul inițiat de primul ministru Wekerle Sándor și de ministrul de interne Hieronymi Károly cu reprezentanții P.N.R. n-au dus la nici un rezultat. Unitatea realizată la Conferința națională din 23—24 iulie 1893, cuvintele incurajatoare ale împăratului adresate episcopilor români — Mihail Pavel și Ioan Mețianu — (*Împăratul între români*, în „Tribuna”, nr. 193, din 31 august/12 septembrie; *Majestatea sa Monarhul la Sebiș*, în *Idem*, nr. 194, din 1/13 septembrie 1893), i-au făcut pe Rațiu și Coroianu să adopte o poziție hotărâtă la acele tratative. Astfel că la propunerea lui Wekerle ca românii să renunțe la teza autonomiei Transilvaniei și la acțiunea memorandistă în schimbul suspendării procesului și a elaborării unei legi electorale mai liberale, I. Rațiu a răspuns că: „nu s-a născut încă acel român, care să aibă îndrăzneala să modifice programul partidului”. Cf. Vasile Netea, *Istoria Memorandului*, p. 212—213.

³ Bartha Miklos (1847—1905). Om politic maghiar, deputat kossuthist. Ziarist. A editat la Cluj ziarul „Ellenzék”, la Budapesta „Magyarország”. A criticat în parlament cele spuse de împărat românilor. Cf. N. Netea, *Istoria Memorandului*, p. 211—212. Vezi și *Clujiada*, „Tribuna”, nr. 235, din 22 octombrie/3 noiembrie 1893, în care se comentează cuvântarea dură la adresa românilor rostită de Bartha Miklos la Cluj.

⁴ V. Lucaciu, N. Roman, A. Balteș, S. Albin, A. Dordea, I. Russu-Șirianu. A. C. Popovici era condamnat, dar se afla în România.

⁵ Bîrfă.

⁶ Această scrisoare, cu tot tonul amical, este o scrisoare de directive din partea lui Brote, de chemare la ordine a lui V. Branște. Brote ca proprietar al „Tribunei” nu concepea să nu impună redacției punctele sale de vedere.

Pesta, 8 noiembrie 1893

N.B. (*Citește însuși și singur și nu comunica numele meu în redacțiune nici afară*).

Iubite domnule dr.

Primește urările mele de fericire și de succes la inaugurarea noii misiuni ce ai luat¹.

Deși ești candidat de conte la castelul din Seghedin², deși cu oarecare mândrie pot să zic și eu „longus post me ordo, idem petentium decus“³, totuși doresc ca să poți înconjura acel falnic castel. Dacă însă soarta noastră e ca să mai îndurăm încă terorizarea, apoi știu că dumneata vei avea bărbăția a suferi, căci aceasta o prevăzuși când intrași în legiunea cea sîntită⁴.

Îți mulțumesc de buna aducere aminte de mine și soția mea cînd petreceam sau mai drept vorbind — cînd trăgeam necazul în Reichenhall⁵. Amicul nostru dr. Diamandi Manole (clopotul Brașovului, cum îl poreclise doamnele din România), îmi comunicase salutările duminicale, eu i-am spus să-ți trimită din partea noastră afectuoase salutări. Nu știu făcut-au sau ba? dar atîta știu că pe lîngă toate promisiunile de a ne scrie îndată după venirea sa acasă, nu și-a mai adus aminte de promisiuni, adecă de noi. De altmintea mă voi bucura de voi auzi că e sănătos. Noi am dus-o rău la Reichenhall, biata soția mea era p-aci, p-aci să moară în țară străină, dar Dumnezeu ne-a fost bun și au întors spre bine, iar acum, laudă lui Dumnezeu, soției mele i-e mai ușor. Medicul ne asigură că soția mea va petrece bine iarna, dar că la vară va trebui iară să meargă a face cura la Reichenhall. Apoi emfizemia nu se vindecă iute, și e norocire dacă se vindecă deplin. Eu, laudă Domnului sînt binișor cu sănătatea, deși sufăr mult de catar învechit, nu numai în plămîni, ci și în ochiul și urechea dreaptă, apoi chiar în săptămîna trecută m-a torturat și încă nu am scăpat, dar sper că va înceta, căci mai am încă nițică putere de viață.

Am trimis cu poșta de ieri un nr. din „Szabad Szó“ la adresa „Tribunei“ ca să citești dezveliri despre faptele *Patrioților noștri turci*. E bine a lua notiță despre unele ca acestea.

Zilele trecute am văzut pe vlădica Pavelache⁶ de la Orbia mare [Oradea Mare] cu care povestii puțin în cafeneaua de la „Cornul vînătorului“ după ce-mi spuse pățaniile și apoi

onoarea ce i-a făcut drăguțul de împărațuș, arătându-i compătimirea „Sokat szenvedett”⁴⁷, i-am observat: de ce nu i-ai spus „de mine ca de mine, dar Măria Voastră ați suferit mai multe!” Se rinjea numai Pavelache, apoi adause „am trecut peste acele necazuri, dar am dat de mai mare, de care nu știu cum vom scăpa”.

Nu vrea să-mi spună ce necaz, era tare închiătorat, dar eu știam din altă parte necazul, necazul sau poate chiar bucuria lui. Adecă stăpînii negoțiază cu Pavelache ca să-l facă mitropolit, iacă așa prin numire directă și tapalaga de împărațuș poate încă să facă și astă plăcere turcilor noștri, cari-l strîmtoează cu insistența, mai ales Ciachi⁸, care nu vrea să auză de Mihali⁹, nici de Moldovănuțul¹⁰, după ce Russu¹¹ nu-l putură scoate la cale, nefiind acceptat nici de împăratul, nici la Roma. Numai singurul Hieronymi¹² e amic lui Mihali, dintre pașii cei cu coadă de cal, dar el ce poate? Nu au transpirat încă pînă unde au ajuns stăpînii cu Pavelache, care deși prostatec și zice că se leapădă de mitropolie, adecă îmbracă vanitatea sa în haina umilinței călugărești — iesuitice. Și să vedeți minune! de-l vor scoate din minte cum acest popă prost după ce fără de scrupule au vîndut gimnaziul de Beiuș¹³, va vinde de va poate și puținele drepturi ale bisericii sale. Cînd comuncase în consistoriu că s-a decis a plini voia pașalei vakufului ca să introducă limba turcească în gimnaziul românesc, la apostrofările unui canonic (de altmîntre cu nume turcesc) ca acum „ar fi timpul ca P.S. Sa să-și ia inima în dinți și să fie gata a merge pînă la ușa mănăstirei” zise surizînd Pavelușu „hm! doară nu știu eu că sinteți destui cari ați primi succesiunea mea cu mai rele condițiuni (pe semn își cunoaște oamenii), apoi și noi am învățat ungurește la școale ungurești și tot nu ne-am turcit!” Așa Paveluțu! Acum încă va zice: că doar nu se va rumpe în două catapeteazma catedralei din Blaj, cînd se va vîri el pre poartă.

Cît de curînd vom afla ceva pozitiv, dar și pînă atunci luați notiță de uneltiturile turcilor noștri și țesălați pre Arhi-Țapul pre care mult l-a cruțat ziarele noastre, atît „Tribuna”¹⁴, cît mai ales „Gaz[eta]” cînd cu cestiunea maghiarizării gimnaziului, că „preabunul părinte”, că generosul mecenate cîtă strîmtoare a îndurat, cîte amare pahare a trebuit să golească, pînă fu silit a se supune. Acum vedem toți să oricîte binefaceri materiale ar întinde el din veniturile aceluia episcopat românesc, pentru școale etc. nu cumpănesc cu pierderea spiritual-morală națională ce ne-a cauzat acest bicisnic răutăcios.

Mi-a venit o idee și aceasta este că turcii noștri de mult se frământă cum să înlăture candidațiunile Arhidiecezei gr[eco] cat[olice] române și să numească de-a dreptul pre omul lor, care s-a arătat docil instrument, adecă ideea mea este că scandalele de la Oradea¹⁵ s-au înscenat anume din partea guvernului, ca să înduplece prin terorizare, apoi împăcare pre Pavelache prostuțul, ca să se facă el coadă de topor. Eu așa cred văzînd cum s-au înscenat, ca pe sfoară scandalele teroristice, cum se termină afacerea Pavel-Pituk (sau pituită), așa țin eu, și din astă credință tăria sufletească a lui Pavelache. — dacă s-ar putea să se îmbărbăteze m-ar poate scoate, dar vai! mă tem că presimțirile mele se vor adevăra prin urmări.

Dacă împăratul ar face turcilor noștri un „Teremtette“¹⁶ cu proiectele bisericii cu care-l strîmtorează de atîta timp, toate s-ar întoarce spre bine, dar, mă tem, mă tem foarte că îi lipsește bărbăția chiar ca și lui Pavelache.

Scrieți rogu-vă! dați alarma, doară se vor depărta lupii de stîină. Și cînd veți publica această știre ce vi-o transmit, publicați totodată în foiața „Tribunei“ fabula cea admirabilă a lui Gr. Alexandrescu „Pădurea și toporul“. Veți binemerita de cauza și de acea parte a națiunii a cărei lovitură se pregătește. Spuneți că nu puteți nici presupune măcar despre Pavelache să aspire la trista celebritate erostatică de a se face el coadă la toporul turcilor noștri.

Nu ați auzit țivlitura cucuvaiei din ruinele „Întunecătorului“ de la Timiș[oara], nr. 74¹⁷? nu ați cunoscut versul cel răgușit al fetișului de odinioară?, care trîntit de pe pedestal, nu să tacă în umbră, ci țipă, afirmînd că politica lui Miletici¹⁸ și a exaltaților a dezbinat pe sîrbi și a nimicuit cauza lor, adecă nu ați înțeles unde vrea să lovească?“ în exaltații noștri“, cari compromît după el cauza națională. Asemenea operațiuni nu ar trebui să le treceți cu vederea. Numai decît trebuie dat cu pumnul nas nerușinatului, care pe acele timpuri era lacheul lui Miletici că licita cu el și încă pe deasupra, ca să nu-l întreacă, și nu se sfiește a veni astăzi uitînd rolul ce a jucat și terminat precum și toate apucăturile sale prin care a devenit urgisit și condus de ură și răzbunare, necutezînd însă a da de-a dreptul, dă pe furis prin comparațiune în întreg Partidul Național Român. Este acesta un semn rău ce prevestește politica ce va inaugura noul organ din țărișoara frățuților și bufanilor. Termin căci vezi că am lungit destul vorba.

Primește salutările mele cordiale și o strângere de mână
afecționată

Ales. Roman

În graba mare ți-am pus aceste pe hirtie, unde vei observa că lipsește ceva din context, suplinesește căci nu am timp de a suplini eu.

P.S. Deoarece vi se face onoarea de perchizițiuni din partea stăpînirii, vei înțelege bine că scrisoarea să o păstrezi pentru dumneata, ca nu cumva să ajungă în mîna dracilor, căci se poate întîmpla că vor da cu socoteala cine a putut afla secretul și în urmă să facă cercetări și eu nu aș vrea să mă duc încă — preste voia mea la pensiune, căci de alta nu-mi pasă. Fiindcă îmi vine aminte de catedră, multu-mi pare rău că ai părăsit calea ce aș fi dorit eu să urmezi, dar acum „tempi pasati”¹⁹ va da Dumnezeu de va fi bine și așa cum ai făcut.

Idem

Arhiva familiei.

¹ Branîște — redactor la „Tribuna”.

² Aluzie la închisoarea din Seghedin.

³ „Marele rang, după mine, este același lucru ca și gloria celor ce o rîvnesc”.

⁴ V. Branîște a fost închis la Vác (1895—1896) și la Seghedin în 1918, nefiindu-i dat să ocolească acel „Falnic castel”.

⁵ Reichenhall, localitate în Bavaria.

⁶ Mihail Pavel (1827—1902). Episcop gr. catolic de Gherla (1873), episcop de Oradea (1879). A contribuit la dezvoltarea învățămîntului românesc la sate. Pe timpul său s-a clădit din nou liceul din Beiuș, s-a construit internatul de băieți „Pavelian”, s-a clădit școala civilă de fete din Beiuș. Vezi Radu Iacob, *Istoria diecezei române unite a Orăzii-Mari 1777—1927*, Oradea, 1932, p. 172.

⁷ „Destul a pățimit”.

⁸ Csáky Albin.

⁹ Victor Mihály de Apșa.

¹⁰ Ioan Micu Moldovan (1833—1915). Canonic și scriitor. Director gimnazial în Blaj. Din 1892 pînă la instalarea mitropolitului Victor Mihály (1895) a condus arhidieceza gr. catolică de Alba Iulia și Făgăraș. Membru al Academiei Române. Ioana Botezan, *Ion Micu Moldovan și Academia Română*, în „Marisia”, 1977.

¹¹ Ioan V. Russu, protopopul Sibiului. Secretar și vicepreședinte al ASTREI, profesor la gimnaziul de stat din Sibiu.

¹² Hieronymi Károly (1836—1911). Om politic maghiar și om de afaceri. Președintele Societății de Cale Ferată austro-ungară, Ministru al Comunicațiilor și Lucrărilor Publice, ministru de Interne, ministrul Comerțului.

¹³ Acuzația lui Roman la adresa lui Mihail Pavel este nefondată, sau oricum prea categorică. Evenimentele la care face referire Roman se petrecuseră în anul 1888. Atunci episcopul catolic de Oradea, mai tirziu cardinal, L. Schlauch sosise în 2 iunie la Beiuș să-și miruiască câțiva enoriași, în general funcționari. Pretura a cerut directorului liceului român din Beiuș să arboreze pe clădirea liceului drapelul maghiar, ceea ce directorul a și făcut. Acest gest i-a nemulțumit pe profesori și pe elevi. Drapelul a fost dat jos, fără să se știe de cine. Anchetele ținute n-au putut descoperi pe cel care l-a dat jos. Bănuiala a căzut în cele din urmă asupra elevului Aurel Borgovan din cls. a VI-a, care s-a comportat în timpul anchetei foarte domn. Deși justiția n-a putut dovedi nimic în cazul lui Borgovan, ministrul de Culte și Instrucție Publică, Csáky Albin intenționa să închidă liceul. În cele din urmă s-a ajuns la soluția — firește nefericită pentru români — ca limba maghiară să se introducă ca limbă de predare în cele 4 clase superioare ale liceului. Soluția aceasta a fost acceptată de Mihail Pavel după consultările cu mitropolitul Vancea. Limba română nu era scoasă cu desăvîrșire din cele 4 clase, ci pe lângă folosirea ei la religie, limba și literatura română, ea putea fi folosită atunci când o pretindeau interesele pedagogice. Vezi Const. Pavel, *Școlile din Beiuș 1827—1928*, Beiuș, 1928, p. 197—208.

¹⁴ Branște s-a conformat și în „Tribuna”, nr. 241, din 30 octombrie/11 noiembrie 1893 a apărut articolul *Pavel metropolit*, în care se spunea printre altele că: „Maghiarizarea gimnaziului din Beiuș prin învoirea lui slugarnică este o probă destul de puternică despre lipsa de suflet românesc a lui Pavel”.

¹⁵ În 8 august 1893 reședința episcopului Pavel din Oradea a fost atacată de demonstranți maghiari, incitați de o broșură a preotului Béla Pituk. B. Pituk în broșura *Vinzători de patrie* (Hazaárulók) pe lângă unele nemulțumiri personale — el fusese preot unit român îndepărtat din parohie de episcopul Pavel, pentru boală și purtare necorespunzătoare — califica activitatea episcopului ca fiind „antipatriotică”. Vezi *Sălbătăcii din Oradea Mare*, în „Tribuna”, nr. 168, din 31 iulie/12 august 1893. Vezi și nr. 166, din 29 iulie/10 august; nr. 167, din 30 iulie/11 august 1893. *Oradea mare*, în „Unirea”, nr. 33, din 19 august 1893.

În fața acestor acuzații deosebit de grave pentru un episcop, Mihail Pavel a cerut ministrului de Culte să instituie o anchetă în cauză, care a fost desfășurată de Primatul Ungariei. Răspunsul ministrului maghiar în afacerea episcopului Pavel îl absolvea de orice acțiune calificată ca „antipatriotică”. „S-a constatat că tendința antipatriotică atribuită Excelenței Voastre este cu totul eschisă” — se spune în Răspuns. Cf. „Unirea”, nr. 44, din 4 noiembrie 1893.

Chiar dacă această „reabilitare“ nu era în spiritul promovat de „Tribuna“, considerăm demersul întreprins de episcopul Pavel ca singurul merit a oferi o nestînjenită activitate bisericii și școlii române. Vezi pentru incidentul de la Oradea și Const. Pavel, *op. cit.*, p. 211—212.

¹⁶ Mustrare severă.

¹⁷ Aluzie la ziarul „Luminătorul“ scos de Pavel Rota-riu la Timișoara între 1880—1894.

¹⁸ Svetozar Miletić (1826—1901). Om politic sârb, participant la revoluția din 1848, deputat dietal. A înființat ziarul politic național „Zastava“ (10 februarie 1866). A activat în favoarea naționalităților oprimate din Ungaria, combătând dualismul austro-ungar. Pentru activitatea sa politică a fost condamnat în 1870 la 1 an închisoare, în 1876 la 18 luni arest preventiv, iar în 1878 — la 5 ani robie. A stat 31/2 ani, ieșind bolnav. Vezi și *Dr. Svetozar Miletić (Date biografice)*, în „Dreptatea“, nr. 30, din 8/20 februarie 1896.

¹⁹ „S-au dus acele vremuri“.

71 ALEXANDRU ROMAN

Pesta, 9 noiembrie 1893

Iubite domnule dr.!

Lucrurile se dezvoltă cu repeziciune; drăguțul de împărațuș a încuviințat pertractarea în dietă a proiectelor bescricești¹, de aici bucurie mare pre toată linia în Israilul cel botezat cu apă și cu briceagul, căci legile acestea așa se caracterizează în limba turcească „az országot kizsákmányoló zsidóság helyzetének megszilárdítása“² (aceasta mi-a zis-o un ungur catolic) és a nemzetiségek megmagyarítására szolgáló eszközök szaporítása“³, aceasta o zicem noi, vai de noi!

Acuma să vezi, că regularea valutei carea stagna, ba crescuse agrul la scară nemaivăzută va merge cu pași repezi, jidanii vor profita îndoit: cu legea, și cu Rébach-ul la regularea valutei, care va costa statul vreo 20—40 milioane, care vor intra în pungile perciunaților și a oamenilor de stat care fac operațiunea.

Se zvonește că Csachi⁴ vulpoiul, după ce și-a ajuns marele scop, se duce, căci are trebuință de repaus după atîta oste-neală și lasă ceartă în casa magnaților suc[cesorului său.

Eu nu cred, dar în fine vom vedea și această comedie.

De la casa magnaților să nu așteptăm chiar nemica, căci atît clerul catolic, cît și magnații, văzînd voința regelui, ca

oameni loiali, nu se vor opune decît lasă-mă lasu-te, apoi le vine și lor la socoteală scopul cel maghiarizator al legilor, căci au zece chiae (sic!) marelui *liberalism unghuresc*.

Neci noi nu am fi în contra ideii liberale, dacă nu am vedea scopul cel mîrșav, și dacă n-am ști că majoritatea locuitorilor țării n-au reclamat această reformă de mare liberalism, ba au combătut-o toate confesiunile, numai organele administrative au făcut la porunceală să se creadă că așa vre țara, ca și cînd toate confesiunile nu ar fi țara, ci ar fi administrațiunile comitatense, adecă fișpanii⁵ cu școlgăbiraiele⁶ lor.

Nu am putut afla încă nemica despre rezultatul negociațiunilor cu Pavelache⁷, deși am căutat prilejul chiar astăzi, însă lumea era deja la dietă. Sper însă că în scurt voi afla ceva pozitiv chiar de la un ministru, atunci [i]ți voi scrie, dar și pînă atunci *trageți clopotele într-o dungă*.

Dacă ți-am scris ca numele meu să nu-l pomenești, a fost și este, că nu voi să se știe pînă nu voi fi sigur de rezultatul negociațiunii; atunci eu însumi voi scrie, dacă vreți, și o capucinadă la adresa lui Pavelache și Ceanache.

Am împărtășit ideea mea despre înscenarea scandalului de la Orbia mare [Oradea Mare]⁸ și toți sînt de acord că am găcit-o. Cînd eram la Reichenhall și cetiam despre cele întîmplate, ca la porunceală vorbiam cu Clopotul Brașieului⁹, și atunci încă țineam eu că este cu voia și din porunceala guvernului, dar atunci firește, nu pricepeam motivul, decît terorizarea r[omâni]lor, acum însă [i]mi explic lucrul, că a fost pentru actul ce se pune acum în lucrare, o apucătură diavolicească iscodită cu mult rafinament. Ogîrșitul de Csachi este și mai vulpoi decît maistrul săi Tisoii¹⁰, care l-a chemat la putere, cunoscîndu-i istețimea și violența.

Vale Doctor clarissime! Mihi charissime!¹¹

A. Roman

N.B. Cînd-[i]mi vei scrie, să recomanzi epistola, căci mi s-au perdut de curînd două, fără a sosi la adresa lor și am prepusuri...

BCS, ms. nr. 23056; BAFCN Ft. 429/750—751.

¹ Legile matricolelor de stat și ale căsătoriei civile, inițiate de guvernul maghiar, primite cu rezervă la început de împărat. S-au adoptat în 1896.

² „Consolidarea situației evrellor care exploatează țara“.

³ Înmulțirea mijloacelor care servesc la maghiarizarea naționalităților.

⁴ Csáky Albin.

⁵ Comiții supremi.

⁶ Notarii.

⁷ Episcopul Mihail Pavel.

⁸ Atacarea reședinței episcopului Pavel.

⁹ Diamandi Manole.

¹⁰ Tisza Kálmán (1830—1902). Om politic maghiar, ministru-președinte între anii 1875—1890. A promovat o politică dură în raport cu aspirațiile naționalităților din Ungaria.

¹¹ Rămii cu bine prea ilustre Doctore! Mie cel mai drag!

72. ALEXANDRU DORDEA

Seghedin, 12 noiembrie 1893

Parafa cenzorului

Dragă Valer,

Vreamea se apropie ca să ies din închisoare și paralele le-am mîntuit¹. Credeam c-o să am să viu și înapoi, dar s-a întîmplat cu totul altcum. Te rog dar îngrijește-te ca să mi se trimită bani de drum, dar te îngrijește tu însuți căci n-aș voi să ajung în perplexități, să-mi umble ca lui Roman², care a trebuit să aștepte atîtea zile, pînă i s-au trimis paralele ce mai avea să capete.

Nouă ne umblă altcum bine, pot să zic bine al dracului, aici. Dar despre asta mai pe larg cînd voi veni. Tocmai așteptăm să pice și Russu, dar probabil că va veni numai după-ameazi. Odaia îi e deja avizată, nu știu în care parte a temniței. Se va bucura și el cînd va vedea cum merg treburile de splendid aici. Îi va trece pofta să scrie impresiuni. De altfel cu noi mai e cum mai e, căci n-avem mult, dar bietul Roman nu știu ce va face. Pînă acum deja e palid și slab. Abia-i de cîteva zile și s-a săturat. Nici nu e mirare, cine dracu nu se va sătura de temniță! Balteș lamentează după Cluj și după țuică, numai Albini nu-și iese din flegmă. Cît despre neîn-

semnata mea persoană nici nu mai vorbesc. V-aș mai scrie multe, dar spațiul nu-mi permite și trebuie să închei.

Vă salută și sărută pe toți al vostru

Al. Dordea³

Arhiva familiei.

¹ Dordea era închis la Seghedin.

² Nicolae Roman a fost judecat la 31 august 1893 la Curtea cu jurați din Cluj, ca director administrativ al Institutului Tipografic din Sibiu. Împreună cu E. Brote, proprietarul acestuia, A. C. Popovici, ca răspînditor al *Replicii* studenților români din monarhie. Sentința a fost: N. Roman — 1 an închisoare de stat și 300 fl. amendă, A. C. Popovici — 4 ani închisoare de stat și 500 fl. amendă. Brote trecuse deja în România. A. C. Popovici va fugi și el de temniță. Cf. E. Brote, *Cestiunea română...*, p. 433—434

³ Scrisoare publicată în *Oameni, fapte...*, p. 281.

73. ALEXANDRU ROMAN

Pesta, 16 noiembrie 1893

Iubite domnule dr!

Văzuși cum — după lansarea faimei în „Tribuna“¹ jurnalele oficiale și semioficiale tac ca p. iar „a bolondujságok“² (adecă: „Budapesti și Magyar (= zsidó) Hirlap“, „Pesti Napló“ etc.) la început ziceau că Pavel frînt de necazuri doarește a se retrage la odihnă, — dar îndată în altă zi lasă a se telegrafia *toate în același mod și formă* știrea că Pavelache a primit (NB. Pavelache nu a fost în Oradea de cînd cu scandalul și nu crede să mai meargă cu una cu două — poate pînă va merge la Blaj?) — și că în locul lui va fi numit Szabo și în locul acestuia Rezei Szilvorius³ —, precum l-a poreclit jurnalele umoristice turcești de aici. — Vezi dumneata cum își fabrică șoviniștii știrile după pofta inimii!

Dar „nem oda Buda“⁴.

De altmintrea trebuie să sară iepurele din tufă. Mai scăr-mănați nițel.

Mai aduci-ți aminte cînd cu istoria lui Pituita-Pituk fuse-se vorba și de transmutarea unui preot *Venter Jenő* din Ghetetea pentru că ar fi fost patriot mare — iară el a declarat,

adecă avu nerușinarea de a înșela publicul rom[ânesc] nu știu în „Trib[una]“ sau în „Gaz[eta]“ că dînsul e *verde român!*

Cînd l-a primit Pavelache pe cleric, acest ștregar în plinul sens al cuvîntului, un bechiar de pe puste, *nu știa românește ca fecior de popă*, dar tată-său, Venter Lajos, sftenic dinlăuntru al lui Pavelache, o scoase la cale, de fu primit teolog și ca să învețe românește, — pentru că la Oradea Mare, fiind teologii noștri în Seminar turcesc, nu ar fi putut învăța, l-a trimis la „átkozott fészek“-ul⁵ din Blaj. Dar s-a întors soțu Venter Jenő — bechiaru, Ghenetenii nu-l putură răbda, ci cerură cu insistență ca să depărteze pe acel scandalos, Pavelache nu avu încotro, îl trimise la Rogoz (unde în scurt are să prefacă școala confes[ională] în școală de stat, căci acolo este stațiunea căii ferate și o colonie de mașiniști și ovrei, apoi de dragul acestor va face, fiți incredințați), iară pe tată-său Venter Lajos îl despusă în locul fiului său (acesta încă vorbește românește, cum vorbesc turcii noștri „limba vostru este gros, nu să poate szkrie jos“) un cămătar, care a sărăcit tot ținutul Sambaciagului⁶ și a Rogozului și era „servum pecus“⁷ al armenilor turciți și al solgăbiraielor cîți s-a perindat acolo. — Acest nemernic, cînd se înturnase în noua parochie (Ghene-tea) apostrofă pe poporeni „vă cunosc eu pe toți cari ați fost ellensegu⁸ fiului meu, dar veți vedea voi pe dracul!“ Au și văzut pe dracul! dar cine, el însuși căci poporeni il huiduiesc „vezi — tüntetés az oláh popa ellen“⁹, dar foile turcești nu știu încă pentru ce, vei vedea ca mîine că vor face din el mare patriot turcesc.

Acestea ți le împărtășesc pro statu notitiae¹⁰ și ca să preveniți. Neciodată de la mine nu vei primi știri mistificătoare, ci purul adevăr despre cele ce cunosc, iară acestea le cunosc, căci sînt oameni din fostul meu cerc electoral.

Pavel are multe păcate, căci la locurile cele mai periclitare pune oamenii cei mai corupți, și în jurul său și-adună tot oameni blăstămați.

Vale et sape!¹¹

A. Roman

N.B. — Plec mîine seară la Sebeș, ca să-mi aduc acasă boiereasa. După reîntoarcere cred că voi avea altele a vă împărtăși.

BCS, ms. nr. 23057; BAFCN Ft. 429/752—753.

¹ Episcopul Pavel a fost atacat de „Tribuna“ pe motivul că a cerut anchetă în chestiunea broșurii defăimătoare

a lui Pituk Béla din partea ministrului de Culte. Vezi Scri-soarea lui Roman din 8 noiembrie 1893, nota 15. Vezi *Epis-copul Pavel „rehabilitat“*, în „Tribuna“, nr. 252, din 19/31 octombrie 1893; *Afacerea „Pituk-Pavel“*, în Idem, nr. 253, din 20 octombrie/1 noiembrie 1893.

² „Știri nebunești“.

³ Silviu Rezei, preot cu vederi filo-guvernamentale.

⁴ „Nu-i chiar așa“.

⁵ „Cuibul păcătos“.

⁶ Simbășag, județul Bihor

⁷ Rob banului.

⁸ Dușman.

⁹ „Manifestație contra preotului român“.

¹⁰ Pentru folosință personală.

¹¹ Fii sănătos și înțelept.

74. VINCENȚIU GROZESCU

Lugoj, 17 noiembrie 1893

Stimate domnule redactor,

Cu privire la articolul *Pavel Metropolit*¹ am onoare a vă da oarecare lămurire:

Episcopul V[ictor] Mihály în zilele acestea a fost la Buda-pesta unde cercetînd pe primatele Vaszary², acesta a spus că episcopul Pavel a fost la el și și-a dat dimisiunea în un me-moriu și că dorește a se retrage în viața privată.

Primatele s-ar fi exprimat cătră Mihály că la nice un caz nu poate cosîmți și primi demisiunea lui Pavel pentru că, atunci jidovimea ca să destituie pre un episcop ar trebui să în-sceneze cu bătăușii scene din stradă și să spargă locuințele episcopilor, și aceasta dimisiune ar fire — o precedentă bună venită; iar de altă parte beserica nu cunoaște episcopi retrași în viața privată, ci cunoaște atari cari pentru credință și turmă și-au sacrificat viața. Se pare că apoi Pavel tot în această cau-ză a fost și pe la miniștrii care l-au și îmbiat cu mitropolia.

M[inistrul] Csáky este cel mai turbat contrar la denumirea episcopului Mihály de metropolit. El ar fi decherat că nu poa-te termina cauza din pricină că după alegerea metropolitului s-au ivit mai multe cestiuni de tot ponderoase, care poftesc lămuriri și așa denumirea metropolitului depinde stricte de la acestea cestiuni grave (care sint acelea cestiuni nu se știe).

Cu totul altcum ar fi vorbit Wekerle, el ar fi promis că în curînd se va rezolvî cauza mitropoliei în favoarea și la dorința besericei greco-catolice³.

Acestea domnule redactor vi le comunic cu rezervă, numai ca să aveți cunoștința adevărată despre cauza mitropoliei și rugându-vă să nu faceți descoperiri la adresa mea; pentru că acestea îmi sînt comunicate discreționally în consistoriu.

Între altele primiți deosebitele mele complimente

Vinc. Grozescu
protopop gr. [cat] al
Lugojului

BAR, ms. nr. 150032; BAFCN Ft. 393/151, 152.

¹ „Tribuna“, nr. 241, din 30 octombrie/11 noiembrie 1893.

² Vaszary Kolos (1832—1915), primatul Ungariei.

³ Victor Mihály a fost numit în cele din urmă mitropolit.

75. VASILE MANGRA

Arad, 17 noiembrie 1893

Iubite domnule Braniște,

Alaltăieri am uitat să vă cer nr. 234 din „Tribuna“ a.c., care nu l-am primit la timpul său. Poate că poșta din Arad să-l fi aruncat la o parte de necaz. Vă rog acum ca să mi-l trimiteti.

Domnișoara Felicia, fiica iubitului prezident al partidului nostru¹ se află la Arad de cîteva zile. Eu și cu amicii mei regretăm foarte că nu-i putem face societate, după cum am fi dorit cu toții, și nu știu dacă va fi avînd destulă distracție în Arad. Dînsa a descălecat la o familie și se află într-un cerc familiar, cu care principiile noastre politice și sociale nu ne permite ca să venim în coatingere. Aceia cari cochetează cu străinii, scriu în jurnalele maghiare denunțînd și insultînd pe luptătorii și susținătorii cauzei naționale și ai partidului național, trebuie să simtă disprețul nostru suveran! Domnișoara putea veni *între ai săi!*

Al dumneavoastră devotat

V. Mangra²

Arhiva familiei.

¹ Ioan Rațiu.

² Vasile Mangra (1852—1918). Episcop și mitropolit. Om politic de seamă. În ultima parte a activității s-a îndepărtat de idealurile poporului său.

Seghedin, [19 noiembrie] 1893

Lui Bill-A-Zam

[Valeriu Braniste]

Seghedin. În umezeala toamnei. I

Iubite amice, „s-au dus frumoasele zile de Aranjucz²...!“ Sistemul patriarhal în care puteați să deșertați cu unite puteri butelcile de băuturi răcoritoare și încălzitoare, când în amicală sindrofie puneți la cale zgomotoase revoluțiuni³, este înlocuit cu „ideea de stat“ mai nouă, conform căreia „robii“, din 24 de ore — ah, ce grozav de lungi sînt aici orele — 22 trebuie să petreacă în celulă și chiar în preumblare sînt lăsați pe rînd⁴. Zburdalnicului Jola Gyerek i s-a luat tot terenul, încît de o săptămîină, de cînd mă aflu cu el sub un coperiș, nici urma nu i-am văzut-o, căci cuprins de o adîncă melancolie nici la preumblare nu iese. Iar cît despre teribilul Danton, îi aud numai urletele: zbiară cîteodată de crezi că arde temnița pe noi. Acesta e singurul semn de viață ce dă „colegilor“ săi. Încolo, spun păzitorii, stă în odaie, trîntit pe pat, ca un leu bolnav, și fumează cînd din pipă, cînd din țigară, ori bea vin și bere, pe la începutul lunii calitate mai bună, pe la sfîrșitul lunii, calitate mai „democratică“, dar totdeauna *maximul* cît permite regulamentul. Așa, încît eu sînt amenințat să petrec aici o frumoasă vreme din tinerețea mea, fără ca să-i aud decît răcnetele și din parte-mi să nu-i pot da nici eu alte semne de viață și simpatie, decît să-i răspund și eu pe aceeși scară de glasuri.

Nu-ți poți închipui, amice bun, ce decepție a fost pentru mine, cînd intrînd în temniță și vrînd să-i vizitez îndată, temnicerul mi-a spus că aceasta nu se poate. „Dar cînd e sara de vizită?“ am întrebat. „Nici cînd“, mi-a răspuns. „Cum o să stau aici cu lunile, fără să-i văd?“ am continuat eu interogatorul meu... „Da!“...

Cită deosebire într-un asemenea „da“ și între un „da“ rostit de buze ca cireașa — îți vei fi zicînd surzînd mefistofelic și bucurîndu-te că nu sub asemenea sistem ți-ai inaugurat martiriul... Ei, acum să stai tu opt zile și să scrii de două ori atîtea foiletoane, ian să te văd ce ai avea de scris, cînd viața ne e mărginită la cei șapte pași lungime și cinci lățime a celei și o sută și opt pași cît înconjuri curtea... Cîte planuri

mi-a nimicit ordinul draconic pus în aplicare la 1 noiembrie, începutul „erei valahilor“, căci azi noi stăpînim — adică popu-
lăm — temnița. Venind înspre Seghedin, am dat drum fan-
teziei, care mi-a vrăjit vederii tot felul de scene hazlii, pe care
era să le punem la cale: Jola Gyerek, eu și Danton, căci tre-
buie să-ți mărturisesc că pentru a nu sta ca degeaba aici,
mă hotărisem să joc cu orice preț și eu un rol în această îm-
părăție hosentragăricească⁵.

S-au dus însă frumoasele zile de Aranjuez... Revoluție nu
se poate încena nici măcar în „duett“, căci în despărțămîntul
meu vecin mi-e Baltes, care deși e osîndit pentru agitație, pe
sfinții mei însă, dar este cel mai pașnic și mai blînd cetă-
țean. El și acum se întrebă că adică-te ce a avut „guvernul“
cu dînsul, de l-a adus la așa „cost“ bun și l-a mai scăpat de
praful „zețării“? El ar face revoluție, cel mult, cînd i-ar
scurta termenul de „ședere“. Danton este de la mine în partea
opusă a temniței, încît solidaritatea între noi cel mult în a
zbiera poate fi.

Stau deci trist și privesc de la înălțimea gratiilor ferestrii
mele — sînt în etaj — cum se plimbă prin curte „colegii“. Și
pînă ce ei încunjură o dată curtea, să ajungă în dreptul fe-
restrii mele, eu ocolesc odaia mea de zece ori. Le fac semn
cu mîna și cîteodată le mai strig și un „Să trăiască nația!“ E
o tristeță pe aici acum, de parcă ar fi la priveghi și toamna
este atît de sumbră, încît cu drept cuvînt nu e bună decît să
o petreci în temniță și să-ți dai întreg sufletul pradă duioa-
selor amintiri, cari mai ales în singurătate te covîrșesc.

Dar n-aș vrea să-ți scriu despre mine, mai ales că aș
atinge coarde duioase și în inima ta, căci fost-ai și tu „mazil“
din lumea ta dragă...

Continui.

Stau deci trist și privesc printre gratii. Cel dintîi care apa-
re pe „arenă“ este Hurban⁶.

Nu mai însemnează acum kilometrii ce face. S-a oprit la
2500. Își înfundă numai capul în căciula țuguiață de astrahan.
Ungurii vor fi zicînd că i-a dăruit-o țarul Rusiei, pentru sen-
timentele sale panslave — și prin pașii săi iuți și grosimea
fumurilor ce sloboade din „pipă“ dă a înțelege cu cît neastîm-
păr așteaptă cele patru luni cît mai are... Fiindcă șade tot
unde l-ai lăsat, jos, în colț, am putut, în prima zi — atunci
nu m-am păzit așa tare — să schimb cîteva vorbe cu dîn-

sul. M-am urcat pe banca de sub fereastra lui. Auzeam că vorbește. În odaie n-am zărit însă pe nimeni. Cînd s-a întors cu fața spre mine, am văzut în brațele lui o pisică albă. Conversase cu pisica... Cînd o apucăm pe afară, o luăm și noi în brațe. O mîngăiem, primim salutarea ce nobilul protector ne trimite printr-însa... Silvio Pellico⁷ a fost, în temniță, bun prieten cu un păiangen. De atunci lumea se vede că totuși a înaintat. Azi ne putem împrieteni chiar și cu pisici; e ceva mai multă libertate! Mi-a spus că nu mai poate lucra. Trăiește ca un trîntor: mîncîncă, bea, doarme. Și, asta e, ce mai ales îl supără. Pe cînd să începem a vorbi despre cele „naționalnice“, văzui că se apropie pandurul. A trebuit să mă dau jos de pe bancă. Conte Csáky n-are să se despartă cu mai mult regret de pe banca ministerială, de cum m-am despărțit eu de aici.

Mai original e Roman. El, nevinovat cum se știe, nici acum nu crede că o să-l ție aici anul întreg. Zice că dacă nu-l vor elibera după jumătate de an, se va jelbui „împăratului“. Uită că trăim în era și sub sistemul „ideii de stat maghiar...“ Cu celula și mîncarea ar fi de altfel mulțumit, *numai libertate de ar fi!*... Întocmai ca țiganul care zicea că ar fi bine sub cort, dacă n-ar fi frig și n-ar bate vîntul. Se plimbă altminteri ora întreagă, însemnînd pe un răboj kilometrii ce-i face. Vrea să-l întreacă pe Hurban. Se poate: e mai lung în picioare! La despărțămîntul său are ca tovarăși doi jidani. Ieri, în loc să se plimbe, au învățat împreună biblia nesfîntă (cea cu 32 foi). Unuia, care era să plece azi, i-a cîștigat banii de drum. De aceea, berea care a curs ieri în șiroaie de — sînge, căci cu lacrimi de sînge va plînge fratele în Israil după banii din care o parte s-a și jertfit pe altarul lui Bachus.

Russu probabil se gîndește la frumoasele zile, cînd pe astă vreme la Șiria vinul nou era fiert și nunțile se făceau cu grămada. Pe el îl va fi supărat mai rău temnița, i-a întrerupt călătoriile, căci după cum se pornise desigur că n-avea de gînd să se oprească pînă în Crăciun. Acum ocolește și el „oculul“ temniței (așa-i zice pe la ei curții), numai că pentru a mîntui mai iute cu kilometrii reglementari, o ia la fugă și după ce nu mai poate se oprește și face glume cu pandurii. Le spune că dacă va ajunge fișpan la Aiud, unde se face acum o închiisoare de stat, îi va aduce acolo cu o leafă mai mare și vin la discreție... De la ministerul dreptății vrea să ceară acum pe „cale petiționară“ un cimpoi cu care să-și mai omoare urî-

tul... Vai, atunci, de nenorocirii care îi vor fi vecini în „despărțămînt“... Singur Albini se preumblă liniștit, majestuos. El e soldat vechi pe acest cîmp. E a treia temniță unde-și necăjește zilele... Îi e și ușor lui: e convins că dulcea lui mi-reasă cosînd la ale nunții lucruri, gîndindu-se la el, scapă adesea acul în mînuța ei gingașă. Dragul meu! N-am invidiat pe nimeni în viață. Crede-mă însă că acum sînt lacom de o soartă ca a lui... Privesc de la fereastră printre gratii, cum citește chiar acum — e ora de preumblare — o epistolă de mai multe coale și după veselia ce-i inundă fața, ghicesc că nu-i de la vreun creditor, aceștia scriu scurt și cuprinzător, adecă: supărător! — ci-i de mîini moi scrisă...

Ei! așa-i ușor să stai la temniță. Să fie însă el în locul meu, să fi avut vara întregă un vis dulce și să nu știi dacă cea căreia ai robit întregă a ta ființă se gîndește și ea la tine.

Ți-am promis însă, iubite Bill-A-Zam că nu-ți voi scrie despre mine, mai ales că nici chiar tu, trecut prin jalea exilului, nu m-ai înțelege. Tu te-ai mîngăiat cu lucruri împachetate de maică-ta scumpă și de „tața“ cu „dulceața“. Mie însă și cît am adus cu mine — vreo trei clondire de rachieu de la prieten, cu care era să produc primul „cutremur“, cum i-ar zice veselul nostru prieten Vichi — mi s-a confiscat, conform ordinului, afișat pe perete, așa că stau și trupește și sufletește sărac, ca omul sărac în țară dușmană... Într-adevăr nu sînt bun decît pentru pușcărie.

Pe lîngă aceasta o mulțime de mici mizerii. Astfel: poșta, vine tîrziu și nici atunci nu-mi aduce slove de la draga... Gîtul mi-e înțepenit, ca la lup, de perina (?) cum se numește prisma triunghiulară (bine definesc? căci în geometrie totdeauna am fost slab) umplută cu nu știu ce pîr afurisit, poate de porc, căci miroase a noroi — ce ni se dă spre odihnirea capului... Cu cît mai bine m-aș odihni pe un pui de pernă cu puf de minute moi adunat.

Singura mea mîngăiere e că pot număra de la fereastră trenurile ce vin și trec înspre Bacica⁸ și mă pot delecta privind cum se învîrte moara de vînt de la Dorozsma. O, plăcerea aceasta, pe care nu o înțelege decît cel ce a mîncat pîinea temnițelor de stat ungurești!

În rezumat, dragă prietene, răul nu este cel care ni se face aici, ci jale ne e după bucuriile și durerile voastre de

afară, dornici sîntem după emoțiunile de care noi sîntem cu desăvîrșire opriți. Și știut este că cine n-are emoțiuni, nu trăiește.

Noi lîncezim.

Leandru

„Tribuna“, nr. 251, din 12/24 noiembrie 1893.

¹ Leandru, pseudonim colectiv pentru I. Russu-Șirianu, Alexandru Dordea și Septimiu Albini.

Conținutul scrisorii și tonul ei, cald, prietenesc, ne determină să credem că în acest caz Leandru este Septimiu Albini.

² Vers din *Don Carlos* de Schiller.

³ Scrisoarea este o replică la *Seghedinul* scris de Valeriu Branîște, în timpul celor 8 zile de închisoare, petrecute în august 1893, tot la închisoarea din Seghedin. Aluzie la „revoluția“ care durase 5 zile în timpul detenției lui Branîște. Cf. *Seghedinul*, în *Oameni fapte, întâmplări*, p. 38—54.

⁴ Potrivit noului regulament al închisorii, care s-a aplicat de la 1 noiembrie 1893, deținuții erau împărțiți în 4 clase separate, care nu comunicau una cu alta. Doar în timpul plimbării de 2 ore în curte, ei se puteau vedea prin ferestre. Cf. *De la Seghedin*, în „Tribuna“, nr. 242, din 31 octombrie/12 noiembrie 1893.

⁵ Directorul închisorii era numit de V. Branîște, în *Seghedinul*, Hosentrager.

⁶ Svetozar Hurban-Vajanski.

⁷ Silvio Pellico (1788—1854). Patriot italian, luptător pentru libertatea Italiei. Arestat în 1820 pentru participarea la mișcarea carbonarilor. Închis pînă în 1830.

Autor al mai multor lucrări literare. A devenit celebru, mai ales, pentru *Le mie prigioni (Inchisorile mele)*, apărută în 1832.

⁸ Bácsza, azi zona Bačka în R. S. F. Iugoslavia.

77. SEPTIMIU ALBINI

Seghedin, 19 noiembrie n. 1893

Iubite Valer,

Trimit aicea roadele muncii mele din primul period al muceniciei¹. Nu e mult, dar știi povestea cu „Das schönste Mädchen in der Stadt“². Poate în periodul viitor va fi mai mult, după ce mă voi fi aclimatat mai bine cu mizeriile de aici. Poate zic, dar nu știu. Articollii alăturați s-au cam învechit. I-am scris încă din săptămîna trecută, dar n-am avut chip să-i contrabandez. Judecă tu, dacă mai au loc în foaie.

Eu cred că da, însă nu mă supăr dacă tu hotărăști că nu. Cronica spune-i domnului Moța să [o] reproducă și în „Foaia poporului”³. Foița⁴, al cărei început ți-l trimit, este o lucrare mai lungă. În săptămîna viitoare îți voi trimite din continuare atîta ca să o poți publica continuativ și astfel să nu vii în perplexitate, cînd n-ai altceva de publicat și n-ai nici tu chef sau vreme să lucrezi. În chipul acesta, mai avînd și alte lucrări în peto⁵, sperez că, cu Russu dimpreună, te vom scăpa măcar de grijile subliniare⁶. Chiar cînd vei avea și alte foițe de publicat, te rog să nu întrerupi pe a mea, ca să se poată termina pînă la sfîrșitul anului. Mai bine publică în asemenea caz cîte două. După putință voi trimite cîte ceva și pentru partea politică. Este însă foarte greu cu expeditul.

Altcum, pe aicea sînt toate bune. Rînduiala cea nouă este cam plicticoasă, dar trece vremea și așa Hurban și Danton, precum și ai noștri toți te salută.

Pe urmă, te rog, Ler⁷ dragă, să-mi scrii și tu. Îndeosebi te rog să mă ții în curent cu cele ce se întîmplă în politica noastră. În special scrie-mi ce știi despre isprăvile unchișului în călătoriile ce a făcut⁸. Spune-i și slovacului⁹ că-l rog să-mi scrie ce a isprăvit cu Șliboviții lui. Altcum văd din ziare că ei se mișcă¹⁰.

Apoi te mai rog să pre dai prezidentului pe lîngă salutările mele, procesul-verbal și scrisoarea din alăturare.

Și în fine, încă ceva. S-a cam supărat Aurelia și m-am cam supărat și eu că ne-ai pus îmbrătoșerile la gazetă¹¹. În privința aceasta te rog să iei spre știință — o dată pentru totdeauna: Mi-am dat nației capul, timpul și pielea și cred că este de ajuns atîta. Dar mireasa este numai a mea, pe ea n-o dau odată cu capul, cu ea n-are treabă publicitatea. Știi că nici logodna n-am publicat-o, pentru ce faci dară prostii?! Dar să nu fie cu supărare. Am primit și diploma voastră de beție de la Kirscher. Tare trebuie că ați fost chefuiți, căci numai cîteva iscălituri am putut descifra. Sau ați făcut ca Ghiță polițaiul lui Caragiali cu steagurile? Ați fost numai 4 și ați iscălit pe mai mulți! Mi se pare.

Altcum merçi.

Cu salutări cordiale redacției și tuturora al tău

S. Albini

BAR, ms. nr. 150019; BAFCN Ft. 393/97, 98.

¹ S. Albini era închis cu întreaga redacție a „Tribunei”

² „Cea mai frumoasă fată din oraș”.

³ În „Tribuna” și „Foaia poporului” n-am putut iden-

tifica două Cronici similare în perioada de după 19 noiembrie, spre a i le putea atribui lui Albini, în condițiile în care ele nu erau semnate. În nr. 242, din 31 octombrie/12 noiembrie 1893 al „Tribunei“ a apărut prima știre despre cei închiși la Seghedin. În nr. 261, din 24 noiembrie/6 decembrie 1893 apărea *De la Seghedin*. Cronică scrisă sigur de S. Albini.

⁴ Începînd cu nr. 256, din 18/30 noiembrie 1893 și pînă în februarie 1894 a apărut la Foișoara „Tribunei“ *Cum se face aurul (O nostimă și adevărată poveste pentru școală și casă)*. Intocmită de Mugur [S. Albini].

⁵ În vedere.

⁶ Vezi „Tribuna“, nr. 250, din 11/23 noiembrie 1893 în Foiță a apărut *Invențios, novelă de Alfonz Allais*, tradusă de I. Russu-Șirianu; nr. 255 din 17/29 noiembrie 1893 tot în Foiță apărea *Dumas tatăl și fiul*, de I. Russu-Șirianu.

⁷ Pseudonim al lui V. Braniște.

⁸ Călătoria lui I. Rațiu în România.

⁹ Gustav Augustini.

¹⁰ Vezi *Mișcarea slovacilor* apărut în nr. de la 11 noiembrie n. a ziarului „Národní Noviny“. Cf. „Tribuna“, nr. 245, din 4/16 noiembrie 1893.

¹¹ Foița „Tribunei“ din 26 octombrie/7 noiembrie: *Patru Noemurie, Impresiuni* de V. Braniște. Se referă la plecarea la închisoare a celor de la „Tribuna“. Printre altele se scria: „Albini strîngea în brațe dulcea sa mireasă Aurelia... mireasa condamnatului se luptă cu lacrimile care cereau curs liber“.

78. AUREL C. POPOVICI

București, 20 noiembrie 1893 n.

Iubite amice,

Aș avea să-ți scriu multe, foarte multe, dar tocmai din pricina asta nu-ți scriu nimic de astădată.

O simplă rugăminte. Fii bun și găsește mijlocul de-a-mi trimite hîrțile¹, am mare trebuință de ele. Poate vine cineva încoaci, dar nu uita.

Pînă una alta, eu sînt în plină mutare, dar cu toate astea mi-ar prinde bine o scrisoare mai lungă de la tine, despre „situație“.

Îmbrățișări

Dipsi Dante

BAR, ms. nr. 150058; BAFCN Ft. 393/195.

¹ Probabil e vorba de ceva acte, pe care Popovici în graba mare în care a plecat din Transilvania nu și le-a putut lua. În „Tribuna“, nr. 288, din 20 noiembrie/2 de-

cembrie 1893 a apărut un articol trimis de A. C. Popovici din București, în care făcea cunoscute cititorilor motivele care l-au determinat să aleagă calea exilului și nu a închisorii, și hotărârea de a continua lupta pusă în slujba poporului român din Transilvania.

79. EUGEN BROTE

București, Bulevardul Elisabeta 117

8/20 noiembrie 1893

Iubite domnule Braniște,

Am primit scrisoarea dumitale din 10 l.c. și mai mult decât dumneata simțeam cât de greu trebuie să-ți fie dumitale ca în fiecare zi să scrii articole și cât de obositor a conduce foaia cu ajutoare încă puțin deprinse în ziaristică. Până a nu primi încă plîngerile dumitale mi-am dat silința să aflu un om pe care să-l pot angaja în mod statornic pentru redacția „Tribunei“. Dorința dumitale, pe care eu nicidecît n-o pot dezaproba a merge la „Dreptatea“, mi-a dat un nou motiv pentru întărirea silințelor mele. Astfel mi-a succedat să înduplec pe domnul Pop Păcurariu¹, un vechi redactor al „Tribunei“ și un bun cunoscător al împrejurărilor noastre politice, ca să primească conducerea „Tribunei“.

Sper că dumneata te vei încredința în curînd despre hărnicia amicului nostru. Domnul Pop Păcurariu, care a primit de la mine instrucții verbale, va conduce pre lângă „Tribuna“ și „Foaia poporului“. Se înțelege de sine că dumneata vei rămînea în redacție pe cît timp vei pofti și vei primi de la domnul Pop Păcurariu înviațiuni despre împărțirea lucrului, ce aveți să-l săvîrșiți împreună cu domnul Augustini și domnul Dordea.

Servitoarea mea Maria mă încunoștințează că dumneata dorești să cauți ceva în scriitorul meu? N-ai putea să-ți servesc eu de aici cu deslușire?

Al d-tale devotat
Eugen Brote

BAR, ms. nr. 150028; BAFCN Ft. 393/115, 116.

¹ Cornel Pop Păcurariu, fost redactor la „Tribuna“, condamnat în 1886 la un an închisoare. După eliberare a trecut în România. Între 1888—1893 a fost profesor la Vaslui. Cf. L. Boia, *Eugen Brote*, p. 107. Ajuns la Sibiu i-a

dat această scrisoare lui V. Branîște, prin care îi făcea cunoscut că el va dirija activitatea ziarului. În 9/21 noiembrie de la Sibiu, Pop Păcurariu îi scria lui Brote că: „... să iau în primire n-am putut, pentru că nici după predarea scrisorii nu eram socotit ca intrînd cu vreun drept. Dl. Branîște pare foarte surprins”. L. Boia, *op. cit.*, p. 107.

Prin intervenția lui I. Rațiu s-a căutat să se realizeze o concurență între V. Branîște, numitul Comitetului Național, și Păcurariu trimis de Brote. „Armonia” n-a durat decît puțin. La 27 noiembrie Păcurariu i se plîngea lui Brote că: „Eu sînt, deci tot în situațiune diferită de aceea în care m-ai crezut că voi fi cînd m-ai trimis aici... Dl. Rațiu are o deosebită predilecție față de dl. Branîște și în chestiunea aceasta e cu totul stăpînit de dl. Branîște”. L. Boia, *op. cit.*, p. 108.

Intrucît în urma unei scrisori „deschise” adresată de Brote lui Branîște, Comitetul Național îl repune în drepturi pe Branîște, Brote prin două scrisori din 22 noiembrie/4 decembrie 1893 înștiința Comitetul Național că își dă demisia din Comitet — el era vicepreședinte — și că declară „Tribuna” ca organul său de presă. În fața acestei situații, Comitetul Național, prezidat de George Pop de Băsești, I. Rațiu fiind bolnav, a decis la 27 noiembrie/9 decembrie 1893 să-l sfătuiască pe Branîște să părăsească redacția „Tribunei”. L. Boia, *op. cit.*, p. 108; *Amintiri din închisoare*, p. 219—221. Comitetul a adoptat această soluție pentru a nu se ajunge la o ruptură cu Brote, care se bucura încă de prestigiu și la care era atît de implicat în chestiunea *Memorandului*. Așa s-a încheiat, cu o mare decepție, pentru V. Branîște capitolul „Tribuna”.

80. CORNEL SCURTU

Sibiu, 24 noiembrie 1893

Frate Branîște!

D[omnul] Păcurar a venit azi dimineată în administrațiune și i-a spus lui Popa Necșa ca să mă avizeze pe mine, a dispune, ca să se lase pe pag. 1 a ziarului loc gol ca de 200 rînduri, deoarece la 10 sau 10¹/₂ vine un articol de d[omnul] Brote.

Pop Păcurar a adăugat ca la caz de lipsă va lua răspunderea aceluia articol. Ce e de făcut? Te rog vino mai curînd la redacție¹.

24 XI 93

Al tău
Cornel Scurtu

¹ Disputa Brote—Branîște. Vezi Scrisoarea lui Brote din 8/20 noiembrie 1893, nota 1.

81. GEORGE MOROIANU

Paris, 7 Rue Thénard,
24 noiembrie 1893

Iubite domnule Branîște,

Îți scriu aceste rinduri pentru a Te ruga să binevoiești a-mi comunica ceva detalii relative la congresul naționalităților¹ pentru a le comunica câtorva din amicii noștri d-aici. Aș fi scris domnului Rațiu, nici nu știu însă dacă s-a înapoiat din București. Din cât am citit în „Tribuna“ văd că el se va reuni în curînd. Dacă este deja stabilit programul, roagă pe domnul Rațiu să mi-l trimită. Este bine ca el să apară în ziarele străine înainte de a fi publicat de „Tribuna“, căci după „Tribuna“ l-ar lua imediat și foile ungurești și deci aici n-ar mai produce efectul ce l-am dori noi.

Îți împărtășesc îmbucurătoarea știre că am angajat aici un nou ziar care să ne apere cauza într-un mod permanent. Este vorba de „Le Siècle“, ziar foarte serios, dirijat de un fost ministru domnul Ives Guyot. Peste cîteva zile [2—3] vei avea ocazie să citești primul articol ce-l va publica despre: naționalitățile în Ungaria.

Ziarul englez „Pall Mall Gazette“ publica acum cîteva zile un articol sub titlul *Ungaria calomniată*². Autorul, care se pare a fi unghur, insultă într-un mod brutal tinerimea română și Liga „care voiesc prin minciuni și calomnii să discrediteze Ungaria înaintea Europei și să prepare astfel terenul pentru anexarea Transilvaniei la România“. Numai azi am luat cunoștință de acest pamflet. Voi trimite chiar mîine organului domnului Chamberlain o scrisoare în numele Ligei d-aici, arătîndu-i că buna lui credință a fost înșelată cînd a publicat asemenea enormități.

Eu te rog să se publice într-un număr al „Tribunei“ comunicatul ce-ți alătur aici³.

Îți strîng mîna frățește și te rog să împărtășești respectele mele domnului Rațiu și familiei.

George Moroianu

¹ Delegațiile românilor, sîrbilor și slovacilor din Ungaria s-au întîlnit la Viena și au hotărît încheierea unei alianțe în vederea unei acțiuni comune. Congresul naționalităților se va ține doar în 1895. Vezi George Moroianu, *Luptele de emancipare ale românilor din Ardeal în lumînă europeană*, București, 1929, p. 35. Pentru tratativele româno-sîrbo-slovace Vezi și L. Boia, *Eugen Brote*, p. 92—94.

² Vezi „Tribuna“, nr. 260, din 23 noiembrie/5 decembrie 1893.

³ În același număr al „Tribunei“ pe lângă știrea cu privire la apariția articolului *Ungaria calomniată*, se publică și scrisoarea trimisă de G. Moroianu lui Chamberlain la 25 noiembrie 1893 din Paris. În scrisoare Moroianu relevă rolul Ligii, prezentînd ampla mișcare națională românească, în special mișcarea memorandistă, apreciînd că românii au tot dreptul să revendice drepturi naționale.

82. AUREL C. POPOVICI

București, 24 noiembrie 1893 n.

Amice,

Știu chestiunea pînă în amănunte. Brote e supărat pe tine pentru că nu ascuți de el. Între motive el mai înșiră că tu-l calomniezi, conspiri cu Ghiță Pop contra lui, apoi istoria aia cu cheile de la locuința lui etc.

Eu nu sînt în pozițiune, înțelegi bine, a judeca lucrul. Țin însă că ar fi în detrimentul cauzei dacă tu te-ai depărta.

De altcum, știi că e vorba ca „Tribuna“ să treacă în proprietatea comitetului sau a bătrînului. (a unchișului)¹.

Lucrul ăsta se va face cît de curînd. E și peste putință ca foaia să se conducă de aici, unde influențele colectiviste-l țin pe căpitanul [Brote] în loc.

Poziția lui aici e foarte proastă. Conservatorii nu vor să știe de el, din pricină, că, precum pe ei, îi denunțase prin Russu², lui Gogu Cantacuzino³, care imediat îi și trase în publicitate, sperînd a pune astfel guvernului conservator o piedică internațională din pricina căreia ar trebui să cadă, ca să ajungă liberalii la putere.

Eu ziceam totdeauna, nu se poate ca politica noastră să servească de pedestal pentru ca un partid, *oricare ar fi el* aici, să ajungă la putere.

Dar asta-i o istorie lungă; de altă dată, deci îndată ce „Tribuna“ trece în proprietatea domnului Rațiu tu vei sta, cred, acolo definitiv.

Miine apare aici un ziar al domnului Slavici⁴.

Are să fie *independent* — național pe față, dar liberal în ascuns.

Mai pune că Slavici din pricina pajurii împărătești din fruntea lui, din pricina legăturilor sale cu liberalii și a dușmăniei sale cu conservatorii e un om rău ales pentru asemenea gazetă și vei găsi că nu se poate ca voi să arătați căldura ce o cere căpitanul pentru „Corespondența română“.

De altcum e vorba ca un grup de bărbați inteligenți din toate partidele de aici să scoată un ziar național.

Îmbrățișări

Dipsi Dante

BAR, ms. nr. 150059; BAFCN Ft. 393/196, 197.

¹ În ianuarie 1894 Brote a vîndut „Tribuna“ și „Foaia poporului“ Comitetului Național, care însă n-au fost trecute pe numele Institutului Tipografic, ci pe al lui Ioan Popa-Necșa. Cf. Lucian Boia, *Eugen Brote (1850—1913)*, București, 1974, p. 109.

² Ioan Russu-Șirianu.

³ Gogu Cantacuzino, redactor la „Voința Națională“ din București.

⁴ „Corespondența română“.

83. SEPTIMIU ALBINI

Seghedin, 25 noiembrie n. 1893

Iubite amice,

Poți crede că m-a surprins noutatea ce mi-ai comunicat¹. Tot astăzi am primit și de la Sibiu o scrisoare, în care îmi comunică aceleași lucruri. Sînt cu desăvîrșire deconcertat, nu însă pentru gravitatea noutății, ci pentru că nu înțeleg nimic și nu sînt în poziție de a mă lămuri. Prin urmare absolut nici un sfat nu-ți pot da. Voi scrie căpitanului² și voi vedea ce zice dînsul. Pînă atunci înțelege-te cu ceilalți, sau fă cum vei chibzui tu, căci înțelepciunea mea s-a gătat.

Al tău

S. Albin

¹ Conflictul dintre V. Branîște și E. Brote în chestiunea conducerii „Tribunei“, care se va solda cu îndepărtarea lui Branîște de la „Tribuna“.

² Eugen Brote.

84. VASILE MANGRA

Arad, 27 noiembrie 1893

Iubite domnule Branîște!

După cum te-am avizat, eu foarte regret că nu putem împlini cererea dumată. Sum în direcțiunea institutului ca membru și nu-mi este permis după statute¹. Iar fratele Cicio² este deja angajat și obligat pentru alții. Eu cred că în Brașov ori Sibiu vei găsi oameni acredetați, care să vă vină întru ajutor.

Domnișoara Felicia³ e tot în Arad. După cum aud, chiar aseară a fost într-un restaurant, unde se adună de regulă societatea noastră, la „Crucea Albă“, firește în compania adversarilor noștri. Poziție nu tocmai plăcută. Ai noștri au ieșit în grupă, fără a se fi întreținut cu societatea domnișoarei. Regretăm!

Al Dvoastre devotat
V. Mangra

BAR, ms. nr. 150047; BAFCN Ft. 393/167 a. 167 b.

¹ Fiind pe punctul de a pleca din Sibiu, Branîște a solicitat probabil un împrumut de la Institutul „Victoria“ din Arad.

² Ștefan Cicio Pop (1854—1934). Studii juridice la Budapesta și Viena. Din 1891 — avocat în Arad. În 1894 a participat la conferința interparlamentară de la Haga. Apărător în procesul Memorandului. A militat pentru o unitate de acțiune a naționalităților asupra din monarhie. Deputat în parlamentul maghiar. Luptător activ pentru Unire. Președintele C.N.R.C., vicepreședintele Adunării de la Alba Iulia, membru în Consiliul Dirigent, ministru de stat pentru Transilvania în guvernul României, deputat, președinte al Camerei Deputaților.

³ Felicia Rațiu.

Budapesta, 30 noiembrie 1893

Frate Braniște!

Două scrisori ți-am adresat, despre care însă nu aflu în „Tribuna“ nici un sămn că le-ai fi primit¹. Ți-am fost scris niște impresiuni despre demonstrația noastră pentru foileton, apoi un articolu „Si vis pacem para bellum“². Nu știu de ce n-ai publicat nimica. Te-am rugat pentru o gramatică a limbii rom[âne] scrisă pentru nemți, ți-am dat deslușiri cu privire la declarația citorva colegi — cu privire la corespondența despre serbarea de la mormîntul lui Gojdu³ — și nici urmă de ele.

Te rog deslușește-mă.

Acum să-ți mai scriu într-o chestie importantă. Știi că gimnaziul din Blaj a făcut apel la nație, să oferească pentru un fond din care să se edifice o nouă aripă, să se mărească pentru a putea instala clase paralele în întreg gimnaziul inferior etc.⁴

Noi, tinerimea, am primit chestia aceasta de o chestie mare, apelul de un apel cătră *intreagă* nație. Căci într-adevăr e important ca gimnaziile ce le avem să le *asigurăm* noi în existența lor, și să nu le expunem ajutorului statului. E în interesul întregului neam ca să mărim cît putem capacitatea gimnaziilor existente, ca cît mai mulți să poată studia în ele — după ce alte gimnazii nu permit să edificăm.

Unii au bani — și nu le iartă să edifice. Apoi acolo unde iertat e să edificăm, să amplificăm, să nu dăm noi toți, ca să se poată executa această *amplificare*, referească-se ea la amplitudinea saelor, sau la înmulțirea puterilor, sau îmbunătățirea sortii acelor puteri didactice.

Tu ai fost profesor, trebuie să simțеști lipsa îmbunătățirii salarelor profesoriale.

Din aceste considerări privim noi chestia colectei gimnaziului din Blaj ca chestie importantă, de interes pentru toți. Am și cerut să ni se trimeată și nouă tinerilor liste. Ne cerem și noi partea noastră în [acțiunea de] fundare a școalelor din Blaj. Eu, chiar am adresat un apel foștilor mei conșcolari, cu cari am absolvat, provocîndu-i ca conform devizei noastre, alese atunci, să sprijinim această cauză⁵. Am apelat chiar la toți colegii mei de acum, la stud[enții] universitari, ca să de-

fiecare cite ceva, nu ca noi să scoatem *suma* recerută, ci ca prin exemplul nostru să însuflețim pre cei ce au de unde da, și care pot da mult.

Acel apel l-am adresat „Unirii“ deodată cu o scrisoare în care am cerut liste pentru tinerimea academică.

Intr-acea, înainte de a ajunge scrisoarea mea la Blaj — mi-a venit o listă și o epistolă a unui tânăr prof[esor] gimn[azial] (Precup, îl cunoști, sigur).

Intr-altele îmi scrie că cum nu să pot mira, de ce „Tribuna“ *nici notiță n-a luat de apelul lor*⁶. Eu nu observasem pînă acum, și deci nu-mi pot explica, ce motiv va avea Redacția, de n-a publicat apelul acela, și nu l-a recomandat atenției publicului său. Îți mărturisesc că mă doare.

Mulți se miră, nime nu poate nici măcar da cu socoteala, de ce „Tribuna“ a ignorat acest act important.

Te rog cu tot de-adinsul să-mi spui de ce n-ați luat notă de acel apel.

Te rog și mai mult să reparezi aceasta greșeală, după părerea noastră, — să publici apelul — și să reproduci apelul meu, dacă va apare în proximal nr. al „Unirei“.

N-am impur, ca să ți-l trimit de-a dreptul, dar cred că și pentru red[acție] e mai ușor a-l reproduce. Poți dacă vrei, să-l dai, ca și cînd vi l-aș fi trimis directe.

N-aș vrea să cred că considerări confesionale v-ar fi făcut să ignorați Apelul Blajului. Îmi place a crede că mai înțelepți ca cei de la „Gazeta“, veți ținea a fi organul românilor — și nu a unei, sau altei confesiuni. Am lucrat totdeauna că lăsînd la o parte chestiile confes[ionale] toți să ne grupăm sub acel standard.

Am avut chiar îndemnul lui Aur[el] C. Popovici, să lucru astfel între cei din Blaj, și nu voi înceta a lucra astfel.

Cer, se-nțelege, și cred că cu tot dreptul, că așa să lucre și alții.

Mă doare că oameni ca Nic[olae] Densușanu⁷ s-a apucat de o gingașă chestie confesională, care face ca multe puteri harnice să se ocupe cu această treabă, să-l combată⁸. Le și succede, e și foarte ușor — mă doare însă că în timpuri ca acestea să tractăm chestii confesionale. Te rog, în interesul cauzei noastre sfinte, fii *adevăra*^t liberal — și recunoaște ambele confesiuni într-o formă îndreptățită — reparează greșcala regretabilă ce „Tribuna“ a comis-o.

Bpesta 30/XI 93

BAR, ms. nr. 150094; BAFCN Ft. 394/47—48.

¹ V. Braniște nu mai era el cel care dispunea la „Tribuna“.

² „Dacă vrei pace, înarmează-te“.

³ O serbare a studenților români de la Budapesta.

⁴ *Apel către toată inteligența civilă, căreia îi face la inimă sustarea și înflorirea școalelor din Blaj, în „Tribuna“, nr. 256, din 18/30 noiembrie 1893: „Unirea“, nr. 47, din 25 noiembrie 1893.*

⁵ *Deviza aleasă de E. Dăianu și colegii săi la absolvirea liceului din Blaj a fost: „Prin școală la lumină,*

Prin lumină la unire,

Prin unire la tărie și mărire!“

Cf. Apel, semnat de E. Dăianu, Budapesta, 27 noiembrie 1893, în „Unirea“, nr. 49, din 9 decembrie 1893. Redăm câteva pasaje din Apel: „...Colegi! Să contribuim și noi la fundarea și înfrumusețarea acestui palat al geniului național!

Și noi, tinerimea, să ne facem partea noastră.

.

Să contribuim cât de puțin măcar, ca să însuflețim și pe cei ce mult pot contribui!

Sus inimile! Să ne abnegăm pentru o cauză măreață a neamului nostru!

Budapesta la 27 nov. 1893

*E. Dăianu
student universitar*

Apel, în „Unirea“, nr. 49, din 9 decembrie 1893.

⁶ *Apelul a apărut în „Tribuna“ în chiar ziua scrierii scrisorii.*

⁷ *N. Densușianu, Documentul de unire al boierilor și nobililor români din Țara Făgărașului cu biserica Romei de la a. 1711, în „Gazeta Transilvaniei“, nr. 253—256, din 16/28 noiembrie—19 noiembrie/1 decembrie 1893.*

⁸ *Dragostea și înțelepciunea „Gazetei“, în „Unirea“, nr. 49, din 1893.*

⁹ *Elie Dăianu (1869—1956). Profesor și publicist. A semnat cu pseudonimul Edda. Redactor la „Tribuna“, corespondent al „Dreptății“, redactor la „Răvașul“. Profesor la Blaj și Cluj. În timpul primului război mondial a fost condamnat la 1 an închisoare și internat la Sopron. Deputat și senator în parlamentul României.*

Seghedin, noiembrie 1893

Tot lui Bill-A-Zam

De la Seghedin cetire — Începutul iernii II

Se așează iarna. Am deschis fereastra ca printre gratii vîntul să-mi arunce și mie fulgii de zăpadă, ce se leagănă prin văzduh ca visurile dulci în fantezia unei tinere copile. Jelînd zilele albe ce-mi trecură, privesc cum natura se îmbracă cu haina albă a nevinovăției, acoperind însă atîta moarte și atîtea doruri... , căci moartă este acuma livada, pe unde nu demult țeseam gânduri de aur și acopere-se — deopotrivă cu pămîntul — pentru noi orice bucurii... numai dorul ne rămîne: dor de voi, prieteni iubiți și veseli, dor de ochi ce ne luminau sufletul, dor de libertate și muncă, dor de toate ce nu găsim aici, iar în temniță viața-i pustie, nu-i simți din cuprins decît că e nemărginit de — lungă!

Am căutat să mă mîngăi în această singurătate, ascultînd povețele lui Budha și Schoppenhauer care zic că singurătatea nu poate să displacă unui suflet cultivat... n-aș vrea să trec drept om comun — mai ales că m-or trece în călîndarul martirilor, și țin să nu-i compromit pe sfinții colegi mucenici — totuși nu mă pot opri să nu contrazic atît marelui întemeietor al legii budhiste cît și prea veneratului Arthur Schoppenhauer... a fost ușor pentru domnia lor a se simți bine în singurătate: Budha (Sidhatho Gotamo) petrecînd cînd prin frumoasele văi ale Indiei, unde se zice că raiul e pe pămînt, atît de splendidă e natura — iar Schoppenhauer făcîndu-și regulat plimbările prin orașul care-l adăpostea... Și cine știe dacă Budha era chiar acolo singur-singurel... a fost demult nu se mai ține minte dacă învățînd pe frumoasele fecioare sfinte (preotese, vestale) percepțele dumnezeiești nu le-a privit în ochi și cu altă duioșie, decît tocmai aceea de a le convinge să se lupte cu grijile lumesti... Nu mai puțin ușor îi era și marelui învățat german să slăvească singurătatea: la șaptezeci de ani voi face-o și eu...

Să fi poftit însă domnia lor aici cu trup și suflet tinăr, să trăiască sub acest regim al regulamentului „ideii de stat“ și atunci să fi propovăduit și să fi scris despre singurătate. Euzele lor n-ar fi profesat decît blestemuri, întii contra celor

care au inventat Curtea cu jurați de la Cluj și apoi contra celor ce au inventat zăbrele la fereastră și lacăte pe uși.

Nu vreau însă să-i iau înainte lui Russu, căci în memoriile ce scrie s-a însărcinat dînsul să arete părerile „robilor“ asupra „invențiunilor“ moderne de mai sus. Vreau să-ți spun numai că sîntem cu toții în hotărîită opoziție atît cu marii cugetători amintiți, cît și cu faimosul (Marele Mogol al temniței de stat) Hosentrager¹. Așa că dacă ne vor mai ține încă aici mult, zău că ne jelbuim la împărăție, ori facem o adunare de protestare, un congres al naționalităților, căci elementele nu lipsesc, s-ar alătura chiar și „frații unguri“ — arătînd astfel aversiunea ce o avem contra actualei stări de lucruri. Se înțelege aceasta numai așa am putea-o face, dacă Marele Mogol ne-ar permite să ne întîlnim, ceea ce deloc nu e probabil. Astfel deci în fața lumii și a lui Dumnezeu putem să protestăm cel mult în — idee —, fiecare pentru sine.

Ne întrebi cum și cu ce petrecem!

Dragă, ți-am spus că aici nu se mai poate petrece, ci fiecare caută să omoare vremea cum poate. Albini, de pildă, s-a făcut ultraserios (și să nu zică ungurii că sîntem ultraiști!?): citește pe filozofii germani. Mare tîrie are omul acesta și fericită natură... Iată ce-ți face școala: cele două pușcării (nu de „stat“) prin care a mai stat, adică l-au ținut². Roman scrie în fiecare zi epistole de cite 8—12 pagini. Cum să-și răzbune altfel pe directorul temniței? Îi dă de — cap, să citească. Mai zilele trecute Russu a început (de la fereastră) să-l dojenească: „Cine te-a pus să scrii *Replîcă*? Nu era mai bine să te astîmperi, să-ți vezi de contabilitatea ta dublă. Iată unde ai ajuns! O să te usuci pe picioare, și o să capeți oftică. Ce crezi: într-un an?!“ Și Russu făcea o față serioasă, gravă chiar. Bunul nostru Nicolae vîzînd atîta grijă în vorbele amicului său, începu să să se scuze că el n-a scris *Replîcă*, doară știe și procurorul și că peste tot n-a avut idee că aici o să ajungă lucrurile.

Tot ei doi au stabilit următoarele: „În temniță 1 măr = 4 fi.“ Iată în ce împrejurări: Russu adusese de pe Cîmpia Ardealului, de la Oroiu, mere mari și frumoase. A aruncat pe fereastră și lui Roman unul. Dînd să-l prindă cu pălăria, mărul birăesc fiind, a spart fundul pălăriei, nouă-nouță. Nici regii nu au mîncat mere așa de scumpe, cum a mîncat în acea zi Roman. De atunci umblă în fes turcesc și Russu îi zice Nicola Pașa. Russu a mai stabilit o axiomă: „În temniță răsăritul nu-i într-acolo de unde răsare soarele, căci lui soarele

nu-i răsare, are fereastra spre miazănoapte — ci de unde sosească — pachetele cu „bunătați“.

De când a ajuns celebru prin telegrama ce ungerii au dat-o de aici, că adică l-am fi primit cu ovațiuni, pe când în realitate se veselea singur Dordea de bucurie că va pleca în aceea zi, de atunci au început să ne intervieveze jurnaliștii ungeri.

Iată convorbirea ce se zice că s-a petrecut între un jurnalist maghiar și veselul nostru prieten.

— Ce crezi despre situația actuală europeană? — a întrebat cu multă gravitate ziaristul maghiar.

— De, să-ți spun drept nu-mi prea bat capul cu aceea că în Franța monsieur Dupuy³ se duce, iar în Italia vine signor Zanardelli⁴. Eu mă gândesc la... dar asta nu te privește, nici te interesează.

— Dar despre proiectul căsătoriei civile, ce zici?

— Sincer vorbind, pînă sînt aici, aș vrea să nu mai funcționeze nici o lege de asemenea natură, ci să se interzică orice căsătorie. După ce voi ieși, voi spune dacă sînt pentru ori contra căsătoriei civile.

— Despre Wekerle ce crezi?

— Nu mă prea pricep în treburi financiare. Chiar micul meu buget mi-l închei în fiecare lună cu — deficit. În privința capacității financiare a lui Wekerle, amicul meu Roman e mai competent. El e specialist.

— Dar nu ca financiar înțeleg, ci cît despre politica lui.

— Despre asta știu atîta că nu e deloc în armonie cu a noastră.

— În privința împăcării naționalităților ce pretențiuni aveți?

— Vreau ca dr. Rațiu să fie guvernator al Ardealului, după cum a spus și „Pesti Napló“ că i-ar șede bine această demnitate. Iar noi ceilalți să fim deputați în dieta de la — Sibiu. Altminterea nici nu ies din pușcărie.

— Și ai îndrăzni dumneata să susții în parlamentul din Budapesta astfel de pretențiuni ultraiste?

— Cred că nici nu trebuie să le susțin. Cînd îl vor strînge curelele, dă guvernul și fără să facem multă vorbă, ceea ce cerem.

— Dar dacă Hieronymi ar face oarecare concesii, s-ar mai domoli atitudinea „Tribunei“?

— Cît pentru asta nu vă pot da lămuriri. Să poftiți la Sibiu. Din parte-mi v-aș putea cel mult aminti un proverb român: „Cînd și-a schimba mutul graiul“!

— Ce ziceți despre articolii lui Horváth Gyula⁵, care pledează pentru împăcare?

— Un proverb român zice: „Citeodată au și nebunii clipe serene“!

— Dar despre presa maghiară ce părere ai?

— Sînt de părere ca lui Bartha Miklós⁶ să i se dea încă o gazetă, iar Beksics⁷ să scrie în toate! Căci numai îngrămădind dumneavoastră multe gugumăni peste olaltă, ne puteți folosi.

— Despre administrația maghiară ce părere ai?

— Să vă dea Dumnezeu mulți viceșpani ca Kapocsányi de la Făgăraș. Capete — bostane ca și al acestuia prețuiește unul cît zece.

— Dar despre justiție?

— Foarte dreaptă și echitabilă: ne-a așezat pe toți patru în carcere deopotrivă egale.

Jurnalistul maghiar (50 cr.) numai după ce a ajuns acasă a observat că amicul nostru (deși a spus multe dorințe de ale noastre) și-a bătut joc de el. N-a mai publicat deci interviul. Cînd l-am întrebat de ce l-a tratat așa, Russu mi-a răspuns: „Ori că-i iai în bătaie de joc, ori că-i iai în serios, ei tot imbecilități scriu! Așa cel puțin la temniță scap de rodul sec al minții lor“.

S-a isprăvit însă și cu glumele lui. Și în privința sănătății a încheiat luna cu deficit. S-a bolnăvit rău. Singura mîngăiere-i că, nu din vina lui s-a bolnăvit, ci a „malariei“, care — zice el — este o cocoană cu care în viața lui nu mai dorește să dea ochi. Ca să-l înveselesc, i-am cîntat sub fereastră:

„Nu zace că e beteag

Ci zace de-al mîndrei drag“.

Mi-a zîmbit trist. N-a deschis însă fereastra.

Scurt: intrăm rău în iarnă. Nu-ți va fi greu a crede că aș prefera să fiu condamnat la muncă silnică pe viață, bunăoară că string fin în lunca de la Nou⁸, ori să car apă de la „Izvorul hoților“⁹. . . . mai ales dacă m-aș găsi în societatea plăcută de astă vară . . .

Parcă aud cum îți bate inima la cetitul numelor de sus . . . Stăpînește-te însă, căci așa zice Budha: „*Omul care se știe stăpîni pe sine, e mai tare decît cel ce în război a învins o mie de dușmani*“. Adevărat că tot din marele învățat aș mai putea cita: „*Orișice om, fie de orișice lege și naționalitate, este a se considera de frate al nostru*“ și astfel să mă plîng în contra

„considerațiunii de frate“ al autorităților. N-o fac însă pentru că tot catechismul budist zice: „Cine nu poate să-și înfrine dorința și să-și potolească patima, nu va ști ce-i nirvana“.

Ție, purtător de taine, ți-o pot spune că mi-e dor de Nirvana, însă de cea cu ochi și sprincene, care dacă m-aș plînge, mi-ar putea răspunde tot cu citațiuni din învățăturile marelui... înd: „Întotdeauna simțim bucuriile și durerile de care ne-am făcut vrednici!“

Nu mă jelesc dar. La ce.

Privesc numai cum s-așază iarna. Deschid încă o dată fereastra, ca printre gratii vîntul să-mi arunce și mie fulgi de zăpadă... Îi prind cu mîna și mă bucur și de atîta bună-tate cerească.

Leandru

„Tribuna“, nr. 265, din 28 noiembrie/10 decembrie 1893.

¹ Directorul Inchisorii.

² S. Albin, redactor responsabil al „Tribunei“, a fost condamnat la 20 martie 1889 de Curtea cu jurați din Cluj la o lună închisoare și 100 fl. amendă, pentru un articol ofensator la adresa lui Partenie Cosma, apărut în „Tribuna“.

La 11 septembrie 1890 Curtea cu jurați din Cluj l-a condamnat, tot în calitate de redactor responsabil al „Tribunei“, la 6 luni închisoare ordinară, pentru articolele scrise de Ioan Macavei: *Tisza și Kossuth*, apărut în „Tribuna“, nr. 50, 51/1890, și *Ei sau noi*, în *Ibidem*, nr. 53, 54/1890. Cf. Eugen Brote, *Cestiunea română...*, p. 422, 424.

³ Charles Dupuy (1851—1923). Om politic francez. Deputat de Haute-Loire. Președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de interne (aprilie 1893—noiembrie 1893). Președinte al Camerei (1893—1894). Președinte al Consiliului de Miniștri (1894—1895).

⁴ Giuseppe Zanardelli (1826—1903). Om politic italian. Ministru, președinte al Camerei (1892). În 1893 n-a putut forma guvernul, după căderea lui Giolitti. Președinte al Consiliului de Miniștri (februarie 1901 — octombrie 1903).

⁵ Horváth Gyula (1843—1897). Publicist maghiar, om politic. Deputat din partea Partidului Independent, trece apoi în Partidul Național al lui Apponyi. Întemeietor al ziarului „Magyar Hirlap“ (1891).

⁶ Bartha Miklós (1847—1905). Om politic maghiar, adept al concepției privind superioritatea culturală maghiară.

⁷ Beksics Gusztav (1847—1906). Scriitor și publicist maghiar. A avut un rol important în întemeierea și organizarea societății EMKE.

⁸ Noua — Brașov.

⁹ Izvor din Brașov.

Brașov, noiembrie 1893

Frate dragă!

Așa cred, că va fi bun documentul acesta. Am fost și la adjutantul regimentului și i-am spus să trimeată îndată actele. S-au bucurat și ei că totuși e posibil să mă denumească de **officier**¹.

Noutăți!!!

Domnul Voinea a adus știrea îngrozitoare că Brote te-ar fi destituit telegrafic de la „Tribuna“, și că ai fi făcut o petițiune la „Ligă“ care a văzut-o însuși dînsul, și ai cerut ajutor, pentru că te-a destituit de la „Tribună“. Dr. Baiulescu mi-a spus-o astăzi în casină ca să ți-o spun. Tot Brașovul știe aceasta.

Ce răutate impertinentă!

Te rog să trimiți ratele la avocatul Borosnyai și la croitorul Roth.

Te sărutăm

Victor

La poștă scrisă.

BAR, ms. nr. 150026; BAFCN Ft. 393/110, 111.

¹ Vezi nota 3 din Scrisoarea lui Valeriu Braniște din 4 decembrie 1893.

88. ALEXANDRU ROMAN

Budapesta, noiembrie 1892*

Iubite doctore!

Nu mi-ai răspuns la epistola din urmă, cred că ai primit-o. Astăzi îți trimit „noul regulament relativ la abilitațiunea docenților (ordin. minist. nr. 45520/92) pentru orientare, presupunînd că mai ții la ideea primordială. De ai renunțat la ea, apoi s-a terminat afacerea. În scurt vă voi împărtăși ceva, ce vă poate interesa pre dumneavoastră brașovenii. Veți fi cetit că criza și-a aflat deznodămîntul, criza însă durează, iară dez-

* Locul scrisorii 88 este după scrisoarea 48.

legarea ei mai problematică ca mai nainte¹. Deputați bine informați spun că adevărata criză de aici înainte începe. Eu încă țin așa. Mai scrie-mi câte ceva.

A. Roman.

BCS, ms. nr. 23058; BAFCN Ft. 429/755.

¹ Se are în vedere criza politică care a dus la demisia guvernului Iuliu Szapáry (13 martie 1890—17 noiembrie 1892). Vezi pe această temă: „Tribuna“, nr. 230, din 14/26 octombrie; nr. 231, din 16/28 octombrie; nr. 236, din 22 octombrie/3 noiembrie 1892.

89. VALERIU BRANIȘTE
(Către Victor Braniște)

Sibiu, 4 decembrie 1893

Victor dragă!

Numai astăzi am putut vorbi cu căpitanul Martiny, care într-adevăr e un om foarte șarmant.

Dr. Mețianu¹ trebuie să-ți estrădea alt testimoniu în care să se spună că ești angajat ca concipient cu leafă de 600 fl. „daurend“² după cum a și notat pe hîrtie, iar notariul public să facă nota, că *averea privată* și *clientela* lui Mețianu îl pun în poziția de a susține o cancelarie cu mai mulți funcționari respective cu un *conciipient*.

Toată treaba e o formalitate. Te rog fă-o și trimite-mi la moment actul, să-l predau eu căpitanului ca să nu întîrzie la avansamentul de Crăciun³. Iar pe adjutantul regimentului roagă-l să trimită actele tale înapoi (la Divisions Kanzlei)⁴.

Mie-mi merge bine, sînt acum ocupat și cu afacerile comitetului⁵, care va avea în zilele acestea ședință, de aceea n-am putut veni.

Știrea lui Petrescu⁶ e o minune, cu nu înțeleg cum vin oamenii la astfel de idei.

Ce faceți? Scrieți mai des!

Grăbesc că n-am încheiat încă foaia.

Sărut pe mama și copilele. Sărut pe prieteni și îndeosebi mulțumesc fratelui Mețianu pentru ostenele ce îi cauzăm.

Te îmbrățișează al tău

Valer

Sibiu 4 decembrie n.

B.J. Brașov, ms. nr. 2109; BAFCN Ft. 509/110—112.

¹ Dr. Mețianu, avocat în Brașov.

² Permanent.

³ Victor după terminarea studiilor liceale a făcut un stagiu de un an în armată. A vrut să se reactiveze, dar în cele din urmă nu a făcut-o. Vezi *Amintiri din închisoare*, p. 35.

⁴ Cancelaria diviziei.

⁵ Comitetul Național.

⁶ Tatăl lui Horia Petra-Petrescu.

90. ION LUPULESCU

București, [decembrie 1893] sîmbătă

Iubite domnule Braniște,

Primii scrisoarea. Mă așteptam. Stai pe loc la Sibiu. În 3 săptămîni lămurim situația. Pînă atunci vei primi bani prin mine. Firește, nu știți nimic, eu însă știu totul. Veți afla și dumneavoastră totul. E momentul de purificare a stărilor. Ai încredere nu în mine, dar în dumneata.

Contra lui Brote trebuie să faci însă cea mai crîncenă campanie¹.

Vei ști de ce, căci se apropie venirea mea acolo.

I. Lupulescu

Dă scrisoarea alăturată domnului Rațiu.

BAR, ms. nr. 150042; BAFCN Ft. 393/160.

¹ Cu tot optimismul lui Lupulescu, Braniște va fi silit să părăsească „Tribuna” din Sibiu.

91. ION LUPULESCU

București, [decembrie 1893], luni seara

Domnule Braniște,

La Sibiu s-au regulat treburile bine. Dar n-are „Tribuna“ redactori. Ar fi foarte bine să treci dumneata din nou acolo. Eu de altfel fusei zilele acestea acolo, aseară abia m-am întors, și Unchiașul îmi spunea că ar vrea cu orice preț să revii.

Scrie-i și-l ia pe departe.

Secta liberală de-aici va dezarma, cred, de-acum înainte. În orice caz influența lor e zdruncinată, dar pentru ca s-o poți pierde pentru totdeauna trebuie alți oameni acolo decât Păcurari. Cît pentru amicul Brote, dînsul va continua să fabrice corespondențe.

Am examen de licență zilele acestea și prepar. Dar imediat ce voi scăpa, mă voi pune pe lucru din nou cu toată inima.

Al d-tale
I. Lupulescu

BAR, ms. nr. 150043; BAFCN Ft. 393/161.

92. SUSȚINĂTORI DIN BISERICA ALBĂ

[Biserica Albă, ianuarie 1894]

[Telegramă]

Rezoluta și bărbăteasca-ți expunere cu cărea primești conducerea „Dreptății“, lupta decisivă cu carea-ți inaugurezi noua poziție, punîndu-ți puterile în serviciul pentru scumpul nostru neam românesc, ne face a-ți aduce un puternic să trăiască dr. Braniște¹.

Roșu, Boboroni, Paleu, dr. Novac, dr. Nedelcu, Bălănescu, Roșescu, Novăcescu.

BAR, ms. nr. 106740; BAFCN Ft. 397/361.

¹ Se are în vedere articolul program apărut în „Dreptatea“ (Timișoara), an I, nr. 1, din 1/13 ianuarie 1894 intitulat *Către cititori* semnat de dr. Corneliu Diaconivici,

editor și dr. Valeriu Braniște, redactor responsabil. Vezi și Valeriu Braniște, *De la Blaj la Alba Iulia, Articole politice*, Ediție îngrijită de Valeria Căliman și Maria Elena Simionescu, Cuvînt înainte de Mircea Mușat, Timișoara, Ed. Facla, 1980, p. 36—37.

Vezi pentru „Dreptatea”; Aurel Cosma junior, *Istoria presei române din Banat*, vol. I, Timișoara, 1932, p. 53—55; I. D. Suci, *Ideologia ziarului „Dreptatea” (1893—1898)*, în „Studii de istorie a Banatului”, vol. II, Timișoara, 1970; Rodica Sofroni, „Dreptatea” *primul cotidian românesc din Banat*, în „A.I.I.A. Cluj-Napoca”, 1975, 18; George Cipăianu, *Vincentiu Babeș și apariția presei politice românești*, în Idem, 1977, 20.

93. ROMAN ROMUL CIOROGARIU

Arad, 3 februarie 1894

Stimate domnule!

Dă-mi voie a mă adresa către dumneata ca și către tovarăș de luptă.

În unul din numerii „Dreptății”¹ ați lovit în deputații așa numiți români, Szerb, Beleş et tutti quanti, ce vi s-a luat în nume de tot bun, din partea amicilor și inamicilor deopotrivă, adecă pardon! nu a inamicilor, căci atari nu aveți ci a rezervărilor din pricina personajului dirigent. Beleş a și tulit-o deloc din Pesta să-și dreagă treburile. În același număr ați reprodus, după foile din Arad, că și dr. Virgil Bogdan a fost prezent la adunarea iudeo-maghiară, ce s-a pronunțat în [hotelul] „Crucea albă” pentru proiectele de lege².

Dr. Virgil Bogdan, cu carele, deși despărțit politicește, stau în relații de amicitie, m-a recercat să rectific în „Dreptatea” știrea despre participarea sa la aceea adunare, căci dînsul n-a participat. În interesul adevărului Vă rog dar să rectificați știrea în sensul că după informațiunile ce le-ați primit din Arad, deputatul dr. Virgil Bogdan n-a participat la adunarea din Arad, în adresa aderenței pentru proiectele religioare.

Întră noi fie zis, eu am fost în acea zi chiar la Bogdan și am aflat o completă derută între partidul guvernamental, căci ei nu știu ce va fi și mai ales ai noștri sînt în corn de capră. Atunci mi-a spus și aceea că dînsul nici într-un caz nu va vota legile religioare. Acum încă i-am obiecționat că de ce nu dezmente în ziarele maghiare, la ce mi-a reflectat că nu vrea să-și aprindă paie în cap, se teme de hețărariurile³ ziarelor

maghiare, cari l-ar constringe apoi să iasă cu farba. Adecă om slab de înger, dar în fond nu e rău, și nu mulți pureci va face cu politica de la care așteaptă munți de aur. Să-i împlinim dară acum pofta, în partea unde el este în drept, adecă că n-a participat la adunarea din Cestiune, apoi vom vedea noi ce se va mai alege de el⁴. La tot cazul însă rugați la altă parte neconținut ieșirea lor din rezervă, căci asta le rupe capul la toți, ori cu biserica ori cu inimizii bisericii, să aleagă domnia lor, ca să se curme odată rolul fraudulos ce l-au avut pînă acum cu doi bani în trei pungi, și român și patriot mare.

La bal vă așteptăm⁵, va fi multă multă și și mai frumoasă lume românească, aduceți toți tinerii, căci vom avea un paradis de fete. De rindul celor politice, la întâlnire.

Cordiale complimente de la stimătorul

Romul Ciorogariu⁶
profesor

BCS, ms. nr. 23097; BAFCN Ft. 429/821—822.

¹ În articolul *O Cestiune de onestitate* scris cu siguranță de V. Braniste, apărut în „Dreptatea”, nr. 14, din 19/31 ianuarie 1894 li se cerea deputaților români George Szerb, Ioan Beleş și Silviu Rezei să rupă orice legătură cu Partidul Național Român și cu biserica română dacă nu-și vor ridica glasul de protest în parlament împotriva proiectului legii căsătoriei civile, împotriva căruia românii protestaseră în peste 50 adunări, ca și la Conferința Națională din 1893, sau în caz contrar să părăsască rîndurile Partidului liberal în semn de protest față de acest proiect.

² „La Arad s-a ținut duminică o astfel de adunare, la care a luat și deputatul de origine română gr. or. Bogdán Virgil parte, în care s-a votat guvernului încredere”. Cf. „Dreptatea”, nr. 14, din 1894.

³ Ațițări (germanism).

⁴ „Primim acum din izvor demn de credință încunostințarea că numitul deputat a absentat intenționat de la acea adunare. Ne grăbim a constata aceste”. *O rectificare*, în „Dreptatea”, nr. 20, din 26 ianuarie/7 februarie 1894.

⁵ E vorba de balul român din Arad ținut în 10 februarie 1894 în favoarea studenților avizați la ajutor.

⁶ Roman Romul Ciorogariu (1852—1936). Profesor și director la Școala Normală și la Institutul teologic ort. român din Arad, vicepreșdinte al „Asociațiunii naționale din Arad”, episcop al Oradiei, senator în parlamentul românesc. Vezi Roman R. Ciorogariu (1852—1936), *Studii și documente*, Ed. Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, 1981, 472 p.

Seghedin, 4 februarie n. 1894

Iubite amice,

La prețuita ta scrisoare îți voi răspunde mai pe larg după sosirea mea în Sibiu și după ce voi fi ajuns iar la corespunzătoarea liniște sufletească, care acum, în preajma eliberării, îmi lipsește cu totul¹. Deocamdată te vestesc numai că deși cu mare regret și deși în multe privințe mi-ar plăcea, îmi este imposibil să trec pe la Timișoara. Dacă îmi scriai mai înainte foarte probabil aș fi venit, dar așa nu se poate, căci mă așteaptă sigur la Sibiu pe miercuri, și dacă aș aviza că nu vin, aș cauza prea multă supărare². În grabă țin a mai nota că eu pînă acum n-am simțit în mine o răceală față de tine, și mai departe, că foarte rău ai făcut că nu ți-ai rupt o zi ca să ne cercetezi. Te asigur în același timp, că zicînd aceasta nu-mi cuget numai la plăcerea ce mi-ar fi cauzat vizita ta mult așteptată.

Cu frățescă salutare

al tău
S. Albin

BAR. ms. nr. 106719; BAFCN Ft. 397/277—278.

¹ „Astăzi părăsește temnița Seghedinului dl. Septimiu Albin, unde trei luni a lincezit drept pradă șovinismului orb...”. *Cronica. Din temniță*, în „Dreptatea”, nr. 20, din 26 ianuarie/7 februarie 1894.

² S. Albin a fost întîmpinat de logodnica sa Aurelia Roman la Copșa Mică, apoi la Ocna Sibiului de 800 de oameni. La Sibiu în gară a fost salutat de președintele P.N.R. Ioan Rațiu și de o mare mulțime de oameni. *Primirea dlui S. Albin la Sibiu*, în „Dreptatea”, nr. 24, din 30 ianuarie/11 februarie 1894.

95. ARDELEANU

Budapesta, 8 februarie 1894

Iubite frate!

Avînd de a comunica foarte multe lucruri interesante cu tine, vin să te rog, ca pe 10 februar să mergi la balul român de la Arad, eu încă voi fi acolo¹!

Dacă vii, așa-ți întocmește treburile, că apoi în 11 adevă duminica plecăm împreună (cu Cicio² și Mangra) la Pesta ca să putem participa la banchetul lui Lucaciu, care se va da în 11 seara la „Reuter“ (1 etage în dreapta)³.

Expresa dorință a lui Lucaciu ca să fii și tu acolo! Pe mine m-a rugat în special ca să vorbesc cu tine la balul Aradului, și să-ți spun, — dacă n-ai putea veni la bal (mi-ar părea foarte rău) atunci vină direct de la Timișoara la Pesta pe duminică seara. Banchetul se va aranja de românii din Budapesta, vor fi și dame, în zilele trecute îmi spunea Lucaciu că vine și Coroian cu dr. Mihali din Dej.

La revedere la Arad!

Te sărută-dulce bunul tău prieten

Dr. Ardeleanu

Bpesta 8/II 894

Ripa utca 24. ajto 1

P.S. Nebunul de mine era să-ți spun înainte de vreme ceva ce doream, numai aceasta-mi mai trebuia

Adio!

BAR, ms. nr. 106721; BAFCN Ft. 397/282—283.

¹ *Balul din Arad*, în „Dreptatea“, nr. 25, din 1/13 februarie 1894.

² Ștefan Cicio Pop.

³ V. Lucaciu fusese condamnat în 1/13 noiembrie 1892 de Curtea de jurați din Debrețin la 1 an și jumătate închisoare de stat, ca autor al unei convocări tipărite. La 19/31 mai 1893 Tribunalul din Satu Mare l-a condamnat pentru pretinsă ofensă adusă guvernului la 4 luni închisoare ordinară. El se găsea în închisoare, astfel că cele două pedepse s-au cumulat în 13 luni închisoare ordinară. Cf. E. Brote, *op. cit.*, p. 27, 28.

În 11 februarie 1894 a ieșit din închisoare V. Lucaciu. Seara s-a ținut la restaurantul „Reuter“ un banchet omagial, la care au participat cca 100 persoane, printre care și slovaci. Vezi *Eliberarea lui Lucaciu*, în „Dreptatea“, nr. 26, din 2/14 februarie și nr. 27, din 4/16 februarie 1894. Vezi și editorialul *Temnița* scris cu siguranță de Braniște din numărul 26 al „Dreptății“, care începea cu cuvintele rostite de Lucaciu la banchet: „Puterea adversarului a fost *temnița* și tăria noastră este *temnița*“, continuând apoi „Jertfim deci cu înșufletire, nu ne sperie nici porțile temniței nici întunericul lor, fiindcă știm și simțim că fiecare jertfă este un serviciu adus poporului român“.

Frate dragă!

Ținându-mă de promisiune vin a-ți comunica mai multe.

În Blaj nu mai auzi vorbindu-se altceva decît despre greva studenților VIII și VII. Iată în ce constă și cum s-a început: Mai întîi trebuie să-ți vorbesc despre martirul nostru dr. Lucaci. El a sosit la noi vineri în 16 a l.c. dimineața cu trenul accelerat, dimpreună cu amabila-i doamnă¹. Au făcut vizite pe la canonici, se înțelege că întîi la vicarul². După amiază a venit și la Grama³. Noi cît ce l-am zărit că intră în Seminar, ne-am adunat toți în muzeul cel mare, iar 2 inși îl așteptau în ambit ca să iasă de la Grama și să-l aducă la noi. Firește că a și venit, dimpreună cu doamna fiind salutați cu de 3 ori să trăiască. L-a bineventat președintele Popescu⁴ prin o vorbire înfocată, la care i-a răspuns Lucaci cu lacrimile în ochi. Pentru doamna a vorbit Jurj c[lasa] IV, căruia asemenea i-a mulțămît Lucaci, accentuînd că numai așa o femeie să ne dea și nouă Dumnezeu și atunci sigur vom fi fericiți aci pe pămînt și că el toate suferințele și le împarte și împărțit cu dînsa.

Apoi am cîntat, poezia lui Lucaci, *in corpore*, așa l-a pătruns pre neînfrîntul martir încît în tot decursul său a lăcrămat. După finirea poeziei s-a urcat pe catedră fratele Bucur care așa a vorbit de ne-a pus în uimire pe toți. Care între altele a accentuat că precum Christos numai prin sînge a mîntuit neamul omenesc și precum au fost atunci martiri care s-au luptat pentru cauza sfîntă și dreaptă așa și noi acum prin martiri și prin vărsare de sînge putem să învingem.

După aceea adausă că joară pe religione și pre biserică că nu le va părăsi pînă la moarte. Ceremonia asta mică a noastră a durat aproape o 3/4 de oară, de nu mai bine, dar cred că mi s-a părut ca și 5 minute, noi voiam să-l avem tot în mijlocul nostru. După asta a urmat un „să trăiască“ și apoi cu „Preoți cu crucea în frunte“ etc. l-am petrecut pînă la trepți. În formă ne-am despărțit de părechea rom[ână] martiră.

Sara au fost la hotel Univers cu ei și Bunea⁵, dr. Hossu⁶, Precup, Karsai, Prodan și alții. La cină au vorbit mai toți pentru Lucaci. S-au despărțit la 7 oare cînd părechea martiră a plecat cătră gară însoțită de inteligență multă. Pre alei

au fost postăți grupé de studenți, care în trecerea lor c[ătre] gară au strigat să trăiască. La gară încă au fost studenți mai cu samă din cl. VIII și VII întâmpinându-l cu să trăiască. Șeful de la gară firește aceste toate le-a văzut.

Așa în ziua următoare l-a încunoștințat pre directorul gimn[aziului] Hossu despre cele ce au făcut studenții, provocându-l că la caz dacă nu-i va pedepsi va face arătare la minister. *Și ca să vezi un canonic, un director de gimnaz ascultă de un șef de gară.* Așa pornește cercetare în contra studenților amenințându-i cu eliminarea pre cei ce au fost la gară. Mai întâi l-a eliminat imediat pe Șchiopul VIII⁷.

Și ce au făcut studenții, s-au decis miercuri că dacă nu-l vor primi pe Șchiopul iar, și dacă Hossu mai continuă cu cercetarea în contra lor pentru Lucaciu, atunci să nu mai frecventeze școala. Așa s-a și întâmplat. Miercuri ante meridiem merg la școală, merge în cancelarie la Hossu o deputațiune ca să-l primească iarăși pe Șchiopul, dar Hossu nici nu vrea să-i asculte ci-i mină afară. Se duc și la cl[asa] VII unde era Uilăcan înlăuntru, bat la ușă și le spun să iasă. Septimanii nu mai zic nimic, ci-și iau pălăriile și ies. Uilăcan văzînd ce fac, le zice să-l lase să iasă el înainte și apoi facă ce or face.

Și așa au ieșit cu toții din gimnaz. După amiazi în loc de a merge la prelegeri, se adună din sus de Lupan octavanii și septimanii toți și *joară toți pînă la unul* de a nu mai merge la prelegeri pînă va abzice Hossu de director și pînă nu-l va reprimi pe Șchiopul. Au ținut profesorii conferință în cauza aceasta, dar nu au putut să le primească cererea. A fost o deputație dintre studenți și la Moldovan, căruia încă i-au comunicat că nu mai frecventează școala pînă mai e Hossu director. S-a ținut în cauză și consistor, de unde li s-a dat studenților rezoluțiune. Așa ca să frecventeze școala căci nu li se va întâmpla nimic și că pe Hossu nu-l pot depune. Iar ei nu au voit. Joi iarăși s-au adunat în cimitir cu toții, consultîndu-se ei între ei ca și în Societate. Președinte e Iustin Pop.

Văzînd profesorii că nu voiesc să cerceteze școala au pus joi pe ușile de la cl[asele] VIII și VII publicațiuni prin care-i face atenți pe studenți, carele nu va veri la prelegeri pe vineri dimineața va fi considerat de eliminat. Dar nici sentința asta nu i-a putut îndupleca la frecventarea prelegerilor. Joi după amiazi în timpul preumblării, ne-am întîlnit cu ei pe ritul cel de lîngă cimitir. Erau adunați toți laolaltă în mijloc cu Iustin. Să fi văzut frate, ce rezoluți erau, i-ai fi admirat. Încă o așa solidaritate încă nu am văzut. Să fi văzut pe toți blăjenii ce

îngrijați erau, nu știau pre ce cale i-ar putea îndemna pe studenți să meargă la școală. Printre profesori, care cum întâi-nea cite un student pe stradă-l îndemna prin fel și fel de promisiuni ca să se întoarcă și să frecventeze școala. Dar erau neînduplecați. Încă joi ce a putut să cugete dr. Hoșsu rectorul intern[atului] Vancean? ca să telegrafeze la părinții unui fieștecăruia din internat. A și telegrafiat în modul urm[ător] „Fiul dumitale a disertat, vină îndată“. Ce surprindere a putut face părinților această telegramă, precum a și făcut; mi-au spus mai mulți că au venit și cu bani de înmormântare de acasă, ca să-și înmorminteze feciorii.

Joi noaptea au venit și dintre părinți, așa Solomon proto-popul din Luduș, Montani prof[opopul] din Zlatna, Ben[amin] Pop prof[opopul] din Uioara, S. Pop tatăl fratelui Emil, Ciura preot din Abrud, Chirilă preotul din Uioara și alții, care i-au silit pe pruncii lor de a merge să se înscrie iar și să frecventeze școala. Cei mai mulți au și mers dar alții, după ce s-au dus părinții totuși nu au voit să meargă.

Vineri iarăși în loc de a merge la școală să adunau pe cîmp afară și să consultau. Vineri au fost la prelegeri dintre ei, din cl. VIII, 3—4 iar din cl. VII, 5. Așa au fost Bardossy ducîndu-l Grama, el mergea înainte, Grama după el; Solomon, unicul care s-a lăpădat de ceilalți la îndemnul lui Hossu; Flaviu Pop, ducîndu-l tatăl său; Kolozar pe care iar l-au dus Grama; Moldovan, nepotul canonicului, zicîndu-i că nu mai are ce căuta la el, dacă nu merge; Torna ungar, la îndemnul tatălui său, cu toate că și pe el l-au îndemnat studenții să nu meargă, l-au și jurat ca să nu spună la nici un ungar de al lor sau la tatăl său despre grevă (că așa au numit-o ei, și strigau la adunările lor tot numai grevă voim, grevă) — Vineri după amiază au ținut ultima conferință profesorii; conf[erința] a decis ca: acela care dintre VIII și VII nu va frecventa școala în timp de 24 oare va fi dat autorității civile ca să-l depărteze din Blaj, neavînd nici o ocupațiune. Sentința asta a înduplecat pre mai mulți de a frecventa școala așa cît ieri, simbătă au fost pre cl. VIII vreo 6, iar pre VII vreo 10. Văzînd ceilalți greviști că nu au încătrău, au pretins numai ca să-i dea lui Șchiopul test de frecventare, iar dintre ei să nu fie eliminați nici unul și în urmă de a nu fi persecutați. Pretenșiunea lor s-a și împlinit. Așa simbătă au început a să înscrie cu toții. Așa s-a finit greva studenților din Blaj.

E de însemnat că directorul Hossu ar fi abzis dar n-a voit

Consistoriul să i-o primească. Așa văzînd studenții că n-au încătrău au tr[ebuit] să cedeze.

Iar pentru Șchiopul au făcut o colectă, s-a adunat la 6 fl., pentru a merge la Brașov. Să mai vorbește că Hossu ar mai avea de cuget să elimineze vreo cîtiva, care erau capii lor.

Dar nu știu ce va fi.

A.

BAR, ms. nr. 106744; BAFCN Ft. 397/346—349.

¹ V. Lucaciu s-a dus la Blaj la sediul mitropoliei pentru a obține anularea suspendării din post, la care fusese supus din partea episcopului Szabo. Vezi *Eliberarea lui Lucaciu*, în „Tribuna“, nr. 17—19, din 4/16 februarie—6/18 februarie 1894.

² Ioan Micu Moldovan.

³ Alexandru Grama, canonic în Blaj.

⁴ Vezi pentru numele elevilor și a profesorilor *Programa Gimnaziul superior, preparandiei, Normei și școlii de fetițe din Blaj pre anul școlastic 1893/1894*, Blaj, 1894, p. 33—35, 73—81.

⁵ Augustin Bunea (1857—1909). Profesor, publicist, membru corespondent al Academiei Române.

⁶ Iosif Hossu, directorul liceului în acel an.

⁷ Iosif Șchiopul, autor al unui pamflet care l-a nemulțumit profund pe director. Va fi silit să părăsească liceul, se va duce la Brașov, unde va termina clasa a VIII-a. Student la Politehnica din München va activa în Societatea studenților români de acolo, „România“. Scriitor.

97. SEPTIMIU ALBINI

Sibiu, post februarie 1894

Am citit lunga dăscălie ce ai binevoit a trimite bătrînului¹. Bravo! Nur die Lumpen sind bescheiden². Aștept cu dor cele ce-mi promiți și mie. Mă tem însă că tot mai greu ne vom înțelege, căci cu durere observ cum tot mai mult privești lumea prin ochelarii mocioniști³! Acum nu-ți voi răspunde la toate cîte așa avea să-ți răspund, ci numai ca un semn al încrederii ce am avut în tine îți comunic, dar numai în mod strict confidențial pentru tine, nu pentru publicitate, că ducerea unui al doilea Memorand la Viena a fost hotărîtă, încă

unanim de comitet. Vezi dar că-i faci nedreptate „Tribunei“?
Și în chipul acesta ajungi la mai multe concluzii greșite, fiindcă pleci din premisele false.

Altcum te salut cordial

al tău
S. Albini

BAR, ms. nr. 106720; BAFCN Ft. 397:279—280.

¹ Ioan Rațiu.

² Numai vagabonzii sînt modești.

³ Vezi pe larg: Miodrag Milin, *Mișcarea națională română din Banat în contextul luptei naționale române anti-dualiste (1880—1894) (II)*, în „Acta Musei Napocensis”, 1982, 19.

98. IOAN RAȚIU

Sibiu, 22 februarie/6 martie 1894

Mult onorate domnule¹!

Ieri, 5 martie, s-a ținut la Oxford (Englittera)² anunțatul meeting în favorul cauzei române, cu care prilej am expedat d-aci o telegramă și o scrisoare de mulțumită.

Vă rog ca și dumneavoastră, în numele românilor din ținutul dumneavoastră, să expedați imediat o telegramă și o scrisoare de mulțumită la adresa W. R. Morfill, profesor universitar la Johns—College.

Oxford (England)

în care scrisoare îl veți ruga pe distinsul prezident al meetin-gului, ca să exprime mulțumitele dumneavoastră călduroase și următoarelor persoane, care se interesează mult de cauza noastră:

Mr și Mme Sidney — Ball, profesor universitar

A. H. Carlyle, profesor universitar

Lady Cecilia Roberts și Mister Roberts, profesor universi-
tar

W. Hobhause, profesor universitar

Mlle Jeanne Del'homme, profesoară și conferențiară la me-
eting

Miss Melland (Vara ministrului de interne Asquith)³.

Scrisoarea poate să fie scrisă în românește, fiindcă domnul Demetrescu⁴, student la universitatea din Oxford, și-a luat însărcinarea de a le traduce persoanelor competente.

Primiți asigurarea deosebitei mele stime.

Dr. Rațiu

Septimiu Albini
secretar substituit

P.S. Vă mai rugăm ca, pe lângă telegrama și scrisoarea adresată către profesorul Morfill să mai expedați și la adresa celorlalte persoane mai sus însemnate cite o scrisoare de mulțămite. Toate aceste persoane sînt în Oxford.

BAR, ms. nr. 149976; BAFCN Ft. 393/27.

¹ Directive emanate de la conducerea P.N.R.

² „Peste țări și peste mări a străbătut vestea asupra-ri-
lor ce neamurile acestei țări suferă din partea sistemului
de guvernare care stă la cîrma Ungariei.

Glasul neamurilor subjugate a străbătut pînă la mîndrul Albion, căci e expresia durerii apăsăturii dornic de libertate... Incălzite de principiul libertății, cercurile universitare din Anglia au ridicat glasul lor contra șovinismului maghiar”. Editorialul *Două adunări*, în „Dreptatea”, nr. 43, din 23 februarie/7 martie 1894.

Vezi pe larg despre impresionantul miting organizat în 5 martie 1894 la Colegiul St. John al Universității din Oxford: George Moroianu, *op. cit.*, p. 17—20; Ștefan Pascu, C. Gh. Marinescu, *op. cit.*, p. 118—120.

³ Herbert Henry Asquith (1852—1928). Om politic englez. Ministru de interne în guvernul Gladstone. Viitor prim-ministru.

⁴ Marin Demetrescu.

99. ALEXANDRU MOCIONI

Birchiș, 10 martie 1894

Stimate domnule!

Îți mulțămesc pentru interesantul raport despre impresiunile ce le ai cîștigat în Sibiu. Cu plăcere văd că oamenii noștri și acolo încep a cugeta mai clar și mai serios asupra

lucrurilor noastre. Sînt acestea semne promițătorii, care iarăși deșteaptă speranța în mine că emancipîndu-se bărbații cu intențiuni curate de elementele intrigei și discordiei, va dispărea sămînța neîncrederii și încet, încet vom reuși a ne înțelege și a statui pe baza bunei cînțelegeri iarăși solidaritatea nu numai în formă, ci și în fond.

Nu înțelegi de unde poate veni scornitura că eu aș fi în contra alianței naționalităților. Așa cred că nu e greu de ghicit; vine tot de acolo, de unde au venit și probabil vor veni și mai departe scorniturile obicinuite.

Manuscriptul rezoluțiunei sinodale în cauza reformelor politico-bisericești nu-l aflu în pripă, textu-l găsești însă în protocolul sinodului temporar al diecezei Caransebeș 1893. Dealtmîntrelea fiind de lipsă acomodarea textului pentru meetingurile și fiindcă e probabil că încă în decursul săptămîinii proxi-me am să vin iarăși la Timișoara, mai potrivit mi s-ar părea că — staverind textul, să-l trimitem la Sibiu. Ce privește proiectul în cauza conferinței naționalităților, gluma propusă de dumneata ar fi bună ca glumă, dar cauza e prea serioasă pentru o glumă, prin carea domnii, ieșind cumva la lumină că au fost trași de nas, cu drept s-ar putea indigna și simți vătămați. Eu cred că precum în toate afacerile serioase așa și în aceasta avem să purcedem cu toată loialitate și corectitate și proiectul are să se stabilească prin consfătuire și în deplină cînțelegere mit den Berufenen¹ (expresiunea românească îmi lipsește).

În acest scop aș dori mai nainte o întervenire de tot confidențială și fără ca să se știe despre ea ceva în public cu domnii Rațiu și Polit², ca să ne putem înțelege în esența lucrului, căci fără o astfel de cînțelegere prealabilă un proiect făcut unilateral din parte-mi abia ar corespunde scopului.

Deci te-aș ruga să sondezi pe domnul Rațiu în mod confidențial, oare ar fi el plecat la o astfel de întălnire, în cazul afirmativ m-aș pune apoi în atingere cu domnul Polit spre a ne înțelege asupra locului și timpului întălnirii.

Cu salutări

A. Mocioni³

BAR, ms. nr. 149820; BAFCN Ft. 392/50, 51.

¹ Cu cei în măsură să o facă.

² Mihail Polit, om politic sîrb, militant pentru drepturile naționale ale poporului său. A colaborat cu frunțașii

politici români în lupta împotriva asupririi regimului dualist.

³ Alexandru Mocioni (1841—1909). Om politic, compozitor și pianist. Deputat dietal între 1865—1874. Președinte al Societății pentru crearea unui fond de teatru român. Președinte de onoare pe viață al Societății. Fondator al băncii „Albina” și primul ei președinte. Președinte al ASTREL. Vezi Valeriu Braniște, *Alexandru de Mocioni*, în *Idem, Pagini reslefe*, Lugoj, 1910, p. 147—375; Teodor Botiș, *Monografia familiei Mocioni*, București, 1939, p. 111—375.

100. IOAN RAȚIU

Sibiu, 11 martie 1894

Stimate domnule,

Pentru a fi la timpul său de a da cu de-amănuntul seama de toate fazele mișcării produse în favorul nostru în străinătate, vă rugăm respectuos să ne comunicați cât mai curînd, dacă ați trimis o depeșă de felicitare și mulțumită inițiatorilor meetingului ținut la 5 l.c. în Oxford¹, iar dacă ați trimis, care îi este cuprinsul verbal și la ce adresă s-a expedit.

Primiți, stimate domnule, expresiunea distinsei noastre stime și considerațiuni.

Sibiu, 11 martie n. 1894

Biroul comitetului central al partidului național român

Dr. Rațiu
președinte

S. Albini
secretar

Adresa: Dsale domnului Dr. Valeriu Braniște, publicist Timișoara

Arhiva familiei.

¹ Vezi Scrisoarea lui I. Rațiu din 22 februarie 1894.

Dej, 4 aprilie 1894

Stimate domnule redactor!

Apreciindu-vă preste tot articlii scriși în cauza politico-națională, am cetit cu multă satisfacțiune *Procesul memorandumului* din nr. 65¹. Da! membrii comitetului vor fi poate — aspru — pedepsiți, și ce am avea noi membrii conferinței — care i-am ales în comitet — de a face? Eu sum de părere că ar trebui prin o declarațiune subscrisă de mii și mii din preoți, mireni și popor a adera la pașii făcuți de ei, a adera la principiile și dorințele exprimate în *Memorand*, a ne declara de solidari într-un mod cuviincios și tare bărbătesc și ca aceasta să se facă numaidecît după publicarea sentinței. În privința aceasta aș dori a vedea un concept de la d(omn)ul Alesandru Mocioni a cărui judecată profundă, critică și prevedere ne-ar putea servi de o angira².

Publicitatea n-ar fi să se facă, dară în liniște ar trebui să putea servi de o angira².

Ce ziceți de aceste? Așteptăm un comunicat în fițuica la timpul său!

Altcum primiți încredințarea distinsei mele considerațiuni, al dumneavoastră sincer stimător

Dej în 4 aprilie 94

Gabriel Manu
adv.

BAR. ms. nr. 106734; BAFCN Ft. 397/315—316.

¹ Vezi Editorialul din „Dreptatea”, nr. 65, din 22 martie/2 aprilie 1894, care începea astfel: „Nu mai e vorbă, e fapt. Comitetul central al Partidului național va fi tras înaintea barei judecătorești și va fi condamnat la temniță”.

² Anchiră = ancoră, cîrlig, suport. Cuvînt derivat din cuvîntul paleo-slav ankyra.

Sibiu, 17 aprilie n. 1894

Domniei sale domnului dr. Valeriu Braniște
redactor

Timișoara

Stimabile domnule,

Avînd dumneavoastră bunăvoința de a vă oferi ca apărător în procesul Memorandului, ne luăm voia a vă înștiința că primim cu plăcere ofertul dumneavoastră. Răspunsul nostru a întirziat pînă acuma din motivul că de mai înainte erau deja designați apărătorii pentru toți acuzații; acuma însă după ce vreo cîțiva apărători au abzis, cu plăcere v-am înscris în locul lor și vă rugăm să veniți cu vreo două zile înainte de termen la Cluj, unde vi se va comunica pe care acuzat anume veți avea să-l apărați¹. Acuma nu vă putem face această notificare, fiindcă singuri nu sîntem orientați asupra lucrului, dar credem că vă este indiferent, căci nu de apărarea persoanelor, ci de apărarea cauzei este vorba.

Primiți, stimabile domnule, expresiunea distinsei noastre stime și considerațiuni.

Biroul comitetului central al Partidului Național Român

Sibiu 17/IV n. 1894

Dr. Rațiu

S. Albini

BAR, ms. nr. 106718; BAFCN, Ft. 397/276.

¹ V. Braniște va fi desemnat apărător al lui Gavril Tripon. Vezi lista cu acuzații și cu apărătorii în Vasile Netea, *Istoria Memorandului*, p. 234—235; Nicolae Cordoș, *Organizarea apărării în procesul Memorandist*, în „Banatica”, 1975, 3, p. 231—248.

103. SEPTIMIU ALBINI

Sibiu, 18 aprilie n. 1894

Iubite amice,

Dorința domnului dr. Rațiu este ca în timp cit mai scurt să vină toate foile naționale cu cîte un articol, în care arhieriei să fie provocați a se declara și ei solidari cu parti-

dul național și a se pune la luptă alături cu ceilalți factori ai națiunii pentru revendicarea drepturilor naționale. Eu am acceptat această idee, și în consecință te vestesc că sîmbătă voi publica pentru numărul de duminică un articol în acest înțeles¹. Pe căle privată a fost avizat și domnul dr. Mureșanu² să facă asemenea tot în aceeași zi. Multă motivare cred că nu trebuie pentru oportunitatea acestui lucru. Faceți deci și voi tot atunci ce veți crede de cuviință³.

Cu salutare frățească al tău

S. Albini

BAR, ms. nr. 150021; BAFCN Ft. 393/99, 100.

¹ *Arhieriei noastre*, în „Tribuna“, nr. 72, din 10/22 aprilie 1894. „De la sine se pune întrebarea: — Care este atitudinea capilor bisericilor în fața situațiunii grele ce s-a creat conducătorilor politici ai poporului și în cele din urmă poporului românesc întreg.

[...] Sperăm și așteptăm cu pozitivitate că arhieriei care țin la memoria înaintașilor și la tradițiile și misiunea bisericii lor, se vor grăbi a se pronunța fără întârziere că vor să lupte împreună cu noi toți contra terorismului și a prigonirilor nemaisuferite ce s-au dezlănțuit asupra românismului și pentru revendicarea drepturilor naționale“.

² *În ajunul noilor lupte*, în „Gazeta Transilvaniei“, nr. 90, din 23 aprilie/5 mai 1894. În articol se reamintea că la 7 mai începea procesul Memorandului și tot în aceea zi se discuta în Camera Magnaților proiectul legii căsătoriei civile. Episcopii erau chemați să protesteze în Camera Magnaților împotriva proiectului. „Nu ne îndoim — se spunea în articol — că arhieriei bisericii noastre românești vor și profita de ocaziune pentru a da o nouă probă în fața conțrarilor noștri că una sînt cu noi, uniți sînt cu poporul în cugete și simțăminte“.

³ *Preoți cu crucea-n frunte*, în „Dreptatea“, nr. 81, din 10/22 aprilie 1894. Redăm un fragment din articol: „Adversarii cauzei noastre se pregătesc la un asalt concentrat în contra individualității naționale a poporului român [...] A sosit deci momentul ca să a spunem pe față, să o documentăm într-un mod ce eschide orice îndoială, că uniți sîntem în cugete și simțiri și decisi a ne apăra ca un singur om naționalitatea [...] Episcopii români solidari trebuie și vreau să fie și în marea luptă națională, care tot în 7 mai se va desfășura înaintea juraților din Cluj [...] În luptă ne-am întărit, iar suferințele ne-au lămurit, cu toții aceeași voim, și precum numai un program național avem, în momente decisive și ținuta noastră numai unitară și solidară poate fi“.

Arad, 20 aprilie 1894

Iubite amice!

Aci vă trimit spre publicare convocarea meetingului de protestare în Arad¹. Cei de la „Dreptatea“ ați sulevat ideea pentru nouă meetinguri de protestare. Dar pînă azi în Banat n-ați făcut nimic pentru ca cuvîntul trup să fie.

Noi din Arad încă ne-am ocupat de mult cu ideea, dar nu eram înțeleși cu forma executării.

Terenul de altfel la noi e preparat în toată privința.

Cum vedeți, eu am conchemat ținerea unui meeting în stilul meetingului catolicilor în Pesta, fără privire la teritor. La meetingul nostru dar sint invitați românii din toate cele „patri unghiuri“, deși aceasta n-o spuneam în convocare. Este acum rîndul presei naționale ca să influențeze asupra episcopilor din Arad, Oradea Mare, Lugoj și Caransebeș ca să iee și ei parte la meeting împreună cu poporul lor.

Această idee o poți tracta și dezvolta într-un articol special, provocînd mai ales pre onorabilii protopopi a se pune în capul afacerii.

Dorința noastră ar fi ca meetingul să se poată prezenta ca al tuturor românilor din Banat, Ardeal și Țara ungurească.

Sprrijiniți-ne dar în această direcție²!

Primește sincerele mele salutări!

devotat amic
V. Mangra

BAR, ms. nr. 150046; BAFCN Ft. 393 166—167.

¹ Convocarea pentru adunarea de protestare împotriva proiectului de lege privind căsătoria civilă, care urma să se țină în sala hotelului „Crucea albă“ din Arad a fost semnată și de V. Mangra. Vezi „Dreptatea“, nr. 81, din 10/22 aprilie 1894; „Foaia de duminică“, an I, nr. 16, din 17/29 aprilie 1894.

² Editorialul *La Arad* din „Dreptatea“, nr. 87, din 20 aprilie/2 mai 1894 îndemna la participarea cît mai numeroasă la adunarea de la Arad. Deși inițial adunarea de protestare de la Arad a fost interzisă pe motiv că s-au trimis convocări și la alegători străini de comitatul Aradului, în urma unei intervenții telegrafice la ministrul de interne, ea s-a ținut, participînd în afara românilor și reprezentanți ai sîrbilor. S-a adoptat o Rezoluție împotriva proiectului de lege amintit. Vezi *Meetingul din Arad*, în „Dreptatea“, nr. 90, din 23 aprilie 5 mai 1894.

105. VALERIU BRANIȘTE
(Către Corneliu Diaconovici)

Timișoara, aprilie 1894

Stimate domnule doctor¹,

Prea puțin timp a trecut de cînd lucrăm împreună ca să ne putem cunoaște și aprecia pe deplin.

Cred însă că e suficient pentru a avea încredere reciprocă și a fi sinceri unul față de altul.

De aceea îmi permit sincer și fără gînd rezervat a-ți comunica în scris următoarele față de noua împărțire a agendelor redacționale.

O fac în scris din simplul motiv fiindcă atribuind pasului acestuia o importanță mai mare nu voiesc să trecă numai drept o conversațiune confidențială.

Am citit noua împărțire a agendei care de mîine intră în vigoare.

Față de aceasta trebuie să declar că eu nu mă țin *destoinic* a o urma.

Motivele sînt următoarele:

1) Nu aflu de consult ca eu, ca redactor responsabil, care îmi am partea mea în conducerea foii să fiu legat de ore de birou, mai puține sau mai multe, fiindcă eu de o parte cred că un redactor cînd conduce o foaie *trebuie* să-și împartă timpul după trebuință și nu după șablonul unui funcționar de birou.

2) Suma de 8 ore de birou este cu mult prea mare și oboșitoare pentru activitatea normală a unui redactor, a cărui chemare nu e numai să umple un interval de timp cu stilizare de notițe.

3) Trei articoli primi, un articol secundar, 2 foiletoane plus entrefileturile², accidentele³ și inspecțiunea tipografiei drept ocupațiune regulată săptămînală este pentru puterile mele prea mult.

Constatănd aceste neajunsuri ale mele și recunoscînd totodată că dumneata ești prin împrejurări constrîns să-mi faci partea aceasta în redactarea foii, am ajuns la convingerea că *nu sînt destoinic* pentru munca aceasta.

Cred însă că vor fi alții mai harnici decît mine, cari vor putea învinge cu ușurime munca aceasta.

De aceea, te rog să primești abdicarea mea. Termin însă nu defig, fiindcă nu vreau să aduc foaia în situațiune critică,

ci te rog ca dumneata să defigi, pe cînd crezi că-mi vei afla suplinitor, termenul de la care am să-mi caut altă ocupațiune.

Poți fi convins că îmi pare foarte rău că sînt necesitat să fac acest pas, fiindcă eu m-am identificat cu soarta acestui ziar, am și făcut totdeauna ce mi-a stat în puteri, dar ultra posse nemo obligatur⁴, eu nu pot să mă angajez la o muncă care pentru mine înseamnă atît ruîn material cît și moral⁵.

(ciornă)

Arhiva familiei.

¹ Corneliu Diaconovici (1859—1923). Om de cultură român. Între anii 1884 — martie 1885 a fost redactor la ziarul „Viitorul” din Budapesta. Între anii 1885—1893 a condus revista literară română scrisă în limba germană „Römânische Revue”. În 1894 a fost director la ziarul „Dreptatea” din Timișoara, Director al revistei „Transilvania” (1895). Director, proprietar și editor la „Revista economică din Sibiu (1899—1906). A condus munca de redactare și editare a *Enciclopediei române* în 3 vol. (1898, 1900, 1904), apărută sub egida ASTREI.

² Articol intermediar.

³ Mărunțișurile.

⁴ Nimeni nu-i obligat la mai mult decît poate.

⁵ V. Braniște va rămîne totuși la „Dreptatea” pînă în martie 1895 cînd va fi închis la Văcz.

106. TEODOR BULCU

Beiuș, 1 mai 1894

Domnule Braniște!

Cetesc regulat și cu atențiune jurnalul dumitale „Dreptatea”. Îți gratulez și mă bucur din inimă că-l redactezi în un mod variu și corespunzător gustului românesc.

Am cetit cu plăcere și fila din zilele tinereții dumitale (și a mele) intitulată: *Un prînz la Peleş*¹. Dar permite-mi domnule Bill A Zam² să reflectez că reveria aceasta ai scris-o nu din notițe ci din așa-numitul de-mi aduc bine aminte... și anume: oaspele am fost eu, care sum beiușan și nu blăjan³. Nu pentru aceea scriu aceste, că doară mi-ar derega să fiu blăjan, nu nicidecît. Mai departe în fața otelului „Cărăiman”, nu pentru aceea v-am părăsit, pentru că lipsea „u” final din

inscripție⁴, ci pentru că fiind zi de duminică am grăbit la s[fin]ta biserică, unde am avut fericirea să iau loc în față cu regele românilor, ceea ce dumneata ai regretat-o atunci. Apoi să știi domnule Braniste, că eu am mers spre Sinaia nu călare pe „u“ final, ci în societatea domnișoarelor sedile, cari deja de mai mulți ani sînt bine văzute și pe la noi.

În fine ai uitat să pomenesti prînzul frugal ce l-am avut la otelul lui Nicolae, unde otelierei în cinstea domnului Ghiță⁵ ne-a cinstit pe toți cu vin de Odobești, care a fost atît de superb, de eu am zis, că cu un vin de acesta bucuos aș servi s[fin]ta liturghie și de 3 ori în zi... Dar apoi siesta ce am ținut-o cu toții în pădure pe iarbă verde...

Cred, că dumneata care ai o peană atît de bună, vei ști croi un mic fil pentru foia „Dreptății“ și din reflexiunile aceste făcute sub impresiunea acelor dulci suveniri pe cari le-am cîștigat în societatea dumitale și a ălorlalți colegi brașoveni⁶.

La vară iară voi să merg și pînă dincolo la Sinaia, de unde mă voi reîntoarce pe calea „Dreptății“ din Timișoara.

Așadară la revedere!

Azi seara sosind colegul meu Dumbravă⁷ de la Cluj mi-a adus știrea îmbucurătoare că Mihali, episcopul Lugojului, ar fi susținut de guvern pentru de a fi întărit de mitropolit. Vivat!

Vestea e adusă din Cluj, nu știu nu va fi sosit mai curînd și pe la dumneavoastră!

Beiuș, la 1 mai 894

Al dtale devotat stimător
T. Bulcu⁸
vicerector profesor

BCS, ms. nr. 23225; BAFCN Ft. 429/1062—1063.

¹ Un prînz la Peleş — O filă din zilele tinereții, în „Dreptatea“, nr. 87, din 20 aprilie/2 mai 1894; *Oameni, fapte...*, p. 63—65.

² Pseudonim al lui V. Braniste.

³ Cum scrisese V. Braniste.

⁴ Aluzie la etimologia latinizată folosită încă de unii profesori din Blaj.

⁵ George Pop.

⁶ V. Onițiu, Iosif Blaga, Gh. Pop.

⁷ Vasile Dumbravă, profesor de istorie naturală, geografie și gimnastică la liceul din Beiuș.

⁸ Teodor Bulcu, profesor suplinitor. A predat în anul școlar 1893/1894 latina și româna. Vicerector al internatului „Pavelian“.

107. „DREPTATEA“ [scrisă de Corneliu Diaconovici]

Timișoara, 7 mai 1894

„DREPTATEA“
ziar politic

Onorabile domnule doctor!

Am făcut trista experiență că o telegramă dată nouă din Sibiu în cauza procesului Memorandului a fost în Sibiu deja confiscată¹.

Noi n-am primit de la dumneata pînă azi, 4 ore după amea-zi, nici o știre telegrafică, ci numai o cartă poștală scrisă cu ceruză. Dacă pînă acuma nu ne-ai depeșat cumva nimic, apoi, se pricepe, nu ne surprinde. Dară dacă ne-ai depeșat apoi la noi n-a sosit și verosimil încă s-a confiscat. Va fi vreun ordin secret și noi nu vom mai primi nimic pe cale telegrafică.

Te rugăm dară trimite-ne nouă ale noastre în epistolă *expresă* fără întârziere și nu uita a scrie și a substrage pe dosul epistolei cuvintele chinezești „éjjel is kézbesitendő“².

Salutare!

„DREPTATEA“
ziar politic

BAR, ms. nr. 106755; BAFCN Ft. 397/375.

¹ V. Braniste era corespondentul „Dreptății“ la Cluj pen-
tru procesul Memorandului

² A se preda și noaptea.

108. CORNELIU DIACONOVICI

Timișoara, 8 mai 1894
ora 1³⁰ noaptea

Iubite domnule doctor,

Regret că sînt nevoit să-ți comunic dezolarea mea despre felul reportajelor dumitale de pînă acuma.

Noi aducem cele mai mari jertfe, trimitem un corespondent special, scoatem două ediții zilnic, acestea toate pentru a fi

informați cu 24 ore înaintea celorlalte gazete, iar în realitate am rămas în urma acestora cu 24 de ore.

Mi-e rușine de lume că „Temeswarer Zeitung“ este mai repede și mai bine informat despre procesul Memorandului decât „Dreptatea“.

Pînă acum m-am mîngăiat (și eu îi înșel și astăzi cu aceasta pe cititori) că rapoartele dumitale au fost confiscate, dar după ce am primit telegramele de ieri și de astăzi văd că nu este vorba de aceasta, ci că în primul rînd dumneata ești vinovat pentru mersul deplorabil al reportajelor.

Eu vreau să-ți dovedesc aceasta ad oculos¹.

Noi ne-am înțeles să ne dai zilnic două telegrame, pentru cele două ediții, și cel puțin un raport scris; și ce ai făcut dumneata?

Ai plecat vineri și ai telegrafiat prima dată luni la patru și jumătate seara, cînd trebuia să știi că telegrama dumitale va sosi numai după apariția ediției de seară. Și era într-adevăr necesar să telegrafiezi seara la patru și jumătate? Nu. Mai întii pentru că ședința s-a încheiat la unu și jumătate, iar al doilea, noi nu puteam folosi telegrama dumitale decât în numărul de amiază de marți, cînd aveam de 5—6 ori mai mult material la dispoziție în „Magyarország“ și în ziarul de seară. Deci acești bani au fost bani aruncați pe fereastră.

Tot așa stau lucrurile și cu telegrama dumitale de astăzi (a doua). A fost expediată la șase și jumătate, după ce ambele noastre ediții erau demult tipărite.

La ce dracu scoatem noi ediție de seară², cînd aceasta nu are un raport despre dezbaterile din ziua respectivă?

Nici cu rapoartele dumitale scrise nu stăm mai bine.

Prima dumitale scrisoare, datată din 5 are ștampila poștei din Cluj din 6, cea datată din 6, pe cea din 7 mai. Deci trei rapoarte au fost expediate de abia în ziua următoare, căci ștampila se face în momentul expedierii. Eu nu știu cui i-ai încredințat treaba, dar ea este prost făcută.

Eu nu am altă explicație pentru toate acestea, decât că dumneata te ocupi cu alte lucruri, dar cred că reportajul ar trebui să aibă înțietate, pentru că numai acesta îți este datoric, toate celelalte le faci din proprie inițiativă.

Noi ne chinuim aici zi și noapte, așteptăm în cea mai mare agitație rapoartele dumitale pînă în ultima clipă și apoi sîntem nevoiți să reproducem din „Temeswarer Zeitung“. Cum pot în asemenea împrejurări să justific multele cheltuieli.

Eu speram ca tocmai acum să demonstrăm neîntrecuta noastră capacitate și în realitate arătăm lipsa noastră de maturitate jurnalistică.

Colac peste pupăză sosește materialul trimis de dumneata prin Seghedin, deci după ora 6 și trebuie să rămână pentru ziua următoare.

„Tribuna“, sosită astăzi aici, s-a tipărit mult mai devreme decât ediția noastră de seară și totuși ne-a luat-o înainte cu mult.

De aceea, te rog stăruitor, ca cel puțin în zilele următoare să îndrepti întârzierile și să fii mai punctual.

Trimite-ne dimineața și la amiază regulat câte 100 cuvinte, pentru ca să putem avea și noi cel puțin ceva nou.

Ziarele sosite astăzi din Budapesta au dări de seamă mult mai amănunțite despre ziua primă, iar noi nu avem de la dumneata nimic scris despre aceasta.

Ieri n-ai trimis nimic?

Eu sînt nemîngăiat de acest fiasco.

Pe deasupra mai pleacă și Dăianu³ din Pesta, fără să spună nimănui, cînd știa bine că noi așteptăm rapoarte urgente din Parlament. Aceasta este o concepție despre datorie, pe care eu n-o înțeleg.

Am sperat că cel puțin el îți va fi de ajutor, dar nu observ nimic în această privință.

La urma urmelor s-a apucat iarăși de manifeste anonime?

Deci, te rog încă o dată, domnule doctor, să fii mai exact, cel puțin în ultimele zile⁴. Poate mai este posibil să reparăm blamajul nostru.

Chiar „Gazeta“ ne-a întrecut și ne-a luat-o înainte, chiar în Banat, cu rapoartele. Rușine.

Te salut așteptînd o grabnică îndreptare.

Dr. Diaconovici

Lieber Herr Doctor,

Ich bedauere, Ihnen die Mitteilung machen zu müssen, daß ich über die Art und Weise Ihrer bisherigen Berichterstattung ganz untröstlich bin.

Wir bringen die größten Opfer, entsenden einen Specialberichterstatte^r, geben zwei Blätter täglich, Alles nur um den übrigen Blättern um 24 Stunden voraus zu sein, und tatsächlich sind wir denselben um 24 Stunden zurückgeblieben.

Ich schäme mich vor der Welt, daß die „Temesvárer Zeitung“ viel rascher und besser über den Memorandum-Proceß berichtet ist als „Dreptatea“.

Bisher tröstete ich mich damit (und ich schwinde es den Lesern auch heute noch vor), daß Ihre Berichte confiscirt wurden, aber nachdem ich Ihr gestriges und heutiges Telegramm erhielt, sehe ich, daß es nicht der Fall ist und daß an der beklagenswerthen Berichterstattung in erster Reihe Sie die Schuld tragen.

Ich will Ihnen das ad oculos beweisen.

Wir haben besprochen, daß Sie uns täglich zwei Telegramme für die beiden Ausgaben und mindestens einen brieflichen Bericht geben; und was thaten Sie?

Sie reisten Freitag ab und telegrafirten zum ersten Male am Montag um 1/2 5 Uhr abends, wie Sie doch wissen mußten, daß Ihr Telegramm erst nach Druck der Abendausgabe hier anlangen wird.

Und war es überhaupt nothwendig, abends 1/2 5 zu telegrafiren? Nein! Denn erstens schloß die Verhandlung schon um 1/2 2 Uhr, und zweitens konnten wir Ihr Telegramm erst in der Mittags Nr. von Dienstag verwenden, wo wir doch aus „Magyarország“ und den Abendblättern 5—6 mal mehr zur Verfügung hatten. Das war also hinausgeworfenes Geld. Ebenso verhält es sich mit Ihrem heutigen (zweiten) Telegramm. Es wurde auch um 1/2 7 Uhr aufgegeben, wo wir beide Ausgaben längst ausgedruckt hatten.

Wozu, zum Teufel, geben wir denn die Abendnummer heraus, wenn Sie nicht einen Bericht über die Verhandlungen desselben Tages enthalten soll?

Mit Ihren schriftlichen Berichten steht es nicht besser.

Ihr erster Brief vom 5. datirt trägt den Poststempel Kolozsvár vom 6., der vom 6. datirte den vom 7. Mai. Also sind drei Berichte immer erst am nächsten Tage aufgegeben worden, denn die Abstempelung erfolgt im Momente der Aufgabe. Ich weiß nicht, wem Sie die Sache anvertrauten, aber achlecht ist sie gemacht.

Ich habe keine andere Erklärung für all dies, als die, daß Sie mit anderen Dingen beschäftigt sind, aber ich denke, daß die Berichterstattung das Erste sein sollte, denn nur dies ist Pflicht, alles andere thun Sie aus freien Stücken.

Wir quälen uns hier Tag und Nacht ab, warten in größter Aufrregung bis zum letzten Moment auf Ihre Nachrichten und müssen dann aus der „Temesvárer Zeitung“ reproduciren.

Wie soll ich unter solchen Umständen die vielen Auslagen beantworten?

Ich hoffte, daß wir eben jetzt unsere unübertroffene Leistungsfähigkeit zeigen werden und thatsächlich zeigen wir unsere journalistische Minorenität!

Obendrauf kommt auch, was Sie schicken, consequent über Szegedin, also erst nach 6 Uhr, und muß für morgen zurückbleiben.

Die heute hier angelangte „Tribuna“ wurde viel früher geschlossen als unser Abendblatt und dennoch ist sie weit voraus.

Ich bitte Sie darum inständig, zumindest in den nächsten Tagen Ihre Versäumnisse einzubringen und pünktlicher zu sein.

Geben Sie uns morgens und mittags je ca. 100 Worte, regelmäßig, damit wir doch wenigstens etwas Neues haben.

Die heute aus Budapest angelangten Zeitungen haben längst ausführliche Berichte über den 1. Tag, und wir haben von Ihnen noch keine Zeile Geschriebenes hierüber.

Haben Sie denn gestern nichts expedirt?

Ich bin untröstlich über dieses Fiasco.

Obendrein geht auch noch Dăian von Pest durch, ohne Jemanden zu betrauen, wo er doch wußte, daß wir wegen des Oberhauses dringende Berichte haben müssen. Das ist eine Pflichtauffassung, die ich nicht verstehe.

Ich hoffte, daß er wenigstens Ihnen behilflich sein werde, aber ich sehe nichts davon. Arbeitet er am Ende wieder an anonymen Manifesten?

Also nochmals bitte ich Sie, Herr Doctor, wenigstens in den letzten Tagen pünktlicher zu sein. Vielleicht läßt sich unsere Blamage noch repariren.

Sogar die „Gazeta“ hat uns übereilt und ist uns im Banat sogar mit den Berichten voraus. Pfui der Teufel!

Ich grüße Sie in Erwartung baldiger Besserung

Dr. Diaconovich

BAR, ms. nr. 150.031; BAFCN. Ft. 393/126—131.

¹ La fața locului.

² „Urmînd acum zilele mari, zilele agitate din cauza nemaipomenitei inprocesuări a unui întreg neam, pe lângă datorințele naționale avem și datorințe jurnalistice de împlinit... Ca să corespundem pe deplin datorinței noastre am dispus ca pentru durata procesului de la Cluj să dăm două edițiuni din ziarul nostru pe zi. Prima edițiune apare la amiază la 11¹/₂ oare, edițiunea a doua seara la 6¹/₂ oare“. „Dreptatea“, nr. 90, din 23 aprilie/5 mai 1894. Începînd cu 25 aprilie/7 mai, nr. 91 a apărut ediția de dimineață cu

editorialul *Sus inimile*. În aceeași zi, ediția de seara — nr. 92 — apărea cu un titlu mare *Procesul Memorandului*.

³ Elie Dăianu era corespondentul „Dreptății” la Buda-
pesta.

⁴ Imputările făcute de Diaconovici lui V. Braniște se vor
dovedi neîntemeiate. Vezi scrisoarea următoare.

109. „DREPTATEA” [scrisă de Corneliu Diaconovici]

Timișoara, 9 mai 1894

„DREPTATEA”

ziar politic

Mult stimată domnule doctor!

În temeiul prețuitei dumitale scrisori primite azi,
ne-am convins că ai dat șase telegrame și ele au fost inhibate.
Obiecționările noastre deci față de dumneata n-au fost moti-
vate¹.

Te rugăm însă trimite-ne copiile acelor depeșe oprite pen-
tru ca să le putem întrebuița, precum și conservă recipisele
ca să ne putem recăpăta spesele².

N-ar fi mai bine și mai cu folos să ne trimiteți depeșele în
limba germană.

Apropos! fii bun nu uita a pune bățatori la ochi pe epis-
tolă *via Tövis*³ — *Arad*. Și nu uita a reclama epistola cu ra-
portul despre ziua primă, căci nici pînă azi n-am primit-o!

Salutare!

„DREPTATEA”

ziar politic Temesvár

BAR, ms. nr. 106756; BAFCN Ft. 397/376.

¹ Vezi scrisoarea anterioară. *Suprimarea telegramelor*,
în „Dreptatea”, nr. 94, din 27 aprilie/9 mai 1894. În articol
se mai informa că și rapoartele de la Cluj erau intenționat
întîrziate.

² „În 4 am emis un raportor special la Cluj”, dar ra-
poartele lui n-au sosit, fiind oprite legăturile telefonice cu
Viena și Pesta. Cf. *Către cetitori*, în „Dreptatea”, nr. 92,
din 25 aprilie/7 mai 1894. „Pierzîndu-se (!) mai multe din
rapoartele mele trimise pe posta redacțiunii „Dreptății”,
țin acum că momentele importante, care n-au putut intra
la timpul său în coloanele ziarului nostru, să le relev
posterior” — scria V. Braniște, sub semnătura Raportorul.
„Dreptatea”, nr. 11, din 19/31 mai 1894.

³ Teiuș.

Timișoara, 10 mai 1894, ora 11, seara

Iubite domnule doctor,

În cursul zilei de azi și nici ieri nu au sosit rapoarte telegrafice de la dumneata. Deci presupun cu siguranță că telegramele au fost confiscate, lucru pe care îl găsesc de neînțeles, deoarece dumneata cunoscând situația, desigur te-ai mărginit să telegrafiezi numai mersul evenimentelor. Te rog cere să ți se restituie banii. Eu am citit ordonanța referitoare la aceasta și în § 3 se spune formal că textele plătite trebuie restituite.

Cum telegramele au fost confiscate, aveam tot dreptul să presupun că vei acorda o îndoită atenție rapoartelor scrise. Din păcate, acesta nu este cazul. Astăzi n-a sosit nici un rând de la dumneata.

Numai seara la 6, am primit — prin Seghedin — o scrisoare *neexpediată* expres, cu câteva foi răzlețe, zdrențoase și necitețe, lipsite de conținut, de la o parte a dezbaterii de marți, despre ziua de ieri nici o iotă.

Aceasta nu se numește jurnalistică, ci cîrpaceală.

Dacă n-ai voit să mergi la Cluj, pentru ca să asiguri ziarul cu reportaje, ar fi trebuit să-ți iei concediu, și atunci aș fi asigurat pe altă cale reportajul. În felul acesta nu ne-am fi compromis foaia, căci noi dăm o jalnică impresie cu marile noastre pregătiri spectaculoase și cu „edițiile de seară“, în care nu apar rapoarte.

După ce multe mele apeluri telefonice și scrisorile au rămas fără rezultat și dumneata nu ai răspuns la ele, voi sista cu începere de mîine ediția a doua a ziarului¹. Seara apare „*Temeswarer Zeitung*“ și este mai bine informat decît noi. Pentru ce are nevoie publicul de ediția noastră de seară.

Ceea ce am primit noi în scris de la Cluj pînă acuma, am citit cu o zi mai devreme în ziarele din Pesta și de trei ori mai amănunțit. Așa-numitul dumitale „Birou al presei“² pare că și-a recrutat forțele din milițiile din Pinzgau³, pentru că lucrează atît de încet și sosește mereu — trei zile după scripturi. Nici talent jurnalistic nu este acolo mai mult decît în Pinzgau.

Pe scurt, eu sînt foarte dezamăgit și mi-e rușine că „Dreptatea“ s-a dovedit incapabilă la prima probă de foc.

Natural, eu nu mai încerc să te rog să remediezi aceste stări de lucruri proaste. Este prea tîrziu pentru aceasta, și nu există nici o perspectivă pentru o schimbare a lucrurilor. Am ajuns în situația „Cum o vrea Dumnezeu“.

După ce și-a învinețit „Dreptatea“ un ochi, bagă de seamă să nu te întorci și dumneata acasă cu unul învinețit și fește-te să nu ajungi în contact nemijlocit cu huliganii din Cluj.

Te salută al dumatile sincer

Diaconovici

Lieber Herr Doctor,

Im Laufe des heutigen Tages sind ebenso wie gestern keine telegraphischen Berichte von Ihnen eingelangt. Ich kann demnach mit Sicherheit voraussetzen, dass die Telegrammen confiscirt wurden, was ich Specieell mit Rücksicht auf uns um so weniger verständlich finde, da Sie sich — die Situationen kennend, wohl darauf beschränkt haben dürften, blos den Sachverhalt zu telegraphiren. Bitte lassen Sie sich das Geld zurückgeben. Ich habe die bezügliche Verordnung gelesen und im § 3 steht es ausdrücklich, dass die bezahlten Taxen zurück zu erstatten sind.

Da nun einmal die Telegrammen confiscirt wurden, konnte ich mit alien Rechte voraussetzen, das Sie den schriftlichen Berichten doppelte Aufmerksamkeit zuwenden werden. Das ist leider nicht der Fall. Heute ist keine Zeile von Ihnen eingelangt. Blos um 6 Uhr abends erhielten wir via Szegedin einen nicht expres aufgegebenen Brief, mit einigen lumpigen, unleserlichen und inhaltslosen Zetteln über einen kleinen Theil der Verhandlung von Dienstag, über den gestrigen Tag keine Silbe.

Das heisse ich nicht Journalistik sondern Stümperei.

Wenn Sie nicht deshalb nach Klausenburg gehen wollten, um das Blatt mit Berichten zu versorgen, so hätten Sie Urlaub nehmen sollen und ich hätte dann auf anderem Wege für Berichte Sorge getragen. Auf diese Weise hätten wir unser Blatt wenigstens nicht blosgestellt, denn wir machen mit den grossen spektakelmässigen Vorbereitung und

unsern „Abendblättern“ in denen keine Berichte erscheinen, wohl einen jämmerlichen Eindruck.

Nachdem meine viele telegraphischen und brieflichen Urgezen erfolglos geblieben sind und Sie dieselben überhaupt nicht beantwortet haben, so werde ich mit morgigem Tage das zweimaliche Erscheinen des Blattes einstellen. Abends erscheint ja die „Temesvarer Zeitung“ und die ist besser informirt als wir. Wozu braucht das Publicum also unsere Abendausgabe.

Was wir von Klausenburg bisher schriftlich erhielten, haben wir um einen Tag früher in den Pester Blättern gelesen, und zwar dreimal so ausführlich.

Ihr sogenantes „Press Bureau“ scheint aus dem Pinzgauer Landsturm seine Kräfte recrutirt zu haben, denn es lässt sich wahrlich viel Zeit und kommt immer — *trei zile după scripturi*. Journalistisches Talent gibt es da auch nicht mehr als im Pinzgau.

Kurzum, ich bin sehr enttäuscht und schäme mich dass die „Dreptatea“ sich gleich bei der ersten Feuerprobe so unfähig erwiesen hat.

Ich versuche es natürlich nicht mehr Sie zu bitten, diese Übelstände zu saniren. Es ist dazu schon zu spät und auch keine Aussicht auf eine Wendung der Dinge. Ich bin schon auf dem Standpunkte angelangt: Wie Gott will!

Nachdem die „Dreptatea“ schon ein blaues Auge hat, sorgen Sie weigstens das Sie ohne einem solchen heim kommen und mit der Canaille von Klausenburg in keine unsanfte Berührung kommen.

Es grüsst Sie Ihr aufrichtiger

Diaconovich

BAR, ms. nr. 150032; BAFCN Ft. 393/132—135.

¹ Fapt ce nu s-a întâmplat, ziarul apărind cu două ediții și în 29 aprilie/11 mai și în 30 aprilie/12 mai 1894.

² Biroul Presei de la hotelul Biasini din Cluj l-a avut ca director pe V. Lucaciu, ajutat de S. Albini. În fapt activitatea Biroului a fost asigurată de V. Braniste și Elie Dăianu, după opinia lui V. Braniste. Cf. *Amintiri din închisoare*, p. 237—238. V. Netea afirmă că președintele Biroului de Presă a fost profesorul și publicistul blăjean Vasile Hossu. V. Netea, *Istoria Memorandului*, p. 243.

³ Pinzgau, regiune din Austria, vestită pentru creșterea vitelor. Dictionul german „gloțașii din Pinzgau“ simbolizează ritmul de încetineală al boilor.

Timișoara, 18 mai 1894.

Iubite domnule doctor,

Alăturtez o scrisoare pentru ca să ceri restituirea taxelor telegrafice, în cazul că nu ai făcut deja aceasta.

Te rog — dacă este posibil — să aduci și conceptele telegramelor reținute, pentru că eu vreau să forțez această treabă și în presa maghiară.

Poate îți va fi posibil să obții anticipat texte ale apărării românești. Dacă da, procură-ni-le pentru a le putea culege din timp.

Scrisoarea dumatăle a sosit abia alaltăieri, cu poșta din Arad. Toate celelalte le-am primit prin Seghedin, de obicei la nouă și jumătate seara.

Scrie-mi precis ziua sosirii dumatăle. Eu vreau să mă orientez în funcție de ea, pentru a putea pleca imediat la Pesta.

Plecarea lui Dăianu, „après nous le déluge”¹, ne-a tăiat total firele cu Pesta. Telefonul tace. De n-ar fi fost aceasta, am fi avut prin Pesta mai repede știri de la Cluj.

Cînd intenționează Dăianu să se întoarcă aici?

La noi nimic nou. Se doarme cu conștiința împăcată. Noaptea am fost pînă la patru și jumătate la dezbateră procesului de presă Ivackovics². Ieri a fost aici Mocioni³. El este de părere că ar fi bine ca într-un discurs de apărare, poate în al lui Rațiu, sau al altuia să se accentueze următoarea circumstanță:

a. Cu privire la Uniune au fost citate în *Memorand* numai fapte.

b. Este posibil ca din aceste fapte menționate să reiasă concluzia că legea Uniunii este nevalabilă.

c. Această concluzie n-a fost trasă nicăiri în *Memorand*.

d. Legea nu prevede pasibilă de pedeapsă citarea unor fapte, ci numai atacul formal adus valabilității legilor.

e. Acest atac formal (chiar dacă este vorba de o concluzie trasă în urma unor fapte) nu l-au făcut acuzații, ci l-a făcut un singur om în Ungaria: anume procurorul.

Deci, din punct de vedere al legii, numai el este pasibil de pedeapsă.

Comunică acestea domnilor. Poate vor putea folosi și acest argument.

Cu cele mai bune salutări

al dumitale sincer
Dr. Diaconovici

Scrisoarea Direcției poștelor rog să-mi fie restituită neapărat.

Lieber Herr Doctor,

Beiliegend eine Zuschrift, um die Telegrammtaxen zurückzuverlangen. Falls Sie dies nicht schon gethan hätten. Ich bitte Sie — falls möglich, auch die Conceptione der inhibirten Telegramme mitzubringen, da ich diese Angelegenheit auch in der magyarischen Presse forciren will.

Es wird Ihnen vielleicht möglich sein, Texte von romanischen Vertheidigungsreden im Vorhinein zu bekommen. Falls ja, verschaffen Sie uns dieselben, um sie vorzeitig setzen zu lassen.

Blos vorgestern kam Ihr Brief mit der Arader Post. Alle andern erhielten wir via Szegedin, zumeist 1/2 10 Uhr abends.

Schreiben Sie mir bestimmt den Tag Ihrer Ankunft mit. Ich will mich darnach richten, um sogleich nach Pest fahren zu können. Dăian's „après nous le déluge“ Abreise hat unsere Fäden mit Pest total abgeschnitten. Das Telefon schweigt. Wäre das nicht der Fall gewesen, so hätten wir auch von Klausenburg, via Pest, rascher Nachricht gehabt. Wann beabsichtigt Dăian hier einzurücken?

Hier sonst nichts neues.

Ruhiges Gewissen schläft heute. War nachts bis 1/2 5 Uhr früh bei der Presseproceß-Verhandlung Ivackovicz.

Gestern war *Mocsony hier*. Er meint, daß es gut wäre, in irgend einer, vielleicht Dr. Ratius Vertheidigungsrede und anderer, auch folgenden Umstand zu betonen:

a. Hinsichtlich der Union wurden im Memorandum *blos Thatsachen* angeführt.

b. Es ist möglich, daß diese angeführten Thatsachen die Schlußfolgerung zulassen, daß das Unionsgesetz ungültig ist.

c. Diese Folgerung ist aber im Memorandum *nirgends ausdrücklich gezogen worden*.

d. Das Gesetz findet nicht die Anführung von Thatsachen, sondern blos den ausdrücklichen Angriff auf die Gültigkeit der Gesetze strafbar.

e. Diesen ausdrücklichen Angriff (sei es auch im Wege einer Schlußfolgerung aus angeführten Thatsachen) haben aber die Angeklagten nicht, sondern bloß ein einziger Mensch in Ungarn: d.i. der Staatsanwalt gezogen.

Erwähnen Sie dies den Herrn. Vielleicht werden sie auch dieses Argument benutzen können.

Mit besten Grüßen.

Ihr aufrichtiger

Dr. Diaconovich

Die Zuschrift der Postdirection erbitte ich unbedingt retour.

BAR, ms. nr. 150033; BAFCN. Ft. 393/136—138.

¹ „După noi potopul“, expresie celebră pusă pe seama lui Ludovic al XV-lea, regele Franței.

² Procesul s-a pertractat la Timișoara în 17 mai orele 10^{1/2} — 5 dimineața, acuzat fiind Sofron Ivacskovics din Oravița pentru un articol publicat în gazeta „Südungarische Reform“ din Timișoara, în care a relevat abuzuri ale administrației. El a fost condamnat la 3 luni închisoare, 500 fl. amendă și plățirea taxelor de judecată. Cf. *Procesul de presă Motsidlovsky—Ivacskovics. Raport special*, în „Dreptatea“, nr. 101, din 7/19 mai 1894.

³ Alexandru Moeioni.

112. VASILE VOINA

Brașov, 27 mai 1894

Domnule Braniște!

Sigur vei fi știind că postul dumatile de profesor se suplinește. Va trebui să publicăm concurs pentru ocuparea lui. Deoarece însă s-a comunicat că dumneata ai fi aplecat să-ți reocupi postul — ceea ce și noi am dori — n-am mai publica concurs, ci ar rămînea ca dumneata să te adresezi cu o hîrtie către Eforie, prin care-ți retragi demisiunea și-ți exprimi dorința, că ai voi să-ți reocupi postul însă în mod definitiv. Eforia, după cum cunosc eu împrejurările te-ar și angaja ca definitiv, și-ar socoti și anii de serviciu la quinquinate¹ și pensie. Că ce va face consistoriul cu siguranță nu o pot spune, dar după cît am pipăit eu pulsul cu ocaziunea sinoadelor de la Sibiu, n-ar fi nici el contra.

Hotărăște-te deci și conștinindu-ți, adresează-te cu hirtia către Eforie. La orice caz însă într-o săptămână să avem răspunsul².

Epistola ți-o scriu în coînțelegere cu mai mulți prieteni.
Te salut

Voina
preot și paroh

BAR, ms. nr. 106742; BAFCN Ft. 397/338—339.

¹ Gradație la 5 ani.

² V. Braniște nu va reveni în anul școlar 1894/1895 la postul de profesor la liceul din Brașov.

113. ION RAȚIU

Sibiu, 31 mai 1894

Stimabile domnule!

Înțelegîndu-mă cu cîțiva membri din comitet, am aflat de lipsă să consultez pe mai mulți fruntași ai poporului român, asupra acțiunii mai potențate a partidului național, ce are să urmeze după verdictul din Cluj, și asupra modalităților, prin care să se manifesteze această acțiune.

Spre consultarea și rezolvarea acestor cestiuni grăve, îmi iau libertatea a Vă invita la o consultare confidențială în Sibiu, pe 1 iunie n. a.c. orele 10 a.m.

Primiți, stimabile domnule, asigurarea distinsei mele considerațiuni, cu care sum

Sibiu, 31 mai n. 1894

Al d-voastră devotat
Dr. Rațiu

Domniei sale domnului
Dr. Valeriu Braniște, redactor

Timișoara

BAR, ms. nr. 149975; BAFCN Ft. 393/25—26

[Sibiu, mai 1894]

{Telegramă}

Îți admir curajul și bărbăția! Înainte pe calea apucată că e sfântă și dreaptă și Domnul Dumnezeu ne va ajuta¹

Amicii din Orlat

BAR, ms. nr. 106757; BAFCN Ft. 397/378.

¹ Telegrama este probabil o adeziune la articolul *Interogatoriul* scris de V. Branîște și apărut în „Dreptatea” din 8/20 mai 1894, în care V. Branîște și-a făcut cunoscute opiniile cu privire la declarațiile unor fruntași ai P.N.R. de la începutul procesului Memorandului cu privire la tipărirea și răspîndirea Memorandului. Pe parcursul procesului însă prin cuvîntul lui I. Rațiu s-a făcut cunoscut că membrii Comitetului „...ca mandatarii ai conferențelor generale naționale nu putem decît să aprobăm publicarea și răspîndirea lui și prin urmare, primim responsabilitate solidară și în privința aceasta”. „Tribuna”, nr. 100, din 14/26 mai 1894.

115. VALERIU BRANIȘTE

(Către comitetul domnișoarelor române)

Timișoara, [mai 1894]

Mult stimată domnișoară!

Entuziasmat de adevărat patriotica și româneasca dumneavoastră acțiune¹, îmi permit a vă trimite odată cu această scrisoare 200 exemplare din modestul meu manifest intitulat *Un vot* cu rugarea că dacă vă convine să transmiteți acele exemplare comitetului de domnișoare, a cărui secretară sînteți cu mențiunea de a se distribui în cercuri cît mai largi și, agitîndu-se în chipul acesta, mărețta dumneavoastră pornire să afle răsunset în toate colțurile locuite de români.

Rugindu-vă totodată să mă încunoștințați despre primirea și dispozițiunile luate față de acest manifest.

Semnez cu profund devotament

Dr. V. Braniște

(Ciornă)

Arhiva familiei.

¹ „La Brașov s-a pornit o mișcare, care în scurt timp va cuprinde și întretese toate unghiurile locuite de români. Acum se urzește liga femeilor și fetelor române... Mame și surori române vă înșirați sub stindardul desfășurat de femeile și fetele române din Brașov, căci acel steag înseamnă izbînda cauzei românești“. *Femeile române*, în „Dreptatea“, nr. 122, din 3/15 iunie 1894.

116. VALERIU BRANIȘTE

(Către tinerime)

[Timișoara, mai 1894]

Mult stimat domn,

Deodată cu această scrisoare îmi permit a vă pune la dispoziție pentru distribuire 100 exemplare din manifestul *Un vot*, în credința că prin răspîndirea acestuia se asigură și mai puternic și în cercuri și mai largi ideea Ligii damelor române.

Rugindu-vă să mă încunoștințați despre primirea și soarta acestor manifeste

Semnez cu profund devotament

Dr. V. Braniște

Cred că răspîndirea acestui manifest servește cauzei noastre și îndeosebi cauzei în a cărei serviciu stați în primul rînd dumneavoastră.

(Ciornă)

Arhiva familiei.

Braşov, 21 iunie 1894

Stimate domnule!

Comitetul damelor române a luat cu vie plăcere cunoştinţă despre manifestul călduros adresat femeilor române, şi a decis distribuirea lui în cercurile româneşti.

Mulţămindu-vă, stimate domnule, pentru interesul şi importanţa ce aţi dat-o modestei noastre porniri¹, vă rog a primi asigurarea deosebitei noastre stime şi consideraţiuni

Maria Baiulescu
preşedintă

Elena A. Mureşianu
secretară

Braşov, 21/6 94

BAR, ms. nr. 106748; BAFCN Ft. 397/359.

¹ Comitetul doamnelor din Braşov a hotărît ca în favoarea mişcării memorandiste să confecţioneze medalii cu data de 7 mai 1894, pe care să le poarte ca decor şi să facă cocarde pe care să le poarte în toate ocaziile festive. „Dreptatea”, nr. 109, din 17/29 mai 1894.

Ca urmare a iniţiativelor femeilor române din Braşov, un Comitet de femei merit a susţine mişcarea Memorandului s-a constituit şi la Abrud, avînd-o ca preşedintă pe Ana Filip şi vicepreşedintă pe Eufenia Căian. „Dreptatea”, nr. 124, din 5/17 iunie 1894.

118. VALERIU BRANIŞTE

(Către mamă)

Timişoara, 24 iunie nou 1894

Mami dragă,

De-abia aseară am aflat epistola ta. Cînd a sosit eram la Arad¹, servitorul de cancelarie mi-a grijit-o, iar cînd am venit şi-a uitat să mi-o dea. Cînd a sosit depeşa eram la Vinga. Am acum mult de lucru în călătorii, astăzi plec la Caransebeş şi numai mîine seară mă întorc, sau poimîine. E greu, căci nu numai călătoresc, dar trebuie să redijez şi foaia.

Cu toate acestea sînt — mulțumită sfintului — sănătos și numai un necaz am, mă îngraș, deși trăiesc după împrejurări, foarte neregulat.

Brașovenilor le-am răspuns, primesc condițiunile lor și aici am abzis la 15 august n.²

În zilele acestea se va întruni comitetul fundatorilor și vor decide asupra demisiunii mele! Nu voiesc să o primească desigur, dar dacă insist, trebuie. La toți le-ar părea rău, căci om ca mine nu mai află în curînd.

Au scris lui Ghiță Pop la Lipsca să vină, dar Ghiță nu vrea.

Momentan după ședință vă scriu detaliat și anunț timpul sosirii mele.

De la Cluj am voit să vin la Brașov, dar nu s-a putut. Una că a durat pra mult procesul³, și a doua am fost exmis din ședință cu o misiune la Arad și Lugoj, ce momentan a trebuit să fac. După aceea au venit veștile cu procesele noastre de presă, a trebuit să vin să aranjez totul. Dar pînă astăzi nu știu nimic pozitiv, deși se vorbește pe la procuratură de zece *procese de presă* contra „Dreptății“ (Ha, ha, ha!)⁴

Ce proști mai sînt ungerii.⁵

Diaconoviți e acum la băi și de aceea tot numai pe cîte 1—2 zile mă pot depărta, se-nțelege, nu în afaceri personale, ci politice.

În zilele acestea însă trebuie să sosească și apoi răsufli mai liber.

Ce privește rămasul în Brașov, sau *venitul incoace* nu decideți nimic pînă nu vă scriu eu. Cel mult în 5 zile primiți de la mine rezultatul pozitiv.

Dacă e Victoriei mai bine să-mi scrie ce comedii au fost cu petrecerea domnișoarelor?

Am auzit în Vinga minuni. Iarăși intrigi cu husarii?

Pe mine m-a atins foarte neplăcut știrea, fiindcă chiar din incidentul brașovenilor am voit să pornesc o agitație foarte mare în toată țara.

Poate ați văzut deja *Votul* meu. Acum organizez fetele din Banat⁶ și vom vota o moțiune grandioasă, care se va trimite apoi în toate părțile.

Dorindu-vă sănătate, putere și curaj vă îmbrățișează

al vostru
Valer

P.S. Chiar acum primesc depeșa să aștept pe Mocioni la gară, poate se decid încă azi lucrurile. Apoi vă scriu momentan. V.

Arhiva familiei.

¹ De la Arad (Cronică teatrală, socială și încă ceva) scrisă de V. Braniște și semnată L-r d-r v-r b-r.

² Intenția lui V. Braniște de a reveni la Brașov nu s-a realizat acum.

³ Procesul Memorandului (7—25 mai 1894).

⁴ La sfârșitul anului 1894 — după cum se va vedea — „Dreptății” și lui V. Braniște li se va intenta un proces de presă.

⁵ Aluzie la autorități.

⁶ Vezi articolul *Femeilor române*, în „Dreptatea”, nr. 122, din 3/15 iunie 1894.

119. VASILE VOINA

Brașov, 27 iunie 1894

Domnule Braniște,

Imi pare rău că nu ți-ai trimis hîrtia la timp. O săptămîna întregă am așteptat după ea, și am tot amînat ținerea ședinței Eforiei. Văzînd că nu mai sosește, sîmbăta trecută s-a ținut Eforia, s-a decis publicarea de concurs pentru limba maghiară. Ieri am ținut Eforie anume pentru hîrtia dumatăle și răspunsul îl vei primi. Dacă termenul răspunsului nu-l fixai pe 30 iunie st. n. s-ar fi putut chema și delegațiunile și sigur s-ar fi hotărît precum am fi dorit unii din noi, dar fiindcă delegațiunile nu se pot convoca decît cu 8 zile înainte, un răspuns pozitiv nu ți s-ar fi putut da pînă în 30 iunie.

Dumneata, dacă acum mai vrei, poți să concurezi și să-ți pui și condițiunile din hîrtia dumatăle, cari desigur vor fi primite, dar de la 230 florini trebuie să abtăi.

Cu stimă
Voina
protopop

Arhiva familiei.

Alba Iulia, 28 iunie 1894

Pentru uz privat

Sum de părere cum că cauza sîntă a poporului nostru numai așa va învinge, cînd trădătorii și fariseii nu vor mai avea influință ca să poată nimici în ascuns sau pe față rezultatele luptei celor de bună credință.

Chemarea presei este a descoperi pre cei răi, ca lumea să se poată feri de uneltilor lor, — nu numai contrarii de alt neam ci în prima linie sînt a se combate cei răi din sfînul nostru, care face cauză comună cu inimicii noștri seculari pentru interese mîrșave, de altă parte însă ca niște farisei înaintea publicului nostru voiesc a se arăta de români. Bine ar fi cînd nu s-ar afla între noi camelioni, însă aceasta numai pe calea publicisticii se va putea ajunge.

Correspondențele „Nomen“¹ au avut numai adevărul în vedere și acuzele grave se pot dovedi. Acuzele acele sînt numai o mică parte din păcatele cari sînt la ordinea zilei pe aici. Persoanele bisericești a devenit de urgie prin purtarea lor și cercul de deputați sinodali și congresuali azi este reprezentat aici la noi prin 2 nule, dar totodată cu un trecut slab.

Ca să-i cunoști am oîoare a-ți spune, că unul este avocatul Ioachim Fulea, care locuia odinioară în Sebeșul sășesc și acolo cît a fost a lucrat ca cortez² al deputaților dietali unguri — lucrînd în contra programului național. De urgia poporului a trebuit să părăsească vechiul domiciliu și s-a mutat aici, unde prin influența lui Ivan³ la preoții îndopați cu banii vînzării dați de min[isterul] ung[ar] a devenit deputat congresual și sinodal.

Al doilea este Nic[olae] Florescu, proprietar în Ighiu, o comună cu absolută majoritate română, care însă nu are nici jude nici notar român — precum avea acum 2—3 ani, ci din cauza numitului, în toate e iobăgită minorității maghiare. De prezent comuna Ighiu e copleșită de cătane aduse asupra românilor fără cauză, dar aceasta nu-l împiedică pe Florescu a nu tracta pe unguri la masa sa și a benchetui cu haita în casina elementului român.

Cum că cît a decăzut alegerile bisericești pentru sinoade în Ardeal poți să vezi de aci; apoi nu e de mult cînd „Tribuna“ publica în coloanele sale cum că alt deputat sinodal din cercul Offenbaia⁴ — Turda cu numele Simeon Pașca no-

tar cercual din Sălciua s-a făcut membru fondator la EMKE⁵ din Cluj.

Acum poftim fă cu acești oameni cauză română.

În primăvara aceasta ai comunicat în „Dreptatea“ o știre despre o ședință a comunității A[lba] Iulia⁶, dar corespondentul ți-a retăcut cum că pînă cînd eu vorbeam românește proto-popul Ivan ostentativ folosea limba maghiară și chiar această mirșavie a dat ansă la niște scene furtunoase.

Cruțați-i deci pe acești indivizi ca să puteți a zice oare cîndva: mea culpa

Cu toată stima
Rubin Pațiția⁷
advocat

BAR, ms. nr. 150055; BAFCN Ft. 393/185, 186.

¹ Semnate de R. Pațiția. N-au apărut în „Dreptatea“.

² Corteș — agitator politic.

³ Nicolae Ivan (1855—1936). Membru de frunte al P.N.R. înainte de 1918, redactor la „Telegraful român“. În 1921 a devenit episcop ortodox al Vadului, Feleacului și Clujului. Membru al Academiei Române.

⁴ Offenbaia — Baia de Arieș, jud. Alba.

⁵ Erdély Magyar Kulturális Egyesület (Asociația culturală maghiară din Transilvania).

⁶ În 5 aprilie 1894 ar fi urmat să se țină la Alba Iulia o adunare de protest împotriva proiectelor de legi privind căsătoria civilă și introducerea matricolelor de stat. Adunarea a fost însă interzisă. Totuși mai mulți oameni, care nu aflaseră de interzicerea adunării, au ajuns la Alba Iulia. Ei au trebuit să se împrăștie la sfatul lui R. Pațiția. Acesta în prealabil obținuse de la primărie retragerea jandarmilor sosiți la fața locului. Vezi „Dreptatea“, nr. 68, din 25 martie/6 aprilie; nr. 71, din 30 martie/11 aprilie 1894; „Tribuna“, nr. 60, din 27 martie/8 aprilie 1894; nr. 81, din 22 aprilie/4 mai 1894.

⁷ Rubin Pațiția (1841—1918). Avocat din Alba Iulia, memorandist. Vezi Nicolae Jovan, *Contribuții la cunoașterea vieții și activității memorandistului Rubin Pațiția*, în „Apu-lum“, 1972, 10.

121. J. COSTAT

Rákos Palota, 2 iulie st. n. 1894

Frate Valeriu!

Te rog scrie-mi adresa ta afară de redacțiune. Aș avea să-ți comunic ceva lucru interesant dacă-mi promiți că vei ști păstra secretul comunicat. E interesul tău de jurnalist

a lua folosul și a trage consecvențele informațiilor nerefutable. Informațiile date de mine de pe cînd erai încă la „Tribuna“ și aste mai nouă s-au adevărit. Eu stau în imediata apropiere cu factorii politici de acum, mai ales naționali. Sub adresa de jos scrie-mi tu curînd, — de cumva nu-mi va refuza Harank sub pseudonimul Lányi V. am să public un articol relativ la desființarea comitetului nostru¹. Altcum detaliurile în curînd, după răspunsul tău. *Adresează-mi și tu frățuțește răspunsul tău.*

Rămîn cu iubire frățească națională al tău amic

J. Costal²

R. Palota (Bpest mellett)

2-iul. 94 st. n.

Adresa: A monsieur Valère Braniște rédacteur en chef du journal „Dreptatea“ à Temesvár.

BAR, ms. nr. 106745; BAFCN Ft. 397/354—355.

¹ Comitetul P.N.R. Vezi actele oficiale prin care s-a desființat Comitetul P.N.R. în *Dizolvarea Comitetului național*, „Dreptatea“, nr. 128, din 12/24 iunie 1894; Liviu Botezan, *Contribuții la studiul vieții politice a Transilvaniei din anii 1895—1898*, în „A.I.I. Cluj“, 1970, 13, p. 214.

² După grafie pare a fi Ghiță Pop.

122. ALECU A. BOGDAN

(Dr. Alesandru Keresztes avocat, Déés [Antot])

Dej, 16 iulie n. 1894

Domnule redactor!

Vă fac cunoscut prin orientare (bătutu-i-ar Dumnezeu porci și oameni de nimica) că din incidentul venirii lui Hieronymi¹ în Ardeal, organele subalterne intenționează ca atît cu ocaziunea primirei oficioase a măgarului de Hieronymi, cît și cu ocaziunea banchetelor date în onoarea dînsului să participe și românii² (notabilități, protopopi și preoți) ca acolo să-i facă ministrului urechiat elogii în toaste și la primirea la gară: să zică măgarul!: am fost chiar printre ei în Ardeal, și tot poporul, toată inteligența și preoții în frunte m-au primit foarte cordial și au ieșit spre întîmpinarea mea, cine face vrajbă — comitetul național și tinerii universitari din Cluj

(noi sîntem proscriși și eschiși de la Universitate). Ii vom întemnița: chestia română rezolvată!!...

Săca-i-ar măduva în oase!

Ba sum informat din izvorul cel mai competent (înșiși s-au trădat nemernicii!) că această intenționare este sprijinită și de advocații din Dej, Augustin Munteanu și avocatul și pasagerul acestuia avocatul Găvrilă Manu, care se pregătesc, adunînd mai multe subscrieri din loc și din provincie, să prezinte și un memoriu redactat de Augustin Munteanu, marele tîlmațiu, moderat, politic, și suflour „ex offo”³ și „ca om, care reprezintă” a lui baron Banffi Deszö⁴ din Pesta, să-l predea lui Hieronymi, ce fel de memoriu, și cu ce conținut nu se știe, numai atîta, că programul național îl batjocorește, trece cu vederea, și „nu va face politică înaltă” după cum s-au exprimat ei la cîțiva înși în mod discret, va fi sigur de-al d-lui ogărsit și șontorog Alexics⁵.

Toți românii de bine sînt foarte indignați și după părerea de obște ar fi consult, ca în această privință foile noastre să-și deie părerile „cu multă băgare de seamă” (după părerea domnului dr. Teodor Mihali) că ce ținută să iee românii peste tot unde vor umbla colindătorii de la Pesta făcîndu-se sărbătoriri în ținuturile noastre? Directiva nu poate fi decît o ținută absolut pasivă.

(Izvor îmi sînt dr. Mihali membru în comit[et]ul național, căpitanul pens[ionar] bătrînul Bohățiel din Cluj și sfirtecațul și mișelul de Manu, care e slab de gură) în interesul cauzei sînteți rugați a susține acestea ca informații din Cluj (vai ce păcală, ce rușine pe năsuțul lor!).

Cu deslușiri detaiate în privința aceasta vă servesc la timp, și despre toate primirile la gările din Cluj — Dej (raport,) Hieronymi Joi în 29 l.c.n. va fi deja oaspetele fișpanului baronului Bornemisza în Dej sigur!

Rămîn cu toată stima

Alecu A. Bogdan
stud. iur. Cluj (în cancelaria adv.
Dr. Ales. Keresztes)
Dej, posta utcza 16.

N.B. Dacă se poate articol de fond.

BAR, ms. nr. 106725; BAFCN Ft. 397/288—289.

¹ Hieronymi Károly, ministru de interne în cabinetul Wekerle (19 noiembrie 1892—1895).

² Într-o corespondență de la Cluj din 18 iulie 1894 „Tribuna“, din 9/21 iulie 1894 anunța intenția persoanelor indicate în scrisoare de a-i prezenta ministrului un Memoriu din partea românilor. „Dacă el se va prezenta va fi prezentat *numai în numele lor*, pentru că nu cred că vor găsi suflete ticăloase să-l subscrie“ — aprecia „Tribuna“.

După lanțul de procese îndreptate împotriva românilor, culminând cu procesul Memorandului, după dizolvarea Comitetului P.N.R. orice încercare de apropiere a ministrului de români era sortită eșecului. Atitudinea rezervată a românilor a fost relevată de presa românească cu prilejul vizitei făcute în Transilvania.

„Ministrul Hieronymi a sosit în Ardeal și a călătorit prin această frumoasă țeară, fără să fi văzut pe acei locuitori, care alcătuiesc majoritatea ei“, pentru că „ei nu au voit să-l vadă...“, „Tribuna“, nr. 145, din 12/24 iulie 1894. La Sibiu „...românii ca pretutindeni s-au ferit de a lua parte la primire. La gara din Sibiu *nici un român nu era*“. La Deva „...*nici printre deputați nici la banchet nu s-a arătat nici un român*“. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 155, din 15/27 iulie 1894. Vezi și „Dreptatea“, nr. 150—153/1894 pe această temă, *Hieronymi prin Ardeal*, în „Foaia de duminică“, nr. 23 din 16/28 iulie 1894.

³ Din oficiu.

⁴ Bánffy Deszö (1843—1911). Om politic maghiar, dinastic, comite suprem în Solnocul Inferior, președinte al parlamentului, prim-ministru. A avut o poziție reacționară față de aspirațiile naționale ale celorlalte popoare din țară.

⁵ George Alexits.

123. GHIȚĂ POP

[Lipsca, iulie 1894]

Frate Valer!

Publicați acelea ce vi le trimit aici¹.

Totodată luînd în considerare importanța concluderilor studenților din Lipsca, scrie un articol de fond în „Dreptatea“, încît să se cutremure globul maghiar. Arată că Europa civilizată i-a izolat denegîndu-le dreptul de a se număra între popoarele culte etc. etc.

Planul meu, de-a pune de aici din Lipsca o lavină în mișcare încît să cuprindă întreaga tinerime a Germaniei, Franciei și Italiei, se realizează, cum vezi.

Așadară înainte!

În scurt îți voi comunica și altele.
Te salut

Ghiță

BAR, ms. nr. 106747; BAFCN Ft. 397/356—357.

¹ În 6 iulie 1894 a avut loc o ședință a Schulverein-ului german din Lipsca, la care au participat și profesorul dr. Hasse, deputat în Reichstag și profesorul dr. Oetingen, consilier de stat. Cu acel prilej Gh. Pop a ținut o conferință despre *Situația naționalităților în Ungaria*, în care a protestat împotriva încorporării Transilvaniei la Ungaria, a relevat asupra națională la care erau supuși românii. El le-a cerut celor prezenți să-și ridice „vocea” împotriva maghiarizării la care erau supuse popoarele nemaghiare din țară. Motiunea propusă de profesorul Weigand și adoptată cu „aplauze tunătoare” suna astfel: „Schulverein-ul german din Lipsca își ține de datorință a provoca pe conaționali germani din Ungaria și Transilvania să meargă mină în mină cu celelalte naționalități asupra, să facă energic front în contra tendințelor de maghiarizare ale guvernului maghiar”.

Ca urmare a unei scrisori injurioase la adresa studenților germani, fiindcă aceștia au primit cu bunăvoință *M memoriul studenților români*, apărută în „Nemzet”, s-a votat o motiune prin care studenții de la Lipsca îi invitau pe colegii de la celelalte universități germane să-i sfătuiască pe studenții maghiari: „de a evita universitățile germane”. Cf. *Conferența Schulverein-ului în Lipsca*, în „Dreptatea”, nr. 144, din 3/15 iulie 1894; *Cauza română în Lipsca. Raport special al „Dreptății”*, în *Ibidem*, nr. 145, din 5/17 iulie 1894.

124. VALERIU BRANIȘTE

(Către ministrul de interne maghiar)

Timișoara, 7 august 1894

„DREPTATEA”
ziar politic

Excelență!

Alăturat îmi permit a vă trimite trei citațiuni estrădate în limba maghiară, cu care mă infesteză judecătoria reg[ească] din loc[alitate].

În afaceri de presă am primit deja pînă acum zece citațiuni, toate în limba maghiară estrădate. Primele — nevoind să-mi prind mintea cu servitorii de la judecătoria — le-am remis simplamente, fiindcă nu sînt estrădate în sensul legii (§ 8 al. 3 art. XLIV ex. 1868), servitorul însă mi le-a adus din nou și le-a lăsat pe o masă a biroului.

Am mers la domnul jude instructor și am cerut remediu de drept, judele respectiv a recunoscut că pretensiunea mea e legală, dar nu-mi poate ajuta, fiind uzul altul. Am insistat însă pe lîngă pretensiunea ca față de noi să procedă în spirit strict legal, fiindcă nouă chiar *nesupunerea la legi* ni se împuță.

Acum din nou sînt infestat cu citațiuni estrădate în limba maghiară, deși cunoaște judecătoria prea bine punctul meu de vedere. Le trimit deci Ilustrității Tale, ca să Vă convingeți despre aserțiunile mele, rugîndu-Vă totodată să binevoiți a-mi aduce atît mie cît și judecătoriei din loc. la cunoștință, că *legile Ungariei votate de parlamentul maghiar și sancționate de Coroană, au putere obligatoare, da sau ba?*

Articolul de lege s-a votat contra voinții poporului român, fiind însă odată votat și sancționat *ne-am supus și ne supunem*, deși îl combatem cu mijloace legale, *pretindem că și organele statului să se supună acelor legi.*

Eu de altfel privesc citațiunile din cestiune de neexistente, pentru mine.

Al Exc[elenței] Voastre
Prof. Dr. Valeriu Braniște
primredactor al „Dreptății“ și
al revistei „Romänische Jahrbücher“

(Copier)

BAR, ms. nr. 106728; BAFCN Ft. 397/297—290.

125. SEVER SEPTIMIU SECULA

București, 13 august [v.] 1894

Iubită redacțiune,

M-a surprins foarte plăcut anunțarea din partea voastră a [ziarului] „Săptămîna“¹, pentru care vă mulțumesc în numele meu și a întreg Comitetului.

Mai ales ne pare bine că ne-ați anunțat voi, „Tribuna“ și „Gazeta“. Deoarece presa de aici tace ca porcu'n terci . . . Afară de „Voința Națională“ nici o gazetă nici nu pomenește măcar, de apariția „Săptămîinii“.

N-avem parale, avem în vedere de a biciui tot și toate — avem însă totuși speranța de a putea s-o ducem cevași.

Vă trimit poezia alăturată, rugîndu-vă s-o publicați în foia „Dreptății“².

Al vostru devotat și iubitor

Secula³

BAR, ms. nr. 150211; BAFCN Ft. 391/101.

¹ *Nou ziar săptămînal*. „Cu 1-ma septembrie intră în viață o nouă revistă politică și literară cu titlul: *Săptămîna*, sub direcțiunea unui comitet. Colaboratorii acestei reviste sînt pentru partea politică: Alex. Racotă, Cesar Colescu-Vartic, Dumitru C. Mustăță, N. Crișan; iar pentru partea literară: Victor Crăsescu (St. Basarabeanu), G. Coșbuc, Z. G. Arbore, Sever Secula, Sergiu Cujbă, Al. Dragoș, I. Vultur“. În continuare se redă pe scurt programul revistei. „Dreptatea“ nr. 175, din 12/24 august 1894.

² În „Foișoara Dreptății“ n-am întîlnit în perioada următoare vreo poezie semnată Secula.

³ Sever Septimiu Secula (1868—1912). A studiat teologia la Arad și literale la București. Funcționar la Arhivele Statului din București, profesor la Seminarul ortodox din Arad. Publicist. A publicat și studii istorice.

126. PATRICIU DRĂGĂLINA

Caransebeș, 15 august 1894

Rezervată pentru informațiunea redacțiunei

Onorabilă redacțiune

În numărul 174 a „Dreptății“¹ se ridică de Scaron alias Păcățan mai multe gravamine în contra președintelui *Comunității de avere*² și a membrilor din comitet.

Nu sînt autorizat din partea nimănui a scrie referitor la cele cuprinse sub titlul „un steag revoluționar“ și poate, că iau asupra mea odiul amicilor mei, dar îmi țin de datorință, ca român, să dau chiarificări și toate să le reduc la adevărată lor valoare.

Pe cînd fac aceasta mă rog în interesul cauzei, să nu se dea aceste rînduri publicității.

Scaron ridică următoarele acuze: s-au subvenționat școale ungurești cu bani românești, s-a premiat cu bani românești o carte slabă jidovească, ridicîndu-se apoi pînă la cer, vorbește de 2 îngeri și că unul mai tare, a înfipt în fruntarul edificiului Comunității de avere, steagul unguresc.

Bani românești ca subvențiune pentru școale ungurești. Comunitatea de avere a distribuit stipendii și ajutoare la fiii săraci ori împăduriților și la alți români transilvăneni, așa dară la români, căci 4—5 străini, fii d-ai împăduriților, care s-au ajutorat, nu pot cădea în cumpănă, — suma de 52.337 fl. 14 cr. Efectul acestor ajutoare se simte pe toate terenele. Stipendiștii noștri ocupă acum funcțiunile cele mai cardinale la C[omunitatea] de avere; străinii, slujbași vechi, au fost delăturați și în locul lor s-au pus români.

Pe cînd înainte de 14 ani nu se afla pentru posturile de forestieră nici un competent român, astăzi avem atîția — dar toți stipendiști, încît nu știi pe care să-l denumească, ca să nu facă unuia sau altuia nedreptate. Cîtă fericire pe lîngă vatra multor țărani la sărbătorile sf[intelor] Paști, văzîndu-și copiii lor zdrențoși, îmbrăcați în haine nouă, cumpărate pe banii C[omunității] de avere. E cu puțință să fie Scaron, care le știe acestea toate, atît de frivol, ca să nu se bucure de fericirea altora?

Librăria și tipografia diecezană, institute românești, au primit de la Com[unitatea] de avere pentru tipărituri și revizite de scris anual 800 fl., în total $8 \times 800 = 6400$ fl. Ni s-au făcut imputări că de ce nu ținem licitațiune pentru lucrurile acestea, dar nu le-am luat în considerațiune, ci am zis: folosul să fie a românilor.

Pentru fondul gimnaziului românesc, care ar avea să se înființeze în Caransebeș, s-a depus suma de 30.817 fl. 95, care capital se fructifică și se sporește anualminte cu cîte 3.000 fl. Va să zică pen-tru scopuri românești s-au spesat pînă acum aproape 90.000 fl.

Direcțiunea școalelor civile private ungurești din loc[alitate] subșterne adunării generale o rugare și cere de la aceasta un ajutor, oferindu-i în schimb pentru acest beneficiu didactru moderat pentru fetele sărace ale împăduriților și fapt este că de la acestea nu s-au luat ca didactru suma întregă, ci numai pe jumătate. Adunarea votează ajutorul de 200 fl., iar Comitetul n-a distribuit, în 2 ani dupăolaltă, mai mult de

200 fl., aşadară numai jumătate din suma votată. Va să zică raportul ar fi 200: 90.000. Două sute la străini şi 90.000 pentru cultura românească. Şi totuşi Scaron are obrăznicia să-şi bată joc de faptele membrilor din Comitet.

S-a premiat cu bani româneşti o carte slabă evreiască. La averea Comunităţii, care distribuie la fiii împăduririlor în fiecare an banii de şcoală, sînt părtaşi toţi foştii Grăniţeri, care au trăit în comuniune şi toţi aceia care au prestat servitii militare în reg[imentul] rom[ânesc] banatic Nr. 13, pînă în 8 iunie 1871, fie ei români, germani, boemi sau evrei. Nu este deci iertat să zicem că Co[munitatea] de avere e o instituţiune naţională. Cărţi româneşti, înţeleg cărţi scrise de autori români, s-au distribuit pînă acum în preţ de 1.238 fl. 51. Un evreu scrie o geografie românească, cartea e aprobată de V[enerabilul] Cons[iliu] diecezan şi de ministrul cultelor, cartea e introdusă de inspec[torul] regesc de şcoale în toate şcolile comunale din fostul confiniu militar şi la noi sînt afară de 2, toate şcolile rurale şcoale comunale, cartea am examinat-o şi eu, aşadară e bună, şi el cere de la adunarea generală ajutor de bani, şi acesta i se votează şi acum depune în cancelăria Controlorului Com[unităţii] de avere, atîtea cărţi, cît face suma, care i s-a votat, oare are Comitetul dreptul să calce un decis al adunării?

Domnilor! sîntem siliţi să aprindem şi lui Iuda cîte o luminare dacă voim să progresăm. În împrejurările în care ne aflăm nu ni este iertat să fim exclusivişti, mai cu seamă cînd şi evreii sînt părtaşi la beneficiile Com[unităţii] de avere.

S-a înfipt steagul unguresc pe edificiul C[omunităţii] de avere.

Scaron de cîte ori se înalţă la cer şi se scoboară pe aripile ingerilor în mijlocul acestei lumi păcătoase, greşeşte. Pentru că cerul nu e de nasul său. Chiar fantezia îl părăseşte. Era poate mai potrivită asemănarea cu un zmeu, care ducea steagul unguresc şi un inger cu steag rom[ânesc]. Dar n-[am] de-a face cu recenziunea asupra productelor sale de fantasmă, ci să expun adevărul.

Steagul unguresc să pune de 3 ani pe edificiul Com[unităţii] de avere şi aceasta se face la dorinţa mai înaltă. Va să zică nu s-a pus în acest an pentru prima dată. Noi, cei din Comitet, am discutat asupra acestui fapt. Dar fiindcă cei de la putere arată acum multă bunăvoinţă faţă de această instituţiune şi nu ne pune piedecile de mai nainte, prin urmare ne putem

dezvolta firește, am aflat de consult, să nu respingem mina prietenească. Și nici că este consult să facem altcum.

Scaron vorbește de o interpelațiune în aceasta afacere în proxima adunare generală. Atita ne-ar mai trebui. Președintele, om de temperament foarte sangvinic, să nu aducă însuși cauza în adunare, ceea ce el vooiește s-o facă, pentru a se reabilita. Să ne credeți însă — am merge bine, am intrat într-o dilemă, din care fără știrbirea reputațiunii românilor sau fără distrugerea acestei instituțiuni, nu vom putea scăpa.

De va ajuuge cauza la vot și adunarea aprobă arborarea steagului, atunci blamajul e a românilor; 100.000 români s-au pronunțat pentru steagul unguresc; adică reprobă: comunitatea de avere într-o jumătate de an s-a dus; o va lua-o statul în administrațiunea sa, cum a făcut cu cea din Biserica Albă. Eu nu sînt de calibrul lui Lințu și altor oameni, care zic s-o ia statul în administrațiune. Am periclita existența a 100.000 români.

Așa stăm domnilor! V-am spus starea adevărată a lucrului și îmi veți concede că asupra acestor veleități nu se poate disputa în publicitate. Domnii de la Comunitate sînt proști și orbi și n-au idee: cît s-a spus pentru cauzele românești, căci de ar ști, — am păți-o.

De dumneavoastră mă mir că puneți preț pe birfelile unui om a cărui trecut trebuia să vă fie bine cunoscut și dați în oamenii aceia, care în toată viața lor au muncit pentru binele neamului românesc fără dezinteresare.

Vă rog în fine a publica răspunsul meu adresat la lămurirea [indescifrabil]

Cu stimă

Patriciu Drăgălina³

BAR, ms. nr. 150035; BAFCN Ft. 393/142—145.

¹ *Un steag revoluționar*, în „Dreptatea”, nr. 174, din 11/23 august 1894.

² Comunitatea de avere a fost o instituție a confiniului militar, acea fișie sudică a Austro-Ungariei, care se întindea de la Marea Adriatică pînă în Transilvania. Familiile erau grupate în companii și regimente avînd o administrare comună a bunurilor lor. Vezi Antóniu Marchescu, *Grănicerii bătăfeți și comunitatea de avere*, Caransebes, 1941.

³ Patriciu I. Drăgălina (1849—1917). Profesor de geografie și istoric la Caransebeș. Din 1910 președintele Comunității de avere a grânicerilor bănățeni. Publică: *Din istoria Banatului de Severin* (vol. I—III), Caransebeș, 1899—1902.

127. GRIGORE PLETOSU

Năsăud, 25 august st.n. 1894

Domnule Braniște,

La gimnaziul nostru din Năsăud se va excrie concurs pentru un post de profesor, care va avea să provadă materii filologice și anume: sau limba maghiară cu germana, ori cu latina, ori alte combinații din aceste trei.

După informațiunile ce am primit de la foștii colegi de studiu de-ai dumitale, aflu că dumneata ai avea tocmai această calificățiune formală.

Nu am însărcinarea din partea nimănuui să-ți fac invitațiune formală spre a concura, deoarece pre aici nu știu calificățiunea ce o ai avea. Și dacă vin a-ți atrage atenția asupra acestei împrejurări, este faptul că patronatul gimnaziului tocmai acum este în mare încurcală, neavînd între grâniceri pe nimeni calificat tocmai în această combinațiune, iar guvernul insistă pre lîngă curentarea acestei catedre. Apoi mai este trebuință de a mai avea vreun om și de alte vederi mai largi mai bine consolidate, cari să nu fie înlănțuite de vederi exclusiviste locale.

Condițiunile de trai aici, după împrejurări nu sînt grele; iar condițiunile concursului le poți vedea publicate în foi.

Dacă cumva intenționați a intra iară pe cariera didactică și dacă nu ați avea intențiunea a vă reîntoarce la Brașov, mi-ar plăcea mult dacă ați reflecta la această catedră de la gimnaziul nostru. Cu orice fel de informațiuni sînt la dispoziție.

Mă însemn

Năsăud, 15 august st. n. 1894

Al Domniei voastre
stimător
prof. Greg. Pletosu

Arhiva familiei.

Sinaia, 13/25 august 1894

Stimate domnule,

Plec mâine spre Haaga (Olanda) la conferința interparlamentară¹. Acolo am *poate* o luptă cu deputații unguri: Pázmándy, Emeric Irányi, Vörös, Emeric Venter, Elemér Palfy. Nadecrey (?) Soma Visontay. Vin a vă ruga să-mi trimiteti (poste restante Haaga) informațiuni despre acești domni cât privește purtarea lor în cauza naționalităților, ce au scris? ce au tipărit? și orice știri credeți că mă pot ajuta în caz de „*argumentum ad hominem*“².

Dumnezeu să vă trăiască că „Dreptatea“ voastră e minunată. Primit-ați noul meu op: *Documente inedite*³? Dați-i importanța cuvenită ca și *Vocilor latine*⁴.

La întoarcerea-mi de la Haaga peste vreo 20 de zile, voi face o vizită — dacă aceasta va fi cu voia lor — domnilor Rațiu, Lucaciu.

S-ar cuveni să se traducă în „Dreptatea“ articolele din *Voci*. Dacă n-aveți traducători, vom face noi aici aceste traduceri.

În Viena mă opresc două zile la [indescifrabil], în otel Mül-ler (Graben).

Al dumitale devotat amic

V. A. Urechia

Arhiva familiei.

¹ V. A. Urechia a publicat în „Naționalul“ o scrisoare referitoare la conferința interparlamentară de la Haga, care se încheia astfel: „Noi românii nu ne vom abate de la dezbaterea teoretică decât dacă domnii colegii unguri *ne vor sili*“. Reprodusă în „Gazeta Transilvaniei“, nr. 102, din 24 iulie/5 august 1894.

„Dreptatea“, din 17/29 august 1894 anunța: „Dl. V. A. Urechia, senator și președinte al Ligii Culturale, ieri a plecat la Haga pentru a lua parte la Congresul interparlamentar pentru arbitrajul păcii“. Vezi și *Doi Congrese*, în Idem, nr. 186, din 26 august/7 septembrie 1894; *Congresul de la Haga*, în Idem, nr. 187, din 27 august/7 septembrie 1894; *Cestiunea română de la Congresul de la Haga*, în Idem, nr. 189, din 31 august/12 septembrie 1894. *Românii și ungurii la Haga*, în „Tribuna“, nr. 183, din 31 august/12 septembrie 1894.

Din partea maghiară a participat la Cóngrés doar Pázmándy Dénes (1849—1925). Om politic și publicist. A scris printre altele *La Hongrie devant l'Europe*, Bruxelles, 1905.

² Argumente pentru cazul în discuție.

³ Documentele inedite purtau numele: *L'alliance des Roumains et des Hongrois en 1859 contre L'Autriche [documents]* publiés par V. A. Urechia. Edițiunea Ligii, București, 1894. Lucrarea a fost prezentată în „Dreptatea”, nr. 178, din 17/29 august 1894.

⁴ *Voci latine. De la frați la frați. Latina ginte-i o regi-nă! I-a culegere de adeziuni a ginteii latine la mișcarea națională din Transilvania și Banat.* Ilustrată cu autografe și diverse stampe prin V. A. Urechia, președintele Ligii pentru unitatea culturală a românilor, I. V. Socec, 1894. Prezentată în „Dreptatea”, nr. 177, din 14/26 august 1894.

129. PAVEL ROTARIU

Timișoara, 27 august 1894

ADVOCAT
ROTARIU PÁL
UGYVED
TEMESVART

Iubite domnule doctor Braniște!¹

Regret foarte că nu se află om pe lume care, în caz de boală, să-mi facă aceasta cunoscut, ca să-mi pot împlini o datorință de prima ordine creștinească. Nu aflu, nu văd pe nime, niciunde, de la redacție . . . !

Din nefericire sum și eu azi legat de casă. Nu chiar bolnav în pat, dar cuprins de o vehementă diaree care mi-a stors toate puterile și mă leagă. La epistola dumitale pot servi, în acest moment, numai cu puține date:

1. Pázmándy este născut între slovaci, desigur e un renegat à la Kossuth, care cine știe ce nume de botez va fi fost avut.

2. Irányi este azi mort, la anul 1848 a fost secretarul lui Kossuth, d-atunci încoaci, pînă la moarte, președintele Partidului kossuthist. De naștere este „ein czipser Schwab“ al cărui nume original este Halbschuh.

3. Palffy (Elemér), deputatul actual al cercului Biserica Albă este de naștere croat, dar nu-mi aduc aminte ce nume a avut tată-său. Născut a fost în comuna Altringen² (comitatul Timiș, cercul Lipova); în dietă n-a vorbit niciodată; ca fibirău în acest

comitat a fost om foarte onest și neparțial, nicicând șovinist maghiar. Ce va avea în inima sa? — asta nimeni nu poate ști.

4. Visontai este jidov botezat, șovinist încarnat.

Despre Vörös, Venter etc. nu am nici o informațiune.

Vă doresc curindă și grabnică însănătoșare, sper că mine vă voi putea cerceta, de unde nu, trimite-mi prin cineva informațiuni verbale despre starea dumatăle ca dacă mi se va putea să-ți alinez cât de cât durerile.

Cu profund respect

P. Rotariu³

BAR, ms. nr. 106740; BAFCN Ft. 397/331—332.

¹ V. Braniște fiind bolnav l-a rugat pe P. Rotariu să-i caute date lui V. A. Urechia despre oamenii politici maghiari, care apar în scrisoarea acestuia din 13/25 august 1894.

² Azi Recășel.

³ Pavel Rotariu (1840—1919), avocat și publicist. În 1874 editează la Timișoara revista umoristică „Priculiciul“, între 1880—1894, tot la Timișoara, „Luminătorul“ și între 1886—1887 suplimentul acestuia „Advocatul poporului“. A administrat „Dreptatea“ (1894—1897).

130. ILIE POPESCU

Năsăud, 16 septembrie 1894

Onorată redacțiune!

În numele junimii studioase vin a vă mulțami pentru binefacerea față de noi prin gratificarea abonamentului scumpei „Dreptăți“.

Vă mulțamesc pentru că prin cetirea foilor politice sîntem în curent și noi cu mersul politic și vedem că cîte temnițe stau deschise pentru apărătorii neamului nostru și ne oțelim spre a intra la rîndul nostru și noi în ele pentru sfînta „Dreptate“.

Mulțamindu-Vă în numele junimii studioase sum

Cu profundă stimă
Ilie Popescu
VIII

Năsăud la 16 sept. 1894

Șchei, doc. nr. 174; BAFCN Ft. 510/97.

131. VALERIU BRANIȘTE
(Către mamă)

Timișoara, 19 septembrie 1894
(cetate, str. Casa orașului)

„DREPTATEA“
ziar politic

Iubită mamă!

Astăzi îți pot scrie că sînt sănătos. Astăzi după 12 zile m-am sculat din pat și în 3—4 zile pot ieși și pe stradă. Dar sînt foarte obosit și rupt de slab.

După ce ai plecat mi s-a făcut foarte rău de desperasem. Am avut doi medici, au constatat că morbul rezidă în rărunchi și provine din răceală.

Am luat pe zi 3 băi calde, ziua, noaptea comprese arzătoare și astfel mi-am curățat rărunchii și totul.

Deja de patru zile nu mai am nici o durere, medicii însă nu au permis să mă scol pînă astăzi, acum trebuie încetul cu încetul să mă dedau cu umblatul și să mă recreez.

Duminecă sau luni de va fi o zi frumoasă ies în parc.

— — — — —

La Sibiu numai azi am putut scrie. Sînt invitat pe duminică de frate de mire la ospățul domnișoarei *Lucia Cosma*¹ în Sibiu, dar tot astăzi am abzis, fiindcă nu rischez o astfel de strapață, deși îmi pare rău că nu pot merge, căci făceam totodată și alte isprăvi la Sibiu.

De sine înțeles că nici epistola lui Victor n-am putut-o expedia, azi nu cred, dar mâine îi voi scrie. Azi am scris deja prea mult.

Dumineca trecută a fost aici ședința fondatorilor. Eu n-am putut lua parte, fiind legat de pat. Dar m-au cercetat aproape toți. Alexandru Moșoni a șezut 2 ceasuri la mine.

Drept rezultat îți comunic numai unul. La 1-ma noiembrie² sînt eu *directorul* ziarului „Dreptatea“.

Acum numai de procesele de presă să scap teafăr apoi toate-s bune. De aici încolo nu mai primesc responsabilitatea pentru nimic, ci vom introduce și noi sistemul cu Strohmann³.

Lui Diaconovici nu i-a prea convenit treaba cu proclamarea mea *unanimă* de director, el avea, așa se vede, speranța ascunsă că rămîne. E și firesc, mai bine aici șef și nu lucrezi nimic ca el, decît funcționar subaltern în Sibiu. După ședință a plecat momentan din Timișoara lăsînd foaia baltă și Dumnezeu știe cînd vine. Eu trebuia să dictez din pat părțile esențiale.

Dacă nu pot deja în octombrie apoi în noiembrie vin desigur pe vreo 2—3 zile la Brașov. Vedeți însurați pe Roșca, Oniț și Blaga pînă atunci. Cum zăceam în pat și cum mi-ai înprospătat în memorie traciurile din Brașov, mi-am petrecut de multe ori admirabil cu aduceri aminte. Vedeam excursiuni pe mătreațe, Mondscheinpartie-uri⁴, o ceată de alifanți, pe Virgil desperat, apoi auzeam un glas de femeie cîntînd: *O du alte Burschenherlichkeit*⁵ și jucînd crețele pe fața madamei Popea etc. etc. etc.

Scrieți-mi cît de des și cît de mult.

Vă îmbrățișează cît și pe toți prietenii.

Valer

Nu uitați să-mi trimiteți șlafrocul⁶. Pantofarul, dacă poate, să-mi facă *păpuci faini de piele*, eu îi trimitz banii de aici. Răspundeți.

Arhiva familiei.

¹ Lucia Cosma (1875—1972), fata lui Partenie Cosma și soția lui Aurel Cosma. Muziciană și publicistă. Profesoară la Conservatorul de muzică din București. A concertat la Viena, Paris, Londra. A fost denumită „Privighetoarea Ardealului“.

² Între 1 noiembrie 1894—23 aprilie 1895 V. Braniște a fost directorul ziarului.

³ Om de paie.

⁴ Plimbări sub clar de iună.

⁵ Un cîntec studentesc — „Vechea splendoare a tineretii“.

⁶ Halat de casă.

Paris, 8/20 septembrie 1894
11 Place de Panthéon

L'EUROPE
Gazette Diplomatique
25, rue de Lille,
DIRECTEUR POLITIQUE
Léo BIRON

Onorată Redacțiune,

Zilele acestea fiind invitat [de] consulul Columbiei, excelentul nostru filoromân Dr. Sanchez de Silvera, să petrec câteva timp la Nantes, am acceptat cu plăcere — bine știind că fiind lângă dînsul și cu dînsul o să scot din pana lui un act favorabil Cauzii noastre. În adevăr nu m-am înșelat deloc! Într-o zi primind din Paris între altele și N° 188 din *Dreptatea*, cel cu apelul în trei limbi¹, mă grăbii să-l arăt și să-l explic ospitalierului meu amic espagnol. Rezultatul a fost actul aici alăturat în copie legalizată și întărită de pecetea Consulatului.

Pentru o mai repede înțelegere a acestui act am crezut că nu e rău să-l traduc, — dar domniile voastre sînteți liberi a îndrepta traducerea mea, dacă judecați că ar trebui revăzută. Eu n-am nimic contra. Faceți și dispuneți de acest act cum credeți că e mai bine. Dacă voți să-l publicați, nu publicați numele meu, ci spuneți că scrisoarea domnului Consul a fost adresată unui amic și *correspondent* al dumneavoastră la Paris. Zic: *correspondent*, căci d-aici înainte veți avea de la mine regulat comunicări *politice* și literare d-aici cel puțin o dată pe săptămînă.

Dacă fratele Broștean² se găsește încă la Timișoara, vă rog să-l preveniți că în cea mai apropiată a mea scrisoare îi voi mulțumi în privința tuturor chestiunilor la care am a-i răspunde.

Terminînd, Vă rog să mă considerați ca pe unul din cei mai devotați amici ai „Dreptății“.

Al întregii Redacțiuni cordial

G. Ocășian

P.S. Uitasem că am prezentat un memoriu în limba espagnolă domnului Sanchez de Silvera, precum și ilustrului Zorilla³ fost ministru Președinte în Spania, actualmente domiciliat aici. Vă

voi comunica la timpul său în ce ziare și țări se va fi publicat memoriul meu în cauza noastră.

Imediat ce veți fi primit scrisoarea aceasta, vă rog să mă înștiințați de adresa domnului V[incentiu] Babeș⁴ din Pesta. În același timp, vă mai rog să-mi spuneți dacă pot să vă trimit corespondențele⁵ mele *francate sau nu*.

G. Ocășian⁶

BAR, ms. nr. 150143; BAFCN Ft. 394/159—160.

Nantes, 15 septembrie 1894

Traducere

Scumpul meu domn și amic⁷

Numărul 188 (9 septembrie 1894) din „Dreptatea“ ce mi l-ați comunicat mi-a făcut o mare plăcere. Spiritualul articol poliglot al excelentului vostru organ politic românesc merită a fi cunoscut în toate țările latine din cele două emisfere. Cetirea aceluși inteligent apel adresat: „Membrilor Congresului de igienă și demografie“ la B[udapesta] îmi confirmă cele ce îmi relatați de mai bine de doi ani, fie la trecerea mea prin Paris fie aici la Nantes despre persecuțiunile perfide ale ungarilor⁸ în contra viguroasei voastre națiuni. În adevăr nimic mai caracteristic pentru relațiunile etnice din Transilvania și Ungaria, decît încercările ungurești d-a se insinua pe lângă membrii Congresului medical internațional, azi încă oaspeți ai maghiarilor, și d-a-i invita: „să se pronunțe asupra împrejurărilor din Ungaria ca judecători severi“. După mine nu e nici o trebuință ca savanții străini reuniți la B. Pesta sub *pretextul unui congres științific* să fie ei înșiși judecătorii *severi* ai situațiunii din Ungaria. Nu! pentru simplul motiv că situațiunea însăși ce ungarilor au creat-o în Ungaria, i-a condamnat *de mult și fără cruțare*.

Apelul oficial ce maghiarii l-au făcut opiniunii publice nu poate să amăgească pe nimeni: a fost deci inutil dacă nu înconștient.

Ranele adinci ce ți-le pricinuesc ei înșiși prin politica lor megalomană nu se vindecă prin congrese de igienă sau de demografie. Cu toate acestea dacă tiranii dumneavoastră pun atât preț pe *higienă și demografie*, n-au decît să facă igienă în prinsorile lor, *deschizînd toate porțile* marilor voștri martiri ai sfintei voastre idei naționale; — asemenea, în loc de „demografia“ atât de scumpă lor, să facă bine bunii voștri unguri, a da întîietate exercitiului democrației. Înțeleg *democrația* cea adevărată, aceea care i-a transformat din sclavii de ieri, în oameni liberi ce sînt astăzi.

Intr-aceea însă, dumneavoastră aveți multă dreptate a-mi spune că nu trebuie să încetăm un minut campania noastră în contra acestor falși liberali din Austro-Ungaria. Și în fapt aveți cu atîta mai multă dreptate, cu cît știut este că *ungurii v-au declarat un război de rasă teribil*.

Ce privește modesta mea persoană (în această luptă) eu sînt din toată inima pentru elementul român. Convingerea mea nestrămutată e: Că toate popoarele de rasă latină (și cu ele celelalte popoare) vor considera ca o datorie a lor morală *de-a interesa opinia publică a lumii întregi* pentru cauza atîtor milioane de frați români care sînt tot atîția Martiri în regiunile Carpaților și ale Dunării.

Trimiteți-mi deci articolele dumneavoastră și eu le voi publica în presa espagnolă și cea americană.

Vă rog transmite sincerele și respectuoasele mele omagii Excelenței Sale domnului V. A. Urechia, Președintele valoroasei Ligi culturale române, despre care mi-ați vorbit atât de mult. Terminînd scrisoarea de față vă rog de-a mă ținea în curent cu toate fazele ce le va străbate cauza voastră dreaptă și nobilă, al cărei entuziast servitor mă declar.

Al d-voastră din toată a mea inima

(ss) Dr. Sanchez de Silvera

Tradus de mine, cui i s-a adresat această scrisoare.

G. Ocășian

Paris, 7/19 Septembrie 1894
11 Place de Panthéon

BAR, ms. nr. 150143 Anexa; BAFCN Ft. 394/154—158.

CONSULADO
DE LA REPUBLICA DE COLOMBIA

Cher Monsieur et Ami,

Le numero 188 du journal „Dreptatea“ (9 Septembre 1894) que Vous venez de me communiquer m'a fait grand plaisir.

Le spirituel article polyglote de votre excellent organe politique roumain merite d'être connu dans tous les pays des deux hemisphères habitées par des peuples latins. La lecture de ce très intelligent appel: „Aux membres du Congrès de l'hygiène et de la démographie“ de Budapest me confirme les récits dont vous m'avez souvent entretenu depuis plus de deux ans, soit à Nantes soit à Paris, au sujet des perfides persécutions des Magyars contre votre *vigoureuse Nation*. En effet rien de plus caractéristique pour les relations ethniques de Transylvanie et de Hongrie que la tentative des Magyars de s'insinuer près de leurs hôtes du Congrès médical international et de les inviter: „de s'enquerir par eux mêmes des choses d'Hongrie en juges sévères“.

D'après mon avis, il n'est nullement besoin, que les savants étrangers venus à Budapest, sous le prétexte d'un congrès scientifique, soient eux mêmes les *juges sévères des choses de Hongrie*. Non! Pour le simple motif que ce sont les choses de Hongrie elles mêmes qui *sont depuis longtemps les juges sévères et impitoyables des Magyars*.

L'appel officiel à l'opinion publique lancé par les Magyars ne trompera personne — et il a été donc inutile si toute fois il n'a pas été inconscient.

Les plaies graves qu'ils s'infligent eux-mêmes pour leur politique megalomane ne se guerissent pas par des congrès d'hygiène et de démographie. Mais si vos tyrans montrent tant de goût pour „l'hygiène“ et la *démographie*, ils n'ont qu'à faire de l'hygiène dans leurs prisons politiques en ouvrant largement leurs portes à vos grands Martyrs de votre sainte idée nationale et, — au lieu de la „*démographie*“ qu'ils cherissent, ils n'ont, ces bons Magyars, qu'à préférer l'exercice de la *démocratie*. J'entends la *vraie* démocratie, celle qui les a transformés d'esclaves d'hier au hommes libres d'aujourd'hui.

Mais en attendant, vous avez bien raison de me dire qu'il faut mener activement la campagne contre ces faux libéraux d'Autriche-Hongrie. Oui, vous avez raison d'autant plus qu'ils vous ont déclaré une *guerre de race sans merci*.

Quant à ma modeste personne je suis de tout mon âme avec Vous. Ma ferme conviction est que tous les peuples de race latine (et

avec eux toutes les autres nations) considéreront de leur devoir d'intéresser l'opinion publique du monde entier pour la cause de tant de millions de frères Roumains qui sont autant de Martyrs dans la contrée des Carpathes et du Danube.

Envoyez-moi vos articles et je les ferai, publier dans la presse espagnole et américaine.

Je Vous prie de transmettre mes sincères et mes respectueuses hommages à Son Excellence V. A. Urechia, Président de la vaillante Ligue Roumaine dont vous m'avez tant parlé. En terminant cette lettre, je Vous prie encore de me tenir au courant sans cesse de toutes les phases que traversera votre cause si noble et si juste, de laquelle je suis son enthousiaste souteneur.

Bien à Vous de tout cœur.

es. Dr. Sanchez de Silvera

A Monsieur Ocasian

Publiciste Roumain à Paris

Le soussigné Docteur en Médecine, Consul à Nantes, certifie, que la copie ci-contre datée à Nantes le 15 de ce mois, est conforme à l'original.

Ștampila

REPUBLICA DE COLUMBIA
CONSULADO EN NANTES

A Monsieur G. Ocasian Publiciste à
Paris

¹ *Către membrii Congresului igienic și demografic ce se ținea la Budapesta*, Text și în limba germană și franceză. În *Apel* se releva asupra națională la care erau supuși românii din Ungaria. „Dreptatea”, nr. 188, din 28 august/9 septembrie 1894.

² Manuel-Ruiz Zorilla (1834—1895). Om politic spaniol cu vederi democratice. Ministru și prim-ministru. Din motive politice a fost silit să trăiască mai mult timp în Franța.

³ Petru Broștean (1838—1920). Scriitor din Banat, colaborator al publicației „Romänische Revue”, membru corespondent al Academiei Române.

⁴ Vinčențiu Babeș (1821—1907). Ziarist, om politic și om de cultură român. Membru al Academiei Române. Între 1866—1876 a condus la Pesta și Viena ziarul „Albina”. A participat la toate marile acțiuni politice ale românilor, președinte al P.N.R. Vezi George Cipăianu, *Vinčențiu Babeș (1821—1907)*, Timișoara, Ed. Facla, 1980, 235 p.; *Corespondența lui Vinčențiu Babeș (Scrisori primite)*. I. Edi-

ție de Mihail P. Dan și George Cipăianu, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1976, 277 p.; (II), *Scrisori trimise*, Ediție de G. Cipăianu și Ana Maria Cipăianu, Cluj-Napoca, 1983, 305 p.

⁵ *Vezi Cestiunea română la Paris*, în „Dreptatea”, nr. 126, din 6/18 iunie 1895. G. Ocășian a ținut la 8 mai 1895 o conferință la Paris care a apărut în nr. 6 din „Buletinul mensual al Societății de științe filozofice și sociale”, în care se evidențiau condițiile grele în care se dezvoltă poporul român din Transilvania, cu referire specială la procesul Memorandului, proces intentat „contra unei națiuni întregi”. *Vezi și Idem*, nr. 128 și 129/1895.

⁶ Gheorghe Ocășianu, militant pentru unitatea națională a românilor. *Vezi Șt. Pascu, C. Gh. Marinescu, Răsunetul internațional...*; Șerban Polverejan, *Activitatea secției din Paris a Liqii Culturale în perioada memorandistă, în Românii din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar (1865—1900)*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1978, p. 287, 288, etc.: *Correspondența lui G. Moroianu*, p. 196—200.

⁷ Textul românesc a fost publicat de Cornelia Bodea sub titlul: *Un diplomat columbian solidar cu românii transilvăneni*, în „Magazin Istoric”, 1980, 14, nr. 9, p. 7—9.

⁸ A se înțelege clasele dominante maghiare.

133. GEORGE POPOVICI

Lugoj, 12/24 septembrie 1894

Iubite domnule Braniste!

Înțelegînd că de alaltăieri te afli bine și sănătos deplin, cu plăcere vin a-ți comunica, că pre simbătă, acum în 17/29 septembrie a.c. dimineața, am convocat la Arad o conferință confidențială, la care Te invit și pre dumneata a participa. Detaluri verbal. Din Timișoara mai sînt invitați domnii: Ungureanu¹ și Rotaru.

Văzîndu-Te bucuros, Te salută al dumitale

stimător

Dr. George Popovici²

Lugoj, în 12/24 sept. 894

BCS, ms. nr. 23159; BAFCN Ft. 429/920.

¹ Emanuil Ungurian (1845—1929). Avocat în Timișoara. Unul din fondatorii ziarului „Dreptatea”, întemeietorul filialei Timișoara a ASTREI. *Vezi Th. N. Trăpcea, Din viața și activitatea lui Emanuil Ungurian*, în „Studii de istorie a Banatului”, vol II, Timișoara, 1970.

² Dr. George Popovici (1862—1927). Protopop al Lugojului, publicist și om politic, fruntaș al mișcării naționale românești din Transilvania, membru al Comitetului Central al P.N.R., senator după 1918.

134. CONSTANTIN LIUBA

Măidan¹, 22 octombrie 1894

Domnule director!

Bunele speranțe care ne-au legat de persoana dumitale acuma un an iată că s-au împlinit, căci te știam luceafăr răsărit la Brașov unde dat ți-a fost să răspîndești lumină; dușmanii însă orbiți de această lumină s-au cutremurat și cu mînă ascunsă ți-au voit pierirea. Bunul Dumnezeu însă „ca-lea dreptilor o păzește“ și acuma după ce ai venit între noi și prin rezolutul și bărbătescul program *Te împămîntenеști* cu noi, pieptul ni se umple de bucurie, iar sufletul simte mîngăiere deosebită.

Dee cerul deci ca lumina ta să fie între noi luminare pururea aprinsă, a cărei raze binefăcătoare să aducă poporului bănașean fericire.

Vivat!!!

Măidan, 22 Octombrie 1894

Devotații
Liuba² Iana
inv. preot m.p.

BAR, ms. nr. 106750; BAFCN Ft. 397/363.

¹ Brădișorul de Jos, jud. Caraș-Severin.

² Constantin Liuba, învățător în Brădișorul de Jos și în Lugoj, colaborator la mai multe publicații politice și școlare.

135. GHEORGHE POPOVICI

Lugoj, 30 octombrie/11 noiembrie 1894

Prea stimate domnule!

Conform înțelegerii luate la 17/29 septembrie a.c. în Arad, Vă invit cu toată stima a participa din nou la confe-

rința confidențială, ținând luni în 7/19 noemvre a.c. în Arad dimineața la 10 oare la domnul V. Mangra, spre a ne sfătui în chip privat, asupra celor de făcut în viitor în interesul cauzei noastre naționale.

Logoj, în $\frac{30 \text{ Oct.}}{11 \text{ Noem.}}$ 1894

Dr. George Popovici

BAR, ms. nr. 149971; BAFCN Ft. 393/15, 16

136. ANGHEL JICA

Becicherecul Mic, 9 noiembrie 1894.

Scrisă în Becicherecul Mic în 11/9 1894

Eu Jica Anghel dau de cunoscut domniei sale redactor responsabil Dr. Valeriu Braniște.

Despre publicarea în „Foaia de Duminecă“. În 13/9 1894 am făcut domniei voastre de cunoscut despre un foc mare ce o ars rîtu mare la noi în hotarul Becicherecului Mic. Și însă n-am aflat încă publicat în „Foaie“ care și acuma în 19/10 1894 au ars iar trestie 35 jugere; s-o aflat dauna 1000 fl. v[alută] a[ustriacă]. Întîia oară o aprins cu numile Stoaia Izac băiat de 19 ani, a doua oară a fost cu numele F. Morar. Iubite dr. Braniște vă rog dacă nu puteți publica fără plată așadară să-mi faceți de cunoscut prin foaie căci ne alăturăm și la plată, numa să-i publicați prin foi, că noi nu știm ce poate fi cauza că chiar eu singur am adus în person epistola la redacția domniei voastre.

Însă din redacție mi-or răspuns că sînteți bolnav în chilia proprie domniei voastre și n-am știut locuința dv. voastre să vă o aduc chiar în locuința voastră.

Însă mă rog onorate dr. Braniște de nu puteți publica fără plată, răspundeți ce e plata, c-oî solvi-o numa să-i publicați în numărul viitor.

C-apoi vă mai dau de cunoscut despre alte lucruri mai interesante, cum că și la noi la Becicherecul Mic sînt vreo 200 suflete români și iar stau în despărțiere cu năpusti[torii] sirbi, care ne nimicesc limba căci și noi am dat la Delegațiunea Erar-

chică-să ne despărțim, căci de la anu 1866 nu mai putem suferi urgia lor a sîrbiască, căci noi mai nu știm nici să vorbim curat românește. Căci școală confesională avem una și avem învățiator sîrbesc tot într-o școală și nici a 4 parte se învață românește, mai tot sîrbește, dar sfînta slujbă n-o facie preotu românește, tocma ca și cum îi vorba a 10 zală de lanț așa face și nouă slujbă. Însă noi românii am fost d-am rugat pe d. sale episcopul al Aradului de 3 ori, cum se zice în trii rînduri și domnia sa ne-o făgăduit că ne-a izbovi odată din năpasta cu dinții de fer a sîrbilor.

De mult așteptăm ca și noi să căpătăm dreptul nost cari mai nainte o fost, căci chiar nici preot n-avem, nici Erarchica sîrbiască n-are nici preoți numa călugări bătrîni de 68 ani d-ai-a dau la așa îmbinătură.

Onorate dr. Braniște vă rog cu umilință să-mi dați răspuns mai nainte deși nu ne despart să putem barem o școală căpata română confesională căci n-am voi să ne nimiciască de tot limba, barem cu învățătura, căci eu sînt născut din Becicherecul Mic, însă la noi care rumâni vroiau să le înviață pruncii românește trebuie să-i deie în alte comune, căci eu am învățat în Sz[en]t Andras¹ și alții în Berecsău², și alții în B[an]at] Comloș³, dar nici sîrbii nu sînt mai învățați decît românii. Aștept cu inima curată răspuns de la domnia a sa mult lăudat și stimat onorate domniei voastre redactor responsabil. Salutare Jica Anghel, econom de pămînt n. 262 în Becicherecul Mic, în 11/9 1894.

Șchei, doc. nr. 150; BAFCN Ft. 510/61—62.

¹ Sinandrei, jud. Timiș.

² Beregsăul Mare, jud. Timiș.

³ Comloșul Mare, jud. Timiș.

137. GEORGE POPOVICI

Lugoj, 2/14 noiembrie 1894

Iubite domnule Braniște!

Am cetit azi de 3 ori răspunsul dumneavoastră apărut tot azi contra „Tribunei”⁴¹. Vă mărturisesc, că sum foarte neliniștit și îngrijat despre urmări. Dacă se mai continuă acum

discuția, prevăd, că nu vom putea face nimica. Oricum vă rog să nu continuați cel puțin pînă trecem întrunirea de luni. Pentru aceea v-am rugat și la convenirea noastră ultimă.

Deosebit cele comunicate de mine în detalii despre mizeriile noastre interne au fost de caracter pur confidențial și la discrețiune. La întrebarea dumneavoastră directă, am accentuat ca să rămînă deocamdată între noi.

Acestea vi le scriu spre a vă ruga din nou să abstați acum de la orice polemică, căci îmi este teamă, că ne încurcăm și ne slăbim pre conta acțiunilor urmînde.

Eu nu voiesc ca noi acum să ne răpim spre bucuria aușmanilor. Mai departe vă comunic că în Sibiu pînă am stat eu în formală ședință, nu am pertractat cestiunea. Ci noi confident am vorbit despre întreaga afacere. Dl. Rațiu a cerut să o facem, dar în considerarea împrejurărilor grave am trecut în formă lină preste obiect. Deci dezaprobarea formală în ședință n-a fost pînă am stat eu. Domnii de la „Tribuna“ s-au putut convinge din conferirile private, cine consimțeste sau nu cu ținuta lor în cestiune.

Ziua de luni va fi decizătoare pentru noi.

Proiectele de rezoluțiuni nu le-am primit încă. Era să plec alaltăieri din nou la Sibiu la consistoriu. Din cauza mai multor afaceri și că m-am răcit puțin am trebuit să rămîn acasă.

Am scris domnilor din Sibiu să se pună în înțelegere cu domnul Alex[andru] Mocioni despre cele hotărîte a se face. Dînsul se află acolo.

Cuprindeți sensul epistolei mele astfel. „Fericitiți sunt făcătorii de pace“...²

Vă salută sincer al dumneavoastră stimător

Lugoj în 2/14 nov. 894

Dr. George Popovici

BAR, ms. nr. 106736; BAFCN Ft. 397/321—322.

¹ *Panama română*, nesemnat. Combate modul cum „Tribuna“ a interpretat discursul ținut în sala Orfeu din București de Dimitrie A. Sturdza, șeful partidului liberal la sfîrșitul lunii septembrie 1894, prin care el a făcut public ajutorul material acordat de guvernul conservator român instituțiilor școlare și bisericești din Transilvania, Discursul a provocat o profundă uimire în rîndurile opiniei publice românești ardelenice. Vezi pe larg, Traian P. Lungu, *Viața politică în România la sfîrșitul secolului al XIX-lea (1888—1899)*, București, 1967, p. 165—167.

² V. Braniște în ton cu cele scrise de G. Popovici, în articolul *La frământările noastre interne* apărut în „Dreptatea”, nr. 243, din 6/18 noiembrie 1894 a accentuat că „Întregul popor român din țările coroanei Sfântului Ștefan are o singură țintă: realizarea programului național de la 1881”, relevând apoi că „Frământările din sinul partidului nostru se reduc exclusiv la alegerea mijloacelor și demarcarea căilor pe care vom înainta”.

138. VALERIU BRANIȘTE
(Către Alexandru Mocioni)

Timișoara, [14/26 noiembrie 1894]

[TELEGRAMĂ]

Rog răspuns telegrafic dacă participați miercuri [la ședință] în Sibiu¹; aici este dorită prezența dumneavoastră în interesul cauzei.

Bitte telegrafisch Antwort ob Mittwoch in Hermannstadt theilnehmen; hier erachtet man Theilname in Sachen Interesse wünschenswerth.

(Ciornă)

BAR, ms. nr. 149804; BAFCN Ft. 392/9.

¹ Adunarea națională din Sibiu din 16/28 noiembrie 1894.

139. ELIE DĂIANU

Budapesta, 27 noiembrie 1894

Iubite Bill!¹

Printr-o fatală întâmplare scrisoarea ta recomandată, în care mi-ai trimis, în fine, și pre a lui Fava², — am primit-o numai azi.

Nu mi-ai putut-o adresa aici, nu la universitate. Primind eu acolo mai multe scrisori nerecomandate, nu le luam, însămi, și măgarul de Konffi pînă azi nu mi-a spus că am și una recomandată.

Imi pare rău că stați așa de grozav. Te rog fă ca din salariul meu de pe noiembrie să-mi plătești socoteala la P. (29 fl. 39 cr).

Iar din cel de pe dec[embrie] să mi-l trimită acum anticipative, cum e datina. Din spesele de telefon mai sînt 7 fl. (din cei 25 fl. ce mi-ați trimis).

Aș avea multe de scris că multe le scăpați din vedere, dar îți spun drept, că pe *puf* nu-mi vine să-mi pierd timpul scump.

De ce nu-mi trimiteți mie direct aici pe „Osservatore Cattolico“³?

Azi, la amiazi au trecut pe aici 5 stud[enți] vienezi către Sibiu⁴. De aici nu merge nime, cine are bani? Vaida⁵, care încă s-a dus, mi-a fost telegrafiat duminică să merg imediat la Vác. Neavînd parale (locuiesc cu Maniu⁶, și ne-am păpat totul) și ocupat cu vorbirea lui Ș. nu m-am dus. Era vorbă ca întemnițatii să facă prin mine să meargă și de aici cîțiva, să le dea parale.

Acum, că n-am fost la V[ác] — Vaida e convins că eu îs cel mai mare mocionist și numai de aceea n-am mers.

Vorba e că din telegrama lui nici nu știu ce vrea?

Decl[arația] lui M[ocioni] a făcut sînge rău⁷.

Și care conced că are drept, nu aprobă *publicarea* ei, în timp așa critic. Vaida⁸ spunea că fratele-său v-a trimis foaia îndărăpt.

Mai interesant e că eu care n-am vorbit nici cînd cu M[ocioni] politică, am ajuns cel mai mare mocionist.

Adio! Trimiteți bani.

Salut pe dr. Candrea!

Edda

[pseudonim al lui E. Dăianu]

BAR, ms. nr. 150095; BAFCN Ft. 394/49—50.

¹ V. Braniște.

² Roberto Fava. Profesor și publicist italian. A participat la procesul Memorandului, scriind lucrarea *Ricordi Romeni. Note di un viaggio in Transilvania e in Romania*, 1894, în care susținea cauza națională a poporului român din Transilvania. Mai multe capitole din lucrare au fost traduse de Elic Dăianu și au apărut în „Dreptatea“ din decembrie 1894—ianuarie 1895, sub semnătura Edda.

³ „Osservatore Romano“, ziar politic religios din Roma. Apare din 1851. Suspendat temporar, din 1870 reapare ca organ oficial al Vaticanului.

⁴ Cei 5 studenți români din Viena care au plecat la Sibiu spre a participa la adunarea națională convocată pentru 16/28 noiembrie 1894 au fost: Liviu Tilea, Al. Vaida, Anca, Iovănescu, Crăciunescu. Cf. „Tribuna”, nr. 246, din 18/30 noiembrie 1894.

⁵ Alexandru Vaida.

⁶ Iuliu Maniu.

⁷ Prin ordinul ministerial Nr. 321 din 16 iunie 1894 adresat comitelui suprem al comitatului Sibiu și comunicat de acesta președintelui P.N.R. la 20 iunie, ministrul de interne a declarat de nelegale existența și activitatea P.N.R. și a interzis funcționarea pe mal departe a acestuia.

În condițiile în care memorandiștii se găseau în închisoare s-a convocat la Sibiu o adunare a alegătorilor români pe ziua de 16/28 noiembrie 1894, care să se pronunțe asupra ordinului ministerial de interzicere a activității P.N.R. Vezi *Convocarea* adunării în „Tribuna”, nr. 243, din 15/27 noiembrie 1894; „Dreptatea”, nr. 248, din 13/25 noiembrie 1894. Convocarea purta și semnătura lui V. Braniște, care aprecia de fapt neoportună o asemenea adunare. El semnase pe acea listă cu prilejul unor consfătuiri ale frunțașilor români de la Arad, când nu se știa precis de convocarea adunării. Cf. *Amintiri din închisoare*, p. 253.

În același nr. 248/1894 al „Dreptății” a apărut și *Declarațiunea* semnată de Ales. Mocioni. El considera că în situația excepțională în care se găsea poporul român „Orice paș pripit poate să compromită cauza, să agraveze răul”. Convocarea adunării alegătorilor români la Sibiu o socotea „[...] de un atare paș pripit”, deoarece se convocau alegătorii și nu delegații lor cum era uzanța în cazul adunărilor P.N.R., ceea ce însemna, din punctul lui de vedere „... o zguduire a bazei de existență a partidului nostru chiar din partea noastră”. Aceasta în situația în care el califica ordinul de interzicere a activității P.N.R. ca „vătămarea unui principiu fundamental constituțional”.

Declarațiunea lui Mocioni apărută chiar în preajma adunării a stîrnit nedumeriri și multe nemulțumiri. „Tribuna” a condamnat-o cu vehemență. Același lucru răzbate și din scrisoarea trimisă la 27 noiembrie din Viena de Al. Vaida lui G. Moroianu, din care redăm: „Punctul de vedere al lui Mocioni — anume că adunarea să fie convocată din partea comitetului substituit — *formal și principal* e foarte *corect*, dar *practic*, după a mea părere foarte neoportun”.

Adunarea de la Sibiu, la care V. Braniște a participat, s-a constituit într-o manifestație națională românească, care a protestat energic împotriva ordonanței ministeriale privind desființarea P.N.R., declarînd răspicat că P.N.R. susține în toată întregimea sa programul politic „votat în 1881”, iar „pentru realizarea aceluia program va lupta și în viitor pe toate căile și cu toate mijloacele legale și consti-

tuționale". Vezi „Tribuna“, nr. 245, din 17/29 noiembrie; nr. 246, din 18/30 noiembrie 1894; „Gazeta Transilvaniei“, nr. 253, din 18/30 noiembrie 1894; Ioan Georgescu, *George Pop de Băsești*, Oradea, 1935, p. 108—109.

La 7 decembrie 1894 guvernul Wekerle a interzis pentru a doua oară activitatea P.N.R. Cf. L. Botezan, „Anuar“. Inst. Ist. Cluj, 1970, p. 214.

⁸ Ioan Vaida, frate cu Alexandru.

140. TINERIMEA UNIVERSITARA DIN VIENA

Viena, noiembrie 1894

[Telegramă]

Indignați dezaprobăm tactica domnului Alexandru Mocioni¹. Dacă domnia sa a susținut pînă acuma solidaritatea de ce în momentul decisiv o părăsește? Contrarii noștri sunt în zăpăceală. Străinătatea admiră lupta națiunii noastre...

Adresa: „Dreptatea“ Temesvár

BAR, ms. nr. 106754; BAFCN Ft. 397/373.

¹ Vezi în același spirit și scrisoarea lui Ioan Vaida către G. Moroianu din Viena, 27 noiembrie 1894. Cf. *Corespondența lui George Moroianu*, p. 328—329.

141. ALEXANDRU MOCIONI

Birchiș, 4 decembrie 1894

Stimate domnule Braniște!

Aflînd și eu de lipsă întrunirea comitetului ziarului „Dreptatea” cît mai curînd, încă ieri am scris domnului Ungurean în privința convocării aceluia, predînd epistola, ca să o primească mai curînd, la poșta de la Kápolnás¹, de unde reîntorcînd, am aflat aci — prezente-ți-le scrisori.

Astfel am prevenit dorinței dumitale, carea, de sine să înțelege, o aflu de tot motivată.

Credeam că vei veni afară, dar presupun că n-aveai timp și așa eu voi veni la Timișoara cu o zi înaintea ședinței comitetului².

Deci spre revedere

al dtale stimător
Ales. Mocioni

BAR. ms. nr. 149821; BAFCN Ft. 392/52.

¹ Azi Căpîlnaș, jud. Arad, unde se afla una din moșiile familiei Mocioni.

² Comitetul de conducere al „Dreptății” se întrunea pentru a discuta chestiuni referitoare la apropiatul proces de presă al ziarului.

142. ROMAN R. CIOROGARIU

Arad, 9 decembrie 1894

Iubite frate!

Stima ce o am pentru tine îmi impune astăzi o datorie, fie că o vei primi cu aceea bunăvoință cu care eu o împlinesc. Admit aceea că alții îți pot spune mai înțelepte lucruri, mai sincere însă nu.

Te văd într-o prăpastă și mi se strânge inima când gîndesc la succumbarea unui om pe care zelul său l-a aruncat într-un vârtej mortificator¹.

A fost fatală epistola domnului Mocioni², căci într-însa s-a manifestat un fenomen mai păgubicios pentru politica noastră națională, decît chiar pretinsele greșeli ce le imputați adunării naționale din 28 noiembrie. Un fenomen care se poate groaznic răzbuca în contra noastră. Tu, iubite frate, carele cunoști pulsul obștii, trebuia să luminezi pe domnul Mocioni, să ții cont de preocupăția împrejurimii tale în anumite cestii, și să nu te dai de plează atît de ușuratec. Căci bine vezi cum patimile covîrșesc rezonul.

Acum te văd în ciclul de articlii semnați de tine cu totul în brațele acelei patimi. M-am spăimîntat de confuzia ce transpiră din șirele tale, îmi pari oarecum — iartă-mi sinceritatea — dezarmat, sfișiat cu tine și cu lumea mare.

Se poate ca în focul agitațiunilor, cărora după măsura situației în care te afli ești expus, zic se poate ca în focul luptei

ești răpit, eu însă carele privesc mai calm lucrurile din depărtare și am trecut prin atari zguduiri, voi fi știind mai clar aprepția lucrurile și așa și aberația ta, tocmai pentru aceea inima nu mă lasă a sta indiferent în faza zbućiumărilor tale, ci mai virtos îți adresez un cuvânt de inimă, un sfat: a-ți lua timp pentru o contemplare obiectivă și a-ți da sfatul, a te retrage pe un moment de la agitațiuni pînă-ți vei da seama de bine.

Avem nevoie de puterile tale, nu le nimici. Dragostea toate le împlinește, ia-ți de îndreptar iubirea ta de neam și ea toate le va împlini, chiar și lacuna ce a produs pășirea destructivă din „Dreptatea“. Rămînă aceea evoluțiune simplul simptom, de a cărui consecințe să ne dăm seama, adecă să vă rămînă numai în învățătură pentru viitor.

Dragă Branîște! Nu ți le scriu aceste ca și politic, în urmare nici cu o pretenție publică, ca prieten îmi împlinesc glasul inimii și-ți cer scuze dacă ți-aș fi prin aceasta de smin-teală.

Altcum, primește cordialele mele salutări

Ciprogariu

BCS, ms. nr. 23098; BAFCN Ft. 429/823—824.

¹ Se referă la articolul *Declarațiunea Dlui Ales. Mocioni*, semnat Ler din „Dreptatea“, nr. 249, din 15/27 noiembrie 1894, în care V. Branîște justifică și se solidarizează cu poziția lui A. Mocioni, socotind că despre existența P.N. poate decide doar Conferința Națională a Partidului, convocată de Comitetul Național, ceea ce apreciază Branîște — nu este cazul cu conferința de la Sibiu. Vezi și *Adunarea de la Sibiu* (Ler), în care îndeamnă la unitate, la evitarea divizării forțelor, dar consideră și în acest articol greșită baza adunării de la Sibiu.

² *Declarațiunea*, în „Dreptatea“, nr. 248/1894.

143. GEORGE VUIA

Arad, 12 decembrie [v] 1894

Iubite domnule Branîște,

Te felicit pentru obiectiva lămurire a situației în cele patru articole (I—IV) din „Dreptatea“¹. Mi-a plăcut foarte mult tonul serios bărbătesc și calm.

Cu atît mai neplăcut m-a atins scîrboasele lingușiri din „Quid nunc“ Nr. 261². Mocioni n-are lipsă de ele și cred că și el se va fi scîrbit de atîta „Mocioni — lumină“. Se vede că n-au putut refuza publicarea, de aceea ai pus-o în coada foii. Această apoteoză va fi gros exploatată în contul nostru.

Dar ce e cu adunarea comitetului „Dreptății“?

Salutare și frăție!

Dr. Vuia³

Acestea nu sînt pentru publicitate. Să le luați numai ad notam. După știrile de pînă acuma din incidentul morții lui Kossuth în contra românilor nici unde demonstrațiunile nu au un caracter așa de amenințător ca aici în Arad. Episcopul nostru a primit mai multe pamflete anonime scrise în termenii cei mai murdari și cuprinzînd amenințări la caz dacă nu va arbora flamura neagră. Asemenea scrisoare ținută în termeni mai moderați și iscălită „az aradi ifjuság“⁴ a venit pe poștă și direcțiunei institutului „Victoria“. Și în astă scrisoare se cere ca în termeni de 24 de oare să se arboreze flamura de doliu pe „palatul institutului“, căci la caz contrar nu primesc dumnealor răspundere pentru urmări. De altă parte, un funcționar de-al institutului a fost oprit pe stradă de cătră un slujbaș orășenesc și întreat dacă a primit direcțiunea „Victoriei“, o scrisoare în care i se cere arborarea flămurei. La răspunsul afirmativ i-a descoperit că un comitet de 80 persoane au hotărît să dea asalt asupra casei institutului dacă nu li se va împlini cererea. Dînsul deși maghiar, ca prieten ne face atent la cele ce se pregătesc.

Amenințări de această natură au mai primit și unii frunțași de ai noștri proprietari de case.

Între astfel de împrejurări noi românii am fost aduși în neplăcuta poziție de-a lua măsuri de apărare contra insultelor și pericolelor, care ne amenință avutul și viața noastră. Atît consistoriul cît și direcțiunea „Victoriei“ au transpus scrisorile amenințătoare prefectului de poliție, cerînd scutul organelor legale. Pentru apărarea reședinței episcopoești, a seminarului și a bisericei române s-a dispus paza de noapte. Nu așa însă pentru „Victoria“. Prefectul poliției a declarat directorului că nici la ajutor polițial nici la vreun ajutor al armatei nu poate „Victoria“ conta, ci dacă vrea să fie scutită de insulte și atacuri n-are decît să pună pe casă steagul negru! Văzîndu-se direcția institutului astfel părăsită de cătră organele autorității în asemenea timpuri critice și cuprinzînd toată

răspunderea ce o are față de averea institutului a decis numai-decît trimiterea unei telegrame către ministrul de interne al țării, în care expunînd starea lucrului cere scutul legal pentru institut.

Urmarea acestor demersuri energice și în acelaș timp legale ale direcțiunei au fost că înaintea edificiului „Victoriei“ a fost postat un sergent polițial cu îndrumarea că la cel mai mic semn de aglomerațiune înaintea institutului să dea signal patrulei de la Casa orașului⁵ din fața „Victoriei“. De altă parte, precum sîntem informați, în urmarea răspunsului venit de la Minister la prefectură, atît prefectul Fabian cît și căpitanul orașului Sorlott au stat pînă tîrziu noaptea în oficiul lor din palatul magistratului.

Fie din cauza acestor măsuri polițiale sau doară grație telegramei fiului lui Kossuth din Turin, trimisă la Budapesta care a putut ajunge și la Arad — noaptea a trecut fără scandal.

Mai am de notat că în casa institutului „Victoria“ se află o prăvălie, a căror proprietari de frica unui vandalism a arborat flamura neagră. Numai-decît au și fost interviewați prăvăliașii, dacă stăpînii casei sau ei au pus flamura neagră și dacă cu invoirea „Victoriei“, sau contra voinței direcțiunei s-a afișat semnul de doliu. Li s-a răspuns că au pus ei prăvăliașii flamura fără a fi împiedecați sau sfătuiți de cineva.

Dintre proprietarii români, spre onoarea lor fie zis, afară de notarul public Dem. Boncs și deputatul Virgil Bogdan nime nu a arborat flamura neagră, cu toate că foile din loc amenință că vor da publicității pe toți acei proprietari de case care nu împărtășesc doliul, „General al țării“⁶.

BAR, ms. nr. 106743; BAFCN Ft. 397/341—344.

¹ *După adunarea din Sibiu*, scris de V. Braniște și apărut în „Dreptatea“, nr. 256—269, din 24 noiembrie/6 decembrie — 27 noiembrie/9 decembrie 1894, în care se situează pe poziția lui A. Mocioni față de adunarea de la Sibiu.

² *Quid nunc? Părerile unui bănășean în „Cestunea deschisă“*, în *Idem*, nr. 261, din 30 noiembrie/12 decembrie 1894. Redăm din text: „Di Alexandru Mocioni a fost pururea lumina noastră, iar prin memorabila sa declarațiune publicată în nr. 248 al jurnalului „Dreptatea“ de nou ne-a aprins lumina. „Dreptatea“ a lășit și răspîndit pînă acum această bună și adevărată lumină“.

³ George Vuia (1850—1900). Medic în Arad, președinte al băncii „Victoria” din Arad. Vezi S. Izsák, *Doctorul Gheorghe Vuia (1850—1900), militant pe tărîm cultural și cronicar al vieții medicale românești*, în „Clujul medical”, 1971, 44, nr. 3, p. 717—720.

⁴ Tinerimea din Arad.

⁵ Casa orașului — primărie, decalc din limba maghiară.

⁶ Text primit de G. Vuia:

144. NICOLAE ONCU

Arad, 12 decembrie 1894

ADVOCAT N. ONCU UGYVÉD ARAD

Domnule Branîște!

Comisiunea de 14, întrunită aici în Arad, neputînd primi teoria de „legalitate” a domnului Mocioni — cu toate că era compusă în parte preponderantă din contrarii ai *Memorandului* și adversari politici ai „Tribunei” de exemplu Hosszu, dr. Isac, Frîncu, Mureșianu etc. — domnul Mocioni ne-o declarat solemn în comisiune, că în urma acestui vot se va pune iarăși în rezerva de mai nainte, că va lupta ca gregarii în rîndul al doilea, însă întotdeauna solidar cu partidul lăsînd majoritatea să meargă ca în frunte, să lucre după priceperea ei dară și sub responsabilitatea proprie.

O spun aceasta, pentru aceea că era dată parola și era dorința noastră a tuturor ca să facem tot posibilul să câștigăm pe domnul Mocioni de șef al partidului și să-l punem în fruntea noastră, în rîndul prim drept conducător.

Intreabă-l, și domnul Mocioni sigur îți va mărturisi cît de mari și fierbinți rugăciuni i-am făcut noî în frunte cu dr. Isac, ca să abstea de la rigiditatea teoriei sale de legalitate și să se pună în fruntea partidului pe bazele de pînă acuma, cel puțin pînă cînd foștii șefi de partid vor ieși din temniță și își vor putea da și ei votul în chestia susținută de domnul Mocioni.

Toate a fost însă în zadar. Domnul Mocioni a rămas neclintit pe lângă vederile și enunțiamentele sale făcute în urma votului dat asupra „legalității”, mărghinindu-se a spune domnilor Hosszu, Isac și Frîncu și Mureșianu în prezența noastră, că nu ar fi crezut „că dumneavoastră veți vota contra mea”;

de altmintrelea în solidaritate deplină am discutat chestiunile mai departe pînă la comisia, care era să se aleagă să lucreze proiectul de rezoluțiune; în care domnul Mocioni iarăși pe temeiul declarațiunii de mai sus nu a primit să intre, ci a pretins ca aceasta să se constituie din sînul majorității.

Trebuie să o accentuez că în comisie chiar adversarii și ai *Memorandului* și ai „Tribunei“ numiți mai sus au fost aceia, cari au combătut mai vehement legalitatea precizată de domnul Mocioni și pusă ca și condiție de a primi sau refuza conducerea partidului.

Ca român, din suflet regret toate aceste, dar le înțeleg de la un bărbat de talia domnului Mocioni, care are și rămîne statornic pe lîngă convicțiile și principiile sale.

Nu înțeleg însă ce a urmat mai apoi, și anume nu înțeleg declarațiunea domnului Mocioni din „Dreptatea“.

Vedeți, domnule Braniște, și pentru acest motiv v-am fost rugat și conjurat să nu publicați declarațiunea, fiindcă este contra angajamentelor luate, și mai ales fiindcă ne învrăjbește în aceste zile grele, cînd trebuie să fim cu toții uniți în gînduri și simțiri.

Dar acuma și mai virtos nu înțeleg ceea ce faci dumneata în „Dreptatea“ de la adunare încoace¹.

Eu nu am timp și nici nu mă ocup cu politica militantă și absolutaminte nu fac pretențiunea să dau directive sau să hotărăsc eu calea pe carea să mergem în politica noastră națională.

Aceasta o decid și discută alții mai competenți decît mine, și o ai indicat și susținut și dumneata cu atîta inimă și însuflețire, și atît de frumos și românește pînă la „adunare“.

De la „adunare“ încoaci, și mai ales după seria de articoli scriși sub acești tituli — nu te mai cunosc, — și dau cu socoteala că nu te cunoști nici dumneata mai mult.

Atîta de neromânește lucrî. Pe mine unul m-a cuprins o groază de ceea ce văd și cetesc.

Adecă văd la mijloc persoane și aversiuni personale, și în fond văd că mai ales și din diferende personale se degradează și denaturează lupta pentru cauza sfîntă națională.

Văd și aud că dumneavoastră trădați în coloanele „Dreptății“ secretele de la redacția „Tribunei“ de pe timpul cînd erați acolo redactor, văd și aud destăinuiri nepermise și făcute în detrimentul cauzei noastre comune — și în urmă tot pe acest temei vă văd pe dumneavoastră susținînd că Lucaciu,

nu a putut fi interviuat, ci că el însuși — contra regulilor de casă — ar fi scris interviul din „Tribuna“²!

Trebuie să convenim în faptul dureros, că toate aceste și altele destăinuiri, dacă nu formează denunțări în toată regula, sînt cel puțin indiscrețiuni nedemne de persoana dumneavoastră și de ziaristica noastră.

Eu așa cred că dumneavoastră vă aflați în un vîrtej contrar cu sentimentele dumneavoastră și chiar pentru acest cuvînt vă și scriu aceste orduri.

Fiind însă că prin scrierile dumneavoastră din urmă prea vătămăți sentimentul comun românesc în „Dreptatea“, vă rog să dispuneți să nu mi se trimită foaia mai mult, pînă cînd nu veți reveni iarăși pe calea cea dreaptă, și nu veți scrie iarăși atît de frumos și românește ca odinioară.

Cu toată stima

Dr. Nicolae Oncu
advocat

BCS. ms. nr. 23201/1; BAFCN Ft. 429/1017—1019.

¹ Adunarea națională de la Sibiu.

² „Tribuna“, din 27 noiembrie/8 decembrie 1894 a publicat sub titlul *Un interviu cu Lucaciu* o parte dintr-un interviu cu Lucaciu, aflat în temnița din Seghedin. „Noi dubităm în posibilitatea interviului — scria „Dreptatea“ din 29 noiembrie/11 decembrie 1894 — fiindcă dl. Lucaciu zace la pat și Hetzinger, directorul temniței, nu admite afară de medic și soția dlui Lucaciu pe nime în chilia unde zace... Dacă ar fi deci de o scrisoare a dlui Lucaciu vorba — am mai crede, în interviu *însă nu*“.

145. ELIE DĂIANU

Budapesta, 12 decembrie 1894

TOTUL PENTRU NAȚIUNE

Iubite frate!

Epistola ta am cetit-o cu foarte mult interes. Pricep pe deplin poziția ta grea. Cred că orice om cinstit va ști-o aprecia. Continuă numai cu curaj, cumpăt, însuflețire și demnitate.

Să vezi ce-i aici între studenți. Și așa va fi peste tot locul. Aici va fi reoglindarea în mic a modulațiilor mării agitate din afară. Parcă nu mai avem nici un punct sigur. Comitetul nu-i, sau ca și când n-ar fi, partid național parcă nu mai e decât în teorie; nu e nici un bărbat mare, care să fie centrul privirilor și așteptărilor. În nesiguranța aceasta totală ne prindem de foi, micile puncte reale. Unii-s tribuniști, alții dreptiști, alții gazetiști]. Dar nici aceia de tot pentru una sau alta. Tribuniștii, cei mai mulți, încă condamnă tonul arrogant, necuviincios și impertinent, ce-l are, dar totuși o țin de cea mai națională. „Dreptatea“ place multora pentru curajul tău, și mulți să numesc „Billazamiști“ sau *Ler-iști*, ca nu cumva să apară mocioniști. Unii mai curajoși se spun pe față mocioniști. „Gazeta“ săraca are mai puțini care să-și bată capul cu ea.

Încolo parcă s-a întors mașina lumii. „Moderații“ de oarecând, care nu luau parte la nici un act politic al studenților, ies în plan ca mari naționaliști și mă interpelează pe mine că i-aș fi făcut să nu mergă la Sibiu, căci banii ce mi i-a trimis „Tribuna“ de spese pentru 5 inși i-aș fi retrimis cu observarea, „noi sîntem mocioniști“. Se-nțelege totul e o scornitură. Destul că printr-o telegramă de la Vaida din V[iena]¹ în care zicea să merg la Vaț — și eu neavînd bani și timp, nu m-am dus, nefiind nici telegrama corectă — s-a scornit că eu am oprit tinerimea de aici să nu mergă la Sibiu. Vorba e că nime nici nu s-a gîndit la mergere. Ba adaug că una din telegramele cele 2 publicate, ca „ale tinerimei rom[âne] din Pesta — e scornitură de a „Tribunei“².

Luni seara am avut o conferență. S-a cetit un protest cătră Rect[or] în cauza cu Egyetemi Kör concipiat de mine și un alt domn și s-a primit fără schimbare, subscriindu-l cu excepțiune alor 4—5 inși, toți cîți eram de față. Subscrieri au fost 23³.

Mulți s-au dus pe acasă, feriile-s aproape. Adresă aceasta de protest ținută într-un [mod] foarte demn (îți voi trimite o traducere) a fost dată și Rectorului; care a primit-o foarte grațios, zicînd că bine am făcut că ne-am adresat la el.

Cestiunea tractărilor cu ungurii a fost cu cea mai mare neîncredere primită. S-a admis însă propunerea mea să mergă vreo cîțiva la „cina“ de azi, dar să vorbească numai în numele propriu fiecare, nu ca esmis, și cu mare precauțiune.

Azi aud că acești maghiari vreau să edee o broșură despre cestia naționalităților într-un ton mai cumpătat.

Afacerea aceasta s-a divulgat printre românii de aici foarte desfigurată, chiar tendențios. Mulți mă privesc acum c-un fel

de zîmbet ironic, și zic că se vede c-am fost în școala lui Mocioni, — auzi, și cu o singură dată am vorbit cu el, și atunci nu politică. Sînt însă hotărît în toate. Ceea ce mă miră însă e că mai nici unul dintre tineri, nu cunoaște cestiunea noastră, și n-au curaj a se pune cu cineva la vorbă despre ea. Unul dintre cei de frunte zicea: „Să mergem acolo, să le zicem, iată *Replica* cetiți-o și să ieși în afară“. Săraca *Replică* mulți vrea să-și ascundă neștiința după spatele ei, mulți își fac glorie din ea, și nici nu o cunosc.

Mulți fac observări sarcastice la articolul „Mocioni — Lumină“⁴ și zic că acum cădeți voi în celălalt extrem.

Vă rog un lucru. Pînă la numărul cel de azi (miercuri) care e foarte bogat și variat, mi se părea că *redactarea* foii ar fi cam neglijată, cam puțin variată.

Puneți-vă acum toate puterile și în privința *redactării*.

Alăturat îți trimit socoteala. Te rog să o lichidezi. Observ că în spese sînt unele sume mai mici, pre care nu vi le pot dovedi cu document. Acestea sînt spesele de tramvai pînă la gară și îndărăpt, cînd vă scriu sara, și espediez espres între 9—10 seara de la gară⁵.

Acestea să nu le uii în aprețierea generală. Din salariul de 50 fl. plătește lui Renner 29 fl. 39 cr. Restul trimite-mi-l *imediat*. Florinul de la Cifrea nu l-am pus în socoteală, pune-l tu, sau detrage-l din salariul meu, cum vrei.

V-a scris ceva domnul Șchiopu⁶, tech. în München. Vă rog faceți-l corespondent, feuilletonist și dați-i vreun mic salariu, că tare e lipsit săracul. De nu poți altcum, fă-i vreo colectă; intrevină fie la Ungureanu. Fă ceva, căci trebuie să trăiască un an fără stipendiu. Anul venitori capătă de [la] „Transilvania“ din București stipendiul lui Candrea⁷.

E un stud[ent] eminent. Mi-a scris de două ori desperat.

Acum plec să trădez neamul și să vînd Transilvania [...]

Te sărut „trădătorule“!

E. Dăianu

BAR, ms. nr. 150096; BAFCN Ft. 394/51—52.

¹ Alexandru Vaida-Voevod.

² Cele două telegrame s-au publicat în „Tribuna“, nr. 247, din 19 noiembrie/1 decembrie 1894.

³ „Egyetemi Kör“ era o societate de lectură a studenților maghiari din Budapesta. Membrii ei în ședința din 4 decembrie n. 1894 au decis să ceară poliției să pună sub supraveghere cafenelele și restaurantele frecventate de stu-

denții români, în special cafeneaua „Mitsek“, „cel mai periculos cuib al agitațiilor daco-romaniste“.

În fața unei asemenea procedări lipsită de orice spirit colegial, studenții români la 15 decembrie au întocmit un Protest către Rector, în redactarea căruia E. Dăianu a avut un rol important.

Rectorul a luat la cunoștință cu bunăvoință acest Protest și la 7 ianuarie 1895 n. l-a atenționat pe președintele Societății, ca pe viitor să evite asemenea situații. „Dreptatea“, nr. 261, din 30 noiembrie/12 decembrie 1894; nr. 284, din 30 decembrie/11 ianuarie 1895.

⁴ Vezi nota 2 de la Scrisoarea lui G. Vuia din 12 decembrie 1894.

⁵ E. Dăianu sub pseudonimul Edda a recenzat lucrarea lui Roberto Fava, *Ricordi Rumeni*, în „Dreptatea“, nr. 265, 268 din 1894 și în mai multe numere din decembrie 1894 ale ziarului a tradus capitole din lucrare.

⁶ Iosif Șchiopu, elevul silit să plece de la Blaj la liceul din Brașov. Vezi scrisoarea lui A. din Blaj din februarie 1894.

⁷ I. Șchiopu a primit pentru anul 1896 un ajutor de 750 lei de la Societatea „Transilvania“ pentru München. Cf. V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 111.

146. ELIE DĂIANU

Budapesta, 14 decembrie 1894

Iubite frate!

Țin să-ți mai comunic pe scurt unele lucruri, care te interesează.

La ultima noastră convenire s-a ales o comisiune de 2 inși (Cristea¹ și Gava²) care să te salute cu telegramă cu ocaziunea procesului.

Luni — marți vine Duică aici. A și avizat tinerimea, pre care vrea să o întrunească. Scopul? Ușor de priceput.

G. Moroianu îmi scrie azi³, cerindu-mi declarațiuni de a Kossutiștilor — și K[ossuth] Ferencz⁴ în contra *dualismului*. Aceștea pentru un studiu asupra cestiunei rom[âne], mai ales a *Memorandului*, pre care-l scrie un fost deputat Djuvara⁵ din Paris și care se va publica în „Revue de droit international“.

Nu mi-ai putea servi cu ceva...?

Referitor la situație, Moroianu îmi scrie: „Ce e cu cearta dintre ziarele noastre?”

Îți mărturisesc, că mi-e capul buimăcit nu știu pînă unde să cred pe unii și pe alții? Mi se pare că s-a *introdus la noi o școală de suspiciuni și de calomnii foarte periculoasă*, căci e peste putință să cred că „Dreptatea” și redacția ei sînt trădătoare, cum o prezintă o foaie de-ale noastre. Pînă cînd vom tot merge oare sfișiindu-ne între noi? Niciodată mai mult ca azi nu am avut trebuință să ne prezentăm înaintea dușmanului uniți, solidari.

Ar fi de datoria tineretului să studieze de aproape *faptele* (să nu se mulțumească cu entuziasmul provenit din fraze frumoase și seci) și să lovească pe toți cîți îi prinde că nu sînt sinceri și că nu umblă pe picioarele lor . . .“.

Ți-am reprodus aceste șire pentru ca să aflu o voce din afară, eventual pentru publicare. Dar vezi, tineretul nu poate studia faptele, căci nu le cunoaște, sau le cunoaște rău. De aceea mi-e necaz oarecum că ți-ai încheiat discuțiunea cu „Trib[una]” fără a spune mai multe fapte decît ai spus. Dacă odată cearta a izbucnit, a durat, să nu se sfîrșească fără a se face lumină. Și lumină nu se [face] dacă nu se spune *totul* — sau mai mult.

Căci va urma o penibilă *tăcere*, fără împăcare, și nu vom ști care are drept.

Cred că Mocioni ar trebui să-și apere Declarațiunea, din atîtea părți atacată. Nereflectînd la acele atacuri, lumea îl va crede a nu fi în stare să răspundă.

Foarte mi-a plăcut articolul lui Candrea *Cinstea politică*⁶. Analogi articoli ar trebui să mai scrieți și să caracterizați și mai mult curentul susținut de „Tribuna” acum.

Din art[icolul] *Solidaritatea românilor* al „Tribunei” n-ai scos la iveală pasajul caracteristic, la care încă atunci ți-am fost atras atențiunea, în care se spunea așa printre șire că politica noastră acum se conduce de la București.

La „Naționalul” din „Tribuna” de azi ar trebui să reflectați. Eu credeam că „Naționalul” e liberal.

Cronica *Alegeri* din 257 „Trib[una]” e caracteristică.

Despre convenirea cu ungurii cîteva cuvinte. Am fost 7 români, 3 sîrbi, vreo 10—12 unguri. Un sîrb a vorbit foarte bine în contra *maghiarizării*. Botlik a declarat că el e în contra maghiarizării — care țintește la unitatea de limbă — vrea însă unitate de sentimente — să simtă toți că-s cetățeni ai Ungariei.

A accentuat necesitatea de a [se] trage consecvențele din principiul egalității. A combătut legea electorală și împărțirea cercurilor, recunoscînd gravaminele noastre în privința aceasta.

Aceasta a fost cea mai importantă declarațiune. Eu am arătat confuzia ce urmează din împrejurarea că maghiarii pentru *magiar* și *ungar* au un singur cuvînt: *magyar*. Am arătat necorectitatea ținutei unгурilor și a presei lor față [de] cele scrise de noi, de e[xemplu] *Replica* — pre care au absolvat-o cu fraze pre cînd ea conține date și cazuri concrete.

Au promis că dau și ei la Rector protest contra hotărîrii de la Egyetemi Kör⁷.

Ne vom mai întîlni, dar le-am spus că noi numai ca privați vorbim cu ei și că multe *fapte* trebuie să arate pentru a cîștiga încrederea românilor ca să-i iee în serios.

Sînt cam indispus cu sănătatea.

Trimite-mi banii.

Elie Dăianu

BAR, ms. nr. 150097; BAFCN Ft. 394/53—54.

¹ Elie Cristea, viitorul Miron Elie Cristea.

² At. Gava.

³ G. Moroianu se afla la Paris.

⁴ Fiul lui Kossuth Lajos.

⁵ Alexandre Djuvara, *La lutte des nationalités. Hongrois et Roumains*, Paris, 1895, 88 p. (Extrait de la „Revue générale de droit international public”, 1895, nr. 1).

⁶ *Politică și cinste politică*, semnat (a), în „Dreptatea”, nr. 263, din 2/14 decembrie 1894. Din articol răzbate și mîhnirea lui G. Candrea față de aprecierea făcută de „Triouna”, cum că ziarul „Dreptatea” n-ar promova interesele neamului românesc. El scria: „Cum poate cineva dintre români să creadă că noi, care n-am purtat la pieptul nostru decît o singură doriță: *mărîrea neamului nostru, să fim trădători*”.

⁷ Vezi nota 3 de la scrisoarea anterioară.

147. TRAIAN MAGIERU ȘI ALȚII

Iosășel, 11/23 decembrie 1984

Mult onorate domnule!

În fața actualei campanii polemice, dezlănțuită cu atîta animozitate în presa noastră — de cînd cu „Declarațiunea” domnului Mocioni în ajunul adunării naționale, apărută

în organul dumneavoastră — aflindu-ne într-o dezolantă nedumerire, ne permitem a Vă adresa respectuos ordurile aceste.

Ne-am îndătinat din trecut a vă cunoaște ca pe un viguros campion în lupta noastră națională și tocmai în vederea acestei împrejurări ne-am decis a vă ruga, să binevoiiți a ne clarifica cu francheță asupra punctelor de vedere ce v-au impus pozițiunea de astăzi.

Noi presupunem că puternice motive reale — care privesc — afară de orice îndoială — direct ori indirect îmbunătățirea sortii noastre, au intervenit, că dumneavoastră să vă puneți în calea unei direcțiuni creată de actualul nostru comitet național — care și-a eluat drept de eternă recunoștință în inima poporului român, atât prin zelul național, cât și prin proprie abnegare — susținută cu toată însuflețirea de întreg poporul și aprobată de întreaga lume cultă.

În credința că astfel de motive vor fi existind ne întărește și grava împrejurare, că menționata „Declarațiune“ apăru tocmai în ajunul adunării, dezavuind astfel indirect activitatea actualului comitet național.

Vă rugăm deci cu tot onorul în interesul clarificării noastre, a ne comunica *privat* cu toată confidența, care sînt acele *motive și rezoane politice serioase și grave*, care v-au îndemnat a vă pune cruciș în drumul unei direcțiuni, ce am crezut-o bărbătească, rezolută, onorabilă și între actualele împrejurări unica salvatoare?

Voim a judeca drept și independent și tocmai pentru aceea avem lipsă de element de judecată din toate punctele de vedere ale situațiunii.

Rugîndu-vă a ne considera cu toată încrederea și așteptînd binev[oi]toarea] dumneavoastră clarificare — rămînem

Iosășel la 11/23 Dec. 1984

Ai Onorat D-tale devotați
servitori
Traian I. Magieru
preot rom. ort.
Nicolae Boșcan
învățător
Iuliu Bodea diacon
Alexandru Nica
preot ort. rom.

N.B.

Răspunsul ne rugăm a-l trimite la adresa lui Traian I. Măgier preot în Zeldiş — [Iacobini] — Saturău, poșta ultimă Gurahonț.

BAR, ms. nr. 150075; BAFCN Ft. 393/238, 239.

148. LAZĂR POPOVICI

Viena, 24 decembrie n. 1894
XVIII Antonigasse 3. III 11

Frate dragă!

Nu te supăra că te infestez cu rîndurile mele chiar acum, cînd cu apropierea sărbătorilor vei avea poate mai mult lucru ca de altă dată.

De altmintrelea chiar nici nu mai știu, carele dintre noi doi a încetat prima dată cu coresponderea amicală.

Dar să nu lamentez, ci să-ți spun cauza principală, pentru care poate te incomodez acum.

În nrul 269 (10/22 decembrie 1894) a foaiei „Dreptatea“ a apărut sub titlul *Metropolitul Mihalyi în Viena*¹ o corespondență, în care sînt nește minciuni grosolane referitoare la primirea deputației studenților vienezi.

Domnul „Nucleus“² a voit să facă un viț³ ce atingînd în primul loc pe cel mai vrednic arhieru român și apoi chiar și neînsemnata mea persoană, acum s-ar ascunde la spatele mele.

Eu cam dau cu socoteală că cine este persoana aceasta atît de nobilă în simțăminte, carele acum rîde în pumni de succesul ajuns. Nația de aici începe a crede că poate chiar eu am scris minciunile aceste; deci ca să mă pot justifica îndestul și eventual ca domnul „Nucleus“ subscris la minciunile aceste, să nu mai aibă poftă a atăca pe un prelat, mai departe să nu vă mai expună nici pe voi a publica de pe aici birfele, și în fine ca să învețe atîta bărbăție a nu-i fi rușine de faptele lui, te rog binevoiește deloc a-mi scrie barem pe o corespondință numele adevărat al acestui „Nucleus“, carele de aici — așa să vede — și foaia din Timișoara o prevede cu diferite minciuni. Nu voiesc a face lucru mare din toată cestia, ci aș voi numai, ca să capete o lecție morală amicală acest „Nucleus“ al cores-

pondenței amintite și aș voi să-i demonstrez pe scurt, că nu numai că nu poate fi un nucleu copt dar chiar nici un nucleolus, cât de fraged. Te rog — frate dragă — cu posibila urgență a-mi răspunde privatim, fără de a lua notiță în foaie — căci naintea publicului n-aș voi să-l blamez pe domnul acesta ascuns și mincinos, când eventual ar veni pe tapet, chiar și persoana iubitului arhiereu.

În speranța că-mi vei împlini dorința te rog adresează-mi epistola XVIII Antoni Gasse Nr. III 11.

Cum te mai afli?

Sărbători fericite

Îți pofteste al tău iubitor
Dr. Lazăr Popovici

BAR, ms. nr. 106737; BAFCN Ft. 397/324—325.

¹ În *Corespondența din Viena* din 18 decembrie se menționează vizita lui Mihályi la Viena și că mitropolitul a fost salutat de o delegație de 5 studenți în numele Societății academice „România jună”.

² Persoană neidentificată.

³ Glumă.

149. ION N. ROMAN

București, 13/25 decembrie 1894

Frate,

Îți trimit un exemplar din volumul meu de versuri de curînd apărut¹. Te rog fii bun și anunță în „Dreptatea” aparițiunea, sau dacă cu gentileța care te caracterizează, găsești nimerit să scrii și vreun cuvînt de recomandație pentru publicul de acolo, te rog nu uita și-mi trimite și mie un exemplar la adresa „Carol Müller” librar pentru

Ioan N. Roman

Arhiva familiei.

¹ Ioan N. Roman, *Poezii*, 1894.

Arad, 25 decembrie 1894

Domnule redactor!

Pentru atitudinea rezolută și bărbătească ce o urmezi de o vreme încoace față cu lăcustele ticăloase de la „Tri-buna“ primește felicitările mele cele mai curate.

Articolul prim: *Scrisoarea domnului Brote*¹ e admirabilă și a produs mult efect.

Te rog și eu să urmezi pe calea aceasta și fii sigur că bărbații onești și caracterele limpede te vor înțelege în curînd, și-ți vor urma. În Arad mulți îți urmează.

Dă înainte! Dreptatea va învinge!

Arad, 25/XII 1894

Al dTale
adict Val. Magdul

BAR, ms. nr. 150045; BAFCN Ft. 393/164.

¹ Apărut în „Dreptatea“, nr. 270, din 11/23 decembrie 1894.

151. VIOARA MAGDU

Timișoara, 28 decembrie 1894

„TOTUL PENTRU NAȚIUNE“¹

Preaiubitul domn dr. Braniște!

Rog pe bunul Dumnezeu să vă lungească firul vieții, că vă jertfiți viața pentru neamul și națiunea românească. Dumneavoastră ați arătat cum trebuie să-și iubească fiecare român națiunea și patria sa.

Acest exemplu frumos îl vom imita cu toții „de jos pînă sus“ și „avem să învingem“, căci cauza este sfîntă și dreaptă!!!

Trăiască

iubitul domn prim-redactor al „Dreptății“!

Vioara Magdu

BAR, ms. nr. 106732; BAFCN Ft. 397/310.

¹ Sub aceeași deviză vezi și: *Cuvinte de mîngăiere*. Budapesta, 30 decembrie n. 1894, articol nesemnat. În nota

redacției se spunea: „Din considerațiuni mai înalte, subscrierile nu le publicăm“. Cf. „Dreptatea“, nr. 276, din 20 decembrie 1894/1 ianuarie 1895.

152. ELIE DĂIANU

Budapesta, 29 decembrie 1894
seara la 7 oare

Iubite!

Vestea sentinței ce ți s-a dictat m-a uimit, apoi m-a umplut de entuziasm. Sînt neastîmpărat pînă nu-mi vine „Dreptatea“, să cetesc decursul procesului ei. Jertfă te-ai făcut, dar mîngie-te, că ești jertfa Dreptății . . .

De altcum altul e scopul acestei scrisori.

Azi la 11 a fost Ex[celența] Sa Metropolitul Roman în audiență¹, care a durat peste $\frac{1}{4}$ oară. Încă ieri d[upă] a[miază] l-am fost cercetat, crezînd că încă ieri se va fi prezentat. M-a primit foarte bine. I-am spus despre procesul tău, pentru care arăta mare interes. Totodată m-a asigurat că mă vede bucuros după audiență, ca să-mi spună ce e de spus. Am fost azi la 12^{1/2}. Voiam să vă telefonez la 2 oare, dar — ce pech² — linia stricată. V-am dat îndată o telegramă urgentă, care m-a costat 3 fl. 84. — dar cu nădejdea că la 4 oare totuși vom putea vorbi. La 4 am [încercat] iară, dar în zadar.

Iată de ce țin să-ți descriu amănunțit cele aflate de la Excele[nța] Sa, ca apoi, întrucît crezi de bine și consult să le publici. La tot cazul însă să le dai o formă din care să nu apară, că eu am fost la el, și că *directe* de la el le-am aflat, ci de la altă persoană aproape de el — sau că voi le aveți din Sibiu pe altă cale³. De asta m-a rugat bătrînul, care de altcum mi-a spus multe. Părerea mea e că ocaziunea aceasta pagubă că nu a exploatat altcineva — bătrînul e prea bătrîn.

M[ajestatea] Sa a spus că a ținut ca să-i ceară și Ex[cele[nței] Sa părerea asupra situației. Astfel s-a început audiența [17/29 decembrie 1894] Excelența Sa a început să expună situația românilor, arătînd cum noi stăm *acum*, cu mult mai rău, decum stam la începutul erei constituționale. Zice că Majestatea Sa s-a mirat cînd Metropolitul i-a spus că „azi nu mai avem — nici un fișpan, dar chiar nici măcar vreun alișpan.

Nici în comitatele *românești*?

— Nu! Nicăiri. Rar mai este câte un solgăbirău, dar și aceia nu sînt de felul, care trebuie, — și fac totul după cum curentul dominant pofteste.“

Așa a expus pe larg — zicea M[etropolitul] starea noastră, prăcesele cele multe și altele. Procesul „Memorandului“ — sau „cel de la Cluj“ — cum îi zicea bătrînul, nu l-a amintit, dar îi era pe buze.

A spus apoi și de oprirea congresului gr[eco] or[iental] de care Majestatea Sa s-a mirat că l-a oprit. El zicea că n-a aflat motivată oprirea. Metropolitul a spus cît de goale au fost toate congresele și că politică nu se face acolo. Dacă la cină, undeva la masă convenind mai vorbesc și politică — zicea bătrînul — e natural. „Astăzi la noi așa e dacă se întîlnesc doi inși mai întăiu de politică încep. Dar așa ceva nu se poate opri“. Majestatea Sa a aprobat. La sfîrșit Majestatea Sa l-a întrebat, ce crede cum va fi cu executarea legilor bisericești? Asta i-a fost unica întrebare, cealalte le-a spus bătrînul de la sine.

A răspuns că rău va fi. Încheierea căsătoriei va fi ea cum va fi, căci după ce și-au făcut datorința civilă se vor cununa și la beserică, dar mare confuziune va fi la *despărțiri*. Vor obveni cazuri de după legea civilă e despărțit, iar după cea canonică nu. Aceasta subminează religiozitatea poporului.

M[ajestatea] Sa l-a mai întrebat apoi cum va fi cu căsătoria preoților? — La asta Metropolitul — zice că n-a fost pregătit — și a zis că se vor cununa și ei, ca și ceilalți, că la cununie încă nu-s preoți... (?).

Aici, rău a greșit-o bătrînul, dar n-a fost *pregătit* (!) la această întrebare.

Acestea-s de la audiența Majestății Sale. A fost bătrînul și la Wekerle⁴ — care zice că tare s-a plîns contra șovinismului, și-a criticat aspru pe Apponyi⁵ și partida lui.

De altcum oprirea congresului — o pune în cîrca lui Hieronymi.

La Eötvös⁶ încă a fost, care asemenea a zis că oprirea congresului n-a fost motivată, dar — a pus vina pe Hieronymi.

Cît despre cum se va rezolva criza⁷, m[etropolitul] nu știe, „n-a penetrat în intențiunile, Majestății Sale.

— Dar oare fuziunea face-se va...?

— Nu știu. Să scrie, dar cine știe cum va fi. Știu de altcum că *persoane mari, alese s-au declarat pentru fuziune*“.

*
* *
*

Despre rezultatul procesului „Dreptății” metropolitul m-a ascultat cu interes. Sentința l-a uimit. S-a retras îndărăpt ca spăriat...

D-apoi că aceia is mai ai *dracului* ca cei de la Cluj...?!

— Da, da.

Incă la 11¹/₄ era să meargă la el Cristea crezînd că e înainte de audiență, să-i spună rezultatul, eventual să i-l aducă la cunoștința Maiestății Sale. Nu l-a aflat, chiar atunci era la Palat.

L-am întrebat că dacă știa rezultatul înainte de audiență aducea-l oare la cunoștința împăratului?

„Da, mi se da bine, să-i spun, fiind chiar noutate proaspătă...”.

Pagubă! — Vezi cîte pechuri am eu. Dar mîngăie-te dragă, că tu ai și mai multe!

Te rog folosește numai generalități — și fii *discret!*

Sînt lăsat la discrețiune. Te sărut.

E. Dăianu

BAR, ms. nr. 150098; BAFCN Ft. 394/55—56.

¹ *Audiențe la Majestatea Sa*, Miron Romanul, în „Dreptatea”, nr. 276, din 20 decembrie 1894/1 ianuarie 1895. Corespondența aparține lui E. Dăianu. Vezi și *Audiențele*, în „Telegraful român”, nr. 137, din 20 decembrie 1894/1 ianuarie 1895.

² Ghinion.

³ Contrar așteptărilor lui E. Dăianu, ca și a întregii opinii publice românești, la Congresul arhidiecezan din aprilie 1895, mitropolitul nu numai că nu și-a ridicat glasul în favoarea întemnițaților, dar i-a dezaprobat pe preoții și profesorii confesionali închiși (N. Cristea, D. Comșa, D. P. Barcianu). Vezi *Repriviri politice*, în „Dreptatea”, nr. 87, din 19 aprilie/1 mai 1895; *Să facă preoții noștri politică*, în Idem, nr. 88, din 20 aprilie/2 mai 1895; *Discursul I.P.S.S. metropolitului Miron*, în Idem, nr. 105, din 10/22 mai 1895.

⁴ Wekerle Sándor (1848—1921). Om politic maghiar, ministru de finanțe, prim-ministru.

⁵ Apponyi Albert (1846—1933). Om politic maghiar, ministru.

⁶ Eötvös Károly (1842—1916). Om politic maghiar, președinte al Partidului Independent (1892). Ziarist.

⁷ Perioada care a premers demisia guvernului Wekerle (19 noiembrie 1892—15 ianuarie 1895) și venirea guvernului Banffy Dezső (15 ianuarie 1895—26 februarie 1899).

Blaj, 31 decembrie 1894

Totul pentru Națiune!

Spectate domnule redactor!

Deși legea noastră¹ ne oprește de la orice manifestație politică, ea nu poate opri graiul inimii; permiteți-ne dar ca privatim și numai pentru mângâierea dumneavoastră să vă scriem ce simțim! Dar ce zicem? Ce simțim?! Oh aceasta nu o poate descrie nici cea mai măiastră peană! Dar totuși fie: pentru ei: dispreț; pentru dumneavoastră: admirare și iubire. Un an de muncă nobilă răsplătit cu doi ani de temniță. Adevărată libertate patriotică!!

Nu știm în fața acestei pedepse rușinoase ce avem să iacem? Să deplîngem dreptatea care la noi în Ungaria e vorbă goală; să rîdem de nebunia utopiștilor, ori să ne bucurăm de vîntul acesta care suflînd ca să stingă, aprinde mai tare flacăra iubirii de neam.

Oh, rugîndu-vă cu demnitatea cu care ați luptat: suferiți; adevărul și faptele purcese din el totdeauna au învins. Mai mult, bucurați-vă că puteți suferi pentru Mama-națiune!

Dacă temnița va fi întunecoasă căutați în adîncul inimii și lumina sfîntă ce arde acolo [indescifrabil] iubirea de neam va lumina întunerecul temnițelor cu multă gingășie!

În tăcerea temniței ascultați vocea memoriei ce Vă va șopti curaj și „Pentru națiune pentru țară mori

Și-ți va fi mormîntul coronat cu flori“.

Acestea Vi le-a păstra memoria de la noi!

Înainte martire a crucii românești!

Înainte ziceți cu martirii lui Cristos.

Ave Caesar morituri te iudicabunt².

„Totul pentru națiune“

Blaj 31/XII 1894

Iulius Bucur
Iacob A. Nicolescu etc.
[32 semnături]

BCS, ms. nr. 2322; BAFCN Ft. 429/1053—1054.

¹ Prooți și profesori de la liceul greco-catolic din Blaj.

² Parafrazare după dictonul: Ave Caesar morituri te salutant.

Timișoara, decembrie 1894

TOTUL PENTRU NAȚIUNE!

Onorate domnule redactor!

S-a deschis ușa temniței unde ai să intri ca rob dușmanului, pentru apărarea neamului și pentru drepturile poporului român.

Intră cu pași falnici în ea, căci zilele negre în curînd se vor însenina, și luptătorii bravi ai cauzei române care suferă nevinovați, se vor încununa.

Drumul pînă la robie fie-ți mîndru, căci inimile noastre iubitoare de neam cu dumneata sînt spre mîngăierea suferințelor.

Îngerul păzitor fie-ți scut sub tot decursul robiei și iubirea de neam predomnească inima dumitale atît de nevinovată.

Fii curajos! căci dușmanul oricum s-ar încerca a nimici luptele bărbaților energici, ținta noastră totuși va răzbi învingătoare.

Cu deviza: „Totul Pentru Națiune“!

Rămîn cu stimă
Vioara Magdu

TOTUL PENTRU NAȚIUNE

Cunună de frunze redactorului Braniște¹.

Stelele din înălțime
Privesc peste româtime
Ce tot plînge și suspină
Nu mai are o zi lină.

Zău, o crudă tirănie
Nici n-a fost, nici n-o să fie!
Dușmanii tot cu încetul,
Vreau să ne răpească dreptul.

Luptă frații de minune
Pentru scumpa națiune!
Dar dușmanului nu-i pasă;
Tot mai tare ne apasă.

Ai luptat, și-acum de-odată
Te-or chemat la judecată
De-acolo la închisoare
Unde-s zilele amare.

Luptați frați, cu luptă dreaptă
Și-ți avea dulce răsplată!
Dumnezeu cu daruri sfinte,
Va da dușmanului minte.

Luptători eroi de frunte
Toți voinici ca brazii-n munte!
Vă-așteptăm din închisoare
Ca pe-o zi de sărbătoare,
Vă-așteptăm, cu cununite,
Din „frunze și frunzulițe“.

Viara Magdu

BĂR, ms. nr. 106733, BAFCN Ft. 397/311—613.

¹ N-am întâlnit poezia în paginile „Dreptății“.

155. GHEORGHE BOGDAN-DUICA

[Sibiu, 1894]

Amice!

Pentru ca să nu dau greș în chestiile bucovinene¹,
te rog scrie-mi dacă este drept că ai fost chemat acolo la
G.B.², ori la un *nou* ziar ce să prepară?

Peste câteva zile îți trimet o foiță, ca plată în loc de abo-
nament la ziarul ce-mi vine gratis. Va [fi] desigur de ceva
interes. Este asupra minăstirii cisterțiene din Cârțișoara (Fă-
găraș), și din incidentul unei publicații germane asupra ei³.

Salutări

G. B. Duică

P.S. Dăian a merge în Bucovina? ori nu puteți? Știți pe cineva bun de țara asta?

BAR, ms. nr. 106726; BAFCN Ft. 397/291—292.

¹ G. Bogdan-Duică, *Bucovina. Notițe politice asupra situației*, Sibiu, 1895, 278 p. Lucrarea a început să fie publicată în „Tribuna”, la sfârșitul anului 1894.

² „Gazeta Bucovinei” a apărut la Cernăuți între 2/14 mai 1891—6/18 aprilie 1897. Vezi Ioan Cocuz, *Contribuții la istoricul presei românești din Bucovina (1820—1918)*, în „Suceava. Anuarul Muzeului județean”, 1978, 5, p. 330—331. Duică a fost redactorul gazetei între 4 mai 1893—3 august 1894. Cf. Dumitru Petrescu, *G. Bogdan-Duică. Studiu monografic*, București, 1978, p. 15. La I. Cocuz, *op. cit.*, datele sînt 9/21 mai 1893—24 iulie/5 august 1894.

³ Articolul nu apare în paginile „Dreptății” și nici în: I. Crăciun, I. Breazu, *Bio-bibliografia lui Gheorghe Bogdan-Duică*, Cluj, 1936, 45 p.

156. ADERENȚI DIN CARANSEBEȘ

- Caransebeș, 21 decembrie 1894/

2 ianuarie 1895

Mult stimat domnule dr. redactor de la „Dreptatea”¹

Binevoiți a primi manifestarea simțimentelor noastre de sinceră stimă și simpatie².

Caransebeș în 21 decembrie 1894³

Dr. Petru Barbu	Ioan Ionașiu	Prof. P. Ionescu
Mihail Drăgălina	Dr. Traian Bădescu	Traian Bârz
Patriciu Drăgălina	Iosif Bălan	Alexandru
Dr. C. Popazu	Aurel Marin	Ioan Mihai
Isaia de Stoica	George Ianculovici	Alexandru Iliacanovici

[În total — 15 semnături]

BAR, ms. nr. 106753; BAFCN Ft. 397/371.

¹ Vezi și *Aderența tinerimii române universitare din Budapesta*, cf. „Dreptatea”, nr. 275, din 18/30 decembrie 1894.

² La 28 decembrie 1894 n. s-a ținut la Curtea cu jurați din Timișoara procesul „Dreptății”. Valeriu Branîște a fost acuzat pentru articole scrise sau editate de el (23 articole și 27 delictе de presă). Apărătorii lui Branîște au fost Milos Stefanovici și Coriolan Brediceanu.

Sentința a fost: 2 ani închisoare de stat și 1.300 fl. în bani ca pedeapsă secundară sau în caz de neplată alte 130 zile închisoare de stat; plata cheltuielilor de judecată — 119 fl. 70 cr. Sentința să se publice în „Dreptatea” și în „Foaia de duminică”.

Pentru a nu fi arestat pe loc, doi garanți E. Ungurian și C. Brediceanu au depus o cauțiune de 5.000 fl.

Vezi *La despărțire*, în „Dreptatea”, nr. 61, din 15/27 martie 1895; *De la Blaj la Alba Iulia*, p. 70—72.

V. Branîște își va ispăși pedeapsa în închisoarea din Vác între 18/30 martie 1895—7 iunie 1896.

Pentru procesul „Dreptății” vezi: „Dreptatea”, nr. 273—278, din 16/28 decembrie 1894—22 decembrie 1894/3 ianuarie 1895. Cuvîntul de apărare al lui V. Branîște, în Idem, nr. 277, din 21 decembrie 1894/2 ianuarie 1895. Reprodus în *De la Blaj la Alba Iulia*, p. 56—64.

³ Stil vechi.

157. PETRU CORNEAN

Oravița, în 2 ianuarie 1895

Frate Branîște!

Abnegațiunea și purtarea ta exemplară arătată în procesul de presă ne-a impus, iar energica ta vorbire de apărare a stîrnit în noi o adevărată mîndrie.

Orice încurajare pentru tine e superfluă, deoarece în privința aceasta ne întreci pe toți și în aceste momente triste, înainte de a te despărți de noi — știind că sentința forului prim se va aproba — numai aceea mai amintesc, că cu toții te adorăm și cugetele noastre vor fi totdeauna cu tine, știind că în activitatea ta politică n-ai fost nicicînd condus de interese materiale, ci numai de binele comun al națiunii noastre.

Al tău amic

Dr. Petru Cornean¹

BAR, ms. nr. 106729; BAFCN Ft. 397/300—301.

¹ Petru Cornean, doctor în drept, stagiar la C. Brediceanu, avocat în Oravița, publicist, președinte al Consiliului Național Român din Oravița (1918), prefect al jud. Caraș-Severin, senator.

158. FEMEILE DIN LUGOJ

Lugoj, 24 decembrie st.v. 1894/5 ianuarie 1895

Frate neînvinse!

Mingăie-te!

Ai luptat cu dorul sfînt și cu demnitate, pentru scumpa și încercata noastră națiune.

Ai luptat și ieșit-ai din luptă — bîrfit, — dar neînvinc! Ție laudă, admirație, onoare și iubire ți se cuvine!

Să trăiești!

Tu dreptatea noastră ai apărat-o, pentru ea și pentru noi suferi!

Cîte vijelii n-am îndurat noi românii?! . . .

Dar — am avut dreptate, pentru dreptate luptăm — și dreptate vom avea!

Mingăie-te!

Lugoj 1894. decembrie 24. st. v.

Alexandrina Ianculescu
Maria Jurca
Laura Vlad
Silvia Iorga
Alma Maior

BAR, ms. nr. 106752; BAFCN Ft. 397/368—369.

159. ELIA TRĂILA

Oravița, 1/13 ianuarie 1895

Stimabile domnule,

Aducerea aminte cu care m-ai onorat la ziua de astăzi, mi-a înviorat inima și-ți mulțănesc pentru ocaziunea ce mi-ai dat, ca să Ți-o pot spune și eu, cum că întimplările din urmă, cari au atins atît de simțitor persoana dumitale și Te-au pus pe o treaptă înaltă și Te-au apropiat mult, foarte mult de inimile noastre.

Articolul dumatilic de anul nou¹ nu va lipsi a produce iarăși o mare volbură în tabăra „frondeurilor”² noștri teribili.

Te vor ataca din punctul lor de vedere tot așa fără cruțare ca pînă acum. Însă n-are a face. Cuvîntul s-a zis și cuvîntul e acel giganta, care, crește și se întărește de cîte ori atinge în luptă solul adevărului, pierzîndu-și — iară puterea de cîte ori se încalcă prin văzduhul fantaziilor și al amăgirilor de sine.

Te vor combate aspru, la fine însă în zisa lui Heine, tot ne vom înțelege:

Selten habe ihr nicht verstanden
Selten auch verstand ich euch
Doch als wir in Dreck uns fanden
Da verstanden wir uns gleich³

Poftesc sănătate! Cu distinsă considerațiune

stimător
Elia Trăilă⁴

BCS, ms. nr. 23204; BAFCN Ft. 429/1029.

¹ V. Braniște obișnuia să semneze articolele doar cînd își exprima punctul personal de vedere, fără a implica ziarul. În acest caz este vorba de Editorialul semnat Dr. V. Braniște, în „Dreptatea”, nr. 1, din 1/13 ianuarie 1895, în care el se menține pe poziția avută cu privire la criza din P.N.R. și își exprima speranța că această orientare a sa va avea ecou.

² Aluzie la „Tribuna”.

³ Rar m-ați înțeles pe mine.
Rar v-am priceput pe voi
Ne înțelegem însă bine
Cînd ne găsim în noroi.

⁴ Elia Trăilă, unul dintre fondatorii „Dreptății”.

160. ALEXANDRU MOCIONI

Birchiș, 24 ianuarie 1895

Iubite Braniște,

Consideră aceste lămuriri intime ca un semn al sentimentelor prietenești pe care mi le-au inspirat inteligența și firea dumatilic deschisă, îndată după ce am făcut cunoștință.

Și acum să trec la obiect.

Desigur ai observat și dumneata că în conformitate cu misiunea ei, „Tribuna“ în numărul 8¹, sosit ieri, a militat iarăși pentru Viena, cu care prilej, natural, n-au lipsit nici obligațiile loviturilor lăaturalnice adresate nouă. N-ar strica deci, dacă „Dreptatea“ — în cazul că nu a și făcut-o — față de accentuata atitudine a „Tribunei“, relativ la speranțele poporului român legate de politica tradițională față de Viena, să le aducă aminte că există și reversul medaliei și că nici această a doua realitate — tot istorică — nu poate fi dată uitării: și anume că aceste speranțe tradiționale erau urmate regulat de deziluzii tradiționale².

Chiar evenimentele citate de „Tribuna“ sînt tot atîtea dovezi istorice pentru acest trist adevăr. Pentru a nu merge în trecutul mai îndepărtat, este suficient în această privință să ne referim la cuceririle naționale din 1863, care au venit ca din cer, pentru ca apoi să dispară în negura uitării și care — așa cum știe toată lumea — au fost date de Viena poporului român cu o singură mîna, doar ca un instrument utilizat împotriva maghiarilor, și apoi i-au fost luate poporului român de către Viena cu cealaltă mîna, lăsîndu-i pe români la cheremul maghiarilor.

Și, desigur, n-a fost izbutită nici apucătura „Tribunei“ de a servi cititorilor săi varza reîncălzită a istoriei *Memorandumului*; doar sînt încă vii în memoria tuturor speranțele legate de *Memorand* și amarele dezamăgiri care nu vor lipsi nici de această dată, despre care cei din spatele „Tribunei“ ar avea cel mai mult de povestit.

Concepția care se desprinde este foarte semnificativă cînd „Tribuna“ prezintă astfel situația parcă noi am avea de ales numai între politica Vienei sau a lui Kossuth, neluînd în seamă tocmai principalul. Noi, dimpotrivă, susținem că nu avem de urmat nici politica Vienei, nici a lui Kossuth, ci *propria noastră politică națională*.

Proverbialul „divide et impera“ nu este născocirea spirituală a unor istorici spirituali, ci din vechime aplicata și mereu reinnoita maximă a politicii tradiționale vieneze, a cărei întregă activitate constă în faptul de a trezi speranțe și a năruirii speranțe, pentru a prefăce în felul acesta întotdeauna popoarele în instrumente servile. Noi ajungem de aceea, la cu totul alte concluzii decît acele pe care le trage „Tribuna“ din

premisele ei superficiale, și anume atîta timp cît poporul român — după atîtea experiențe triste — nu-și dobîndește acel grad de maturitate politică, pentru a se emancipa de această tutelă seculară și nu-și inaugurează o politică conștientă independentă față de influențele străine, atît timp nu poate fi vorba de o politică serioasă și într-adevăr națională.

Și acum, avînd în vedere toate acestea, cine reprezintă adevărata politică națională, „Dreptatea“ sau „Tribuna“ și cine se ascunde în dosul măștii acesteia, în slujba intereselor străine?

Noi nu voim să răspundem personal, pentru că răspunsul la această întrebare și-l poate da singur orice politician nepărtinitor...

Aceste scurte aluzii sînt suficiente pentru ca dumneata să te orientezi asupra spiritului în care concep eu apărarea în fața unor astfel de atacuri.

Te salută al dumitale

A. M.

Lieber Braniște!

Betrachten Sie diese vertrauliche Aussprache als ein Zeichen der freundschaftlichen Gefühle, die Sie mir durch Ihre Intelligenz und Ihr offenes Wesen schon nach der kurzen Zeit unserer Bekanntschaft einzuflößen wußten.

Und nun zur Sache.

Gewiß ist es auch Ihnen nicht entgangen, daß die „Tribuna“ in ihrer gestern eingelaufenen Nummer 8, ihrer Mission getreu, wieder einmal für „Wien“ eine Lanze bricht, wobei selbstverständlich auch die obligaten Seitenhiebe gegen uns nicht ausbleiben konnten. Es wird gewiß nichts verderben, wenn die „Dreptatea“ — falls es nicht schon geschehen — gegenüber der von der „Tribuna“ betonten Tatsache „der traditionell auf Wien gesetzten Hoffnungen des rumänischen Volkes“ daran erinnern würde, daß hierbei auch die Kehrseite der Medaille nicht außer Acht gelassen und jene andere, ebenfalls geschichtliche Tatsache nicht vergessen werden darf, wonach diesen traditionellen Hoffnungen in der Regel auch die traditionellen Enttäuschungen zu folgen pflegten. Sind ja doch eben die von der „Tribuna“ angeführten Jahres-Daten gleichzeitig auch ebensoviele histo-

rische Belege für diese traurige Wahrheit. Um nicht weiter zurückzugreifen, genügt es in dieser Hinsicht, auf die von der „Tribuna“ ebenfalls angeführten nationalen Errungenschaften des Jahres 1863 hinzuweisen, die, wie aus Wolken heruntergefallen, seither auch wieder in den Dunstregionen entschwanden und die man dem romanischen Volke, wie alle Welt weiß, von Wien aus mit der einen Hand blos deshalb gewährte, um es als Werkzeug gegen die Magyaren zu benutzen, und die man dann wieder von Wien aus mit der anderen Hand dem romanischen Volke blos deshalb entzog, um dasselbe den Magyaren auf Gnade und Ungnade auszuliefern. Und gewiß nicht glücklicher ist der Griff, den die Tribuna thut, indem sie ihrem Publicum den aufgewärmten Kohl der Memorandum-Geschichte aufischt, stehen ja doch die großen, an das Memorandum geknüpften Hoffnungen noch in Aller frischen Erinnerung und über die bittern Enttäuschungen, die auch diesmal nicht ausbleiben werden, ja eben die Hintermänner der „Tribuna“ das meiste zu erzählen wissen.

Auch documentirt sich darin eine höchst bezeichnende Auffassung, wenn die „Tribuna“ die Alternative so aufstellt, als hätten wir blos zwischen der Politik Wien's oder Kossuth's zu wählen, die Hauptsache dabei aber ganz außer Acht läßt. Wir meinen dagegen, wir haben weder Wiener noch Kossuthistische, sondern unsere eigene nationale Politik zu machen. Das sprichwörtlich gewordene „divide et impera“ ist ja bekanntermaßen keine geistreiche Erfindung geistreicher Historiker, sondern die alterprobte, stets erneute und stets wieder neubewährte Maxime der traditionellen Wiener Politik, deren ganzes Arcanum eben darin besteht: Hoffnungen zu wecken und Hoffnungen zu täuschen, um auf diese Art sich die Völker als stets bereitwillige Instrumente dienstbar zu machen.

Wir gelangen daher zu ganz andern Conclusionen als jene, welche die „Tribuna“ aus ihren einseitigen Prämissen ableitet. Wir kommen zu der Conclusion, daß insolange das romanische Volk auch nach all den vielen und traurigen Erfahrungen nicht jenen Grad der politischen Maturität erreicht, um seine Politik von dieser säcularen Vormundschaft zu emancipiren, und eine selbstbewußte, selbstständige, fremden Einflüssen unzugängliche Politik inaugurirt, insolange von einer ernsten und wahrhaft nationalen Politik nicht einmal die Rede sein kann.

Wer nun nach alledem, die „Dreptatea“ oder die „Tribuna“, wahre nationale Politik vertritt und wer unter der Maske derselben die der nationalen Sache fremden Interessen dienstbar macht? hierauf wollen wir nicht selbst antworten, denn die Antwort auf diese Frage kann sich jeder unbefangenen denkender Politiker selbst ertheilen.

Diese kurzen Andeutungen werden genügen, um Sie über den Geist zu orientiren, in welchem ich die Abwehr derlei Angriffen gegenüber gehalten wissen möchte.

Es grüßt Sie

Ihr A.M.

BAR, ms. 149822; BAFCN Ft. 392/53—54.

¹ „Speranțele în Viena!“, în „Tribuna“, nr. 8, din 11/23 ianuarie 1895.

² „Politiică națională“, în „Dreptatea“, nr. 12, din 14/26 ianuarie 1895. Este expus punctul de vedere din scrisoarea lui Mocioni cu privire la politica de urmat de către P.N.R. față de Viena.

161. ALEXANDRU MOCIONI

Birchiș, 28 ianuarie 1895

Iubite Braniște,

Chiar acum mă distrez cu născocirea pe care „Budapesti Hirlap“ nr. 127 o ia drept relatarea corespondentului ei special din București și o servește cititorilor cu titlul: *Bánffy és a român liga*¹.

Te rog ca în numărul viitor al „Dreptății“ să declari în numele împuternicirii mele autorizate că eu nu am fost invitat de Ligă să semnez acea cerere și în consecință n-am nici o legătură nici cu explicațiile din această corespondență și nici în vreo alta, cu privire la această afacere².

Te salută al dumitale

A. M.

Lieber Braniște,

Eben ergötze ich mich an der RäuBERgeschichte, die sich „Budapesti Hirlap“ Nr. 127 angeblich von seinem Special-Berichterstatter aus Bukarest erzählen läßt und seinen Lesern unter der Aufschrift *Bánffy és a român liga* zum Besten gibt.

Ich bitte Sie, in der nächsten Nummer der „Dreptatea“ auf Grund kompetenterseits erfolgten Ermächtigung zu erklären, daß ich seitens der Liga um Unterfertigung der angeblichen Petition nicht aufgefor-

dert wurde, ich demnach weder in den in dieser Correspondenz angeführten, noch in irgenwelchen andern diese Angelegenheit betreffenden Erklärungen auch nur einen Anlaß gehabt habe,

Es grüßt Sie Ihr

A. M.

BAR, ms. 149823; BAFCN, Ft. 392/57.

¹ *Bánffi și liga română.*

² *Desmînțire*, în „Dreptatea“, nr. 15, din 18/30 ianuarie 1895. „Budapesti Hirlap“ scria că A. Mocioni ar fi refuzat să semneze o cerere a Ligii culturale pentru grațierea memorandiștilor. „Sintem autorizați — scria «Dreptatea» — din cea mai competentă parte a declara că dl. Mocioni n-a fost provocat din partea Ligii să subscrie pretinsa petițiune și prin urmare prin nimic n-a putut fi îndemnat să facă, fie declarațiunile din acea corespondență, fie altele referitoare la această cesțiune“.

În „Dreptatea“ din 24 ianuarie/5 februarie 1895 V. A. Urechia a dezmințit că ar fi inițiat o acțiune pe lângă românii transilvăneni în favoarea grațierii memorandiștilor.

162. ALEXANDRU MOCIONI

Birchiș, 30 ianuarie 1895

Iubite Braniște,

În legătură cu telegrama mea de ieri îți comunic că eu mi-am propus îndată după apariția primului articol semnat de Duică¹, dar puțin probabil conceput de el, să-i trimit lui Babeș², care nu are „Tribuna“, această serie de articole, cu mențiunea să-ți comunice el dumitale reflexiunile lui și să ți le pună la dispoziție, dar voi îndeplini abia astăzi aceasta, după ce va apare — conform așteptării — al treilea și ultimul articol.

Și eu sint curios să văd cum va ieși negrul, alb, după spălat, căci deocamdată este numai săpunit. Te-aș ruga un singur lucru, în focul luptei nu te expune prea mult pentru ideea federalismului național. Prietenul nostru Ungurean este prea fricos cînd se teme că în urma articolului de simbătă al „Dreptății“ am putea fi acuzați de kossuthism³. În această privință articolul este perfect de clar și eu împărtășesc ideea dumitale că nu ar fi deloc potrivit din partea noastră să publicăm un articol

de respingere a kossuthismului, mai cu seamă că dacă va fi necesară o astfel de apărare — lucru pe care îl vei putea constata din multele rapoarte, ce le vei primi —, „Tribuna“ va avea grijă să ofere prilejul potrivit. Atunci vei putea dezvolta ideea că noi am combătut constant kossuthismul, adică politica lui Ludovic Kossuth, căci numai aceasta se poate înțelege prin lozinca de kossuthism, și îl vom combate în viitor, pentru că el este în același timp antidinastic și antinațional și este în contradicție cu moștenitele sentimente dinastice și simțirea națională ale poporului român. Și apropo de sentimentele dinastice, îmi permit să-ți atrag atenția asupra unei nuanțe, care m-a frapat într-o frază din scrisoarea dumitale, în care dumneata zici că nu ești lămurit de linia de demarcație pînă unde se poate combate dinasticismul, fără a se adopta o poziție antidinastică?

Interpretarea că dezvoltarea politicii de exploatare a camarilei, a cărei victimă au fost popoarele și străduința de emancipare națională și politică ar avea un caracter antidinastic nu-mi pare nici corectă, nici plauzibilă politic. Din contră, noi trebuie să emitem și să susținem ideea că o politică națională conștientă nu numai că nu distruge sentimentele dinastice ale poporului, ci ea le înobilează și prin aceasta le întărește.

Politica de învățămînt a lui Wlassics poți s-o combați cu hotărîre și conștiință curată⁴, fără intențiile dumitale secrete, la care faci aluzie, căci aceasta se poate sintetiza în fraza că el nu vrea să etatizeze școala primară ci învățămîntul poporului, adică pentru menajarea confesiunilor el vrea să le împovăreze cu sarcinile de susținere a școlilor, iar pentru stat să revendice numai dreptul de a dispune.

Extinderea dreptului de supraveghere a statului, care și pînă acuma întrece granițele firești, introducerea examenelor de stat în preparandiile profesionale și învestirea inspectorilor școlari cu o anumită jurisdicție sînt lucruri, care pot scoate autonomia din țîțini. Așa rămîne confesională școala primară cu sarcinile ei, dar asupra spiritului educației poporului dispune puterea de stat, în slujba șovinismului.

Mă bucur sincer că te-ai făcut pe deplin sănătos. Totodată îmi place să aud că mulțumită „Tribunei“ domnește acum în redacția „Dreptății“ o bună înțelegere. Ionescu vine deci într-un moment bun în redacție. Poate că vin la bal⁵, dacă voi avea atunci și alte motive să vin la Timișoara, dar o călătorie

la Timișoara special pentru bal ar fi pentru mine o escapadă tinerească nepermisă.

Scrie-mi totdeauna românește, și cu Rotariu corespondez astfel.

Te salută al dumitale

A M

Lieber Brăniște!

Anknüpfend an mein gestriges Telegramm, theile ich Ihnen mit, daß ich mir gleich beim Erscheinen des ersten — von Duică zwar gezeichneten, aber schwerlich auch von ihm verfaßten — Artikels vornahm, Babeș, der die „Tribuna“ nicht hat, diese Artikel-Serie mit dem Beifügen einzusenden, daß er seine allfälligen Reflexionen Ihnen mittheile, bez. sie Ihnen zur Disposition stelle, allein ich will dieses erst heute thun, da, wie es zu erwarten ist, auch der dritte und letzte Artikel erschienen sein wird.

Auch ich bin begierig zu sehen, wie der Neger weißgewaschen werden soll, denn bisher noch ist er bloß eingeseift. Nur eines möchte ich Sie schon jetzt bitten: exponiren Sie sich in der Hitze des Gefechtes nicht allzusehr für die Idee des nationalen Föderalismus. Unser Freund Ungurian ist gar zu ängstlich, wenn er befürchtet, man könnte uns nach dem Samstags-Artikel der „Dreptatea“ des Kossuthismus beziehtigen. Der Artikel ist ja auch in dieser Richtung vollkommen klar, eben deshalb theile ich ganz Ihre Ansicht, daß jetzt ein unsern angeblichen Kossuthismus abwehrender Artikel durchaus nicht am Platze wäre, zumal, wenn solch eine Abwehr überhaupt nothwendig sein sollte — was Sie ja aus den vielen Ihnen zukommenden Berichten sehen werden — die „Tribuna“ für einen passenden Anlaß hiezu gewiß Sorge tragen wird. Wobei Sie dann seinerzeit den Gedanken ausrühren können, daß wir den Kossuthismus, d.h. die Politik Ludwig Kossuth's denn nur diese kann ja unter einem Schlagworte verstanden werden, deshalb stets bekämpfen werden, weil sie gleichmäßig antidynastisch und antinational, mit den angestammten dynastischen wie mit den nationalen Gefühlen des romanischen Volkes in unversöhnlichem Gegensatz steht.

Und à propos der dynastischen Gefühle erlaube ich mir, Sie auf eine Nuance aufmerksam zu machen, die mir in dem Satze Ihres Briefes auffiel, in welchem Sie sagen: daß Sie sich nicht ganz klar werden konnten über die Demarcations-Linie, bis zu welcher der Dynastismus bekämpft werden könnte, ohne eine antidynastische Position einzunehmen.

Die Auffassung, als ob die Blosslegung jener Ausbeute-Politik der Camarilla, deren Opfer die Völker waren, und das Streben nach einer Emancipation der nationalen Politik einen antidynastischen Charakter an sich tragen würde, scheint mir weder sachlich richtig, noch politisch zulässig zu sein. Im Gegentheil, wir haben hiebei von der Ansicht auszugehen und diese auch zu vertreten, daß eine selbstbewußte nationale Politik den dynastischen Gefühlen des Volkes nicht nur keinen Abbruch thut, sondern diese Gefühle veredelt und dadurch noch festigt.

Wlassics Unterrichts politik können Sie mit gutem Gewissen auch ohne Ihre angedeuteten Nebenansichten entschieden bekämpfen, denn dieselbe scheint sich in dem Satze zusammen fassen zu lassen, daß er nicht *die Volksschule*, sondern den *Volksunterricht* verstaatlichen will, d.h. soviel: aus *Schonung* der Confessionen will er denselben die der Erhaltung der Schule verbundenen *Lasten* belassen und dem Staate bloß das *Recht* der Disposition vindiciren.

Die noch weitere Ausdehnung des bisher schon weit über die naturgemäßen Grenzen hinausgehenden staatlichen Aufsichtsrechtes, die Einführung von Staatsprüfungen für die Professoren der confessionellen Lehrer-Präparanden und die Bekleidung der Schulinspectoren mit einer gewissen Jurisdiction sind lauter Dinge, die die Autonomie aus den Angeln zu heben geeignet sind. So verbleiben die Volksschulen und ihre *Lasten* den Confessionen, über den Geist der Volksbildung disponirt aber die Staatsgewalt im Dienste des nationalen Chauvinismus.

Es freut mich aufrichtig, daß Sie sich nun wieder Ihrer vollen Gesundheit rühmen können. Auch ist es mir angenehm zu hören, daß nun, Dank der „Tribuna“, in der Redaction der „Dreptatea“ ein guter Geist zu herrschen beginnt. Ionescu kommt also in einem guten Momente in die Redaction. Zum Ball komme ich vielleicht — wenn ich in der Zeit auch aus anderweiligen Gründen nach Temesvar kommen müßte. Expresß aber nur zum Ball nach Temesvar fahren, wäre aber schon kein erlaubter Jugendstreich für mich. Schreiben Sie immer romanisch. Auch mit Rotariu correspondiren wir so.

Es grüßt Sie

Ihr A.M.

BAR, ms. 149.824; BAFCN. Ft. 392/58—59.

¹ George Bogdan-Duică, *Trei ani istorici*, (I—III), in „Tribuna“, nr. 12, 13, 17/1895.

² Vincentiu Babeş.

³ *Politică tradițională*, în „Dreptatea”, nr. 12, din 14/16 ianuarie 1895.

⁴ Este vorba de articolul *Programul lui Wlassici*, apărut în „Dreptatea”, nr. 11, din 13/25 ianuarie 1895. Wlassics Gyula (1852—1937). Om politic maghiar, jurist, ministrul Instrucției Publice și al Cultelor în guvernul Bánffy Dézsö.

⁵ Balul a fost anunțat pentru 2 februarie 1895. Relatarea desfășurării balului, în „Dreptatea”, nr. 20, din 24 ianuarie/5 februarie 1895.

163. ELEVI DIN BRAȘOV

Brașov, ianuarie 1895

Scumpului nostru părinte!

Deși sîntem adînc mîhnîți pentru nedreptatea ce i se face bunului nostru părinte spiritual, totuși sîntem cuprinși în inima noastră de o bucurie ascunsă cînd îl vedem arătîndu-ne calea sigură, ce ne va duce la mîntuire.

Mergi bunul nostru părinte pe calea apucată și fii sigur, că fiii tăi nu vor șovăi a-ți urma!¹

Sporeă	Bărbucean	Frates
Ciuleiu	Hociotă	Cimpian
Meșter	Dimian	Săbădeanu
Popovici	Șortan	Glodariu
Vulcănean	Ghircoiaș Victor	Noaghea
Dan	Cojan E.	J. Botto ² slovac
Prîșcu	Făgărășan	Morariu

BAR, Arh. V.B. I, varia 4; BAFCN Ft. 390/74—75.

¹ Elevi din cls. a VII-a a liceului din Brașov, cărora V. Braniște le-a fost diriginte în cls. IV—V (1891—1893) Vezi pentru nume „A XXXI Programă a gimnaziului mare public român de religiunea gr. orientală din Brașov... pe anul scolastic 1894—95” publicat de Virgil Onițiu, Brașov, 1895, p. 114.

² Ianko Botto (1876—1958). — Ivan Krasko, marele poet al Cehoslovaciei, a studiat la Sibiu și Brașov. Vezi Aurel Mailat, *Poetul slovac Ivan Krasko, fost elev al liceului nr. 1 din Brașov*, în „Anuarul liceului nr. 1 din Brașov”, Brașov, 1969, p. 123—125.

Birchiș, 2 februarie 1895

Iubite Braniște!

Articolul duminical despre constituirea „Partidului popular“ mi-a plăcut foarte mult¹, în special partea despre desvoltarea genetică a acestui partid. Întrucîtva îndrăzneată mi-a părut ipoteza care prevede chiar posibilitatea unei fuziuni. Eu cred că pentru început ar fi foarte mult dacă s-ar putea realiza și numai posibilitatea unei colaborări, o coaliție între partidul nostru și acest partid. Natural, despre aceasta nu ne putem forma astăzi nici o părere. Pe de altă parte, după părerea mea, nu ar putea sta în cale deosebirea în chestiunea constituționalismului față de cele expuse în amintitul articol, pentru realizarea coaliției, în cazul cînd celelalte legături ale coaliției ar fi realizate. Chiar și în cazul cînd Partidul popular ar declara publică chestiunea constituționalismului, motivul de deosebire dintre noi și acest partid nu ar fi înlăturat. Căci „chestiunea deschisă“ ar fi avut pentru ei cu totul alt sens decît pentru noi. Atunci ea s-ar fi referit la singuraticii membri de partid, în această calitate a lor, adică fiecăruia i s-ar fi dat libertate să adopte o poziție pentru sau contra compromisului din 1867, pe cînd la noi, o declarație-program asupra acestei probleme, sub formă de întrebare deschisă privește întregul partid, nefiindu-i îngăduit nici unui membru de partid să ia față de această chestiune nici o atitudine personală. Aceasta este, după cum vezi, o deosebire esențială. Dar oricît de importantă ar fi această deosebire, totuși ea nu poate constitui, așa cum am spus-o, o piedică pentru realizarea coaliției partidelor, pentru că această coaliție s-ar înfăptui printr-un program comun, păstrîndu-și însă fiecare parte, punctul de vedere propriu în punctul în care diferă.

„Dreptatea“ ar trebui să adopte o ținută binevoitor-rezervată față de partid, adică, fără să se angajeze ea, sau partidul național, în vreun fel oarecare, pentru acel partid, avînd în vedere marea lui importanță și folosul ce se poate obține de la această mișcare conservatoare în bunul înțeles al cuvîntului, să urmărească organizația și activitatea acestui partid cu simpatie și atenție și să-l sprijine moral cu îndemnuri binevoitoare². Căci oricare ar fi intențiile acestui partid față de noi, un lucru îmi apare neîndoios: *activitatea acestui partid năzuiește pentru schimbare de sistem*. Și deja acest singur lucru

este suficient pentru a sprijini această aspirație, căci orice schimbare de sistem, fie că duce la o lămurire, fie la o confuzie și mai mare, este numai în avantajul cauzei noastre.

Nu tocmai în sensul aici arătat este articolul „Dreptății“ relativ la programul Partidului popular, ieșit din pana lui Candrea³, după cum presupun, și făcînd abstracție de spiritul nu prea binevoitor, în care este scris, este și ca formă prea rațională.

Ești de părere că Brote și-a vîrît coada și în ultima campanie de minciuni⁴?

Deseară plec pentru cîteva zile la Budapesta și iau articolele 3 și 4 ale lui Duică cu mine. Întrebi dacă reflexiile asupra lor n-ar putea să apară în foileton? Vei primi răspuns, natural, atunci cînd voi cunoaște caracterul acestora, după ce mă voi fi sfătuit cu Babeș asupra lor.

Cum stau abonamentele „Dreptății“ și ale „Foi de Duminică“.

Te salută al dumitale.

A. M.

Te rog spune-i lui Rotariu că sînt de acord cu dispozițiile lui privitoare la locuință.

Lieber Braniste!

Ihr Artikel über die Constituirung der „Volkspartei“ gefiel mir recht gut, besonders der auf die genetische Entwicklung dieser Partei bezügliche Theil. Etwas kühn erschien mir der Gedankenflug, der bereits auch die Möglichkeit einer Fusion streift. Ich glaube, für den Anfang wäre es schon viel, wenn auch nur die Möglichkeit eines Zusammenwirkens, einer Partei-Coalition, zwischen unserer und dieser Partei gegeben wäre. Worüber man sich, wie natürlich, heute noch gar kein Urtheil bilden kann. Andererseits dürfte aber die Differenz

in der Staatsrechtlichen Frage, im Gegensatz zu den Ausführungen des bezüglichen Artikels, meiner Ansicht nach, einer allfälligen Coalition nicht im Wege stehen, wenn nur die sonstigen Verbindungen einer solchen Coalition gegeben sein sollten. Auch wäre selbst im Falle, wenn die Volkspartei die Staatsrechtliche Frage als offene erklärt hätte, der Differenzpunkt hinsichtlich dieser Frage zwischen uns und dieser Partei noch nicht behoben. Denn die „offene Frage“ hätte dort ganz anderen Sinn gehabt, als sie bei uns hat. Dann hätte sie sich auf die einzelnen Mitglieder der Partei als solche bezogen, das heißt, jedem wäre es freigestellt gewesen, für oder gegen den 67er Ausgleich Stellung zu nehmen, während bei uns die programmäßige Erklärung dieser Frage, als einer offenen Frage, sich auf die ganze Partei als solche bezieht und demzufolge keinem Parteimitgliede gestattet ist, in dieser Frage überhaupt Stellung zu nehmen. Das ist aber, wie Sie sehen, ein erheblicher Unterschied. Allein, so erheblich dieser Unterschied auch sein mag, ein Hinderniß für eine allfällige Partei-Coalition könnte derselbe, wie gesagt, nicht bilden, denn das Wesen der Coalition besteht ja eben darin, daß man sich bezüglich der gemeinsamen Programmpunkte verbindet, bezüglich der Differenzpunkte aber jeder Theil seinen Standpunkt bewahrt.

Im Allgemeinen müßte die Haltung der „Dreptatea“ dieser Partei gegenüber eine wohlwollend reservirte sein, das heißt, ohne sich und die Nationalpartei in irgend einer Weise für diese Partei zu engagiren, müßte sie deren große Bedeutung und die Erspreßlichkeit einer, im guten Sinne des Wortes genommenen, conservativen Richtung gebührend hervorkehren, die Organisation und Thätigkeit dieser Partei mit sympathischer Aufmerksamkeit begleiten und durch wohlwollende Aufmunterung moralisch unterstützen. Denn, wie immer auch die Intentionen dieser Partei uns gegenüber beschaffen sein mögen, Eines scheint mir unzweifelhaft: *das Bestreben dieser Partei ist auf einen gründlichen Systemwechsel gerichtet.* Und schon dieses Moment allein genügt, um ein solches Bestreben zu unterstützen, denn jeder Systemwechsel, ob er zur Klärung oder zu noch größerer Confusion führt, kann für unsere Sache immer nur zum Vortheil sein.

Nicht ganz in diesem hier angedeuteten Geiste ist der auf das Programm der Volkspartei bezügliche Artikel der „Dreptatea“ gehalten, der, wie ich vermuthet, aus der Feder Candreas stammt und, abgesehen von dem wenig wohlwollenden Geiste, auch in der Form etwas radical ist.

Sie meinen also, daß Brote auch bei der jüngsten Lügengeschichte seine Hand im Spiel hatte?

Heute Abends fahre ich auf einige Tage nach Budapest und nehme den 3. und 4. Artikel Duicas mit. Ihre Anfrage, ob die hierauf bezüglichen Reflexionen nicht im Feuilleton erscheinen können? läßt sich natürlich erst dann beantworten, wenn mir der Charakter derselben bekannt sein wird, worüber ich mich voraus mit Babeş besprechen werde.

Wie steht es mit den Abonnenten der „Dreptatea“ und „Dominecă“?
Es grüßt Sie,

Ihr

A.M.

Bitte Rotariu zu sagen, daß ich mit seinen Wohnungs-dispositionen einverstanden bin.

BAR, ms. nr. 149825; BAFCN Ft. 392/62—63.

¹ Este vorba de editorialul, nesemnat, *Organizarea partidului popular*, apărut în „Dreptatea“, nr. 15, din 18/30 ianuarie 1895. În acest articol V. Branişte apreciază că nemulţumirile manifestate faţă de principalele partide politice burgheze maghiare şi faţă de proiectele bisericesti ale guvernului au condus la constituirea noului partid politic, condus de Zichy Nándor (1829—1911). Deşi nu exclude posibilitatea unei colaborări a Partidelor naţionalităţilor cu Partidul popular maghiar, Branişte consideră că aceasta va fi destul de greu de realizat, întrucât Partidul popular socotea actul dualist din 1867 ca ceva definitiv, în timp ce P.N.R., de pildă, aprecia acelaşi act ca ceva ce trebuia supus revizuirii. În acelaşi nr. al „Dreptăţii“ era publicat şi programul Partidului Poporal, care consta din 14 puncte.

² Într-un alt editorial, *În virtutea*, scris probabil tot de Valeriu Branişte, şi apărut în „Dreptatea“, nr. 24, din 28 ianuarie/9 februarie 1895 se vorbeşte cu simpatie despre hotărîrea cu care Partidul popular s-a angajat în disputa electorală cu prilejul alegerilor parlamentare parţiale desfăşurate atunci, fiind singurul partid care a „primit lupta cu guvernul“.

³ George Candra analizează punct cu punct programul Partidului popular maghiar şi conchide că noul partid nu are în vedere promovarea unei politici mai democratice în

chestiunea popoarelor nemaghiare decît celelalte partide politice burgheze maghiare.

⁴ Se referă la cele 4 articole succesive scrise de G. Bogdan-Duică. Vezi scrisoarea lui A. Mocioni din 30 ianuarie 1895.

165. VINCENTIU BABEȘ

[Budapesta], 11 februarie 1895

Sper că vei fi primit astăzi ambele mele expedițiuni de ieri.

Te rog să nu treci cu vederea în foile de astăzi (special în „B[uda]pesti Hir[ap]“) ¹ cuvintele, resp[ectiv] adausul lui Apponyi ², la cuvintele președintelui Gyulay ³ în societatea Kisfaludy ⁴.

Da politica are de problemă găsirea și aplicarea adevărilor corespunzătoare timpului (aci zace oportunitatea), iar știința are de problemă căutarea adevărilor eterne. Însă cum în aplauzul general a reflectat Apponyi, totuși politiciii nu-i este permis niciodată a veni în contradicție cu scrutatele adevăruri eterne. Aceasta regulează pe statele și guvernele culturale și le ridică deasupra celor crude și barbare.

V. Babeș

BAR, ms. nr. 150023; Publicată în *Corespondența lui Vincențiu Babeș*, (II), *Scrisori trimise*, Ediție îngrijită de George Cipăianu, Ana Maria Cipăianu, Cluj-Napoca, 1983, p. 32.

¹ În nr. 41, din 11 februarie al gazetei a fost publicat discursul de recepție al contelui Appony Albert intitulat: *Estetică și politică, artist și politician*, ca și dezbaterile adunării generale ale societății „Kisfaludy“ din 10 februarie. La rubrica: *Literatură, artă și știință* a „Dreptății“ nr. 27—28, 30—33, din 3/15 februarie—10/22 februarie 1895 a apărut: *Estetică politică, artist și bărbat de stat* (Discursul de recepțiune al contelui Appony în societatea literară Kisfaludy).

² Appony Albert, om politic maghiar. A făcut o opoziție deschisă lui Tisza Kálmán. A făcut parte din gruparea deákistă, apoi din „opozitia moderată“.

³ Gyulai Pál (1826—1909). Scriitor, critic literar și estetician maghiar. Profesor de literatura maghiară la Universitatea din Budapesta, redactor al revistei „Budapesti Szemle“, membru al Academiei Maghiare.

⁴ „Kisfaludy-társaság“, societate literară maghiară, purtînd numele dramaturgului Kisfaludy Károly, înființată în 1830.

Budapesta, 16 februarie n. 1895

Stimate domnule doctor,

M-am angajat amicului nostru Al. M[ocioni] a-ți scrie câteva notițe relative la articolul domnului B. Duică din „Tribuna“¹.

Te rog să scuzi că abia azi am ajuns a împlini, și aceasta cam în fugă și fără măcar să am timp d-a reviza cele scrise.

Vei pricepe aceasta dacă-ți spun că ziua mea este numai de 5—6 ore, căci la lumină nu pot nici să citesc nici să scriu. Apoi am ocupațiuni foarte multe, de urgență, în cele delegaționale² și ale Academiei³, mai răpindu-mi mult timp și cercetările în arhivul statului.

Mai cred a-ți spune că lectura în „Tribuna“ îmi e grețoasă; de aceea nici n-o fac decît de nevoie și în fuga mare. Notele mele sînt după impresiunea fugitivă ce am luat. Eu nici n-aș reflecta mai mult, ci dumneata se înțelege vei binevoi a utiliza acest material cum vei găsi cu cale și la gustul dumatile.

Cînd va fi să am ceva timp, [î]ți voi descrie câteva episoade caracteristice pentru caracterizarea persoanelor și întîmplărilor din trecutul de la 1846 încoace.

Cu salutări cordiale, al dumnitale

V. Babeș

BAR, ms. rom., fond Vincențiu Babeș, S $\frac{2(1)}{CCXV}$; Publicată în *Corespondența lui V. Babeș*, (II), p. 34—35.

¹ E vorba de cele 4 articole succesive scrise de G. Bogdan-Duică în „Tribuna“. Vezi Scrisoarea lui A. Mocioni din 30 ianuarie 1895. Vezi și Scrisoarea lui A. Mocioni din 2 februarie 1895.

² Activitatea lui V. Babeș în cadrul delegației românești însărcinată cu conducerea acțiunii de separare patrimonială a Mitropoliei ortodoxe române din Sibiu de Patriarhia sîrbescă din Carloviț, după despărțirea ierarhico-administrativă din decembrie 1864.

³ Vincențiu Babeș, ca membru al Academiei Române, a activat în cadrul Secției de istorie.

Budapesta, 1 martie n. 1895

Stimate domnule doctor!

Trăiește în credința că ai primit notițele ce ți-am trimis înainte cu mai bine de două săptămîni.

Nu voi să te întreb ce ai făcut sau ce vorești a face cu ele! Doamne ferește! Fă absolut după cum vei găsi cu cale și cînd vei găsi oportun¹.

Ceea ce mă face a te mai incomoda o dată e ca să te rog în caz dacă ai găsi vreodată, oricînd cu cale a publica din notițele mele și acel punct care cuprinde un fel de amenințare, cum că adevărat noi la rîndul nostru cînd vom găsi de lipsă și oportun a păși în contra Austriei, sau adevărat Vienei, cu acuzări, vom face-o cu vizirul² deschis; nu vom începe de la 1848/9 ci încă de la 1601/2; aci să adăugi explicînd ceea ce eu pare-mi-se în pripă n-am făcut: că nici atunci nu vom face-o din cuget rău, din ură sau răzbunare, ci vom face-o de a ne dovedi răbdarea și constanța și demnitatea de bărbați cu conștiință de sine, și astfel d-a convinge pe cei de pe scaunul împărătesc și de primprejurul aceluia că nu sîntem „servum pecus”³, ci maturi prin îndelungile suferințe și deci demni d-a fi tractați cu credință și cu omenie din partea lor, ceea ce pînă acum nu s-a ținut. Cred că mă pricepi.

V. Babeș

BAR, ms. rom., fond Vincentiu Babeș. S $\frac{2(2)}{CCXV}$; Publicată în *Corespondența lui V. Babeș*, (II), p. 33—34.

¹ Valeriu Braniște a utilizat sugestiile lui V. Babeș în editorialul *Un țaran român la Viena. Apendice la politica noastră tradițională* apărut în „Dreptatea”, nr. 52, din 4/16 martie 1895. V. Braniște releva că speranțele puse de români în Curtea de la Viena se dovediseră a fi tot atîtea dezamăgiri. „Și noi — scria el — tot sperăm mîntuirea noastră de la Viena. Ar fi bine ca să venim odată la convingerea că Viena nicicînd nu ne-a dat ceva, dacă acest ceva n-ar fi fost înainte de toate dictat de interesele sale proprii” și de aceea „... trebuie noi înșine prin forțele noastre proprii să căutăm să o câștigăm”.

² Viziera.

³ „Turmă servilă”.

Sibiu, 4 martie 1895

Iubite Valer!

La foița „Dreptății“ de ieri „Plebiscit — etc. . . .“¹ primește a mele intime felicitări. Nu pentru că, vezi doamne, aș fi preocupat, ori cuprins de nescai răcoare² față de actualii nătingi — dezvățați de la „Tribuna“, nu Doamne păzește! Dar fiindcă aflui cu cale și foarte la timp să li se infunde odată metehnele, ce zi de zi trebuie să cetim, mai ales de-o vreme încoace, în coloanele aceluia ziar.

În adevăr, scîrbă trebuie să te cuprindă cînd vezi atîta nămol de maliție³, pe care ar dori păcătoșii să întemeieze treburi mari. Și pînă cînd aceasta?

Tu ai darul de a ști lovi cuiu-n cap. Nu-ți pregeta, de a le mai trage pe sub nas din cînd în cînd, așa cîte un bobîrnac, cum este și cel din foița de ieri. Fii sigur că obții aprobările tuturor cugetătorilor independenți și serioși.

Din parte-mi încă o dată intime felicitări.

În zilele acestea a fost pe aici fratele Sivu⁴. Venea de la Pesta — precum știi — mergea la Brașov. Și nu-l înțeleg pe Sivu, de unde atîta comunism și încredere, oarbă pot să zică, față cu Duică și alți ramoliți din redacția „Tribunei“? Sint sigur — mi-am zis — că nu e omul orientat îndeajuns.

Toată ziua a fost păzit, Sivu, ca nu cumva să poată vorbi și alții cu el. Curios de tot. Îmi venea să rîd de toată treaba. Mi-ar părea rău de fratele Sivu, să fie așa ușor de încîrligat!

Te salut și îmbrățișez cu toată căldura. Servus!

Sibiu, 4/III 895

Dr. Bologa

BAR, ms. nr. 106727; BAFCN Fl. 397/294—295.

¹ *Plebiscit pentru oameni prea cumînți*, în „Dreptatea“, nr. 40, din 18 februarie/2 martie 1895.

² A avea răcoare: a te ține la distanță de ceva.

³ Răutate, ironie.

⁴ Iosif Blaga.

Lugoj, 9 martie 1895

CORIOLAN BREDICEANU
ADVOCAT
LUGOJ

Stimabile!

Am cetit cu atențiune cuvîntarea lui Apponyi și mi s-a format convingerea că dezvoltarea dualismului în spirit național — e numai *completarea armelor de deznaționalizare a naționalităților*. El susține că creșterea ofițerilor în spirit maghiar pentru armata comună e o condiție sine qua non pentru *realizarea statului național* și toate celelalte apucături pentru maghiarizare pe terenul social-școlar ele sînt *încordări zădarnice*, fără introducerea spiritului maghiar în armată, adecă în acea parte a armatei comune care se compune din Ungaria. Cred și eu că toate celelalte terene condiționează o simpatie sau bunăvoință — societatea — școala — viața publică sau cel mult numai presiunea morală dispun, dar la miliție e forța brutală și disciplina de fier.

Dacă îmbrățișarea frățească pe care ne-o dau celelalte partide parlamentare e ascunsă în vată — d[omnul] Apponyi cu o strîngere de fier voiește a ne stinge viața.

Alăturat îți trimit și o notiță — care ar fi bine să iasă înainte de congregațiune¹.

Scrie-ne ori depeșează-ne — aranjamentul pentru intrarea în palatul justiției — ca să te putem vedea încă înainte de plecare.

Timpul aspru a fost cauza că sîmbătă nu am putut veni.

Lugoj 9 mart. 895

Salutări
Coriolan

BAR, ms. nr. 150083; BAFCN Ft. 394/18.

¹ Ședința congregațiunii comitatense din comitatul Caraș-Severin s-a ținut în 13 martie 1895, prezent a fost și Coriolan Brediceanu. În ședință s-a luat la cunostință despre constituirea guvernului Bánffi. Vezi articolul *Jos sistemul! Jos cu Bánffi*, în „Dreptatea”, nr. 50, din 2/14 martie 1895.

Lugoj, 1 aprilie 1895

Stimate frate!

Prind peana în mâna binecuvîntată de mâna arhierului nostru, ca să se reverse și preste tine puterea binecuvîntării. Am fost la Mitropolitul și mi-a spus că rugarea e în pulpitul mesei sale. Ministru președinte nu i-a dat răspuns pozitiv la întrebarea sa să o aștearnă ori nu, zicînd că nu e autorizat să dea acel răspuns pînă nu supune întrebarea consiliului de miniștri. Dacă va primi răspuns afirmativ, va face mai nainte și la Viena întrebare și numai după ce va fi primit și de-acolo încuviințare — va inda rugarea în Budapesta.

Exc[elenta] Sa Miron, Pavel și Szabo nu a subscris-o.

A venit vorba și de cauza ta, dar acea precum și cauzele altor condamnați nu s-au luat în combinațiunea rugării, ci curat numai cei osîndiți pentru *Memorand*. La întrebarea mea că oare nu vor cere de la condamnați ca și ei să aștearnă rugări speciale și încă, cu vro umilire, nu am primit nici un răspuns — din contră se susține că guvernul, cum zice el, cu astfel de trădători nu stă de vorbă.

Aicia se crede că vor premerge totuși unele pertractări, pentru garanțele în viitor — și, aici, în lipsa unei înțelegeri, era greu a lua una pozitivă uniformă și corespunzătoare, iar fără de aceea sau rugătorii, sau cei pentru cari se face rugarea pot veni într-o situațiune penibilă.

Aceste zise sînt de la mine numai pentru tine.

Trist sum și trist te va afla și această carte, căci triste sînt toate împrejurul nostru.

Să trăiești. Al tău frate

Coriolan

1 april 1895, Lugoj

Simbătă 30/III am plecat în Timișoara cu succes. Desean¹ a ajuns tot în acea zi. Candrea e îngrijat, dar l-a încurajat.

C.

BAR, ms. nr. 150184; BAFCN Ft. 391/26, 28.

¹ Adrian P. Deseanu devenea redactor la „Dreptatea”.

Budapesta, 7 aprilie 1895

Dragă domnule coleg,

Cartea lui Brote *Die rumänische Frage in Siebenbürgen und Ungarn* (Eine politische Denkschrift) a apărut la Berlin în editura „Puttkammer et Mühlbrecht“. Se poate comanda mai bine la Ferdinand Pfeifer, Budapesta, Piața Kristof, Cetate. Și eu am cumpărat-o acolo. Prețul 3 florini 60. Aștept cu mare interes critica „Dreptății“¹.

Aș dori să te vizitez la Vaț, dar în zilele acestea voi pleca la Sibiu și de acolo la București. La vară te vizitez negreșit. Oamenii de la EMKE sînt supărați pe cartea mea. Aici a fost primită foarte bine. Sînt curios de criticile românești.

Cu salutări prietenești

Budapesta, 7 aprilie 1895

Jancsó Benedek²

Stimatului domn Dr. Valeriu Braniște

Vaț

(închisoare de stat reg. maghiară)

Kedves Kollega ur!

Brote könyve *Die rumänische Frage in Siebenbürgen und Ungarn* Berlinben „Puttkammer et Mühlbrecht“-nél jelent meg. Legcélszerűbb megrendelni Pfeifer Ferdinand könyvkereskedésében, Budapest, Kristof-tér Belváros. Én is ott vettem meg. Ára 3 frt. 60. Nagy érdekkal várom a „Dreptatea“ kritikáját. Szeretném váczot felkeresni, de a napokban Szebenbe fogok utazni s onnan Bucurestbe. A nyáron okvetlenül felkeresem. Az EMKE emberei dühösek könyvemre. Itt igen szépen fogadták. Kiváncsi vagyok a román kritikákra.

Baráti üdvözlettel

Budapest 1895, ápril 7

Jancsó Benedek

(m. kir. államfogház)

Arhiva familiei.

¹ O broșură politică, prezintă fragmente preluate din „Magyar Allam” despre cartea lui Brote. Aprecierile ziarului maghiar fiind destul de obiective, în „Dreptatea” din 23 martie/4 aprilie 1895 se scria: „Noi ne bucurăm din inimă, atât de declarațiunile ziarului catolic, cât mai ales de cartea dlui Brote.

Acesta este terenul celor ce s-au expatriat. Ne bucurăm că d. Brote l-a aflat”.

În „Dreptatea”, nr. 72, din 29 martie/10 aprilie 1895 sub titlul: *Un memoriu politic*, — *Recensiune*, se făcea o prezentare obiectivă a conținutului lucrării lui Brote. Lucrarea „... se impune deja prin exteriorul său de o lucrare solidă, serioasă și cu colorit științific”.

² Jancsó Benedek (1859—1930). Istoric și publicist maghiar. Autor de lucrări cu o problematică referitoare la români. În 1917—1918 a fost reprezentantul Comandamentului austro-ungar la București.

172. ION LENGHERU

Brașov, 11 aprilie 1895

Stimate domnule Braniste!

În nr. 58/895 al „Dreptății” s-a scris articolul de fond intitulat: *Calul de bătaie* în care s-a zis că ministrul Wlassics¹ s-ar fi exprimat despre administrația școalelor noastre confesionale că este o infamie și s-a adăos că această știre se comunică pe baza unui rescript ministerial, care-l aveai a mină.

Această știre dacă nu se dezmente din partea diecezei, rămîne că ministrul ar fi spus un adevăr și că prin urmare și noi am confirma afirmația zisă a ministrului, adică am lăsa pata asta asupra școalelor noastre, care miine poimîne ne-ar putea-o reproșa și străinii și și ai noștri.

Am luat deci în analiză toate adresele ministeriale intrate la protocolul de exhibite din Arad al consistorului nostru, le-am cetit și am aflat că un asemenea rescript din partea ministrului sau a Ministerului de Culte nu există.

Deci am trimis la redacțiune o declarațiune în care am cerut să se publice că afirmatul rescript ministerial nu există.

Cei de la redacție, zicînd că numai dumneata ai putut cunoaște acea [h]îrtie ministerială, deoarece dumneata ai fi scris acel articol, prin urmare dînșii nu pot face nimic.

Acum auzim că la sinodul din Dumineca Tomii² unii vor să interpeleze pe episcopul în această cestie. Firește că în acest caz dînsul ar trebui să spună că nu este adevărat, precum nici nu este și ar trebui să spună și aceea că a cerut la redacție să se dezmințească, dar redacția n-a voit. Consecvența ar fi că foile căroră „Dreptatea“ le este spin în ochi — atît române cît și neromâne — ar face capital în contra „Dreptății“.

Spre a încunjura toate acestea să faci bine să stăruiești pe lîngă cei de la redacțiunea „Dreptății“, sau să publice declarația mea ce le-am trimis-o, sau să dezminți ei într-o formă oareșcare cele afirmate, fiindcă respectivul rescript ministerial cu expresiuni de felul citat nu există la adresa episcopului nici a consistorului. Dacă dispui de acel rescript, după cum afirmă articolul, dă-ne numărul consistorial ca să-ți trimitem originalul acelui rescript să te convingi. Desigur este numai o mistificare, prin care suferă:

- a) adevărul
- b) cauza școlară a noastră
- c) prin ulterioarele atacuri eventuale din partea jurnalistică neamice, chiar și „Dreptatea“.

Te rog deci, dispune să se îndrepte afacerea prin publicarea cît se poate mai curînd, în tot cazul înainte de sinod³.

Eu pînă marți seara, a treia zi de Paști, sum în Brașov, marți seara plec la Arad. Spre orientare pentru răspuns.

Sfînta înviere pe lîngă asigurarea consuferinței noastre a tuturoră să fie spre mîngăiere dumitale și tuturor fraților care se află închiși. Asta e chinul după care va urma învierea.

Sărbători mîngăietoare să vă dea Dumnezeu.

Ion Lengeru⁴

Adresa: lui Dr. Valeriu Braniște redactorul foi „Dreptatea“ Jelenleg állami fogoncz a politikai állami fogházban [în prezent deținut politic în închisoarea de stat].

BAR, ms. nr. 106731; BAFCN Ft. 397/306—308.

¹ Vezi nota 4 din scrisoarea lui A. Mocioni din 30 ianuarie 1895.

² Sinodul s-a deschis la 21 aprilie 1895. Cf. „Dreptatea“, nr. 80, din 11/23 aprilie 1895.

³ În „Dreptatea“ n-a apărut pînă la deschiderea sinodului rectificarea cerută.

⁴ Ion Lengeru, avocat în Braşov. Vezi şi *Amintiri din închisoare*, p. 408.

173. IZIDOR POP

Lugoj, 21 aprilie 1895

CORIOLAN BREDICEANU
ADVOCAT
LUGOJ

Iubite frate Valere!

Alăturat îţi trimit un exemplar din „*Krassó-Szöreny Megyei Lapok*“, în care se începe publicarea „opului“ domnului Principal¹, în traducere ungurească.

Cu poşta de azi s-a expedit un exemplar şi domnului director².

Cu ocaziunea aceasta şi indiscreţiunea de a te înştiinţa despre unele secrete:

Anume am înţeles că cîteva damicele³ din rămăşiţele de Paşti a compus un pachet pentru tine. Între altele şi carne proaspătă de purcel se află, ar fi bine deci să faci întrebare la direcţiune să capeti cît de curînd pachetul, care ţi s-a expedit de aici.

Cancelaria noastră încă s-a opintit şi a contribuit la pachet cu o cutie de tutun.

Deoarece clienţii mă trag deja de urechi, îmi închei epistola, după datina maramureşănească cu „Îţi poftesc voie bună şi sănătate“.

Te rog să predai din parte-mi sărutarea de mână damelor⁴ şi salutare domnilor⁵.

Cu salutare frăţească

Lugoj, 21 april 895

Al tău iubitor amic
Izidor Pop

BAR, ms. nr. 150185; BAFCN Ft. 391/27.

¹ Principal — Avocat care avea în biroul său avocaţi stagiaari. Coriolan Brediceanu (1850—1909). Avocat, publi-

cist, om politic, unul din fruntașii politici ai românilor bă-
nățeni.

² Directorul închisorii din Văcz.

³ Femei.

⁴ Soțiile memorandiștilor care locuiau în Văcz.

⁵ Memorandiștii închiși.

174. GEORGE CANDREA

Timișoara, 25 aprilie n. 1895

„DREPTATEA“
ziar politic

Iubite Valer!

În urma convorbirii ce am avut cu prietenul nostru Bredicean am ajuns la convingerea că noi lucrăm numai în interesul tău, dacă de aci înainte nu vei mai figura pe foaie ca editor¹.

Este adevărat că eu iau răspunderea asupra celor trei articoli incriminați și am să stau pînă cînd termenul de pertractare are să fie fixat — în urmă am să plec. Articollii însă cari de azi înainte ni s-ar incrimina, asupra acelora nu mai pot să iau răspunderea, căci atunci pertractarea s-ar amîna la infinit — și ca procurorul să nu se poată apuca de tine, am aflat de bine ca tu de azi înainte să nu mai figurezi pe foaie. Cred că ne vei înțelege și aproba.

Pentru viitorul foaiei noastre, am să-ți aduc o știre îmbucurătoare. Azi am primit din partea fratelui Secula² o știre prin care ne face cunoscut că Nicolae Brînzeu dorește să vină ca redactor la foaia noastră.

Nu-i așa că avem o bună achiziție?

Colecțiunea pro 1895 avem să ți-o trimitem cît mai în grabă.

Bredicean îmi spune că tu erai cam nervos. Dragul meu înțeleg foarte bine lucrul acesta. Caută însă ca tu să nu-ți faci ție soarta și mai nesuferită — de cum e. Eu cred că ai lucra foarte cuminte ca să te ocupi cu ceva: și să ne mai scrii și nouă din cînd în cînd. Dă-l în p... m. a... pe directorul, nu-ți prinde mintea cu el, că tot tu ai să tragi cea scurtă.

Sper că tu n-ai să te superi de ceea ce eu cred că ar fi bine să faci în urmă, e o afacere aceasta pe care numai pe tine însuți te privește.

Broșura lui Montani³ n-o avem, cel puțin eu n-am aflat.
„Dreptatea“ după cum vezi apare zilnic.
Ești mulțumit de redactarea ei?
Te îmbrățișează prietenul tău

G. Candrea

BAR, ms. nr. 150089; BAFCN Ft. 394/34, 35.

¹ Începînd cu nr. 62, din 16/28 martie 1895 al „Dreptății“ apare doar G. Candrea ca redactor responsabil.

² Sever Secula.

³ Ion Montani. N-am putut identifica despre ce broșură este vorba.

175. VALERIU BRANIȘTE

(Către directorul închisorii Vaț)

[Vaț, aprilie 1895]

Onorate domnule director,

Astăzi v-am prezentat o scrisoare către mama mea și mi-ați denegat aprobarea pe motivul că e românește concipiată.

Prin acest act sînt lipsit de posibilitatea de a corespunda cu mama mea dulce, fiindcă eu nu sînt capabil de a corespunda cu mama mea decît în limba mamei mele. Iar dreptul limbii mele materne este garantat prin legile și dispozițiunile fundamentale ale constituțiunii țării mele și nici domnia ta, nici guvernul nu este în drept a mă răpi de aceasta.

Protestez contra acestui act de răpire a unui drept nédiscutabil și pretind în sensul principiilor fundamentale a constituțiunii noastre să mi se facă posibilă corespondența în limba mea maternă¹.

Al Dv.

V. Braniște

(Ciornă)

BAR, ms. nr. 150183; BAFCN Ft. 391/24.

¹ A obținut această posibilitate.

[Timișoara, post aprilie 1895]

Dragă Valer,

Mai completez, — pentru că după cum ulterior mi se spune, tu nu m-ai înțeles.

Află dar că tribuniștii au convocat congresul naționalităților pe 10 august la Pesta¹. Spre scopul acesta Mangra a fost zilele trecute la Novisad, unde împreună cu Polit au staverit textul definitiv al convocatorului, care de altminteri îți poți închipui că s-a fabricat în București.

Dăianu în trecerea lui spre Seghedin — cred că în cauza asta — s-o oprit la mine la Timișoara, unde am căutat să ne luminăm — se-nțelege că fără de rezultat. Scopul călătoriei sale nu mi l-a spus; cînd s-a reîntors — din Seghedin — iarăși s-a oprit în Timișoara, atunci mi-a împărtășit și mie textul convocatorului, pe care m-a rugat să nu-l public. De la început i-am spus că eu n-am nimic contra — dar că în realitate nici această ultimă a lor sfortare n-are să ducă la nici un rezultat pozitiv. Am întrebat dacă este angajat și Mocioni în treaba aceasta, dînsul mi-a răspuns că nu, — dar după cît știe el, Mangra și Polit îl va invita să iee parte la conferența naționalităților. Ce atitudine va lua Mocioni nu știu, nu cred însă că va fi în interesul nostru și mai ales a cauzei, în serviciul căreia noi sîntem puși ca să le facem opoziție principială.

Eu am spus lui Dăianu să iee o atitudine neutrală în chestia aceasta, așa ca pe mai tîrziu să avem deplin mîna liberă cînd treaba va veni la frîngerea pîinii.

De altcum tu știi că eu sînt de principiul: — Dass man die Leute zu Tode leben lassen soll². Nu așteptăm nimic de la congresul naționalităților în forma în care se face, să ne opunem încă n-ar fi lucru cuminte căci atragem în zadar ura celor nepricepuți asupra noastră, și situația — durere — e azi în mîna ăstor fel de oameni.

Ar fi bine dacă tu te-ai consulta cu Maniu, Mihali și nenea George³ în chestia aceasta, — pentru ca să vedem în urmă cum judecați voi chestia aceasta.

Ceea ce tu mi-ai scris cu privire la purtarea colegilor tăi e simplu scandalos. Eu am să spun lui Mocioni și Bredicean poziția ta, înainte însă te pot asigura că n-are să facă mai mult

nici unul nici altul nici un pas în direcția aceasta. Mocioni e un om care te omoară cu *legalitatea*. El se pune pe punctul de vedere că dacă ți-ar face ție plăcerea de care vorbeai, ar fi un lucru nelegal. Tot din cauza legalității, pe mine voiește să mă înfunde în temniță. Tu știi bine că eu le-am spus că la august plec, — acum zic ca să stau, sau cel puțin să stau pînă voi fi consultat în toate procesele și atunci pot pleca. La cazul însă, cînd aș fi prins fugind, atunci orice fel de obligăminte materiale — înceată — față de mine. Aceasta e mulțăminta pentru serviciile purtate. Afară de aceasta dînșii stăruie ca să ies din fruntea foii, căci după părerea lor numai atunci mi-ar fi dată posibilitatea ca păzind umbra legalității să pot trece granița. De o parte se voiesc să trec granița, de altă parte tot ei îmi pun piedici ca să o pot trece.

Ce zici tu la lucrul acesta? Ce am să fac? Negreșit că eu încă am multe nedumeriri cu trecerea graniței, — mi-e frică că ungerii tot ți-ar face ție vreun bucluc sau dacă nu ție, apoi tipografului — lui Uhrmann.

Dacă poți încunoștiințază-mă scurt despre fazele prin care a trecut agratierea. E adevărat că o mină nevizibilă (Brote) lucră la zădărnicia agratierei. Mihalyi se vede că nu mai voiește să știe de ea.

Dacă poziția noastră este atît de proastă și dacă temnițele sînt atît de nesănătoase atunci ar fi numai firesc lucru ca să resuscităm de nou agratierea.

A propos de congresul naționalităților. Dacă cum m-a informat Duică, fiecare naționalitate are să fie reprezentată la Budapesta prin 16 delegați *denumiți* de comitetele executive, pentru ducerea în îndeplinire a acestei idei ale diferitelor naționalități. Insist mai mult asupra congresului, pentru că acesta mi se pare mai de importanță. Este adevărat că voi, respective tribunistii, n-au nici o cunoștință de recercarea aceasta [indescifrabil]. Se vede că-i trage pe sfoară și pe ei care cum poate. Brote le joacă la toți festa. E bine așa, poate cu o oară mai înainte își vor veni oamenii la fire și vor ști cu cine au de a face.

Tu știi prea bine că principiile de care este convins Mocioni nu-l vor lăsa niciodată să intervină în favorul vreunei *agratierei* — oricine ar fi acela.

Atîta, la ceea ce mi-ai scris tu în chestia aceasta.

Scrive-mi totul ce crezi că și eu trebuie să știu, mie mi-ar face bine ca să-mi spui mai pe larg punctul tău de vedere.
Te sărut cu prietenie

[G. Candrea]

BAR, ms. nr. 150092; BAFCN Ft. 394/40—42.

¹ Congresul reprezentanților românilor, sîrbilor și slovacilor ținut la Budapesta în august 1895, moment de referință în acțiunile popoarelor asuprite din Ungaria. Vezi, Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 199—202; Mircea Timbus, Andrei Caciora, *Izvoare noi despre congresul naționalităților asuprite din Austro-Ungaria (Budapesta, august 1895)*, în „Ziridava”, 1979, 10.

² Oamenii trebuie lăsați să trăiască pînă la moarte.

³ George Pop de Băsești.

177. STUDENȚII ROMĂNI DE LA UNIVERSITATEA DIN BUDAPESTA

Budapesta, 3/15 mai 1895

Tinerimea română de la universitatea din Budapesta întrunită din incidentul zilei de 3/15 mai, a cărei momentuoasă amintire o sărbătorește, vă transmite călduroasele ei urări, dorind ca Dumnezeu să vă dea putere, ca să puteți suporta greul temnițelor maghiare, de care aveți o atît de mare parte.

Sîntem totdeauna cu Voi

Să trăiți la mulți ani!!!

Budapesta, 3/15 mai 1895

Tit Mălai — stud. în drept
Ioan Moldovan — stud. în drept
Maximilian Rotariu — stud. tehnic
Coriolan Nedelcu — riguros med.
Rubin Patiția — st. iur.
Alexe G. Popovici — stud. med.

Virgil C. Nemoianu — stud. med.
Victor Onișor — stud. în drept
Valeriu Tanco — stud. în med.
Dumitru Lupan — stud. phil.
Aureliu Milian — comerciant
Traian Vuia — stud. în drept
Toma Cornea — stud. în drept

Nicolau Vătășan — stud.
philos.
Virgil Ciobanu — stud. techn.
Valeriu Suciuc — stud. filoz.
Radu Cupariu — teol. abs.
Iuliu Pipoș — stud. în drept
Victor Braniste — candid.
prof.

Teodor Simon — beleartist
Il. Chendi
George Adam — stud. iurist.
Ion Busița — acad. de muzi-
că
Aurel Popescu — stud. în
drept
G. David — stud. în drept

BAR, Arhiv. B. I., varia 4; BAUCN Ft. 390/76, 77.

178. GEORGE CANDREA

Timișoara, 31 mai 1895

„DREPTATEA“
ziar politic

Iubite Valer,

În fine slavă Domnului c-am primit și de la tine o știre — credeam că conform uzului te-ai supărat și tu pe noi.

Bine că m-am înșelat în credința mea.

De un timp încoaci toată lumea mă întreba că ce faci, ce scrii etc. și eu trebuia să răspund că nu știu nimic despre tine.

Cu privire la chestia proceselor noastre eu ți-am fost scris prin fratele tău Victor o scrisoare în care îți arătam starea faptică a lucrului: se vede însă că tu n-ai primit-o.

Eu am fost ascultat numai în afacerea articolului intitulat *Scopul lor*¹ și iscălit de mine. Întrebările au fost cele obicinuite. Mi s-a luat naționalul², m-a întrebat dacă eu sînt autorul și dacă recunosc că articolul incriminat cuprinde agitație contra națiunii maghiare.

Le 7 iunie sînt din nou citat înaintea judeului de instrucție în alte două procese, probabil *Monumentul lui Iancu*³ și *15 Martie*⁴.

Tu la nici o întîmplare nu e permis să iei responsabilitatea asupra articolelor amintiți asupra ta. Eu dacă voi trece granița, voi trece-o numai cînd voi fi sigur că pe tine nu te va mai putea înhăța nimenea.

În această direcție m-am înțeles cu Bredicean ca să stau aici pînă mi se va fixa termenul de pertractare și numai în ultimul moment voi lua-o la sănătoasa, așa că pertractarea nu se va mai putea amîna, iar eu voi fi condamnat în absență.

Sper că acum înțelegi totul.

Negreșit că aș dori foarte mult să te văd, nu știu însă cînd aș putea mai potrivit să scap pe vro cîteva zile din această temniță voluntară. Voi lucra de altcum așa după cum tu mi-ai scris pentru ca să fiu sigur că nu-mi va face greutăți directorul ca să te pot căuta.

În redacția noastră s-a întîmplat unele modificări. Redactorul, sau mai corect zis colaborator nou avem pe domnul Deseanu⁵ băiat bun, dar cam comod. Conducerea administrațiunii am luat-o eu asupra-mi, cam deodată, în mod provizor, fiindcă am venit în conflict cu domnul Rotariu.

Luni și marți au să se țină ședințe de birou și totodată și comitetul este chemat pe zilele aceste. După cum cred eu, foaia noastră are să apară de la întii iulie st. v. numai de două ori pe săptămînă în format dublu, iar în celelalte zile în format simplu⁶, cauza e că pîn-acum lucrăm cu un deficit de 6000 fl. și oamenii nu mai sînt dispuși să cheltuiască.

În locul lui Broșteanu care e angajat ca administrator la depoul⁶ băncii „Albina“ din Brașov, ca administrator, avem pe domnul Osvadă⁷ despre care vorbisem la timpul său.

Colecția de pe cvartalul I din „Dreptatea“ cred că ai primit-o.

Cu ocazia instalării lui Mihályi⁸, am fost la Blaj, unde m-am întîlnit cu domnul Manole din Brașov, — m-am certat cu el vreo două ceasuri. La despărțire m-a însărcinat să-ți spun complimente. Între altele zice că a voit să te caute împreună cu soția și domnișoara⁹, în urmă însă s-a socotit altcum căci i-a venit la cunoștință că n-are să-i lase să te vadă.

Te-sărut și îmbrățișez

Candrea

BAR, ms. nr. 150090; BAFCN Ft. 394/36, 37.

¹ „Dreptatea“, nr. 62, din 16/28 martie 1895. E primul număr în care apare pe ziar: G. Candrea — redactor responsabil.

² Stabilirea identității.

³ „Dreptatea“, din 9/21 martie 1895.

⁴ Idem, nr. 51, din 3/15 martie 1895.

⁵ Adrian P. Deseanu, redactor la „Dreptatea”, iar începînd cu nr. 186, din 22 august/3 septembrie 1895 a fost redactor responsabil, pînă la nr. 32, din 10/22 februarie 1896.

⁶ Începînd cu nr. 145, din 1/13 iulie 1895 „Dreptatea” a apărut doar în format simplu.

⁷ Vasile C. Osvadă (1875—1931). Economist, publicist, om politic. Director de bănci. Secretar general la Resortul de Agricultură și Comerț din Consiliul Dirigent. Autor a mai multor lucrări economice.

⁸ La instalarea I.P.S. *Metropolitul Mihályi*, în „Dreptatea”, nr. 84, din 15/27 aprilie 1895: *Instalarea Metropolitului Dr. V. Mihályi*, în Idem, nr. 103, din 8/20 mai 1895; Pagina festivă a „Dreptății”, nr. 107, din 13/25 mai 1895.

⁹ Domnișoara este Elvira, fiica lui Diamandi Manole din Brașov, care l-a petrecut la gară în drum spre închisoarea din Seghedin din anul 1893 și i-a oferit un buchet de zambile. Din literele acestui cuvînt și-a alcătuit V. Bra-niște pseudonimul Bill-A-Zam.

179. SZEMNECZ EMIL

Budapesta, 11 iunie 1895

Iubite domnule doctor,

Aici trimit două termometre, unul pentru dumneavoastră, celălalt îl donez instituției. Termometrul, al cărui lemn este mai gros, poate fi lăsat să plutească pe apă, dar se poate și agăța. Unul la fel cum a fost cel vechi n-am găsit.

Nu știu dacă nu aveți nevoie de ceva. Dacă da, scrieți numai o cartă poștală, mă bucur mult dacă vă pot fi de folos cu orice.

Era să plec astăzi la Viena, dar s-a amînat pentru luna viitoare călătoria, adică interogarea, și merg numai sîmbătă.

Joi m-am anunțat la ministru, căruia îi datorez mari mulțumiri că a procedat față de mine aplicînd interpretarea justă a legilor.

Victor¹ și Emil² vă salută, de asemenea salut și eu pe domni și în primul rînd pe iubitul Žiak³. Ziarul apare regulat.

Cu salutări cordiale prea supus

Sz[emnecz]⁴

Budapesta, 1895 11/VI

Kedves Doktor Ur!

Itt küldök két hőmérőt, egyet önnek, a másikat az intézetnek ajándékozom. Az a fürdőhőmérő melynek a fája vastagabb lehet a vizen úszni hagyni és fel is akasztani. Olyat amilyen a régi volt nem találtam.

Nem tudom nincs — e szüksége valamire. Ha igen, úgy írjon csak egy levelező lapot, igen örülök, ha bármivel szolgálatára lehetek. Úgy volt hogy felmegyek ma Bécsbe, de elmaradt, a jövő hétfőre az utazás, illetve a kihalgatás s csak Szombaton megyek.

Csütörtökön a miniszterhez jelentettem be magmat, akinek igazán nagy köszönettel tartozom hogy velem szemben a szabályok igazságát értelmezését biztosította.

Viktor és Emil üdvözlük, én is viszont az urakat, elsősorban a kedves Ziak urat üdvözlöm. A lap rendesen megy.

Szives üdvözléssel igaz hive

Sz[emnecz]

Budapest 95 11/VI

BAR, ms. nr. 150215; BAFCN Ft. 391/106—112.

¹ Victor Branște.

² Emil Babeș, fiul lui Vincentiu Babeș.

³ Izidor Žsiák, poet și ziarist slovac. Militant politic slovac. În 1895 a fost închis 2 luni la Vác. În 1896 a avut un nou proces de presă. Vezi „Dreptatea“, nr. 23, din 29 ianuarie/10 februarie 1896.

⁴ Szemnecz Emil (1859—1918). Ziarist. Între 1890—1908 a fost redactor responsabil al gazetei „Magyar Allam“. În 2/14 februarie 1895 Curtea cu jurați din Budapesta l-a condamnat pentru articolul *Consumatum est*, îndreptat împotriva regelui Ungariei. Vezi „Dreptatea“, nr. 24, din 28 ianuarie/9 februarie 1895. Vezi și *Amintiri din închisoare*, p. 287.

180. GEORGE CANDREA

Timișoara, 17 iunie 1895
(Zápolygasse nr. 41)

„DREPTATEA“
polit[isches] Tagblatt

Iubite Valer,

Zilele trecute am primit de la fratele tău Victor o scrisoare în care ne scrie între altele ca să nu răspundem noi

la nici un caz articolului din „Tribuna“ intitulat *După faliment*¹, fiindcă tu voiești a răspunde.

Din acest motiv eu încă n-am răspuns „Tribunei“ nimic — tu însă încă tot taci și acum eu însumi nu știu ce să încep. La toată întâmplarea dacă tu nu-mi vei răspunde în chestia aceasta pînă joi, eu voi reflecta² la cele scrise de „Tribuna“³. Mi-ar pare însă foarte rău ca reflexiunile mele să fie de astfel încît să nu mai fiu pus în poziția de a-ți putea publica răspunsul tău, eventual.

Scrie-mi deci imediat trei rînduri.

Azi în chestia aceasta ți-am dat o depeșă pe care nu știu dacă ai primit ori ba. Depeșa a fost de cuprins privat în care îți dam să înțelegi ca să urgentezi chestia.

În ultima ședință a comitetului foi noastre s-a decis reducerea ei la jumătate. Poate că formatul nu va fi așa mic ca jumătate din „Dr[eptatea], ci va căpăta formatul lui „Pesti Napl“⁴. Cauza reducerii a fost deficitul care se urcă la respectabila sumă de 6000 fl. și oameni care să-l acoperă nu sînt. În noul ei format „Dr[eptatea“ va apare cu 1 iulie v.

Mă întrebă că ce m-a întrebat judele instructor cu privire la cei doi articoli incriminați în cauza căroră ai fost și tu interogată, — nimic deosebit! Am spus că eu am și *reductat* și am și *redigeat* articolii menționați, deoarece tu pe acel timp erai bolnav. Cred că faziunea mea este corectă.

Încît mă privește pe mine nu știu ce se va întîmpla — eu sînt la toate pregătit⁴ — cu deosebire la ceea ce mi-ai scris tu.

Aș dori foarte mult să te văd și să-ți vorbesc, dar nu știu cum.

Nu ai afla tu un mod ca să mă chemi în afaceri de ale *foi* la tine. Înțelege-te cu Bredicean în chestia aceasta.

Te îmbrățișează prietenul tău

Candrea

Salutare din partea fratelui Dăian care încă îți va scrie zilele aceste. Tocmai venind în redacție s-a decis să-ți scrie imediat și dînsul.

BAR, ms. nr. 150091; BAFCN Ft. 394/38, 39.

¹ *După faliment. Răspuns „Dreptății“, „Tribuna“, nr. 122, din 31 mai/12 iunie 1895. Se combat principiile expuse în articolul Cestiunea naționalităților, apărut în „Dreptatea“, nr. 279—281, din 23—25 decembrie v. 1894. În timp ce în*

articolul din „Dreptatea” se cerea doar aplicarea corectă a legii, „Tribuna” reamintea că punctul 4 al programului P.N.R. reclama „reviziunea legii despre egala îndreptățire a naționalităților în favoarea acestora”.

² A răspunde.

³ Probabil că articolul solicitat de la Valeriu Braniște nu i-a parvenit, astfel că G. Candrea în editorialul *Să vorbim sau să tăcem*, apărut în „Dreptatea”, nr. 138, din 21 iunie/3 iulie 1895 și în nr. 139, din 22 iunie/4 iulie 1895 și semnat G. C. a răspuns articolului din „Tribuna”. „Dreptatea” — scrie G. Candrea — nu a părăsit programul P.N.R., după cum a susținut „Tribuna”, ci ea susține și promovează acest program.

⁴ G. Candrea fiind implicat în mai multe procese de presă a trecut în România. „Bunul Ghiță Candrea a simplificat afacerea. Petrecînd vreo cîteva zile la Băile Herculane — a făcut o plimbare pe maiestuosul Domogled și pășind ceva mai departe a trecut frontiera, zicînd din acele regiuni superbe un călduros adio procurorului și judeului regesc de instrucție din Timișoara”. Cf. *Amintiri din închisoare*, p. 294.

G. Candrea va fi judecat și condamnat în contumacie, la 2 ani închisoare, în 16 aprilie 1896.

Vezi nota 1 de la scrisoarea lui C. Brediceanu din 17 septembrie 1895.

181. PAVEL ROTARIU

Timișoara, 12 iulie 1895

Prea stimate domnule redactor!

Primește expresia sincerelor mulțumiri pentru bunele dumitale urări. N-am serbat în curte, deși timpul a fost favorabil, grădina este acum foarte frumoasă, pentru că în timpuri politice atît de triste, noi putem plînge, dar nu și petrece.

Pînă cînd suferi dumneata, suferim și noi. Căci în realitate și noi sîntem pedepsiți; dacă dumitale îți este răpită libertatea, este răpită și a noastră și încă fără sentință judecătorească ea este îngrădită, ceea ce reiese din acest caz.

Am o datorie morală să-ți mulțumesc. Pentru ca să pot face aceasta trebuie să renunț la acel drept și libertate a mea, de care aș avea dreptul să mă bucur: de a alege liber limba de comunicație.

Cine ar fi putut crede vreodată că așa ceva ar fi posibil

în constituționala și principiala noastră prea iubită patrie comună?!

Fii deci amabil să iei aceasta la cunoștință și în studiu. Fiți convins că și noi suferim... nu numai închisoarea din Vaș este închisoare.

Soția¹ și soacra² te salută plîngînd, iar eu îți sînt și rămîn pe veci un prieten credincios și stimător

Pavel Rotariu

Mélyen tisztelt szerkesztő úr!

Fogadja őszinte köszönetem nyilvánítását becses jókivánataiért. Nem ünnepeltünk a kertben, habár az időjárás jó volt, a kert most már nagyon szép — mert ily szomorú politikai időben sírni igen, de mulatni nekünk nem lehet.

Míg Ön szenved, szenvedünk mink is. Hiszen némileg mink is büntetve vagyunk; ha Önnek a szabadsága megfosztva van, úgy megvan a miénk is, mégpedig ítéletkimondás nélkül, korlátozva, ami leginkább ebből az esetből kiderül.

Morális kötelességem Önnek köszönni. Hogy ezt megtehessem, kényszerítve látom magamat azon jogom és szabadságomról lemondani, amelyet teljes jogom és szabadságom élvezete esetében élvezni jogosítva vagyok: a közlekedési nyelv szabad választását.

Ki hitte volna még valamikor, hogy ilyes valami lehetséges a „constitucionalis“ alkotmányos és *szabadelvű* szeretve szeretett közös hazánkban?!...

Legyen tehát szíves ezt tudomásul és vigasztalására venni. Tessek meggyőződni, hogy mink is szenvedünk, ...nem csak a váci börtön — börtön.

Feleségem és anyósom sírva szalutálják Önt, én örökidőre hű és tisztelő barátja vagyok és maradok

Rotariu Pál
ügyvéd

BAR. ms. nr. 150206; BAFCN Ft. 391/87—89.

¹ Fata lui Meletie Dreghici.

² Soția lui M. Dreghici.

Băile Herculane, 15 iulie 1895

Stimate domnule!

Azi am primit de la domnul Diaconovici epistola dumitale din 13 —, pe carea cunoscîndu-ți scrierea, și dînd cu socoteala că nu conține secrete, o a desfăcut și îmi scrie că ți-a expediat un exemplar din broșura cerută¹. Te rog să mă înștiințezi dacă cumva nu ai fi primit, ca să caut a-ți procura alta, căci mi se pare că nici eu nu mai am decît un exemplar.

Poate că nu te vor interesa lucrurile petrecute acolo, eu însă am cuvenita satisfacție a se fi împlinit aproape literal toate cele ce am prognosticat în acea broșură. Eu aflu de necesar pentru istoricul cauzei noastre și mai virtos pentru informarea tinerimii, crescute azi foarte unilateral, culegerea tuturor vorbirilor bune-rele, cum au fost vorbite de deputații români în dieta de atunci, de cînd constituția le-a făcut posibil ca și ei să participe la legislațiune.

Și anume eu aș începe de la 1848 cu dieta din Ungaria și din Transilvania, apoi cea din 1861 din Ungaria (să fie chiar și Reichsratul), apoi dieta din 1863/4 din Sibiu, cea din 1865 din Cluj și apoi cea din Ungaria, pînă în ziua de astăzi.

Am și sulevat cestiunea odată în „Tel[egraful] Rom[ân]“ și în martie m-am încercat în Budapesta să angajez cîțiva tineri care să scoată din dosarele dietei, dar n-am isprăvit nimic. Domnul Dăian n-a avut timp să se apuce de acel lucru, zicea însă că sînt niște tineri, mi se pare Chendi² ar fi unul, cari vor să se ocupe cu acel lucru, dar de atunci n-am mai auzit nimic de acest lucru.

La toată întîmplarea aci trebuie un om carele să știe grupa bine materialul.

Dacă dumneata crezi a putea procura materialul, timp, din grația celor de sus ai ca să-l aranjezi, capacitate încă ai, iar eu te voi sprijini după putință. Te rog să te ocupi serios cu cestiunea.

„Telegraful Român“ este menit pentru toți cîți sînteți în internatul din Vác, dar a trebuit adresat pe numele cuiva, și acela a fost pînă acum fratele George³, carele l-a și reclamat, voi scrie însă la redacție ca de aci-n colo să-l expedieze la adresa dumitale, dar pînă cînd „Badea George“ va fi acolo, tot el să aibă întîietatea.

Te rog să împărtășești frate, lui George salutările mele, cu dorința de a-l vedea cel puțin la adunarea Asociațiunii în Blaj⁴, și să primești și dumneata asigurarea deosebitei considerațiuni ce Ți-o păstrează

Al dumitale stimător
P. Cosma

Adresa: domniei sale domnului Dr. Valeriu Branîște

redactor etc. etc. Vác
Államfogház

BAR, ms. nr. 150196; BAFCN Ft. 391/60—62.

¹ N-am putut identifica despre ce broșură de-a lui P. Cosma este vorba.

² Ilarie Chendi (1871—1912). Critic literar. Vezi Mircea Popa, *Ilarie Chendi*, București, Ed. Minerva, 1973, p. 337.

³ George Pop de Băsești.

⁴ Adunarea generală a ASTREI s-a ținut la Blaj între 15/27—16/18 august 1895.

183. ELIE DAIANU

Timișoara, ante 15/27 august 1895

Iubite!

Mă grăbesc să-ți scriu și eu ceva. Am venit aici pe fugă. Eram chemat telegrafic. Sosit, în conferența comitetului¹, mi se vorbea despre cum am să conduc, cum am să preiau, ca și când de sine s-ar înțelege, că eu primesc conducerea. Eu nicidecum nu m-am angajat, n-am promis aceasta. M-am învoit însă, să preiau conducerea provizorică, pînă la 15 aug. — terminul Adunării gen. a Asociațiunii² când am să merg la Blaj — și să rămîn acolo³.

Despre ce mi-a scris Diacon[ovici] îți va fi spus V[ictor].

Eu nu puteam să mă leg de tot de foaie, fiindcă eram într-o situație în care eu puțin [pot] face, apoi sînt cleric, și astfel perfect nu pot corespunde ei. Las că-s obligat Blajului, unde mă așteaptă cu brațele deschise, la o activitate cel puțin cu rezultate și la o carieră cel puțin sigură, deși modestă, cu un salariu mai mic, dar cel puțin cu speranțe și mîngăieri mai mari.

Pînă atunci, cînd plec, am să fac totul pentru ridicarea și lățirea foii, deși văd că fundatorii sînt desperați. Vom vedea. Vezi de ne scrie și tu *ceva*.

Te sărut

Dr. Dăianu

BAR, ms. 150105; BAFCN Ft. 394/74—75.

¹ Comitetul de conducere al „Dreptății”.

² Vezi desfășurarea Adunării generale a ASTREI ținută la Blaj în 15/27 august 1895, în „Transilvania”, 1895, 26, nr. 9, p. 259—276.

³ Elie Dăianu va ajunge profesor de istorie la liceul din Blaj, unde își luase bacalaureatul în 1886, doar mai târziu, după o perioadă de activitate la „Tribuna”.

184. VALERIU BRANIȘTE

Vaț, 15 august 1895

Sfinta Maria Mare,
ziua a 151

Iubită mamă,

Prind condeiul ca să te surprind cu o scrisoare, căci așa de rar primiți de la mine scrisori — încît pot trece drept surprinderi.

Cauza tăcerii mele?! Nici nu-mi pot da bine seamă. Lene nu e, căci am destulă poftă de lucru, lipsă de timp încă nu e, fiindcă am prea mult timp, neatențiune încă nu e, fiindcă zilnic mă ocup în gînd cu voi și nopțile încă adeseori mi le însemnează dulcea voastră imagine.

Acum mă ocup foarte mult cu ideea, cum să aranjez vizita voastră în temniță, respective locuința mea cea nouă¹. Doamna Mihali, soția celui mai bun prieten al meu din temniță, m-a rugat prin bărbatul său să vă invit pe toate la domnia sa. Ea ține aici un cvartir mai mare, are încăperi suficiente și cu dragă voie v-ar aștepta, mai ales că — deși nu vă cunoaște — dar după poze și cele auzite despre voi s-a amoretat de voi.

Prin Onițiu neni am aflat că mama are de cuget să mă viziteze în septembrie. Aprob pe deplin, deși nu mi-ați scris amănunțele planului.

Eu îmi imaginez mai practic și ușor în chipul următor lucrul:

Cînd va veni Victor la Budapesta, vine și Victoria cu el. Victor aduce pe Victoria la Vaț direct și o predă doamnei Mihali, care o așteaptă. Victoria va sta aici apoi 2—3 săptămîni, va să zică pînă cînd se satură, și mă cercetează zilnic (n.a. de la 11—12 și d.a. de la 4—5), în celălalt timp îmi mai reparază cite ceva și ține doamnei Mihali de urît, ori îi ajută în culină etc. etc.

Pe cînd se va sătura Victoria, scrie mamei să vină, apoi vine mama și stă cît îi place și cît poate și apoi duce pe Victoria acasă.

Eu în chipul acesta văd mai practic vizita, că am pe Victoria mai îndelungată vreme la mine și mai ușor și lesnicios. Mi-ar place dacă am putea astfel aranja treburile să poată aduce mama și pe celelalte copilițe, de care mi-e dor să le mai văd.

Pachetul de la Eremia² cu biletul „Maria Popea“ l-am primit cu multă mulțumită. Conținutul l-am desertat cu plăcere. Aș fi dorit să-i mulțumesc direct pentru deosebita atențiune și amabilitate, dar nefiindu-mi permis a corespunda românește (afară de mama) mi-a fost și îmi este greu să scriu într-o limbă străină.

Cred însă că mama va fi exprimat în numele meu, mulțumita cea mai cordială.

Astfel am mai primit poame foarte frumoase de la doamna Cornelia Brediceanu³.

Acum o rugare: Vă rog trimiteți-mi *imediat* un schimb de 40 coroane subscris de mama, căci în zilele acestea decade cambiul de la Albina. Mama să subscrie jos, ca și în rîndul trecut cambiul.

Noutăți n-am pe aici. O zi ca cealaltă. Numărăm la zile. Oricît de încet îi pare omului că trece vremea, totuși trece iute de tot.

Astăzi împlinesc a 151-a zi în temniță și îmi pare că numai ieri eram încă liber.

Lectura e o mare binecuvîntare. Trec orele și zilele ca în vis.

Peste o lună, ca pe cînd veți fi și voi aici împlinesc a patra parte din pedeapsă.

Închei în credința că nu am prea abuzat cu multele ce v-am scris.

Vă sărută și îmbrățișează

al vostru doritor
Valer

ASCN, Inv. 4, dosar 1, f. 1—4.

¹ În realitate, sub diferite pretexte, V. Braniște a evitat să fie vizitat de mamă și de surori.

² Mare magazin de delicatese din Brașov.

³ Soția lui Coriolan Brediceanu.

185. CORIOLAN BREDICEANU

Traunfall [Austria], ștampila poștei:

16 august 1895

Scumpule,

Am luat parte la întrunirea criminalistică internațională în Linz și aș dori ca acești juriști să facă revizuirea procesului tău.

Sigur că ar învinge dreptatea.

Mii de salutări

Coriolan

Adresa: Dr. Valeriu Braniște
prizonier

în Vác
(Ungarn)

BAR, ms. nr. 150186; BAFCN Ft. 391/29—30.

186. CORNELIU DIACONOVICI

Sibiu, 31 august 1895

Prea stimate domnule doctor,

În posesia onoratului dumatăle răspuns din 27 august, mă grăbesc să îți exprim mulțumirile noastre pentru promptitudinea cu care ai acceptat să faci ceva pentru *Enciclo-*

*pedia noastră*¹. Deși ne stau multe obstacole în drum, noi vom aștepta mereu ajutorul dumitale.

Ce privește propunerea ce mi-ai făcut-o, să vin la Vaș să aranjăm personal înțelegerile noastre, îți comunic că domnul director al închisorii a avut bunătatea să mă înștiințeze în prealabil că nu-mi va acorda autorizația de intrare. Dar eu mă voi adresa în curând cu o cerere domnului director și sper să obțin prin bunăvoința sa un permis, ca să pot duce nestingherit cu dumneata corespondența necesară privitoare la *Enciclopedia*.

Primește, te rog, prieteneste, expresiunea stimei noastre.
Cu salutări cordiale

Dr. C. Diaconovici

„Enciclopedia Română“
editată din însărcinarea și sub auspiciile
Asociațiunii Transilvane
pentru literatura română și cultura poporului român
de Dr. Cornel Diaconovich
membru al comitetului Asociațiunii Transilvane

Sehr geehrter Herr Doctor,

Im Besitze Ihrer werthen Antwort dtto 27-ten August, beehle ich mich, Ihnen unsern allgemeinen Dank für Ihre Bereitwilligkeit auszusprechen, für unsere „Encyclopédie“ etwas leisten zu wollen. Wir werden, obwohl entschieden viele Hindernisse im Wege sind, stets auf Ihren Beistand reflectiren.

Was den an mich gestellten Antrag anbelangt, nach Waitzen zu kommen und persönlich die gegenseitigen Auseinandersetzungen zu machen, theile ich Ihnen mit, daß der Gefängniß-Director im Voraus die Güte gehabt hat, mich von der Nichthineinlassung zu verständigen. Ich werde mich aber baldigst an den Herrn Director mit einer Bitte wenden und hoffe von seiner Güte die Erlaubnis zu erlangen, mit Ihnen ungestört die die Encyclopedie betreffenden nöthigen Correspondenzen zu führen.

Empfangen Sie, freundlichst, den Ausdruck unserer allgemeinen Hochachtung.

Mit herzlichem Gruß

Dr. C. Diaconovich

„Enciclopedia Română“ (Dr. C. Diaconovich) Sibiu (Nagy-Szeben) S. Wohlgeb.

Herrn Dr. Valeriu Braniște

Vác

Allamfogház (tîmburu de 5 kr. Ștampila poștei)

Arhiva familiei.

¹ V. Braniște a fost redactor la Enciclopedia. Vezi *Enciclopedia Română*. Tom I A — Copenhaga. Sibiu, 1898. Autorii: ... Braniște Valer, dr. publicist, Cernăuți — Literatură.

187. ILARIE CHENDI

Sibiu, 9 septembrie 1895

„ENCICLOPEDIA ROMÂNĂ“

Mult stimat domnule doctor,

Din încredințarea domnului doctor Diaconovici mă grăbesc să vă aduc la cunoștință că domnia sa lipsește 15 zile din Sibiu și în acest răstimp va face, probabil, un drum la Vaț, pentru a se înțelege cu dumneavoastră personal, sau prin mijlocirea directorului închisorii, despre probleme relative la *Enciclopedia*.

Domnul dr. Diaconovici vă trimite pe lingă salutările sale prietenești și alăturatul cambiu achitat.

Primiți, vă rugăm, expresia stimei noastre

I. Chendi
stud. phil.

Arhiva familiei.

188. STUDENȚII ROMANI DIN BUDAPESTA

Budapesta, 14 septembrie 1895

Te salutăm cu ocazia zilei noastre de cunoștință¹

B. Pesta 14/IX 95

Lacea — st. phil.

Nicolae Ionescu — st. jur.

Iuliu Pipoș — st. jur.

Valer Montani

Ar. Pahone

A. Ciupe

Constantin Missits
Victor Biberia
Victor Peșteanu — med.
Nicolae Petrovici — st. jur.
George Micu — stud. tehn.
Victor Nilvan — jurist
Simion David
Victor Florian
Traian Vuia

Radu Cuparin din Sătmar
N. Sulică
Cădariu — jurist
Treboniu Almășescu
Davidescu
I. Moldovan
Alexa Popovici
Teodor Simon

BAR, Arh. V. Braniște, I, varia 4; BAFCN Ft. 390/73.

¹ Intrunirea de la începutul anului universitar.

189. VALERIU BRANIȘTE

Vaț, 15 septembrie 1895

Iubită mamă,

Deși n-am primit încă răspuns la epistola mea ultimă (3 sept.) grăbesc a vă scrie.

Mai întâi vă rog că dacă pînă acum n-ați expediat pachetul pus în vedere, apoi să nu-l trimiteți deocamdată, pînă nu vedem ce curs iau lucrurile, căci aici sînt mari schimbări în curgere.

Precum veți fi informate și din ziare, agrățierea colegilor mei de temniță, condamnați în procesul „Memorandului“ e aproape fapt împlinit.

În zilele acestea se așteaptă decretul regal de amnestie¹

Prin schimbarea aceasta importantă rămîn singur în temnița de aici și e chestiune astăzi nerezolvită, că rămînea-voi aici și se vor aduce și alții înoace, ori ne vor concentra pe toți cei rămași, în temnița din Seghedin, în care încă se golesc trei locuri (Rațiu, Lucaciu și Coroianu).

Din cauza aceasta trebuie să suspendăm și planul de a ne cerceta pînă nu știm unde vom fi așezați definitiv. Eu acum nu pot judeca unde mi-ar mai place.

De aceea atît vizita voastră, care atît de mult o doresc, cît și trimiterea pachetului trebuie suspendate pîn la alte dispozițiuni.

E vorba că în 20 l.e. va fi aici internat și redactorul de la organul catolic „Magyar Allam“ (Szemecz), condamnat la

un an. Dar foarte probabil că statul nu va voi să susțină și aici cu spese grele o temniță de stat pentru doi inși, cînd în Seghedin e loc abundent.

În Seghedin mi-ar plăcea pentru Onițiu, iar aici pentru climă, căci aici e climă de munte sănătoasă și cum sîntem cu temnița la malul Dunării e aerul foarte curat, precînd atmosfera Seghedinului e plină de miasmele nesănătoase ale climei de șes.

Mi-e greu ce să prefer societatea sau clima.

Dar aceste se vor rezolva în curînd *de sine*.

Știrea *agrațierii* pentru colegii memorandiști a produs mare bucurie. A și fost timpul suprem, nu atît pentru cei condamnați, cît mai mult pentru familiile lor, cari trăind în chin și amar aici în Vaș au fost de compătimit în toate privințele. Tot femei cu copii mici, în oraș străin, fără prieteni, fără scut, restrînse în toate cele ale vieții, au tras necazul 13 luni în cap.

De multe ori am zis că nu bărbații, ci femeile sînt condamnate. Mă bucur din inimă că s-a terminat odată chestiunea aceasta.

Acum n-avem decît să așteptăm cu răbdare și terminarea chestiunii noastre, care încă nu e departe și e mai ușoară.

La început mi-o fi greu, rămînînd singur din societatea obișnuită, dar în curînd mă voi aclimatiza, iar variațiunea delectează, și timpul trece mai iute.

În ale sănătății stau bine de tot. Mă frămîntă un gînd să-mi operez gîlcile. Deși nu mă supără, dar d[e] e[xemplu] nu pot înghiți un ou și cum n-am alt lucru mă preocupă gîndul operațiunii. Ce ziceți la asta? Să cutez sau ba?

La „Albina“ am aranjat cambiul pînă în 7 martie 1896. Din capital am plătit pînă acum 50 fl. Vouă încă nu v-am trimis lunarul, fiindcă administrațiunea foi numai în zilele aceste îmi va trimite competența, fiind și ea în lipsă momentană.

Peste vreo cîteva zile aranjez și afacerea aceasta.

Lui Victor i-am scris, dar încă nu mi-a răspuns.

Vă sărută și îmbrățișează-al vostru doritor

Valer

ASCN, Inv. 4, dosar 2, f. 1—4.

¹ Actul de grațiere purta data de 15 septembrie 1895.

190. CORIOLAN BREDICEANU

Lugoj, ștampila poștei 17 septembrie 1895

Stimate frate!

Voiesc să te provoc în procesul „Dreptății“, ca martore, dar numai dacă nu te-ar jena¹.

Scrie-mi, sau roagă pe domnul inspector să-mi dea permisiunea ca să-ți fac o vizită.

La bancă² merge rău. Lengher e în prospect. Scena ultima. Dacă vini la Timișoara și eu mă mut. Avem un spirit general — și nu local. Știri quasi noi

Salutări
Brediceanu

Adresa: Coriolan Brediceanu avocat, Lugoj.

M. O. Domn Dr. Valeriu Braniște
deportat național

în Vác
államfogház

BAR. ms. nr. 150187; BAFCN Ft. 391/31—32.

¹ Abia în 16 aprilie 1896 n. s-a ținut la Curtea cu jurați din Timișoara procesul de presă intentat lui George Candrea pentru 11 articole publicate în „Dreptatea“ din anul 1895 și 6 articole din „Foaia de duminică“ din același an. Vezi articolele în „Dreptatea“, nr. 71, din 30 martie/11 aprilie 1896.

George Candrea a fost condamnat, în lipsă, la 2 ani închisoare de stat, 1450 fl. v.a. amendă, iar dacă nu o plătește, încă 145 zile de închisoare. Vezi *Procesul „Dreptății“*, în *Idem*, nr. 76, din 5/17 aprilie 1896.

² Institutul de credit și economii ca societate pe acțiuni „Lugojana“.

191. TEODOR MIHALI

[Budapesta], 18 septembrie 1895

Valeriu dragă!

Sintem gata de plecat și prinzim la Galerie și la 2 ore pornim. Sum pre deplin informat despre situația ta și a familiei tale; fii liniștit că voi ști eu găsi modul cinstit că

pînă vei fi tu silit a rămîne în închisoare, familia ta să nu suferă lipsă, atîta cît a pierdut Victor singur se va recăștiga; lucru principal este că tu să nu-ți pierzi cumpătul și buna dispoziție.

Colegii noștri de la Seghedin sînt sănătoși. Ieri am convenit tot. Am hotărît ca mulțămîta la factorul competent¹ să se exprime prin o scrisoare, ce se va prezenta pre lingă o comisiune scurtă de trei esmiși ministrului de justiție; apoi am mai decis să facem o adresă (— manifest) cătră publicul nostru².

Cuprinsul acestora le vei ceti în foile noastre.

Deseară și mîine ne vom mai consulta, mîine seară vom pleca din Pesta și poimîine dimineața vom fi acasă, de unde-ți voi scrie îndată.

Încă o dată îți zic curaj și credință și toate se vor întoarce spre bine!

Dacă vine Victor la Cluj, de acolo cu 1/40 poate veni pînă la mine; mi-ar place foarte să pot vorbi cu dînsul.

Eu încă așa cred că pentru dînsul ar fi mai comodă cariera juridică, și ca să nu pearză timp s-ar putea înscrie și apoi pînă se vor aranja lucrurile în mod definitiv să stee acasă ori la mine!

Indrumează-l deci, că încît de curînd să mă cerceteze!

Te sărutăm și sîntem cu toții!

Al tău iubitor

Teodor

BAR, ms. nr. 150200; BAFCN Ft. 391/72, 73.

¹ *Mulțămîta eliberărilor*, în „Dreptatea”, nr. 206, din 18/30 septembrie 1895. Actul de mulțumire elaborat la Budapesta în 20 septembrie 1895 s-a trimis împăratului prin intermediul ministrului de justiție. Vezi și V. Netea, *Istoria Memorandului* . . . p. 414—417.

² *Manifestul* s-a redactat în februarie 1896. „Noi grațierea n-am cerut-o — se spunea în *Manifest* — Ea ni s-a înfățișat ca și fiind emanată de la capul statului, ca efluxul unui sentiment de dreptate și totodată ca un act de înaltă intervențiune, care ne semnală era dreptății, ce nu mai poate fi departe nici pentru marea cauză națională română . . .”. V. Netea, *op. cit.*, p. 418—419. „Tribuna”, nr. 27, din 6/18 februarie 1896. Semnatarii *Manifestului* — Ioan Rațiu, George Pop de Băsești, Rubin Pațiția, Gherasim Dornide, Iuliu Coroianu, Patriciu Barbu, Teodor Mihali — au fost dați în judecată și pedepsiți cu închisoare de 8—15 zile și amendă pînă la 100 fl. pe motivul că se prezentau drept

conducători ai unui partid politic care fusese desființat.
Cf. Ioan Georgescu, *George Pop de Băsești*, Oradea, 1935,
p. 102.

192. TEODOR MIHALI

[...] 18 septembrie 1895

Dragă Valerie!

Știi aprecia pe deplin situația grea în care te afli. În aceste momente atât de agitate nici nu sum în stare a-ți scrie așa, după cum pretinde momentozitatea situației, dar în astfel de cazuri nu ajung nimica frazele, aici se pretind fapte.

Să-ți fie spre mîngăiere atât că eu și de astădată îți promit solemn că îți voi sta la dispoziție și voi face tot posibilul pentru a-ți putea ușura soarta grea¹.

Azi voi scrie și mamei tale, ba dacă va fi de lipsă sub un pretext oarecare mă oferesc a o cerceta și în persoană.

Asemenea mă oferesc să aranjez și școala lui Victor, să-i scrii să se adreseze către mine, eventual să-mi scrie unde putem conveni.

De altcum eu cred că tu vezi în colori prea negre soarta lui Victor, — dînsul încă este tînăr și pentru că va pierde un an, nu-i așa mare năpasta, iar ce privește stipendiul eu cred că între aceste împrejurări extraordinare se vor putea îndupleca oamenii, că să nu-i detragă stipendiul, la aceasta intervenire asemenea mă oferesc; iar dacă totuși nu s-ar putea, atunci vom interveni să capete din alte părți ajutorul recerut. De altcum, destul de rău a făcut că dînsul te-a supărat preține cu astfel de știre, cînd bine știe, că tu în aceste împrejurări nu-i poți ajuta.

Pentru tine îi lucru principal să-ți grijești de sănătate și buna dispoziție, atât îi tot ce se pretinde de la tine, atât în interesul tău cît și în interesul familiei tale și ar fi mare păcat ca tu pentru o calamitate a lui Victor, în care calamitate mulți tineri pot să cază — să-ți pierzi bunul cumpăt; eu sum convins că atât Victor cît și mama ta atât de iubită, vor trece fără de mare zguduire peste această calamitate. Dacă cîndva s-a pretins în viață ca tu să fii tare în fire, acuma intru adevăr se pofteste de la tine acest lucru și eu sum sigur că tu îți vei reculege toate puterile și nu te vei lăsa ca să devii prada valurilor grele, ce s-or adunat asupra capului tău.

Între aceste împrejurări atât de grele să-ți aduci aminte că dispui în persoana mea de un prieten, care este gata a-ți satisface toate dorințele posibile, deci te rog să te adresezi cu toată încrederea către mine!

Ieri am convenit în Pesta cu Emil², de la dînsul am aflat că voi înainte de mileniu³ cu cîteva luni veți fi liberi. Al[exandru] s-a dus din Pesta⁴. [Voi] cerca ocaziunea să convin cu dînsul la tot cazul, și atunci voi afla despre toate și îți voi scrie.

Eu azi plec la Pesta, miine sau poimîine plecăm acasă.
Te salutăm și te sărutăm ai tăi iubitori

Teodor
Viorica și
Bibilica

Ko. 18/IX 895

BAR, ms. nr. 150201; BAFCN Ft. 391/74—75.

¹ T. Mihali abia ieșit din închisoare îi scrie cu multă sollicitudine prietenului privat încă de libertate.

² Emil Babeș.

³ 1.000 de ani de la întemeierea statului maghiar.

⁴ Alexandru Vaida-Voevod.

193. TEODOR MIHALI

Dej, 23 septembrie 1895

TEODOR MIHALI
ADVOCAT
DEES (Dej)

Valerie dragă!

Azi am ajuns acasă în pace. Am găsit bine pe ai noștri. Înainte de a mă apuca de aranjarea afacerilor, care într-un an de zile s-a înglodat totalmente, mă grăbesc a-ți scrie conform promisiunii mele. Spre liniștirea Ta îți fac cunoscut că eu am făcut toți pașii posibili, atât în interesul cauzei în genere, cît și în interesul Tău special, și cu bucurie îți fac cunoscut că în toate părțile am găsit multă bunăvoință și cred a nu judeca în mod optimist cînd cred că în toate privințele am făcut isprăvuri bune; de altcum în viitorul cel mai apropiat, sper că vom putea să ne bucurăm de rezultatul ostene-

lilor noastre. De sine înțeles că cam deodată n-avem să așteptăm „munți de aur“, însă barem în multe privințe vom putea răsufli. Tu vei ști aprecia vocile din presă și nu vei pune pond pe știrile exagerate, eu sum conșins că noi atîta am făcut, cît a trebuit să se facă, nici mai mult nici mai puțin!

Iubitul și bunul nostru Dénes bácsi¹ îți trimite o sută de florini și Te roagă să fii cu multă grijă de conservarea sănătății și a buneii dispoziții, deoarece și dînsul e de părerea mea, că pentru tine este lucru de căpetenie ca între aceste împrejurări să grijești de aceste scumpe tezaure a vieții pămîntești, și noi credem mai virtos că tu ești un bărbat care dispui de tăria recerută, că între orice împrejurări să te poți afirma. Totodată atît eu cît și Dénes bácsi te rugăm ca să ne ții în cîrent despre toate lucrurile ce te privesc pe tine și pe familia Ta!

Dénes Bácsi, Viorica, Bibilica, Alexandru, Ioan și eu Te salutăm, te îmbrățișăm și te sărutăm și îți dorim sănătate deplină și tăria sufletească ca să poți suporta grele suferinți la care ești expus pentru binele și fericirea noastră a tuturor.

Al tău sincer iubitor

Teodor

Banii cu asemnata poștală.

BAR, ms. nr. 150202; BAFCN Ft. 391/76, 77.

¹ Dionisie Vaida, tata lui Alexandru și Ioan.

194. ILIUT

Timișoara, data poștei 26 septembrie 1895

Iubite amice,

Ocupat peste măsură cu afacerile mele la *bancă*¹, te rog să mă scuzi că nu ți-am scris nici o scrisoare de cînd ai intrat în temniță. Și acum îți scriu în fuga mare, și îți scriu pentru că știindu-te singur, singurel, numai cu dorul și cu gîndul tău, îmi închipui că ce plăcere îți va face, cîte o scrisoare de la vechii tăi cunoscuți. O! că n-ai putut ieși și tu, cînd li s-a deschis ușa eliberării colegilor tăi, cu cari ai suferit². În fine tu ești bărbat, mai suferă, doar va trece și pentru tine timpul de suferințe. Pînă atunci iată unele noutăți

despre stările noastre. Mai întâi salutări și urări de tărie de la nevastă-mea, Mărioara, care încă a tot stat de mine să-ți scriu. Băieții asemenea tot întrebă de Valer băcsi, și te coresesc.

Atîta mi-e toată bucuria și a mea, că mă simt în familie și îndestulit cu mine însumi, încolo parc-aș fi în temniță și eu.

Știi că acum de vreo patru luni eu conduc banca. Aș avea mare plăcere pentru afacerile ei, dar știi că eu m-am pregătit pentru alte terene și oricum, tot mai bine se pricepe omul la ce a învățat. Și mai mult mă urăsc pentru că acționarii sînt foarte neglijenți și astfel stăm rău de tot. Toate afacerile le conduc eu singur, am avut pînă de curînd un candidat, dar ăla s-a dus de unde a venit, nu i-au plăcut oamenii și stările noastre. Direcțiunea băncii a ținut săptămîna trecută ședință mai mică și a hotărît să-l pună pe bătrînul Cherecheș mai mare, zicînd că el o scoate la cale și o mîntuie de la criza financiară. Mi se pare că tot lucrul se face pentru delăturarea mea, căci n-am vrut să dau împrumuturi unor oameni de ai lor. Mie nu-mi pasă, căci pe mine tot mai bine mă așteaptă, știi tu bine. Dar mi-e necaz că am lucrat la această bancă de atîta timp, am riscat cariera mea tehnică, pe care îmi sta cursul deschis, și acum să o las pe mîinile unui bătrîn cu barbă lungă, care știu că o duce la ruină, chiar cînd numele băncii a prins credit.

În fine nu te mai necăjesc cu necazurile mele, dar nu le pot retăcea căci au venit să-mi reducă salariul cu 500 fl. Curat se vede că vreau să se scape de mine.

Deunăzi a fost socru pe aici și spunea că ar fi auzit că vei fi agrățiat.

Spune-mi, sau scrie-mi ai vreo nădejde. Biata Aurora cea mică, acum merge la Kloster³, îți promițe pe cînd te reîntorci o perinuță frumoasă de califea. Ștregarul meu de ficior nu vrea nicidecum să învețe de maturitate. Știi, că nici acum n-a făcut examenul? Îmi face o grămadă de spese în zadar. De cîtva timp e pe la niște prieteni ai săi la Soborșin⁴, i-am scris să vină acasă, n-a venit, m-am dus eu după el — nu l-am găsit, s-o dus la unchiul său în Sibiu, care încă numai bine nu-l învață.

Parcă numai aceasta, de l-aș vedea odată peste examenul de maturitate; aș răsufli mai ușor.

Vezi, iubite dragă, doar scapi și tu odată. Cu atîta dor te așteptăm cu toții. Bieteles fete toată noaptea te visează, de cînd au fost eliberați ceilalți. Mai ales Zinca, tot la tine se

gindește, chiar azi am întâlnit-o în parc. M-a întrebat, ce știi de tine. I-am spus că vreau să-ți scriu și mi-a zis că să-ți spun și de la ea o „sărutare“. Am întrebat apriat că salutare ori sărutare? Ea s-a rușinat, a plecat și când a fost mai departe a zis: da, da, „sărutare“.

Îți poți închipui, cum te dorește dacă îți trimite sărutări.

Eu una doresc, dacă ai scăpa măcar pre la începutul lui octombrie, pînă prin zece, să vii apoi cu mine la cules de vii la părinții mei acasă, la *Cut*, că am și eu o vie frumoasă acolo, să ne petrecem odată.

În speranța aceasta te salut și te doresc cu toată dragostea. T[imișoara], 26 IX. 95

Al tău
Iliuț

P.S. Era să uit. Deunăzi m-am întâlnit cu redactorii „Dreptății“ la bere. Era acolo Desean, domnul Edda⁵, Trif⁶ și încă unu⁷, a cărui nume șod l-am uitat. Am vorbit puțin cu ei despre agrărire. Dar nici n-au amintit de tine. Pagubă că te-ai jertfit atîta pentru fițuica aceea. Te-au și uitat.

Idem

Adresa: Dr. Braniște Valer úrnak

Vác

Államfogház

BAR, ms. nr. 150218; BAFCN Ft. 391/117—121.

¹ Banca „Timișana“.

² Eliberarea memorandiștilor.

³ Școală medie de călugărițe.

⁴ Săvirșin, jud. Arad.

⁵ E. Dăianu.

⁶ Aureliu Trif, redactor responsabil al „Dreptății“, începînd cu nr. 32, din 12/24 februarie 1896 pînă la nr. 94, din 27 aprilie/9 mai 1896.

⁷ Probabil Ioan Brinda.

195. VALERIU BRANIȘTE

Vaț, 28 septembrie 1895

Iubită mamă,

N-aș putea zice că m-am recreat încă din surprinderile produse prin energica ta dispozițiune în chestia educațiunei Valericii și Virginiei.

Recunosc sincer că mi-a impus curajul cu care ai procedat și doresc din tot sufletul să fie bine așa. Mă învoiesc pe deplin și cu trimiterea Virginiei în azil.

Eu nu m-am putut decide mai nainte pentru lucrul acesta, căci greutatea cea mai mare o credeam chiar în acele momente, cari par a fi fost acum cele mai ușoare: despărțirea mamei de copile! Totdeauna mi-a jucat istoria Victoriei cu internatul naintea ochilor. Văd că m-am înșelat... dacă cumva nu mă înșel acum când cred că m-am înșelat.

Voință și curaj e lucrul principal! Celelalte sînt floare la ureche. Numai boala sentimentalismului să nu vă apuce, căci apoi Adieu Fräulein Pepi!

Văd că Valerica tratează eroic afacerea; îmi place asemenea și scrisoarea Virginiei, dacă e sinceră mă face să aprob pe deplin proiectul.

Adaug și eu un plan. Am citit în „Gazeta Transilvaniei“ (alături aici notița) că în Brașov se deschide un curs comercial pentru fete. Aș dori ca Victoria — dacă-i convine — să se înscrie în acest curs. Eu mă angajez a suporta speșele.

Vorba e numai că în ce limbă se propune și ce fete cerce-tează acest curs. Dacă vor fi fete din societate bună și prele-gerile vor fi nemțește, cred că ar putea cerceta Victoria cursul — dacă îi convine. Nu poți știi când îi prinde bine calificăția comercială. Rugați deci în numele meu pe fratele Blaga, sau Virgil să se intereseze nițel de acest curs. Le-aș scrie direct, dar forța limbei mă împiedică. Ceea ce privește cealaltă sur-prindere (Copiii luați în cost) — precum am anunțat și pe asemnații, nu sînt de o părere cu voi. Motivul e simplu. Necaz fără nici un cîștig și — lucru principal — îți mănînci sănă-tatea, de care mai avem mare trebuință.

Acum e puțin de ajutat căci ai intrat în joc. Te rog însă pe tot ce ai sfînt, *conservă-te*. Căci de vei da într-un necaz, nu știu ce se va alege din noi.

Îmi pare bine că ai primit poștala intimului meu prieten Mihali. Îți dau și adresa ca să-i răspunzi:

Dsale Dlui Dr: Teodor Mihali
avocat

Deés

În schimb te rog să-mi comunici adresa finului Munteanu, cui voiesc să-i scriu.

Pe Sivu¹ roagă-l în numele meu să-mi scrie ce impresiuni a cules în România în ultima sa călătorie *despre situație*, căci mult mă interesează.

Victor cred că a sosit deja acasă. Vă va povesti multe. Eu sînt hotărît ca el să-și *schimbe cariera*, căci pe aceasta nu cred — precum n-am crezut niciodată, să facă vreo ispravă. N-are să vă altereze de loc lucrul, e atît de firesc, încît nu se putea întîmpla altfel. Am cedat cu mare greu în anul trecut, n-am putut interveni după trebuință, căci politica și morbul m-au absorbit, mă bucur însă acum că lucrurile își capătă cursul firesc.

Acum presupun destulă seriozitate și voință la Victor.

Chestiunea cu stipendiul să nu vă supere. N-a făcut cu stipendiul acolo nici un stipendist treabă (pentru gimnaziu) și Victor n-a fost omul chemat ca să alunge duhurile rele, cari bîntuiesc în el.

Jumeri nu-mi trimiteți, dar dacă faceți „Grammelhibes“² bun, primesc cît de mult. Îl mînînc bucuros la supă.

Cărțile cerute *încă nu* le trimiteți, pînă nu se va limpezi situațiunea. Acum nu știu *încă de fată* sîntem sau fecior — atît de încurcate sînt lucrurile. Pentru mine necondiționat a fost mai bine că am rămas deocamdată aici. Ce va fi în viitor — Dumnezeu știe. Atît e sigur că nu mai stau cît am stat.

Sînt sănătos pe deplin și mă aflu bine.

Îmi petrec de minune cu noul meu coleg. Ne potrivim foarte bine. Acum așteptăm sosirea unui „suster“³ condamnat pentru socialism la trei luni. Numai la una „drucuim“ să știe fluiera bine.

Gapi cu soțul ei nu m-a cercetat, cel puțin eu nu am cunoștință să fi făcut încercare de intrare. Cred că ar fi obținut permisiunea de vizită.

Mi-ar plăcea mult dacă mi-ar mai scrie cineva cîte ceva nou din viața Brașovului. Ce s-a întîmplat cu Ghiță? În foile ungurești am citit că l-ar fi arestat la denunțarea croitorului Zsigmond.

Ce-i cu dragostea lui?

Da cu Sivu? Ui la el!! [. . .]

Gil pe unde-și mai colectează ciolanelê! Atit de curios îmi pare cînd îi văd numele prin ziare cu lungul titlu de director.

Comunică-mi adresa cerută a Valericii și scrie-i totodată să-mi scrie și mie, că doar e și a mea nu numai a voastră⁴.

O sărut dulce ca și pe celelalte coconite, pe care sper a le vedea și a le strînge în brațe în curînd.

Te sărută și îmbrățișează al-tău fiu iubitor

Valer

Salutări tuturor! Alătur scrisorile trimise.

ASCN, Inv. 4, dosar 3, f. 1—4.

¹ Iosif Blaga.

² Pogăci cu jumeri (rășurele).

³ Steiner. Vezi Scrisoarea lui V. Branîște către Fr. Hosu-Longin din 15 octombrie 1895.

⁴ Valerica a fost elevă la „Școala centrală“ din București pentru un an.

196. VALERIU BRANIȘTE

(viza cenzorului)

Vaț, 4 octombrie n. 1895

Iubită mamă!

În așteptarea unui raport despre serbările de la voi, am amînat scrierea epistolei. Neprimind însă pînă acum scrisoare și aducîndu-mi aminte că în zilele acestea aveți de gînd a duce pe Zina¹ la azil, îmi pare explicabilă întirzierea scrisorii voastre și rischez acum eu vreo cîteva șire care poate se încrucîșează cu ale voastre.

Epistola Victoriei am primit-o și citit-o cu multă plăcere. Văd din gazetă² că a briliat cu costumul săliștenesc. Pe Valerica o s-o mînințe ciuda. Epistola promisă de Blaga o tot aștept. De la Gil am primit mai astă vară o cartă poștală, cînd mi-a trimis Raportul anual al gimnaziului.

Alteceva nimic.

Eu nu le pot scrie, din cauza restricțiunilor de aici.

Victor a fost vineri aici. Prospătiază bine și mi-a raportat lucruri plăcute. Cred că și el vă va scrie cum m-a aflat.

Dacă va purta o viață cu rînduială cred că și cu finanțele va ieși bine la cale. De la mine capătă 50 florini pe lună, iar 20 florini capătă de la foaie pentru serviciul telefonic. Astfel am asigurat deocamdată afacerile, iar dacă va coloca în ordine și va face examenul, cred că fără greutate mi-o succede să-i cîștig și un stipendiu.

De la el depinde totul.

I-am zis totodată să mă cerceteze mai rar și să-și vadă de treburi. Mie nu-mi convine vizita lui din cauză că trebuie să conversăm ungurește, de nu era necazul lui nici nu-l primeam deloc.

În zilele aceste vă voi trimite și vouă competența regulată. Sper că vă aflați bine și sînteți sănătoase.

Eu mă aflu bine. De cînd sîntem patru inși³ omorîm vremea admirabil. Este cîte o zi cînd de dimineață pînă seara în „préférence“, singurul joc pe care îl știm, așa încît nici nu ajungem să citim toate ziarele, căci n.b. noi avem aici toate ziarele, cum nu le are nici o casină din provincie.

Îmi pare bine că ai scris lui Mihali, mi-e un prieten foarte bun și sincer, care mult mi-a stat în ajutor.

Cred că pînă acum îți va fi răspuns; mie mi-e anunțat deja în săptămîna trecută răspunsul.

Extrasul Valericii se află la mine și vi-l voi trimite cînd aveți lipsă de el.

Noutăți pe aici nu avem nimic, ce v-ar putea interesa. Sfirșitul lunii trecute a fost ploios, acum iar e o vreme frumoasă.

Deși statul ne dă lemne, dar pînă acum n-am făcut foc căci nu e de lipsă.

Ca să aveți idee despre temperatură, vă comunic un singur lucru: muștele, „aceste reprezentante ale obrăzniciei“ n-au pie-

rit încă. Deși de mult le așteptăm sfârșitul. N-aveți idee cât ne-au sechirat peste vară și nu le-am putut da de leac.

Faptul că nu pot scrie noutăți, n-are să vă oprească pe voi în raportarea minunilor ce se petrec în țara voastră.

Salut cordial toți cunoscuții, prietenii, precum și cunoscuțele și prietenele (celor două domnișoare, despre care spune Victoria că mă așteaptă, le-ați putea șopti să-și pună pofta-n cui!).

Vă sărută și îmbrățișează al vostru

Valer

ASCN, Inv. 4, dosar 4, f. 1—3.

¹ Zina = Virginia. V. Braniște își numea surorile Zine.

² *Dare de seamă și mulțumită publică*, cu prilejul trecerii de vară, aranjată de tinerimea acad. rom. din Brașov și jur în favorul soc. „Petru Maior”. Cf. „Gazeta Transilvaniei”, nr. 205, din 16/28 septembrie 1895.

³ Vezi pentru nume Scrisoarea lui V. Braniște către Fr. Hossu-Longin din 15 octombrie 1895.

197. VALERIU BRANIȘTE

Vaț, 6 octombrie 1895 seara

Iubită mamă,

Cu gândul la voi prind nainte de culcare condeii să vă scriu. Mă cuget la Zina¹ cum va fi sosit în noul ei oraș de studiu și ce ochi va face când va vedea minunățiile capitalei. Numai sănătate să fie și toate sînt bune.

Epistola voastră am primit-o ieri. Îmi pare bine că sînteți împăcate cu situațiunea. Foarte corect ai judecat. Scopul decide! Și cînd așa e bine pentru viitorul copilelor e datorința mamei să se lase de sentimentalism și să urmărească scopurile practice cu mijloacele reale.

Azi a fost Victor aici. Mi-a spus că v-a scris. Prin urmare nu mai e de lipsă să vă comentez eu situațiunea. Dar pentru orientare am să adaug și eu unele.

Victor e un băiat neajutorat pînă la extrem, așa încît cîteodată mă scoate din fire cu naivitatea lui.

E tocmai contrariul firii mele. El, cînd ajunge într-o calamitate, stă ca... dar nu vreau să indic dobitocul din chestie, cască gura și nu știe ce să facă.

El a căzut la examen, dar nu s-a îngrijit pînă în septembrie să știe rezultatul.

În 16 septembrie am primit de la el o scrisoare disperată în care îmi comunică că a căzut și acum nu știe ce să facă.

Am cerut de la el telegrafic deslușiri, încurajîndu-l totodată.

Am primit o cartă poștală confuză.

Depeșez a doua oară, comunicîndu-i că trimit o epistolă expres, în care îl orientez asupra pașilor de făcut.

Pe cînd credeam că chestia este aranjată, primesc altă carte confuză în care îmi spune că merge la Brașov, epistola mea n-a primit-o.

Liniștea aceasta m-a scos din fire. Am depeșat apoi la Brașov, să plece imediat la Dej la Mihali, să așcute cu el situația, căci Mihali era pe deplin orientat din partea mea. Victor voia să se înscrie la filozofie (ce gîrgăuni!). De acolo a venit la mine. Am decis să se înscrie la iură. Căci dacă nu face treabă pe cariera aceasta, apoi nu face pe nici o carieră.

I-am dat bani și toate instrucțiunile necesare, iar astăzi mă surprinde cu vestea că îi lipsește testimoniul de maturitate și atestatul de botez și nu știe unde sînt. Iar pînă nu le are aceste nu poate fi înscris definitiv.

Am luat dispozițiuni ca din partea universității să nu i se facă greutăți și i-am spus totodată ce să facă. Sînt acum curios că ce va face. Dacă aflați testimoniul lui de maturitate, sau atestatul de botez, vă rog trimiteți-l lui momentan.

Dar nu-i faceți imputări, nici nu-i amintiți că v-am informat despre starea lucrurilor. Lăsați totul pe mine. Mi-e cam greu să dispun de aici, cred însă că merge totuși mai bine ca de la voi.

Voi fiți liniștite, eu am precugetat toate foarte amănunțit. De la Victor depind acum toate. Dacă nu i se încheagă moalele capului, apoi n-avem ce-i face.

Ce-i cu Victoria? E învoită cu planul meu?

Salut și sărut pe Onițiu, Blaga și Roșca.

Eu sint pe deplin bine, ceea ce și Victor, vă va fi scris.
Toată grija mea sînteți voi.

Vă sărut și îmbrățișez

Valer

ASCN, Inv. 4, dosar 5, f. 1—3.

¹ Valeria.

198. VALERIU BRANIȘTE
(Către Francisc Hossu-Longin)

Vaș, 15 octombrie 1895 n.

Stimate amice!¹

Profit de ocaziune, ca să-ți scriu pe sub mîină, ocaziune rară, care de mult o aștept, ca să-Ți mulțumesc pentru gentila-Ți atențiune.

O surprindere și plăcută și folositoare a fost pentru mine trimiterea excelentului vin.

Îți mulțumesc cordial.

Nu ți-am scris pîn-acum, dar n-am putut, căci o greată grozavă mă predominează de cînd mă constrînge înțelepciunea reg[iească] magh[iară] să corespundez ungurește.

Am așteptat deci pîn-am avut ocaziune de a scrie și espeda epistola pe sub mîină.

Te rog deci a nu răspunde la această epistolă, resp[ectiv] a nu face nici o amintire despre ea în vreo eventuală scrisoare.

Regimul aici e tot atît de riguros ca și mai nainte².

Nici o vizită nu se admite, nici chiar pe Mocioni nu l-au admis.

Cu fratele meu numai ungurește, și sub pază dublă pot vorbi, așa încît am abzis și de vizitele lui.

Dar cum vă merge cu politica?

Văd că grațierea memorandiștilor a mărit încurcătura, în loc să o dezlege.

Dumnezeu cu Voi!

Eu de aici încep a nu mai pricepe nimic din cele ce se petrec afară.

De prezent sîntem aici patru întemnițați:

Szemnecz redactorul lui „Magyar Állam“ — 8 luni, Isidor Ziak — Strohmann³ de la „Narodne Noviny“ — 2 luni, un pantofar Steiner — 3 luni — pentru socialism. O societate puțin agreabilă.

Salut cunoșcutii.

Sărut miinile m[ult] st[imatei] doamne.

Salutări cordiale de la devotatul

Dr. V. Braniște

BCU Cluj-Napoca, Colecții Speciale, *Correspondența Fr. Hossu-Longin*, vol. I. f. 187—188.

¹ Francisc Hossu-Longin (1847—1935). Studii juridice la Universitatea din Budapesta. Publicist, avocat, militant național. Membru al ASTREI, membru în Comitetul Executiv al P.N.R., apărător în procesul Memorandului, senator în parlamentul românesc. A donat acte și documente Bibliotecii Universitare din Cluj-Napoca. Vezi Georgeta Antonescu, *Introducere* la Francisc Hossu-Longin, *Amintiri din viața mea*, (Restituiri), Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1975.

² A se remarca deosebirea de ton, de conținut, de redarea realităților din închisoare din această scrisoare trimisă fără știrea cenzurii față de conținutul scrisorilor către mamă.

³ Om de paie.

GLOSAR

a absolve = a da gata
a absta = a se reține
abstare = renunțare
a abzice = a renunța
acăț = salcâm
adict = partizan, devotat
ambit = vestibul
amovare = destituire
ansă = motiv
apriat = în mod special
a arunca groșița = a cerc cu-
vîntul
asentare = înrolare, recrutare

batâr = măcar
belitoare = abator
blech = tinichea
a spune buchile = a muștra

cerbicos = încăpățînat
ceruză = creion
cociș = vizitiu
coetan = coleg
a concede = a fi de acord
conduct = coloană
corbaci = bici
cortel = locuință, găzduire
cortez = agitator politic
covertă = plic
cugle = popice
culină = bucătărie
cumes = încumetat
cvartir = locuință

dărab = bucată
deloc = imediat
didactru = taxă școlară
diplă = vioară
dodă = soră
a drucui = a dori cu teamă ceva
durere = din păcate

a eda = a redacta
a elupta = a dobîndi
a enara = a povesti
ered = moștenitor
erogațiune = pretenție
eschis = exclus
estafirat = înzestrat, echipat
a se eșofa = a se agita, a se
strădui
a exerie = a publica
a exopera = a procura

faziune = declarație
ferii = vacanță
flit = gură
fruntar = frontispiciu
a fușeri = a lucra superficial

glici = amigdale
gloabă = amendă
gravamine = plîngeri, suplici
gregar = ostaș de rînd

hoher = hingher
horend = aspru, enorm

impur = ciornă
a infesta = a deranja
inhibate = confiscate
insinuare = înștiințare
inviațiune = îndrumare

închietorat = rezervat

lazon = italian
lepedeu = cearceaf

manc = cu lipsuri, cu lacune
mantel = palton
mătrață = saltea
minteni = imediat
a molesta = a deranja

ogîrsit = prăpădit

pedel = îngrijitor pe lângă o
școală

petent = solicitant

a fi plecat = a fi dispus

poame = fructe

a pune pond = a da importanță,
a pune preț

a avea răcoare de ceva = a se
ține la distanță de ceva

a lua la rapanghel = a lua la
rost

a recerca = a ruga
a redija = a redacta
a reflecta = a răspunde
rit = pajiște

scătuță = cutie

scriitoriu = masă de scris

scrijelate = încrestate

scumpie = liliac

a sechira = a sfici

staverind = stabilind

strapață = efort, oboseală

străjeac = saltea umplută cu
paie

a suleva = a ridica

șod = caraghios

taier = farfurie

în tocmă = tocmeală

traci = birfă

tulipan = lălea

tuțend = duzină

țechera = sacoșă, plasă

ubicațiune = locuință

a urgea = a grăbi, a urgenta

a se urî = a se plictîsi

vidimată = verificată

A

- Adam, George 277.
 Adrianu, G. 23.
 Albini, Septimiu 9, 83, 92, 96, 102, 108, 109, 116, 117, 125, 133, 134, 135, 136, 141, 146, 150, 157, 162, 163, 166, 168, 169, 182.
 Alexandrescu, Grigore 120.
 Alecsandri, Vasile 5.
 Alexics, George (vezi și Alexits, George) 56, 57, 58, 70, 82, 195, 196.
 Allais, Alfonz 136.
 Almășescu, Treboniu 291.
 Anca (student) 221.
 Antonescu, Georgeta 307.
 Apponyi Albert 240, 241, 262, 266.
 Aramis (coleg de clasă cu Valeriu Braniste) 19.
 Arbore, Z. G. 199.
 Ardeleanu, 157.
 Arzt (jude de Brașov) 95.
 Asquith, Herbert Henry 163, 164.
 Athos (vezi Lazăr Popovici) 19.
 Augustini, Gustav 9, 108, 109, 110, 113, 114, 136.
 Aurclia (vezi Aurelia Roman) 135.
 Aurora (fiica lui Iluț) 298.

B

- Babeș, Emil 279, 280, 296.
 Babeș, Vincentiu 5, 6, 9, 210, 213, 253, 255, 256, 259, 261, 262, 263, 264.
 Baiulescu, Bartolomeu 103, 104, 107, 108.
 Baiulescu, Gheorghe 151.
 Baiulescu, Maria 97, 189.
 Ball, Sidney 163.
 Balteș, Andrei 93, 102, 117, 125, 131.
 Bánffi (guvern) 241, 257, 266.

- Bánffi Dezső 195, 196.
 Barbu, Patriciu 294.
 Barbu, Petru 245.
 Barclanu, D. P. 46, 241.
 Bardossy, Corneliu 161.
 Barițiu, George 5, 6, 47, 52.
 Bartha Miklos 117, 149, 150.
 Basarabeanu, Șt. 199.
 Bădescu, Traian 245.
 Bălan, Iosif 245.
 Bălănescu (militant național) 154.
 Bărbucean, Ștefan 257.
 Bârseanu, Andrei 23, 90, 91.
 Bârsescu, Agatha 9.
 Bârzu, Traian 245.
 Beksics Gustav 149, 150.
 Beleş, Ioan 156.
 Bernstein, M. 97.
 Bethlen András 33.
 Beu, Ilie 18, 20, 37, 38.
 Bianu, Ion 5, 98.
 Biberia, Victor 291.
 Bibesco = Valeriu Braniste 99, 100.
 Bill-A-Zam (pseudonim pentru Valeriu Braniste) 130, 133, 146, 172, 173, 279
 Biron Léon 209.
 Blaga, Iosif 9, 24, 28, 34, 35, 44, 48, 50, 65, 71, 93, 94, 173, 208, 265, 300, 301, 302, 305.
 Blaga, Izidor 27.
 Blaga, Lucian 27.
 Boboroni (militant național) 154.
 Bociatu Pop, Avel 71, 72.
 Bodea, Cornelia 214.
 Bodea, Iuliu 235.
 Bodenstädt, Friedrich 99, 100.
 Bogdan, Alecu A. 194, 195.
 Bogdan, Ioan Mircea 53.
 Bogdan, Nicolae 73, 74.
 Bogdan, Virgil 156, 226.
 Bogdan-Duică, Gheorghe 92, 93, 232, 244, 245, 253, 255, 256, 259

261, 262, 263, 265, 275.
Bogoevici, Ghenadie 35, 82.
Bohățiel, Alexandru 195.
Boia, Lucian 109, 110, 138, 140, 141.
Bologa, Valeriu Lucian 97.
Bologa, Vasile 9, 24, 25, 27, 34, 265.
Boncs, Dem. 226.
Borcea, 116.
Borgovan, Aurel 122.
Bornemissza (baron) 195.
Borosnyai (avocat) 108.
Boșcan, Nicolae 235.
Botezan, Ioana 121.
Botezan, Liviu 194, 222.
Botiș, Teodor 166.
Botlik (student) 233.
Botto, Janko (vezi Ivan Krasko) 257.
Bozceanu, Ioan 94, 95, 96.
Branîște, Maria 13, 24.
Branîște, Moise 13, 29, 32, 40, 48, 49.
Branîște, Toader 32.
Branîște, Valeria 24, 299, 302, 303, 306.
Branîște, Valeriu *passim*.
Branîște, Veturia = Cornelia 24, 32.
Branîște, Victor 15, 17, 24, 29, 41, 151, 207, 277, 279, 280, 285, 287, 294, 295, 301, 303, 304, 305, 306.
Branîște, Victoria = Mariți (vezi Onițiu, Victoria) 15, 17, 24, 41, 190, 287, 300, 302, 304, 305.
Branîște, Virginia 24, 299, 300, 304.
Brădean, Athanase 58, 59.
Breazu, Ion 42, 83, 84, 245.
Brediceanu, Coriolan 9, 246, 266, 267, 271, 272, 274, 278, 281, 282, 288, 293.
Brediceanu, Cornelia 287.
Brînda, Ioan 299.
Brînzeu, Nicolae 272.
Broștean, Petru 209, 213, 278.
Brote, Eugen 9, 85, 87, 88, 89, 93, 94, 95, 102, 108, 109, 114, 115, 117, 126, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 154, 259, 261, 268, 269, 275.
Bucur (elev) 159.
Bucur, Iulius 242.
Budha 146, 149.

Bulcu, Teodor 9, 172, 173, 174.
Bunea, Augustin 159, 162.
Bușțila, Ion 277.

C

Caciora, Andrei 276.
Candrea, George 9, 220, 231, 233, 234, 259, 260, 261, 267, 272, 273, 274, 276, 277, 279, 280, 281, 282, 293.
Cantacuzino, Gogu 140, 141.
Caragiale, I. L. 135.
Cădariu (student) 291.
Căian, Eufenia 189.
Căliman, Valeria 8, 12, 17, 100, 101, 110, 155.
Cărăbiș, Vasile 104.
Cernățescu, Paul 23.
Chamberlain, J. 140.
Chendi, Ilarie 277, 284, 285, 290.
Cherecheș (funcționar de bancă) 298.
Chidioșan, Nicolae 22.
Chira, Ioan 22.
Chirilă (preot in Uioara) 161.
Chirțop, Zosim 26.
Cicio-Pop, Ștefan 102, 142, 158.
Cifrea, Ioan 69, 72, 231.
Ciobanu, Virgil 277.
Ciorogariu, Roman Romul 9, 155, 156, 223, 224.
Cipăianu, Ana Maria 214, 262.
Cipăianu, George 155, 213, 214, 262.
Ciuleiu, Ioan 257.
Ciupe, A. 290.
Ciura, Al. 161.
Ciura, Ioan 42.
Ciurcu, Nicolae 80.
Ciurcu, Sterie 80.
Cîmpian, Ioan 257.
Cocuz, Ioan 245.
Cojan, Emilian 257.
Colescu-Vartic, Cezar 99, 199.
Comșa, Dimitrie 241.
Constantinescu, Miron 13.
Cordoș, Nicolae 62, 168.
Cornea, Toma 276.
Cornean, Petru 246.
Coroianu, Iuliu 117, 291, 294.
Cosma, Aurel 69, 155, 208.
Cosma, Lucia 207, 208.
Cosma, Partenie 9, 78, 80, 208, 284, 285.

Costat, J. (vezi Ghiță Pop) 193, 194.
Coșbuc, George 199.
Crăciun, Ioachim 245.
Crăciunescu (student) 221.
Crășescu, Victor 199.
Cristea, Elie 232, 234.
Cristea, Nicolae 241.
Crișan, N. 199.
Csáki Albin 87, 119, 221, 122, 123, 124, 125, 128, 132.
Cujbă, Sergiu 199.
Cupariu, Radu 277, 291.
Curția, Ioan 34, 35, 82, 102, 110.
Curticăpeanu, Vasile 23, 63, 69, 232.

D

Dan, Mihail P. 214.
Dan, Pavel 257.
Dante (vezi Aurel C. Popovici) 136.
Danton (nume codificat) 130, 131, 135.
David, G. 277.
David, Ion 46, 47, 50.
David, Simion 291.
Davidescu (student) 291.
Dăianu, Elie 9, 143, 145, 178, 179, 183, 184, 219, 229, 231, 232, 234, 239, 241, 245, 274, 285, 286.
Del'homme, Jeanne 163.
Demetrescu, Marin 163, 164.
Densușianu, Nicolae 144, 145.
Deseanu, Adrian P. 267, 278, 279, 299.
Diaconovici, Corneliu (vezi și Diaconovich) 9, 154, 171, 172, 174, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 208, 284, 285, 288, 289, 290.
Dima, George 23.
Dima, Nicolae 23.
Dima, Pantelimon 23.
Dimian, Constantin 257.
Dipsi (pseudonim al lui Aurel C. Popovici) 136.
Djuvara, Alexandre 232, 234.
Dobrin, George 9.
Dobrogeanu-Gherea, Constantin 5.
Domide, Gherasim 294.
Dordea, Alexandru 102, 108, 110, 117, 125, 126, 134, 148.
Dörr (familie din Miercurea) 24, 25.

Dragoș, Al. 199.
Drăgălina, Mihail 245.
Drăgălina, Patriciu 9, 199, 202, 203, 245.
Drăgescu, Ion 52, 53.
Drăghici, Petru 66, 67.
Dreghici, Meletie 283.
Droc, Agapia (vezi Nicolau Agapia) 32, 301.
Droc, Ioan 29, 32, 33, 41.
Duma-Suceveanu, Constantin 80.
Dumas, Alexandre, (tatăl și fiul) 136.
Dumbravă, Vasile 173.
Dupuy, Charles 148, 150.
Duruy, Victor 60, 62.

E

Edda (vezi Elie Dăianu) 145, 220, 299.
Eliade-Rădulescu, Ion 5, 6.
Elischer Iosif 70, 80, 97.
Emanuil Gojdu (fundatia) 21, 22, 26, 43, 51, 68.
Eminescu, Mihai 5.
Enescu, George 5.
Eötvös Károly 240, 241.
Eremia (comerciant din Brașov) 287.

F

Fabian (prefect de poliție) 226.
Fava, Roberto 219, 220, 232.
Făgărășan, Aurel 257.
Făgărășanu, Nicolae 52, 53.
Felicia = Felicia Rațiu 129.
Filip, Ana 189.
Filip, George 107, 108.
Flondor, Iancu 9.
Florescu, Nicolae 192.
Florian, Victor 291.
Folea, Ion 52, 53.
Frateș, Romul 257.
Frâncu, Amos 227.
Frâncu, Andrei 71.
Friedsmann, Arn. 16.
Fulea, Ioachim 192.

G

G. (vezi Gyulai Pál) 48.
Galea, Nicolae 73, 74.
Gava, At. 232, 234.
Georgescu, Ioan 22, 222, 295.
Gherman, Mircea 62.
Ghica, Ion 5.

Ghircoias, Victor 257.
Gladstone (guvern) 164.
Glodariu, Constantin 257.
Glodariu, Eugenia 50.
Goethe, I. W. 99.
Goga, Octavian 5, 74.
Gojdu, Emanuil 22.
Goldiș, Vasile 9, 73, 80, 94, 95, 96.
Göllner, Johanna 16.
Greavu (cunoștință de-a lui Moise Branște) 25.
Grama, Alexandru 72, 159, 162.
Grigorcea, Modest 9.
Grigoriță (fiul lui Macedon, notar în Năsăud) 34.
Grozescu, Vincentiu 128, 129.
Gugi (nume afectiv) 99, 100.
Guyot, Ives 139.
Gyulai Pál 48, 49, 262.

H

H: (vezi Heinrich Gusztáv) 48.
Halbschuh (vezi Irányi Emeric) 205.

Harank, 194.
Hasdeu, Bogdan Petriceicu 5.
Hasse (om politic german) 197.
Hazslinsky Rezső 27.
Heine Heinrich 248.
Heinrich Gusztáv 49.
Hetzinger, 229. (vezi Hosentrager și Marele Mogol).
Hieronymi Károly 117, 122, 148, 194, 195, 196, 240.
Hiller Jakob 16.
Hobhause, W. 163.
Hociotă, Ilie 257.
Hodoș, Al. 52.
Horia (piesă teatrală) 50, 51, 55, 58.
Horváth Gyula 149, 150.
Hosentrager (porecla directorului Inchisorii din Seghedin, vezi Hetzinger) 134, 147.
Hossu, Iosif 159, 160, 161, 162.
Hossu, Vasile 182.
Hossu-Longin, Francisc 227, 302, 304, 306, 307.
Hurban-Vajanski, Svetozar 9, 99, 131, 132, 134, 135.

I

Iana (preot) 215.
Iancu, Avram 5.
Iancu, Gheorghe 8, 12.

Ianculescu, Alexandrina 247.
Ianculovici, George 245.
Ibrăileanu, Garabet 5.
Ilasievici, Ipolit 80, 90.
Iliconovici, Alexandru 245.
Iliuț (funcționar de bancă) 297, 299.
Ioan (doctorul) = I. Rațiu 99.
Ionășiu, Ioan 245.
Ionescu (redactor) 254, 256.
Ionescu, Nicolae 290.
Ionescu, P. 245.
Iorga, Nicolae 5.
Iorga, Silvia 247.
Iovănescu (student) 221.
Irányi Emeric 204, 205.
Isac, Aurel 227.
Ittu, Mihai 20, 21.
Iuga, Dionisie 18.
Iuga, Gheorghe 46, 47.
Ivackovics, Sofron 183, 184, 185.
Ivan, Nicolae 192, 193.
Izsák Samuel 227.

J

Jancsó Benedek 268, 269.
Jászi Oszkár 9.
Jica, Anghel 216, 217.
John, Eugenie = Marlitt, E. 17.
Jola Gyerek (nume afectiv) 99, 100, 131.
Josan, Nicolae 26, 193.
Jung, Iulius 60, 62.
Jurca, Maria 247.

K

Kapocsányi (vicecomite) 149.
Karl (prieten cu Valeriu Branște) 20.
Karsai Iuliu 159.
Keresztes Alexandru 194, 195.
Keil, Ernst 17.
Kessler, R. 16.
Kisfaludy Károly 262.
Kolozar (elev) 161.
Kossuth Ferenc 226, 232.
Kossuth Lajos 205, 225, 234, 249, 254, 255.
Krasko, Ivan 257.

L

Lacea, Constantin 290.
Laurian, Augustin 71, 72.
Lazarovici, Ioan 83.

- Leandru (pseudonim pentru Albin, Dordea, Russu-Şirianu) 84, 130, 134, 146, 150.
 Lebu, Pavel 13, 32, 33.
 Lenger, Ioan 96, 97, 269, 270, 271, 293.
 Lenin V. I. 7.
 Ler = Valeriu Branişte 95, 135, 224.
 Linţu, Ion 202.
 Liuba, Constantin 215.
 Lucaciu, Vasile 74, 87, 117, 158, 159, 162, 182, 204, 228, 229, 291.
 Lungu, Traian 218.
 Lupan, Dumitru 276.
 Lupaş, Ioan 9, 53.
 Lupaşcu, Alexandru 57.
 Lupulescu, Ion 9, 114, 115, 153.
- M**
- Macavei, Ioan 150.
 Macedon (notar în Năsăud) 34.
 Magdu, Val. 238.
 Magdu, Vioara 238, 243, 244.
 Magieru, Traian I. 234, 235, 236
 Mailat, Aurel 257.
 Maior, Alma 247.
 Maior, Grigore 94, 95
 Maiorescu, Titu 5
 Mangesius, Hermann, 66, 67.
 Mangra, Vasile 129, 142, 158, 170, 216, 274
 Maniu, Iuliu 9, 220, 221, 274.
 Manole, Diamandi 77, 80, 92, 94, 125, 278.
 Manole, Elvira 279
 Manole, Ion 92, 93.
 Manu, Gabriel 167.
 Manu, Găvrilă 195.
 Marchescu, Antoniu 202.
 Marele Mogol (vezi Hetzinger) 147.
 Maria (femeia de serviciu a lui Brote) 137.
 Marin, Aurel 245.
 Marinescu, C. Gh. 63, 101, 164, 214.
 Marlitt E. = Eugène John 17.
 Martiny (căpitan) 152.
 May, Arthur J., 87.
 Mălai, Tit 276.
 Mărioara (soţia lui Iliuţ) 298.
 Măndrescu, Simion 74.
 Melland (vara lui Asquith) 163.
 Merville, Lotus de 97.
 Meşter, Vasile 257.
 Meşianu, Eugen 46, 52, 153.
 Meşianu, Ion 51, 53, 82, 117.
 Mezin, Valer 48, 49.
 Micu, George 291.
 Micu Moldovan, Ioan 72, 119, 121, 160, 161, 162.
 Mihai, Ioan 245.
 Mihali, Teodor 9, 195, 274, 293, 294, 295, 296, 300, 303, 305.
 Mihali, Viorica 286, 287, 296
 Mihaly de Apşa, Victor 71, 72, 119, 121, 128, 173, 237, 275, 278.
 Mihoc, Blaga 87.
 Mihiu, Ioan 9.
 Miletici, Svetozar, 120, 123.
 Milian, Aureliu 276.
 Milin, Miodrag 163
 Missits, Constantin 291.
 Mocioni, Alexandru 78, 164, 165, 167, 183, 184, 185, 191, 207, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 233, 234, 248, 250, 252, 253, 255, 256, 258, 259, 261, 262, 263, 270, 274, 275, 306.
 Mocsony (vezi Mocioni).
 Moldován Gergely 48, 49, 56, 62, 70, 82.
 Moldovan, Ioan 276, 291.
 Moldovan, V., 161.
 Moldovan, Vasile 22.
 Mommsen, Theodor 60, 62.
 Montani (preot în Zlatna) 161.
 Montani, Ion 273.
 Montani, Valeriu 161, 290.
 Morar, F. 216.
 Morariu, Petru 257.
 Morfill, W. R. 163, 164.
 Moroianu, George 81, 82, 139, 140, 221, 222, 232, 234.
 Motsidlovsky, 185.
 Moţa, Ioan 135.
 Mudron, Paul 113, 114.
 Mugur (pseudonim al lui S. Albin) 83, 136.
 Munteanu, 300.
 Munteanu, Augustin 195.
 Munteanu, Florian, 69, 72, 81, 82.
 Mureşianu, Andrei 6, 47, 49.
 Mureşianu, Aurel 77, 80, 92, 96, 97, 103, 169, 227.
 Mureşianu, Elena A. 189.
 Mustaţă, Dumitru C. 199.
 Muşat, Mircea 155.

N

Nastasi, Constantin 62.
 Neamțu, Gelu 26.
 Nedelcu (militant național) 154.
 Nedelcu, Coriolan 276.
 Nemoianu, Virgil C. 276.
 Neș, Teodor 80.
 Netea, Vasile 80, 110, 117, 168, 182, 294.
 Nica, Alexandru 235.
 Nicola Pașa (vezi Roman, N.) 147.
 Nicolae (proprietar de hotel la Sinaia) 173.
 Nicolau, Agapia 29.
 Nicolescu, Iacob A. 242.
 Nilvan, Victor 291.
 Noaghea, Gheorghe 68, 257.
 Nomen (pseudonim) 192.
 Noszko, Imre 22.
 Novac (militant național) 154.
 Novăcescu (militant național) 154.
 Nucleus (pseudonim) 236.
 Nyulassi János 27, 28, 36.

O

Ocășanu, Gheorghe 9, 209, 210, 211, 213, 214.
 Oetingen (profesor) 197.
 Olahus, Nicolaus 5.
 Onciu, Ion 34, 35.
 Oncu, Nicolae 9, 227, 229.
 Onișor, Victor 276.
 Onițiu (familie) 291.
 Onițiu (mama lui Virgil și Valer) 286.
 Onițiu, Alexandru 43.
 Onițiu, Valer 42—43, 46, 47.
 Onițiu, Virgil 9, 41—42, 44—46, 92, 93, 108, 109, 173, 208, 257, 300, 302, 305.
 Oprișa, Pavel 46, 47.
 Orăștean, Ion 18.
 Ormay Lajos 14.
 Osvadă, Vasile C. 278, 279.

P

Pahonc, Ar. 290.
 Paleu (militant național) 154.
 Pálffi Elemér 204, 205.
 Papiu-Ilarian, Al. 5, 23, 81.
 Panfilie, I. 52, 53.
 Pascu, Ștefan 10, 63, 154, 214, 276.
 Pașca, Simeon 192.

Pațiția, Rubin 9, 192, 193, 294.
 Pațiția, Rubin (student) 276.
 Pavel, Constantin 122, 123.
 Pavel, Mihail 72, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 267.
 Pázmándy Dénes 204, 205.
 Păcățian, Teodor 9, 199.
 Păpuc, G. 80.
 Pârvan, Vasile 5.
 Pellico, Silvio, 132, 134.
 Peșteanu, Victor 291.
 Petra-Petrescu, Horia 110, 152.
 Petra-Petrescu, Nicolae 110, 152.
 Petrescu, Dumitru 93, 245.
 Petrovici, Nicolae 291.
 Petru Maior (societatea) 35, 41, 42, 47, 49, 50, 58.
 Pfeifer, Ferdinand 268.
 Pič, Josef Ladislav, 60, 62.
 Pipos, Iuliu 277, 290.
 Pituk Béla 120, 122, 126, 128.
 Pletosu, Grigore 203.
 Pogány Károly 71.
 Polit, Mihai 274.
 Polverejan, Șerban 17, 82, 214.
 Pop, Benjamin 161.
 Pop, Bucur Gheorghe 94.
 Pop, Elena 71, 72.
 Pop, Emil 161.
 Pop, Flaviu 161.
 Pop, Ghiță, 25, 26, 27, 34, 46, 48, 50, 58, 65, 71, 83, 84, 86, 87, 89, 90, 94, 96, 97, 110, 111, 112, 140, 173, 190, 194, 196, 197, 301.
 Pop, Iustin 160.
 Pop, Izidor 271.
 Pop, S. 161.
 Pop, Vasile 72.
 Pop de Băsești, George 138, 274, 276, 284, 285, 294.
 Pop Păcuraru, C. 115, 137, 138.
 Popa, Mircea 285.
 Popa-Necșa, Ioan 93, 138.
 Popazu, C. 245.
 Popea, Ioan 90, 91.
 Popea, Maria 208, 287.
 Popea, Nicolae 51, 53, 74, 75, 76, 79.
 Popeangă, Vasile 84.
 Popescu, Aurel 277.
 Popescu, Emilian 33, 34, 48.
 Popescu, Ilie 206.
 Popovici, Alexa D. 276, 291.

Popovici, Aurel C. 6, 9, 59, 61, 62, 63, 64, 98, 117, 126, 136, 140, 144.
Popovici, Eugen 20.
Popovici, Iosif 257.
Popovici, George 9, 101, 214, 215, 216, 217, 218, 219.
Popovici, Lazăr 19, 20, 236, 237.
Popoviciu, Eusebiu 69, 70, 72.
Porteanu, Alexandru, 13.
Precup, D. 23.
Precup, Gavrilă 144, 159.
Precup, Ștefan 34, 35.
Prișcu, Radu 257.
Prodan, I. E. 159.
Pușcariu, Ilarion 85, 87.
Pușcariu, Ioan P. 25, 26.
Pușcariu, Sextil 54, 104, 107.
Pușkin, Alexandr 99.
Putilean (profesor) 34.

R

Racotă, Alex. 199.
Radu, Ioan 92.
Raportorul (= Valeriu Braniște) 179.
Rățiu, Felicia 129, 142.
Rățiu, Ion 5, 101, 102, 110, 117, 136, 138, 139, 141, 142, 157, 163, 164, 166, 168, 183, 184, 186, 187, 204, 218, 291, 294.
Răduțiu, Aurel 26.
Renner, 231.
Retty Pál 48, 49.
Rezei, Silviu 71, 72, 126, 128, 156.
Roberts (profesor universitar englez) 163.
Roberts, Cecilia 163.
Roessler (teoria) 62.
Roman, Alexandru 9, 25, 26, 46, 47, 51, 53, 54, 57, 58, 65, 69, 72, 73, 74, 75, 76, 80, 83, 91, 118, 121, 123, 124, 126, 127, 151, 152.
Roman Aurelia 157.
Roman, Ion N. 237.
Roman, Iosif 82.
Roman, Nicolae 117, 125, 126, 132, 147, 148.
Romanul, Miron 78, 79, 85, 86, 87, 88, 239, 267.
Roșca, Petru 46, 47, 93, 208, 305.
Roșescu (militant național) 154.
Roșu, Ion M. 154.

Roșuț, Nicolae 84.
Rotariu, Maximilian 276.
Rotariu, Pavel 9, 205, 214, 255, 256, 278, 282, 283.
Roth (croitor în Brașov) 151.

S

S. 48 (vezi Simonyi Zsigmond).
Salmen, Fritz 30, 32.
Sanchez de Silveira 209, 211, 213.
Săbădeanu, Romul 257.
Scaron (vezi Teodor Păcățian) 199, 200, 201.
Scheffel, J. V. 99.
Schenker, 16.
Schiller, Fr. 103, 134.
Schlauch, L. 122.
Schoppenhauer, Arthur 146.
Schuchard, Hugo 54, 55, 56, 69.
Schullerus (prieten cu Valeriu Braniște) 20.
Scurtu, Cornel 96, 101, 102, 103, 108, 110, 111, 138.
Secula, Sever Septimiu 198, 199, 272, 273.
Sidhatho Gotamo = Budha 146.
Silăși, Grigore, 57, 58.
Simionescu, Maria Elena 155.
Simon, Teodor 277, 291.
Simonyi Zsigmond 49.
Slavici, Ioan 141.
Smigelschi, Octavian, 9.
Sofroni, Rodica 155.
Solomon (protopop în Luduș) 161.
Solomon, Emil 161.
Sorescu, Octavian 52, 53.
Sorlott (căpitanul orașului Arad) 226.
Sporea, Constantin 257.
Stefanovici, Miloș 102, 113, 114, 246.
Steiner (pantofar întemnițat) 302, 307.
Stoia, Iszac 216.
Stoica, Isaia de 245.
Sturdza, Dimitrie A. 98, 218.
Suciu, I. D. 155.
Suciu, Valeriu 277.
Sulfina (pseudonim pentru Maria Baiulescu) 96.
Sulică, N. 291.
Szabo, Ioan 72, 87, 267.
Szalay Béla 22.

Szapáry (guvern) 33, 87, 152.
Szapáry, Gyula 152.
Szennecz Emil 279, 291, 307.
Szerb, Gheorghe 21, 22, 82, 156.

Ș

Șchiopu, Iosif 160, 162, 231, 232
Șerb (vezi Szerb, Gh.) 51.
Șerbu, Aron 18, 24.
Șortan, Ioan 257.
Șpan, Petru, 27, 34.
Ștefanelli, Minodora, 9.

T

Tanco, Valeriu 276.
Teculescu, Horia 42.
Titea, Liviu 221.
Timbus, Mircea 80, 276.
Tisza Kálmán 124, 125, 262.
Tobias, Corneliu 50.
Tordășan, Victor 116.
Tornya Iuliu 161.
Toussaint-Langenscheidt (dictiona-
re) 26
Trăilă, Elie 247, 248.
Trâpcea, Th. N. 214.
Trif, Aureliu 299.
Tripou, Gavril 7, 168.
Trimbiționiu (dascăl) 71.

U

Uilăcan, Alexandru, 160.
Unchiașul (vezi I. Rațiu) 154.
Ungurianu, Emanuil, 214, 222, 246,
253, 255.
Urechia, Vasile Alexandrescu 9,
23, 204, 205, 211, 212, 253.

V

Vaida, Alexandru 220, 221, 222, 230,
231, 296, 297.

Vaida, Dionisie 297.
Vaida, Ioan 220, 221, 222, 297.
Valentini (familie) 15, 17, 25.
Vancea, Ioan 72, 76, 79, 122.
Vanović, Ioan 102.
Vaszary Kolos 128, 129.
Vatamaniuc, D. 17.
Vătășan, Nicolau 277.
Vecerdea, Nicolae 20.
Venter Emeric 204, 206.
Venter Jenő 126.
Venter Lajos 127.
Verzar, 116.
Visontai Soma 204, 206.
Vlad, Ana 33.
Vlad, Iuon 32, 33.
Vlad, Laura 247.
Vlad, Lucreția 32.
Vlad, Pavel 33.
Voina, Vasile 96, 97, 151, 185, 186,
191.
Vuia, George 224, 225, 227, 232.
Vuia, Traian, 74, 276, 291.
Vulcănean (elev) 257.
Vultur, I. 199.

W

Waldau-Teleki (contesă) 30.
Weigand, Gustav 112, 113, 197.
Wekerle (guvern) 33, 87, 195, 222,
241.
Wekerle Sándor 117, 148, 240.
Welter, Charlotte 38, 40.
Welter, Hermine 40.
Wlassics Gyula 254, 256, 257, 269.

Z

Žiak, Izidor 279, 280, 307.
Zichy Nándor 261.
Zinca (fiica lui Iliuț) 298.
Zorilla, Manuil Ruiz 209, 213.
Zsigmond (croitor din Brașov) 301.

INDICELE EMITENȚILOR

A. Scrisori trimise de

Valeriu Braniște către:

Septimiu Albini 54, 57	Petru Drăghici 40
George Barițiu 27	Eforia Școalelor Brașov 52
Maria Braniște 1, 2, 64, 118, 131,
184, 189, 195, 196, 197	Fundația Gojdu 31, 41
Maria și Moise Braniște 3	Francisc Hossu-Longin 198
Victor Braniște 89	Ministrul de Interne al Ungariei
124
Comitetul domnișoarelor române
115	Alexandru Mocioni 138
Corneliu Diaconovici 105	Alexandru Roman 39
Directorul închisorii din Vaț 175	Tinerimea română 116
	Societatea „Transilvania“ 33

B. Scrisori primite de Valeriu Braniște:

A	Athanase Brădean 34
Aderenții din Caransebeș 156	Coriolan Brediceanu 169, 170, 185,
190
Septimiu Albini 76, 77, 83, 86, 94,
97, 103	Eugen Brote 48, 49, 50, 51, 55, 69,
79
Amicii din Orlat 114	Teodor Bulcu 106
Ardeleanu 95	C
Gustav Augustini 67	George Candrea 174, 176, 178, 180
B	Ilarie Chendi 187
Vinčențiu Babeș 165, 166, 167	Zosim Chirtop 12
Bartolomeu Baiulescu 61, 63	Romul R. Ciorogariu 93, 142
Maria Baiulescu 117	Petru Cornean 157
Ilie Beu 7, 20	Partenie Cosma 182
Iosif Blaga 13, 14, 19, 29	J. Costat 121
Alecu A. Bogdan 122	Ioan Curiția 65
Gheorghe Bogdan-Duică 155	D
Vasile Bologa 168	Elie Dăianu 85, 139, 145, 146, 152,
183
Ioan Bozoceanu 56	Corneliu Diaconovici 107, 108, 109,
110, 111, 186
Maria Braniște 11	
Moise Braniște 15, 17, 22, 28	
Victor Braniște 87	

- Alexandru Dordea 72
 Patriciu Drăgălina 126 .
- E**
 Elevi din Braşov 163
- F**
 Femeile din Lugoj 158
- G**
 Niculae Galea 43
 Reprezentanta Gojdu 8, 25
 Vincentiu Grozescu 74
- H**
 Svetozar Hurban-Vajanschi 59
- I**
 /Iliuţ 194
 Institutul Tipografic Sibiu 32
 Intelectualii din Blaj 153
 Dionisie Iuga 5
- J**
 Jancsó Benedek 171
 Anghel Jica 136
- L**
 Ion Lengeru 172
 Constantin Liuba 134
 Ion Lupulescu 68, 90, 91
- M**
 Val. Magdu 150
 Vioara Magdu 151, 154
 Traian Magieru 147
 Vasile Mangra 75, 84, 104
 Gabriel Manu 101
 Teodor Mihali 191, 102, 193
 Alexandru Mocioni 99, 141, 160,
 161, 162, 164
 George Moroianu 81
- O**
 Gheorghe Ocăşanu 132
 Nicolae Oncu 144
 Valer Oniţiu 24
 Virgil Oniţiu 23, 26
- P**
 Rubin Patiţia 120
- Grigore Pletosu 127
 Gheorghe (Ghiţă) Pop 66, 123
 Izidor Pop 173
 Nicolae Popea 44
 Emilian Popescu 18
 Ilie Popescu 130
 Aurel C. Popovici 35, 36, 37, 38,
 58, 78, 82.
 George Popovici 133, 135, 137.
 Lazăr Popovici 6, 148.
 Sextil Puşcariu 62.
- R**
 Ioan Raţiu, 98, 100, 102, 113.
 Alexandru Roman 30, 42, 45, 46,
 53, 70, 71, 73, 88.
 Ioan N. Roman 149.
 Pavel Rotariu 129, 181.
 Ioan Russu-Şirianu 47.
- S**
 Fritz Salmen 16
 Cornel Scurtu 60, 80.
 Sever Septimiu Secula 125
 Societatea „Transilvania” 10
 Studenţii români de la Universi-
 tatea din Budapesta 177, 188.
 Susţinători din Biserica Albă 92
 Szalay Béla 9.
 Szemnecz Emil, 179.
- Ş**
 Aron Şerbu 4
- T**
 Tinerimea universitară din Viena
 140.
 Elie Trăilă 159.
- U**
 V. A. Urechia 128.
- V**
 Vasile Voina 112, 119
 George Vuia 143
- W**
 Charlotte Welter 21

CUPRINS

<i>Cuvint introductiv</i>	5
<i>Notă asupra ediției</i>	11
<i>Correspondență</i>	13
<i>Glosar</i>	308
<i>Indice de nume</i>	310
<i>Indicele emitenților</i>	318

Redactor: SERBAN POLVEREJAN

Tehnoredactor: L. HLAVATHY

Apărut: 1985, Bun de tipar: 21.08.1985. Comanda nr.: 2633.

Coli de tipar: 20+1 coală planșe.

Hirtie: scris I A 60 g/mp. Format: 16/61×86.

Tiparul executat sub comanda nr. 340/1985

la INTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ CLUJ.

Municipiul Cluj-Napoca, B-dul Lenin nr. 146,

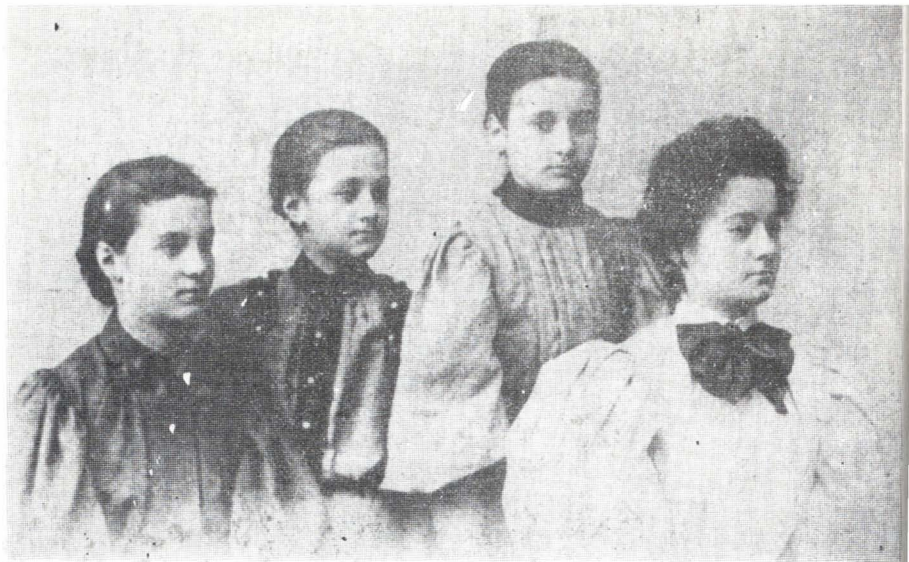
Republica Socialistă România

1. Valeriu Braniste.

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro>

2. Valeria, Virginia, Veturja și Victoria, surorile lui Valeriu Branște.

3. Alexandru Roman.

4. Alexandru Mocini.

5. Corneliu Diaconovici.

6. Ghiță Pop.

BUCUREȘTI

București, Septembrie 10 1897.

ACTORII ȘTEFESTILOR ROMÂNI

TĂRILE DE PEȘTE CARPAȚI

Nr. 51

Comuni

Conducător Societatei... în ziua de 8 care va urma... în ziua de 10...

Președinte Ștefan P. Adrian

(Signature)

Secretar

7. Adresă a „Societății Transilvania” din București către Valeriu Branite.

Posta 3 Sept. 1892. c. a.

mp ca redit: mea, ane
clan dala analif: ca dinea un
sa fi: unuibu pautu puzi
mult. unuibu, ta nu ade puzi
sinea d'a fi: estabianu
ingrosaru, sa fi: Pd. Kolse
vay pagaly f Alexio spoz
au. gde au mende letoru.

In fine au vo. fi: fiam
o commutabime confidentiata
sub roca, cum diei caliga
in fi: in camera sinceritati;
de lingule jublantiu ingero.
sindulu fage, agunati fide
sini. soti archi. triapi nostri
unulu mi face ingarospes
ca sta — pautu eare tu
edea eu, — intrenenfi: so i
daru mi ajutoriu d'iu fante
pax soladaru si caru a i
pcederamu d'iu considerabim
nile iustitate de tines
m. a faktu confolarim lar
Noua, pautu puzepu si are
scotagu) o lpi unu de nuncio
sarin, ca t. au d'innuicatu

Jubite Domnule Branize!

Scrispica Datto o primu chera
in momentulu sandu scriam. Comi
et. ini scri: tati. Trauplvania
recomendandu i doue patibimni alle
teronituru nostri ca. mai. liffiti
de sici (Etor. Alumbanu f. Ioan
Lifora) pautu cari mi. v' a
pautu ajutonia pra do. anni.

Orati in nedumerias, ca ei
nu scriam dala epi respoblu
a maege la Schuchasth, f. mai
de parte a face spudis ulterio
si mo vocobim ce si scriu. m.
unoponibim, pra cine vo. reu.
munde in loantu Datto? Sas
priede scrispica — eu d'ade
ta nu mi. a placutu, e i ai
tecoparitu intubidunow d' a
pax numoi cate unu janastu,
pautu ca d'ar gote vo nu
admita Comitabutu cindibimow,
dar eu au spizimtu o auu.
nu scriu. f. i. ca si eu

Sibiu, 22. I. 1893 n

Iubite, Domnule Braniște!

Eu totuși în contra intențiilor mele
am întârziat atât de mult ^{cu răspunsul} la scrisoarea
D-voastră din 16/c.

Eu foarte cu anevie și juleca un
se curine de aici situațiunea d-voastră și
volo. Dar eu așa cred că o atitudine hotărâ-
rită, bărbătească și cât se poate de soli-
dă, va fi cea mai bună dintre toate câte
le puteți lua. Mie nu-mi se pare potrivit
ca d-voastră profesorii, fie unii sau toți, se
demonstrați prin demisiune. Dar în caz
necesar, se încumurați pe Ghitoi Pop și se a-
părați spiritul românesc al gimnasiului
prin enunțatiuni calme dar hotărâte. Pro-
vocați concluse a le corpului profesoral, a le

Birchiș 4-12. 94

Scrimato de Branice!

Aflaud să eu de liza întrunirea Crmi-
setului diavului, dr. ca mai curand,
inca ieri am scris lui Ungurean in privin-
tia convocarii a celuiia, pedand a pistola,
că să o primieca mai curand, le postia
de la Kijoluis, de unde rimzescund,
am afflat aci pe linite - Ti-le scrisori.
Asfel am prevenit Doimici Stale,
carca, de sim să intielge, o afflu de
luc modirato.

Carcam că vei veni afara, dar pe-
supun că, n'aveai timp și asa eu voi
veni la Temisivra cu o di inaintea sic-
ditiei crmitetului.

Di si procedere al Stale

primasim
Alex. Mocioni

DREPTATEA

Preț 20 c. pe an (inclusiv distribuție în țară) — ROMANIA
 Timișoara: C. C. T. Casa de Încalzire și Lum. (1924)
 No. 10, strada — „Șoseaua de Drumuri”
 și prin orice servicii de poștă E. P. 28

Editor și director: **Dr. Cornel Bîrzoșovitch**

Redactor responsabil: **Dr. Valeriu Braniște.**

Redacția: Administrația (Căminul) Timișoara, strada
 Poșta, Căminul Timișoara, Căminul „Dreptate” Nr. 4
 Repet. pe abonam. C. B. 1924. Timișoara, în ziua de 28
 Iunie. Căminul Timișoara, Anul I, Nr. 4

„Dreptatea”

Timișoara, 7 Iulie n.

Se împlineste jumatate anul de când s'a înființat ziarul nostru.

Sunt numai puține zile, evenimentele ce au urmat ne îndreptătesc înse a arunca o privire asupra acestui restimp.

Multe s'au petrecut. Evenimentele s'au petrecut cursul normal și actiune și contra actiune a urmat cu precipitarea produsă de starea bolnavicioasă a sistemului actual de politică de stat.

Clar și situațiunea s'a schimbat. Când am p'asit pentru prima dată la lumina zilei cercurile adversare păreau obosite de munca sterila a unei actiuni distrugătoare și imposibile în tendente, se simția în aer o tendență de înțelegere între ei, și se părea că se mijeste de fr. Astăzi cercurile adversare sunt cuprinse de febrilitatea recidivă și puținul teren real ce au mai avut sub picioare, l'au pierdut cu desăvârșire.

Astăzi se ajunge orgia sovinișmului necă culme, de umle sus, nu mai este cu putință.

Astăzi întreg poporul nostru este prigornit ca popor, partidul nostru national este dizolvat, presa încalțurată, car' programul nostru preînscris de «trădător» și «revoluționar».

Amența sovinișmului s'a ajuns în acest punct enigma.

Not înse aciași am rămas, cari am fost la început.

Acuțuoa noastră n'a fost și nu este condusă de patimile carbe pentru o utopiă nerealizabilă, și durerea adevăratului patriot și iubirea nemărginată de țară și neam n'a fost steaua conducătoare în toate cele ce am întreprins.

Am lucrat cu credință, iubire și naționale. Tendente: subline am urmărit și lesineresat am susținut lupta.

Și deși după scurta existență de un jumatate de an putem cu mândrie constata că am obținut curată încredere a poporului nostru, dar tot în acest restimp — durere — ținuta noastră clara și pe-ndoioasă a provocat furia adversarului, care într'un chip mai mult jalnic de cât serios se răpusteste asupra noastră.

În acest scurt restimp am ajuns la p'atruspriedere procese de presă!

Jalea ne cuprinde în fata acestei situațiuni, fiind că pace, iubire și încredere am voit să semănăm și în tabera adversarului politic și national, iutarind înse actiunea noastră s'irle românesti a provocat în cercurile contrare o furie cu atât mai mare, tundeă adversariul nu ajus încă la acea maturitate politică se priceapă la egalitatea actiunii noastre.

Vom suporta deci și noi urgia resburănei lor p'atimase.

Las' se părăsască procurorii găvâurile lor ascunse, năpustiască se asupra noastră cu toată cruditatea omului p'cătos, falsifice înc' odată pentru ochii lumii sentimentul și conștiința teru, desfacă porțile tennțiilor și infunde cu suspinele noastre p'angenisul țesut în a mucogaiului locuștri, redestepte înc' odată întinerceul medieval, sugruma lumina secolului și caute să alcătuiască la sunet de lanțuri și scărșnet de obedi existența unui stat, fulgere bajonetele, amuteasca glasul mădușal durerii și al dorului de a fi, p'encinșe din calea apucată *nu ne vor abate!*

Nici nu aparuse încă ziarul nostru și diferite țime, insinuați și învinuiri au intrat în circulațiune.

Cu arme lejale a căutat adversariul nostru se ne descrediteze nantea poporului nostru, prin laude și bineventari căută se produca încredere în s'irele poporului, ce atunci trăiă în zile de grea cercare. Pentru moment părea că și-a ajuns

scopul, căci sporadic se audis și câte o voce românească, care, plină de teamă și nelăcredere se țera de noi.

Cu prima noastră ap'aritiune pau amuți calumniele și insinuațiile dusmanesti.

Am p'asit în lupta pe baza nealterata a programului national, anăbini standardei solidității nationale.

Ne-am angajat că vom lupta pe această lăsa cu m'itarea atre legăne, în spirit ad-ve'rat constitutional, mai serioșitatea răpusta de demnitate carsei av'nd totdeauna interesele mari ale poporului român și binele comun nantea ochului și ferim'ne de ori ce considerari particulare și personale.

«Nu deshinarea desevârșii și neimpăcaveră, ci înțelegerea basau pe dreptate și încrederea răp'ocă a popoarelor coroane! St. Stefan lozmează steaua conducătoare a ținutei noastre!»

Adversariul nostru n'a fost pe plăc modul p'asirii noastre și eră foarte firesc se se întemple așa, fiind că el nu stă rari pe baza legală, nici nu lucrează în spirit constitutional și în toate actiunile sale este lipsit de serioșitate.

«Far tendenta lui e o utopiă și steaua conducătoare o chimeră!»

Când a observat că nu rămănem credincioși stragului nostru și năpustit cu o furie și ură asupra noastră, ca se ne nimimera cu desăvârșire.

P'atruspriedere procese de presă? Dar' ne o suta, căci pan' atunci, până când vom av' încrederea poporului, până va stă un întreg neam la șpalele noastre, pan' atunci r'ice orgie a dusmanului rămăne fără efect.

Indivizi va pute omni, cauza înse se va înalță înim, raportând invingere după invingere!

Mergem deci țara teamă și cu fruntea ridicată înainte!

13. Ziarul „Dreptatea”, condus de Valeriu Braniște.

FOAIA DE DUMINECA

Prețul 8 B. pe an (pentru străinătate 5 franci) — Numerele săptămânale — Trecuta de inserțiunile 1%.

— Numerele săptămânale — Trecuta de inserțiunile 1%.

Redacțiunea și Administrațiunea: Timișoara, cartierul străzii Zăvoiașu Nr. 8. Scrierile săptămânale trebuie să ajungă la Redacțiune până la ziua de sâmbătă.

huiduina este datorința noastră.

Grele zile am ajuns se trăim pe pământul nostru strămoșesc, care cu sângele părinților noștri e îngrășat și cu sudoarea noastră hrănit. Stăpânitorii noștri așa ne tratează, ca și când noi am fi niște venituri, niște oameni fără căpătâiu, cari numai din mila Domniei și a Mărilor lor respirăm aerul lui Dumnezeu, și uită că noi suntem, talpa terii, uită că peptul nostru prinde gloată dușmanului și munca noastră susține statul.

Suntem huiduiți și batjocoriți, răpiți de drepturile cetățenești și lipsiți de a ne putea crește copiii în limba și legea părinților, ca astfel se servească spre mândria terii și a neamului.

Și când vedem soartea aceasta măsurată, ne vine se ne întrebăm, că ce am păcătuit, de suntem împedeceți în împlinirea celor mai frumoase datorințe cetățenești și naționale? Voi-am doară noi vre-odată răul terii, sau al concretătenilor noștri de altă limbă, sau am trecut vre-odată în tabăra dușmanului și am fost vîndători de țeară și moșia?

Nu! Neamul românesc totdeauna și-a apărut cu scumpătate țeara și moșia și totdeauna a dat pept cu orice dușman, care a venit asupra terii.

Sau dacă în trecut n'am păcătuit nimic, păcătuiam doară astăzi de suntem tratați ca și niște reu-făcători?

Nu! Și astăzi suntem tot aceea, ce am fost totdeauna: *ni cuceritorii neamului terii*, care e bunul nostru eredit din nași strămoși.

Și credința aceasta a noastră este tot-odată virtutea cea mai mare cetățenească.

Virtutea aceasta ne-a încheagat într-un neam sigur și puternic, care sute de ani a trecut prin cele mai grele cercări, care a avut se sulere în și miș de prigoniți, dar care învingători ne-a șos din toate stările vitrege.

Dar tocmai virtutea aceasta a noastră este în ochii stăpînitorii ungurești cel mai mare pept al nostru. Stăpînitorii din Budapesta nu le place, că noi suntem Români, că suntem mândri pe obștea noastră și una cu capul nu vom se ne pătrîsim limba și legea, în care nesaun eresent părinții noștri.

Stăpînirea noastră e imbecitata de gândul, că prin așezarea și cu puterea ne vor putea rupe de la siml neamului și vor putea face din noi Unguri noișii. Dar voința aceasta a stăpînitorii este numai o betia, care ca toate beturile trebuie se treacă și când se va trezi stăpînitorii la cap, atunci va vedea, că toate au fost în zădar, fiindcă cât e lumea nu vor putea face din Român Unguri sau alt neam.

De aceea pe noi nici nu ne prea doare capul de betia stăpînitorii, căci știm că trebuie se se trezească din ea și pînă atunci n'ayem ce face, de cât ceea ce facem cu orice om beat, ne tragem la o parte când îl întălim și-l lășăm se treacă, fiindcă cine și va ponde mintea cu un om beat? Un om treaz și cuminte l'asă în pace.

Pe noi alta ne doare, și aceea, că stăpînitorii în betia sa ne lovește greu și ne împedează în dezvoltarea noastră și în

depășirea datorințelor. Primejdia pentru noi nu este, că stăpînitorii voeste se ne năghărișeze, că primejdia pentru noi este, că nu ne lasă se ținem pas cu celelalte nați din lume, se ne răstăgam averi, se ne cultivăm obiceiurile și datinile apocote din betrîn, se înaintăm în știință și cultură, după-cum am putea înainta atunci, când stăpînitorii a ti pieretra cultorei noastre naționale și nu dismană, pre cum e acum.

Stăpînitorii nu numai niște aută după cum ar trebui se o țara, ci ne împedează și ne pagubește în tot locul unde poate.

Și aici avem noi datorința cea mai frumoasă și cea mai vrednică pentru un neam, care și trage începutul din cel mai strălucit neam al lumii. Aici avem noi datorința se lucrăm din toate puterile, se dăm înainte atât în cultură, cât și în economie și țara ajutoare stăpînitorii, ba în couda tuturor opintirilor sale, căci numai astfel puteam în acest țeară luminat se ținem pas cu lumea și se postrăm cu scumpătate ceea ce părinții noștri se șeptespedește sute de ani au aporat cu sângele și munca lor.

Și pentru că se putem face aceasta, avem lipsă se fim cu inbre și încredere unui țată de alții, se dăm, că toți mîna, ca se lucrăm *una pentru bini și bini pentru unul*. Neamul românesc e destul de puternic pas cu lumea și se postrăm cu pedecele, cari ni le pune stăpînitorii țării în betia sa.

Înlare și încredere creem noi de la fie-care Român. Și și iubească limba și legea sa, ca cel mai scump avut al său.

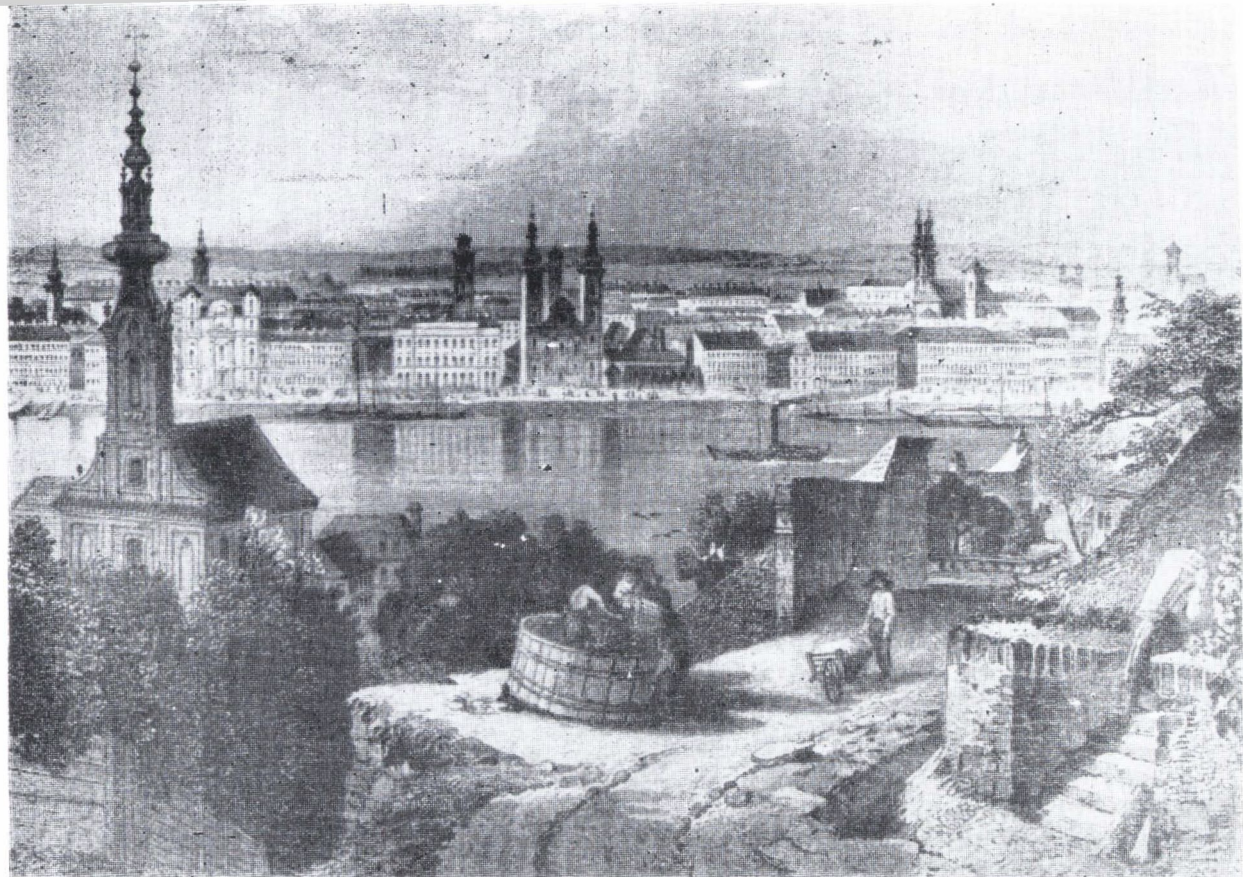
ROȘCABA

Se din atare și din redacțiune

Redacțiunea săptămânale

14. Publicație cu caracter popular al cărei redactor a fost Valeriu Braniște.

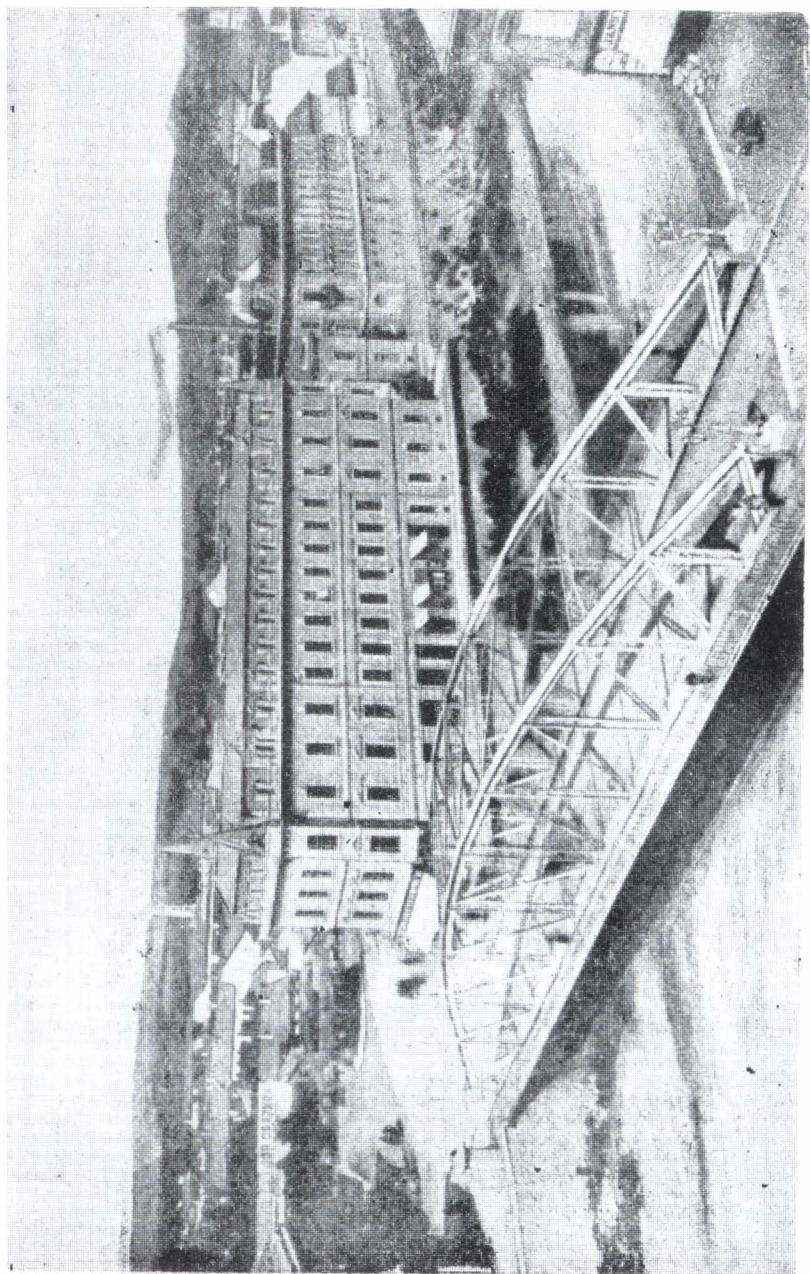

16. Budapesta în secolul al XIX-lea.

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro>

17. Stradă din Brașov în primele două decenii ale secolului XX.
<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro>

18. Oradea la începutul secolului XX.

19. Timișoara la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Bucuresti 4-17-74

Scinat, Dle Brancu!

Afland sa cu de legea intrunirea Comi-
tetului Director, dr. ca mai curand,
inca ieri am scris dnu Mugureanu in privin-
ta convocarii oclului, pedand a pistola,
ca sa u primica mai curand, cu postia
de la Kugolner, de unde simt curand,
am aflat ca prezinta. Trele scrisori.
Asfel am prevenit Directori D. Stale,
ca sa, de dim sa inbichge, a afli de
luc motivata.

Cardeam ca vei veni afara, dar pe-
sajun ca, n'areai timp si asa cu vai
veni la Temisivra cu o di inaintea de
Directorii Comitetului.

Dei spre recedere al D. Stale

Remarcu
H. H. H. H. H.

